Dr FRANCE ŠKERL

POČECI PARTIZANSKOG POKRETA U SLOVENIJI

VOJNO DELO

VOJNO DELO

IZ RATNE PROŠLOSTI NAŠIH NARODA

KNJIGA JEDANAESTA

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD JNA · BEOGRAD 1956

UREĐUJE ODBOR

Odgovorni urednik
pukovnik
Milisav Perović

Dr FRANCE ŠKERL

POČECI PARTIZANSKOG POKRETA U SLOVENIJI

Štamparija Kultura Beograd, Makedonska 4

U spomen onima
koji su pali kao pioniri
našeg Narodnooslobodilačkog pokreta

PREDGOVOR

U raspravi *Počeci partizanskog pokreta u Sloveniji* pokušao sam da u sintetičkoj formi prikažem postanak i prve pojave partizanske aktivnosti na slovenačkoj teritoriji koju su posle sloma Jugoslavije u aprilu 1941 okupirali Nemci, Italijani i Mađari. U vremenu od aprila do kraja septembra 1941 partizanski pokret u Sloveniji izrastao je takoreći ni iz čega i razvio se do takvih razmera da je zadavao značajne udarce neprijateljima slovenačke slobode. U tom vremenu pokret je doživljavao i teške krize, naročito zbog velike nemačke brojne i materijalne nadmoćnosti ali se, uprkos svemu, održao na domaćem tlu i, blagodareći uspešnoj politici Osvobodilne fronte koja je radila po snažnoj inicijativi Komunističke partije, počeo se krajem tog perioda vidno razvijati, naročito u Ljubljanskoj pokrajini.

Za ovaj sam rad koristio mnogobrojne izvore koji se čuvaju u arhivima u Ljubljani i Mariboru, partizanske, nemačke i belogardističke novine, kao i službene dokumente okupatorskih vlasti. Za opštu ocenu događaja imao sam dragocenu podršku u političkim referatima i govorima koje su posle rata držali vođe i organizatori naše oslobodilačke borbe — maršal Tito, E. Kardelj, B. Kidrič, M. Marinko i drugi. Za najrazličitije sitne podatke koristio sam mnogobrojne memoarske izvore koje su nekadašnji borci pisali delimično još u toku rata, a još više posle oslobođenja. Neki od tih izvora ostali su u rukopisu, dok su drugi štampani po listovima i revijama. Međutim, naučna literatura o pitanjima tog perioda veoma je oskudna.

Među izvorima iz vremena događaja prvo mesto po obimu i značaju zauzimaju dokumenti raznih okupatorskih organa dok su, s druge strane, dokumenti partizanskih

organa veoma skromni (većinom su uništeni ili se još nisu mogli pronaći). Partizanske dokumente iz tog perioda delimično nadoknađuje *Slovenski poročevalec*, ali su i ti podaci obično vanredno oskudni i retko idu preko okvira golih činjenica. Opširniji su samo oni članci u kojima se ocenjuju pojedini važniji događaji. Vrednost okupatorskih dokumenata ogleda se prvenstveno u podacima koji se odnose na mesta i vreme događaja, a delimično i u onima koji se odnose na brojno stanje okupatorskih snaga i jedinice koje su učestvovale u događajima. Naročito su dragoceni njihovi podaci o raspoloženju slovenačkog stanovništva prema okupatoru, pogotovu u onim momentima u kojima okupatori priznaju otpornu energiju slovenačkog naroda. Korišćenjem ovih i podataka iz partizanskih memoarskih izvora mogla se na prilično zadovoljavajući način rekonstruisati početna delatnost slovenačkih partizana.

U toku kritičkog razmatranja svih izvora koji se odnose na prve mesece slovenačkog partizanskog pokreta, morao sam povući jasnu granicu između izvora iz samog tog perioda, koji su nastali kao rezultat procesa događaja, i kasnijih, naročito memoarskih izvora, koji su se pojavili kao rezultat višegodišnjeg gledanja unazad i ocenjivanja događaja onda kad ih je pisac uspomena imao već u celini pred očima. Time, naravno, ne mogu da kažem da su svi izvori iz pomenutog perioda u svakom pogledu potpuni, kao ni to da su memoarski izvori u tolikoj meri nepouzdani. Do objektivne istine pokušao sam da dođem putem upoređivanja izvora. Pri tome se pokazalo da se u nekim izvorima iz onog vremena, naročito u slučajevima kad su bili pisani sa namerom da se o događajima informiše javnost, više puta osećala ova ili ona propagandistička tendencija tako da su se događaji u suštini precenjivali ili potcenjivali. Za kasnije memoarske izvore karakteristično je to da je na njih prvenstveno uticao stepen individualne memorije, a pored toga, i opšte poznata egocentrična crta svakog pisca memoara. Dugi niz uspomena, koje su kod nas napisane, posle rata, pokazuje da je ova crta, uopšte uzev, utoliko izrazitija ukoliko se više udaljuje od vremena rata i da često prerasta čak u legendarnost. Time se vrednost pisanih uspomena smanjuje. Zbog toga je pri korišćenju memoarskih izvora bila potrebna naročita pažnja. Kod upoređivanja sa izvorima iz vremena kad su se događaji odi-

gravali pokazalo se da memoarski izvori obično ne zadovoljavaju u onim navodima gde je potrebna preciznost, dakle, kod podataka o datumima i brojkama o sopstvenoj ili neprijateljskoj snazi itd. Bolji su kad se govori o događajima uopšte, a problematični pri ocenjivanju pojedinih događaja, opisu opšte linije i otkrivanju ondašnjih perspektiva. Pri tome je u svakom posebnom slučaju bio merodavan pre svega kvalitet pisca i širina njegovog horizonta.

Dajući sintezu početaka slovenačkog partizanskog pokreta pokušao sam da događaje prikažem onako kako su se stvarno odigrali i da ih povežem onako kako su najverovatnije bili povezani. Pa i pored toga što se za mnoga povezivanja događaja već danas može reći da su potpuno pravilna, jer za njih stoji na raspolaganju dovoljno dokaznog materijala, i što su druga još prilično hipotetična, baš zato što za njih nema dovoljno i u odgovarajućoj meri prihvatljivih dokaza, — ja nikako ne mislim tvrditi da istorisko istraživanje u budućnosti neće doneti više novog materijala i novih saznanja koja će mnoge postavke u ovoj raspravi znatno dopuniti ili čak i izmeniti. Moj rad treba da bude samo jedna stepenica u razvoju obrade našeg partizanskog pokreta. Ako se taj zadatak bude ispunio, postići će se postavljeni cilj.

F. Š.

PROTIIMPERIJALISTIČNA FRONTA I PRIPREME ZA ORUŽANI USTANAK

Aprilski rat 1941 u Jugoslaviji bio je kratak. Za dvanaest dana Jugoslavija je podlegla usled nadmoćnosti fašističko-nacističkih armija i sopstvene slabosti. Jugoslovenski deo Slovenije ili, zvanično, Dravsku banovinu, poseli su Nemci, Italijani i Mađari. Nemci su okupirali Štajersku, Gorenjsko i severni deo Dolenjskog, Italijani ostali deo Dolenjskog, Notranjsko i Ljubljanu, a Mađari Prekmurje. U slovenačkom narodu je slom države izazvao razočaranje u državno voćstvo, a zatim je, usled poraza došlo do opšte dezorijentisanosti i gubljenja perspektive za budućnost.

U proglasu *Slovenačkom narodu*, koji je napisan krajem aprila 1941, Centralni komitet KPS osvrnuo se na te dane rečima:

„Mi Slovenci, zajedno sa ostalim narodima Jugoslavije, doživeli smo najtežu nesreću koja može pogoditi jedan narod. Slovenački narod je potpao pod vlast tri imperijalizma. Porobljen je i rasparčan kako još nikada nije bio u istoriji. Hiljade pohapšenih Slovenaca, prebijanja i mučenja, progonjenja slovenačkih ljudi, otpuštanja iz službe, zatvorene fabrike, bezobzirne rekvizicije, pljačkanje narodne imovine, zelenaška zamena novca za marke i lire, porast opšte nestašice životnih namirnica, početak bezobzirnog i varvarskog odnarođavanja slovenačkog naroda — to su samo prvi počeci bešnjenja imperijalističkih varvara nad slovenačkim narodom.

Dogodilo se ono na što smo mi, komunisti, već odavno upozoravali. Na našu zemlju je stupila tuđinska imperijalistička čizma kojoj su probili put protivnarodni režimi

sa svojom protivnarodnom i ujedno protivnacionalnom politikom".[1]

U proglasu se CK osvrnuo ne samo na žalosnu sudbinu slovenačkog naroda, nego i na uzroke koji su do takvog stanja doveli ili tome doprineli. Ukazano je na dugogodišnji protivnarodni karakter režima jugoslovenskih vlada koje su uvek bezobzirno istupale protiv radnog naroda i prezirale nacionalnu ravnopravnost, dok su istovremeno tuđinskim plaćenim agentima otvarali vrata u vojsku i državni aparat. Svi su ti režimi videli najveći kamen spoticanja u prijateljskom povezivanju Jugoslavije sa Sovjetskim Savezom i dosledno ga onemogućavali. Stub svih režima i promašene politike u Jugoslaviji bila je i velikosrpska buržoazija, koja je redovno uživala snažnu podršku hrvatske i slovenačke buržoazije. U proglasu je CK ukazao posebno na odgovornost slovenačkih kapitalista i njihovu protivsovjetsku, tj. protivkomunističku kampanju u staroj Jugoslaviji kao i na njihovo stavljanje na raspolaganje italijanskim okupatorima u danima sloma jugoslovenske države.

Uzroci aprilske narodne nesreće prelazili su domaće okvire i nalazili se u spoljnom svetu, gde ih je stvorio italijanski fašistički i nemački nacistički imperijalizam u želji da porobi svet. U proglasu je CK upozoravao radnike i seljake na njihovo pretvaranje i demagogiju i ukazivao na pravu sliku njihovih režima koju je već aprila 1941 počeo da oseća i slovenački narod. Zato se već u proglasu potstiču Slovenci na suprotstavljanje nasilju nemačkih i italijanskih okupatora. Počele su se otvarati perspektive narodnooslobodilačke borbe, pri čemu je borba za nacionalnu slobodu povezana sa borbom za socijalna prava:

„Slovenački narode!

Da bi naša borba bila uspešnija, mora se sav slovenački narod ujediniti u zajednički narodni front protiv imperijalističkih okupatora i ugnjetača. U tu zajedničku oslobodilačku borbu KPS poziva i sve primorske i koruške Slovence koji već dvadeset godina stenju pod imperija-

---

[1] Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda VI/1, Beograd 1952, str. 5, dokumenat br. 1. (Stranice Zbornika odnose se na izdanje na srpskohrvatskom jeziku. — Prim. red.)

lističkim jarmom. KPS poziva sav radni narod, sve političke grupe i sve rodoljubive pojedince koji su protiv nacionalnog ugnjetavanja, sve svesne Slovence i sve pripadnike nacionalnih manjina na teritoriji Slovenije, koje takođe pritiskuje iskorišćavanje i varvarstvo imperijalističkih okupatora, u zajedničku borbu za sledeće zahteve:

1. protiv rasparčavanja i porobljavanja Slovenije, za oslobođenje, nezavisnost i ujedinjenje slovenačkog naroda;

2. za slogu i jedinstvo porobljenih naroda Jugoslavije i svih balkanskih naroda, za bratsku zajednicu slobodnih i ravnopravnih naroda;

3. protiv imperijalističkog rata, za mir bez aneksija i kontribucija na osnovu prava svakog naroda na samoopredeljenje, uključivši i pravo otcepljenja i ujedinjenja sa drugim narodima;

4. protiv privrednog uništavanja slovenačkog življa, protiv skupoće i oskudice, protiv rekvizicija, protiv nepravedne zamene novca, protiv uništavanja domaće industrije i zanatstva;

5. protiv terora i proganjanja, protiv vanrednih okupacionih mera, protiv odnarođavanja, raseljavanja slovenačkog naroda i kolonizacije tuđinaca, protiv kulturnog ugnjetavanja, protiv otpuštanja slovenačkog činovništva i nameštenika, protiv potuđivanja i protiv zapostavljanja slovenačkog jezika."[2]

U gornjim rečima Komunistička partija još nije postavila oslobodilački rat kao parolu za akciju, već je samo ukazivala na njegovu neizbežnost, propagirala ga i skicirala glavne tačke njegovog programa. Na osnovu rezultata, odnosno analize slovenačkog istoriskog razvoja, naročito u toku poslednjih decenija, pod voćstvom buržoaskih pretstavnika, kako je to uradio Edvard Kardelj (Sperans) u knjizi *Razvoj slovenskega narodnega vprašanja* (Ljubljana 1939), KPS je shvatila da je došao momenat kada u slovenačkom narodu radnička klasa mora preuzeti svoju ulogu. CK je u vezi s tim pozvao u aprilskom proglasu 1941 godine radnike da tu ulogu izbore putem voćstva u narodnooslobodilačkom ratu:

„Radnici!

. . .

[2] Isto, 11.

Zbijte svoje redove... Vi ste najsvesniji i najborbeniji deo slovenačkog naroda, zato na vama, najboljim sinovima toga naroda, leži njegova sudbina i budućnost. Stavite se na čelo oslobodilačke borbe slovenačkog naroda!"

Sa početkom oslobodilačke borbe trebali su da ispolje svoje sposobnosti komunisti kao članovi rukovodeće partije, tj. avangarde radničke klase. CK se u proglasu obratio njima posebnim stavom i pozvao ih na izvršenje velikih zadataka:

„*Komunisti cele Slovenije!*

Čeka vas teška borba. Politika svih građanskih stranaka je doživela potpuni slom. Sve slovenačke građanske stranke su ponovo izdale oslobodilačku borbu slovenačkog naroda. Jedino Komunistička partija Slovenije je dokazala da je pozvana da se stavi na čelo te borbe i da je vodi do pobede. Pod voćstvom KPS i po uzoru nacionalnog uređenja Sovjetskog Saveza i slovenački narod će takođe osigurati opstanak, razvoj i slobodno saživljavanje sa drugim narodima za napredak svega stvaralačkog čovečanstva. Vi ste, komunisti, najbolji sinovi radnog naroda. U vas su uperene oči celog naroda. Budite svesni velike odgovornosti i stojte čvrsto u prvim redovima borbe slovenačkih radnika, seljaka i celog naroda. Kujte čvrsto jedinstvo proletarijata, kujte čvrsti savez radnika i seljaka, kujte snažni oslobodilački front celog slovenačkog naroda i vodite slovenačke narodne mase i sav slovenački narod u odlučnoj borbi do pobede."[3]

Centralni komitet KPS tražio je od komunista da budu istrajni pri izvršenju zadataka koji će iskrsnuti u toku oslobodilačke borbe. U toj borbi radni narod neće biti usamljen. Imaće saveznike i u porobljenim bratskim narodima Jugoslavije, Balkana i Evrope, a naročito u narodima Sovjetskog Saveza koji je, u skladu sa ondašnjim poznavanjem situacije i političkom orijentacijom, prikazan kao najveća nada svih koje šiba bič nacionalnog i socijalnog ugnjetavanja. U to vreme Partija još nije pripisivala veći značaj zapadnim silama i to iz dva razloga: prvo, što je na spoljnopolitičkom planu Partija vodila politiku oslonca na SSSR, i drugo, što zapadne sile još nisu bile spremne za vojna dejstva većeg obima. One su još uvek

---

[3] Isto, 13 s.

bile suviše pod uticajem čemberlenskog uzmicanja pred nacistima.[4]

Kod takve analize trenutne situacije slovenačkog naroda i opšte perspektive budućeg razvoja, Komunistička partija Slovenije preuzela je inicijativu za osnivanje *Protiimperijalistične fronte*. Na njen osnivački sastanak koji je održan 26 aprila 1941, pozvala je pretstavnike grupa sa kojima je sarađivala još pre rata. Na sastanku su, osim pretstavnika Partije, učestvovali i pretstavnici demokratskog krila Sokola, hrišćanskih socijalista i naprednih kulturnih radnika, tj. grupa koje se ni pre rata nisu slagale sa protivnarodnom unutrašnjom, a naročito spoljnom politikom beogradskih vlada. Kao zajednički program grupe su na osnivačkom sastanku primile onaj koji je u opštoj analizi predložio Boris Kidrič. Po njemu je Protiimperijalistična fronta postavila za cilj oslobođenje i ujedinjenje čitavog slovenačkog naroda, računajući i koruške i primorske Slovence, na osnovu prava na samoopredeljenje, uključujući pravo otcepljenja i ujedinjenja sa drugim narodima; slogu i jedinstvo porobljenih naroda Jugoslavije i čitavog Balkana u njihovoj borbi za oslobođenje; prijateljstvo sa Sovjetskim Savezom i oslonac na njega; borbu protiv svakog imperijalizma u svetskim razmerama, a u zemlji borbu protiv izdajničke kapitalističke gospode; konačni cilj treba da je bratstvo i mir među narodima.[5]

Na tom osnivačkom sastanku je određeno i sredstvo za postizanje slobode i ujedinjenja slovenačkog naroda — *oružani ustanak*. Ali je ono prihvaćeno samo u načelu i još nije postalo geslo za akciju. Na sastanku je konstatovano da u to vreme još nisu sazreli objektivni, a naročito spoljni uslovi (izvan Slovenije i Jugoslavije) za preduzimanje oružane borbe, te bi ustanici bili u suštini usamljeni pred ogromnom nadmoćnošću nemačkih i italijanskih snaga. Ali, predviđao se sudar Nemačke sa Sovjetskim Savezom, a time i olakšavanje opšte situacije. Ustanici ne bi posle nemačkog napada na Sovjetski Savez bili više sami. Hitler

---

[4] Slovenski poročevalec (Slov. por.) 1941, str. 263-267, prim. 20. Svi citati iz Slov. por. uzeti su iz izdanja preštampanog 1951 godine. Stranice u citatima odnose se na to izdanje.

[5] F. Škerl, Politični tokovi v Osvobodilni fronti v prvem letu njenega razvoja, Zgodovinski časopis, 1951, 29—34 (cit. Politični tokovi OF).

bi morao da pošalje svoje divizije u borbu protiv SSSR, što bi olakšalo situaciju u Jugoslaviji. Ulazak SSSR u rat automatski bi potpomagao borbu, odnosno, položaj jugoslovenskih naroda. Stoga je na sastanku zaključeno da se novoosnovana organizacija mora politički i vojnički pripremiti za taj moment — za oružanu borbu. Na sastanku je radi toga formulisano samo geslo za prikupljanje oružja da bi se podigao ustanak odmah čim sazru spoljni objektivni uslovi.[6]

Za nastanak i razvoj nekog ustanka nisu, međutim, značajni samo spoljni, objektivni uslovi koji stvaraju takvu međunarodnu situaciju da narod u ustanku protiv okupatora ima i perspektivu stvarnog uspeha, već i unutrašnji uslovi, ukorenjeni pre svega u samom narodu koji bi trebao da se bori sa okupatorom, da je uopšte rešen na borbu

---

[6] Isto.

Protiimperijalistična fronta bila je preteča kasnije Osvobodilne fronte. Sam naziv je u ono vreme imao dubok smisao. Naime, organizacija nije bila uperena samo protiv nemačko-italijanskog imperijalizma, već i protiv englesko-američkog. Osnivači Fronte su izabrali naziv *protiimperijalistična* zato što su se hteli osigurati od svakog iskorišćavanja od strane engleskog imperijalizma i njegovog pokušaja da organizaciju skrene na svoje vode. Među ciljevima koje je Protiimperijalistična fronta želela postići, bilo je ne samo oslobođenje koruških i primorskih Slovenaca, već i prijateljstvo sa Sovjetskim Savezom i oslonac na njega, borba protiv domaćih i stranih kapitalista i sl.

U Protiimperijalističnoj fronti grupe su se ujedinile. Kasnije, kad je ona promenila ime u Osvobodilnu frontu, grupe su ostale kao jezgro oslobodilačkog pokreta u Sloveniji, pod nazivom *osnivačke grupe*, pošto su one i osnovale ovu organizaciju. Među njima je, naravno, najpoznatija Komunistička partija sa svojim opštepoznatim stavom i ideologijom. Grupa demokratskog krila Sokola je malograđanska sa tendencijama ulevo u društvenom razvoju, dok je grupa hrišćanskih socijalista proleterska i kao takva Partiji nesumnjivo najbliža. To je radnička grupa sa katoličkim pogledom na svet, a u društvenom razvoju primila je klasnu ideologiju. U Sloveniji je bila raširena u svim radničkim centrima. Drugi je značaj imala saradnja slovenačkih progresivnih kulturnih radnika. Kao grupa, oni nisu ni bili organizovani. Njihova je saradnja značila vezu oslobodilačkog pokreta sa onim demokratskim nasleđem koje su slovenačkoj kulturi ostavili njeni najveći kulturni stvaraoci: Prešern, Levstik i Cankar. Saradnja osnivačkih grupa nije bila sračunata samo na oslobođenje, već i na to da se na kraju izvuku nužne konsekvence i u pravcu društvene revolucije.

i da u tom cilju preduzme potrebne korake. Kod Slovenaca su takvi unutrašnji uslovi postojali još pre 22 juna 1941 godine kad je Nemačka napala Sovjetski Savez. Ove uslove borbe dobro je procenila Partija, kad je realizovala ideju oružane borbe protiv okupatora. Njihovu priličnu zrelost potvrđuju manji napadi na okupatorske snage već u vremenu od početka okupacije do 22 juna 1941. Kao prvi napad takvog karaktera moraju se spomenuti meci ispaljeni 13 maja 1941 protiv italijanskog okupatora u Ljubljanskoj pokrajini. Ispalile su ih pristalice antifašističke organizacije „Tigr“, tj. organizacije primorskih emigranata koja je dobila naziv po početnim slovima Trsta, Istre, Gorice i Rijeke. Meci su ispaljeni na Maloj Gori nedaleko od Svete Ane kod Ribnice u Dolenjskom.[7] Verovatno izdajom, pet karabinijera je opkolilo 13 maja u nekoj kolibi na Maloj Gori kod Ribnice tri „tigrovca“: Antona Majnika — učitelja iz Ribnice, Danila Zelena i Ferda Kravanja-Skalara koji je tada nosio lažno ime Đuro Jovanović.[8] Kada su ih Italijani opkoljene pozvali da otvore vrata, odjeknuo je iz kolibe pucanj pri čemu je ranjen jedan karabinijer. Posle toga karabinijeri nisu preduzeli napad, već su se povukli u zasedu i tražili pojačanje. Kad su ga dobili, borba je nastavljena. Majniku je tada uspelo da se probije i pobegne. Danilo Zelen je pao, a Ferdo Kravanja „Jovanović“ bio je ranjen i Italijani su ga uhvatili i prevezli u bolnicu u Kočevje, a zatim u Ljubljanu, odakle je pobegao. To su bili prvi poznati pucnji u Sloveniji posle sloma jugoslo-

[7] Izveštaj karabinijera iz Ribnice od 14 V 1941, u arhivi italijanskog vojnog ratnog suda (Tribunale Militare di Guerra — TMG). fasc. 241—298. — Depeša generala Robotija (Robotti) štabu 2 armije br. 2/4976 (Arhiva Vojnoistoriskog instituta — AVI, fasc. 21W). — Dr Metod Mikuž, Ustanak u Sloveniji 1941 godine, Vojnoistoriski glasnik 4, Beograd 1951, 79—119. — Dijagram (neka vrsta skice na kojoj su italijanske vojne vlasti obeležavale mesta gde su izvršene subverzivne akcije) pod naslovom „Protivitalijanska i subverzivna delatnost u Ljubljanskoj pokrajini od 1 aprila do 31 jula 1941 po zonama“ (cit. Dijagram). Arhivski se dokumenti čuvaju u arhivi Muzeja narodne osvoboditve (AMNO). Za dokumente koji se ne nalaze u AMNO posebno navodim gde se čuvaju.

[8] Anton Majnik je kasnije, u oktobru 1943, pao kao partizan, dok je Kravanja-Skalar pao kao sekretar Zapadnoprimorskog okruga 1944. — Mikuž, loc. cit. 87.

venske države.[9] Oni su bili izraz borbenog prkosa. Iako, doduše, u formalnom smislu reči nisu bili partizanski, oni su stvarno i objektivno to bili, jer su nosili obeležje suštinske svrhe partizanskog načina ratovanja protiv okupatora.

Četiri dana kasnije, noću 17/18 maja, ponovo je otvorena vatra na italijanske okupatore i to kod Kočevskog rudnika. Italijani su ove pucnjeve zabeležili, ali su pritom naglasili da tu nije bio u pitanju organizovani napad.[10] Stvarno, ni danas još nisu poznate nikakve veze između tih pucnjeva i oslobodilačkog pokreta kakav se počeo razvijati sledećih sedmica. O njima možemo, zapravo, reći samo to da su i oni bili izraz borbenog prkosa prema okupatoru, da su partizanski bili po smislu, ali ne i po samom nazivu koji tada još nismo primenjivali.

Oba ova događaja bila su veoma značajna, prvenstveno zbog vremena u kome su se odigrala. Kroz oba su se, naime, ispoljili pozitivni znaci unutrašnjih uslova za borbu protiv okupatora. Nekoliko sedmica kasnije, ali još pre 22 juna, pojavili su se novi dokazi oštrog protivokupatorskog stava koji su opet posvedočili da su unutrašnji uslovi za otpor protiv tuđina bar delimično sazreli već samim nastankom okupacije.

Posle osnivačkog sastanka Protiimperijalistične fronte razvila se intenzivna politička aktivnost koja je trebala da stvori uslove za masovnu oslobodilačku borbu kod Slovenaca. U njoj su učestvovali pretstavnici svih grupa, ali je pokretačka snaga bila Komunistička partija, tako da ona nije bila avangarda samo proletarijata, već i slovenačkog oslobodilačkog pokreta u celini. Partija je novoj organizaciji stavila na raspolaganje čitavo svoje bogato iskustvo iz ranijeg ilegalnog života. Posle sloma stare Jugoslavije ona je bila jedina partija koja je raspolagala razgranatom i ustaljenom organizacionom mrežom i snažnim ilegalnim aparatom, koji je u celini stavila u službu nove organizacije.[11] Maja 1941 obnovila je list *Slovenski poročevalec*

---

[9] Prve pucnjeve su Italijani zabeležili već 29 aprila 1941 u blizini s. Raščice, međutim, tu su bili u pitanju razbijeni vojnici bivše jugoslovenske vojske.

[10] Depeša 2 puka divizije „Granatijeri di Sardenja" (Granatieri di Sardegna) br. 1689 — Mikuž, l. c. 87.— Dijagram.

[11] Politični tokovi v OF, 36.

koji je postao organ Protiimperijalistične fronte, a kasnije informativni list Osvobodilne fronte.[12]

Pisanje *Slovenskog poročevalca* bilo je samo po sebi jednim delom dokumenat o pripremama za oružanu borbu protiv okupatora. Pre 22 juna njegovi brojevi još nisu imali mobilizatorsku i organizatorsku ulogu. U njima se u prvom redu analiziralo stvarno stanje posle aprilskog sloma, prikazivale se posledice katastrofe po život stanovništva čiji se svakodnevni standard jako pogoršavao i ukazivalo se na potrebu i cilj borbe. Ali, nedostajale su konkretne direktive i neposredan poziv na borbu i obračun sa okupatorom. Pre 22 juna, ljudi oko „Slovenskog poročevalca" su shvatili da je njihov prvenstveni zadatak analiziranje tadanje situacije, a posle 22 juna počeli su apelovati na aktivnu borbu i pozivati Slovence u partizane.[13]

Pripreme za ustanak bile su dvojakog značaja: političkog i specifično vojničkog. Na političkoj liniji su, pored Partije, veliku ulogu odigrale i osnivačke grupe time što su se baš one u velikoj meri neposredno ili posredno pobrinule za masovni oslonac oslobodilačke politike u slovenačkom narodu, jer su u oslobodilačku organizaciju privlačile ljude različitih ideoloških shvatanja. Po vojničkoj liniji je, međutim, Komunistička partija snosila najveći teret i imala najveći uticaj na razvoj partizanskog pokreta, a time i na razvoj borbe sa okupatorom. Za ovo je Partija bila i najpozvanija, jer je ona bila snaga koja je najbolje poznavala teoriju i praksu oslobodilačke borbe. Ta ju je činjenica posebno osposobila za rukovodeću ulogu. Osnovni strategiski plan za oslobodilačku borbu stvorila je ona, dok su ga druge grupe samo primile. A pošto je ona bila avangarda radničke klase, to je i njen strategiski plan odgovarao interesima radničke klase.[14]

Izvođenje strategiskog plana u oslobodilačkom pokretu zavisilo je od odgovarajućeg oslonca na kakvu značajnu silu u svetskim razmerama. Prema klasnoj i političkoj usmerenosti osnivačkih grupa to je, u skladu sa tadanjim poznavanjem situacije, mogao biti jedino Sovjetski Savez. Prema postavkama koje je prihvatila Protiimperi-

---

[12] Isto

[13] Isto, 39 s.

[14] Isto, 37.

jalistična fronta, Sovjetski Savez je bio „velika nada" slovenačkog oslobodilačkog pokreta. A ta „velika nada" bi postala krv i meso u slučaju ako bi izbio rat između Nemačke i Sovjetskog Saveza. Kad su se počeli primećivati simptomi zategnutosti između njih, kao što je, naprimer, prebacivanje nemačkih vojnih snaga sa Balkana u Poljsku, ubrzo posle sloma Jugoslavije[15], Partija je shvatila da se približilo vreme kada će biti moguć početak oružanog ustanka protiv okupatora, i sav je svoj rad usmerila u tom pravcu, tj. na pripremanje oružane borbe.

Pripreme Partije su se zasnivale na zaključcima donesenim na sednici CK KPJ u maju 1941 u Zagrebu. Tada su učesnici analizirali situaciju u pojedinim pokrajinama i, s obzirom na lokalne prilike i odnos snaga u svakoj pokrajini, izradili načelne odluke za rad partiskih organizacija. Na sastanku je utvrđeno da rasparčanost Jugoslavije ne sme biti prepreka delovanju komunističkih partija Jugoslavije niti kočiti borbu naroda svih pokrajina protiv okupatora i njihovih agenata u zemlji. Na njemu je usvojen zaključak da „...Partija mora da usmjeri najveću pažnju borbi protiv okupatora, za nacionalno oslobođenje podjarmljenih naroda Jugoslavije".[16] Na osnovu donetih zaključaka, članovi CK su, po završenom savetovanju, otišli u pojedine pokrajine da na terenu sprovedu te odluke i rukovode radom Partije.[17]

U Sloveniji su intenzivnije pripreme za oružani ustanak u duhu zagrebačkog savetovanja otpočele posle povratka Kardelja koji je stigao krajem maja 1941. Sobom je doneo direktive CK KPJ i razvio ih dalje na partiskoj konferenciji u Ljubljani, početkom juna 1941, a zatim i na sednici Vrhovnog plenuma Protiimperijalistične fronte, sredinom juna 1941. Partiska konferencija održana je najverovatnije 1 juna 1941, i to u Trnovom, u Mencingerovoj ulici br. 29, kod profesora muzike Ivančiča. Za samu pripremu otpora ona je bila veoma značajna. Tu je prisustvo-

[15] Slov. por. 1941, prim. 115.
[16] J. Marjanović, Forme borbe i rada KPJ u Narodnooslobodilačkom ratu i Narodnoj revoluciji, Komunist 1, 1951, 115 (cit. Marjanović).
[17] Isto

valo mnogo partiskih radnika (broj učesnika nije poznat) iz raznih slovenačkih pokrajina: Štajerske, Gorenjskog, Ljubljane i Dolenjskog.[18] E. Kardelj je podneo referat o međunarodnoj situaciji, Tone Tomšič po organizacionim pitanjima, a A. Bebler je trebalo da govori o pripremama za oružani otpor. Međutim, zbog konspiracije — izgledalo je da je prisutno previše ljudi — ovaj poslednji referat nije stavljen na dnevni red, već su njegove glavne tačke pokrenute nekako uzgredno, a po završenom dnevnom redu vođena je pod „razno" po njima takva diskusija kao da izneta mišljenja nemaju formalno karakter direktiva CK. Takav način razmatranja jednog od najvažnijih problema verovatno nije prihvaćen samo zbog konspiracije, već više zbog toga što je precenjen značaj onih činilaca koji su uticali na odlaganje početka oružane borbe. No, bez obzira na to, ideja je bila dovoljno naglašena, tako da je na toj konferenciji stvarno doneta odluka o preduzimanju otpora. Ipak na konferenciji nisu formulisane opšte direktive zato da se okupatori ne bi izazvali na prerane represalije, ako bi ih na neki način otkrili. Zato su direktive za otpor prenošene samo usmeno, ličnim kontaktom.[19] Sadržaj tih direktiva se svodio na to da treba razviti najširu političku aktivnost; narodni ustanak organizovati na širokoj osnovi i privući sve poštene svesne Slovence; osnovati vojne komitete; organizovati sakupljanje oružja i sakriti ga na dobro prikrivenim mestima; izraditi plan pogodnih tačaka sa kojih bi se okupatori mogli uspešno napadati manjim snagama; najveću pažnju obratiti na organizaciju obaveštajne službe; kod pouzdanih ljudi sakupljati hranu, odeću i obuću za partizanske borce; kažnjavati izdajnike itd.[20]

Direktive CK se, prirodno, nisu počele izvršavati svugde i istovremeno u celom obimu. Njihovo je ostvarivanje zavisilo od konkretnih mogućnosti, broja ljudi, njihove elastičnosti, a osim toga, i od prepreka koje su im se suprotstavljale. Osnovni problemi su u suštini bili: sakupljanje oružja i ljudi i njihova priprema za oružani ustanak. Pri

---

[18] Slov. por. 22 VI 1951, govor Fr. Leskošeka.

[19] Dr A. Bebler, usmeni izvor uz posredovanje majora Zdravka Klanjščeka (cit. Bebler). — Politični tokovi v OF, 38.

[20] Tomo Brejc-Pavle, Iz naroda hlapcev — v narod junakov, Borec, 1951, 215.

sakupljanju oružja otkrivene su već u to vreme najraznovrsnije forme snalažljivosti požrtvovanih ljudi. Drugovi koji su prikupljali oružje nailazili su na mnoge prepreke i njihovo im je uklanjanje pružilo prva iskustva za savlađivanje kasnijih teškoća.[21]

Pripreme za oružanu borbu razvijale su se u prvom redu po partiskoj liniji. Kod partiskih komiteta osnovani su posebni vojni komiteti kao organi za pripremu ustanka. Oni su radili po direktivama koje su formulisane na junskoj partiskoj konferenciji. Posle konferencije CK je proveravao kako se izvršavaju direktive u pogledu priprema za oružani ustanak. Po naređenju CK, A. Bebler je sledećih nedelja putovao po unutrašnjosti da bi na licu mesta proverio tok priprema. Prvo je na biciklu prošao kroz Ljubljansku pokrajinu, zatim je krenuo u okolinu Kamnika i dalje u Celje radi veze sa Pokrajinskim komitetom za Štajersku. Pritom se sastao sa Štanteom, L. Novakom, Sl. Šlanderom i Zidanšekom. Iz Celja je otišao u okolinu Št. Pavela, gde je razgovarao o formiranju savinjske jedinice. Otuda je sa Šlanderom otišao u Trbovlje i sa Trbovljanima razmatrao pitanje odlaska u šume.[22] Posle tih razgovora vratio se u Ljubljanu.

Uslovi za pripremu ustanka, pre svega za odlazak u ilegalnost, bili su u prvim nedeljama, pa čak i prvim mesecima, veoma različiti. Na nemačkoj strani su, usled brutalnog postupka sa Slovencima, naročito u Gorenjskom, psihološki momenti bili pogodniji nego na italijanskoj. U revirima Trbovlja, Hrastnika i Zagorja su se sredinom

---

[21] U Dolenjskom su se skupljači oružja ubacili među „narodne stražarje". Ovi su na poziv Natlačena prikupljali oružje i municiju i to ostavljali u opštinska slagališta, a docnije predavali fašističkim okupatorima. „Ubačeni drugovi" su se pobrinuli da se mnogo takvog oružja odnese na skrovita mesta koja okupatorima nisu smela biti poznata (Fr. Saje, usmeni izvor). Na ljubljanskoj periferiji su članovi Partije iz Zaloga, Polja, Ježice i Črnuča organizovali uzimanje municije iz slagališta u Zalogu. Partiske organizacije u Zalogu i Polju su tu municiju otpremile do Sv. Jakoba, a odatle dalje članovi Partije i skojevci iz Ježice i Črnuča. Najdelikatnija je bila uloga drugova iz Črnuča jer su morali da prelaze nemačko-italijansku granicu (kapetan Jože Ravbar-Jošt, Nastanek in borbe rašiške čete v juliju 1941, Ljudski miličnik 28, 24 VII 1951).

[22] Bebler, usmeni izvor.

maja 1941 širili glasovi da će „sada i Rusija stupiti u rat protiv Nemačke".[23] Nemačka obaveštajna služba pripisivala je širenje takvih glasova komunistima. Misao o ulasku Sovjetskog Saveza u rat protiv Nemačke izazvala je kod proletera iz Trbovlja svakako sasvim drukčije perspektive nego što ih je pružala trenutna situacija. U žandarmeriskom izveštaju iz Trbovlja javljeno je kasnije da su se prvi komunisti povukli u šume još pre 22 juna, usled čega su žandarmi imali više posla jer su morali da neprekidno patroliraju.[24] Iako odlazak u ilegalnost još nije bio masovan, on je ipak pretstavljao uspeh u radu na pripremama za oružani ustanak. U Gorenjskom, gde su Nemci već u toku maja pripremali raciju na članove Partije, postojala je u tom pogledu veća ekspeditivnost nego u revirima Trbovlja, Hrastnika i Zagorja. Uskoro posle dolaska u tu pokrajinu Nemci su saznali da je Komunistička partija bila pre rata prilično snažna. Međutim, posle okupacije nisu odmah primetili njenu delatnost te su smatrali da je usled okupacije ona obustavljena, ali su je ipak očekivali. Da bi to unapred onemogućio, komandant policije bezbednosti na Bledu naredio je 22 maja 1941 svim potčinjenim jedinicama da otkrivaju rad komunističke partije, s tim da za informacije koriste i predratne žandarme.[25]

Ovo traženje informacija nije ostalo nezapaženo niti su se Nemci ograničili samo na to. Posle prikupljanja podataka oni su odmah počeli da hvataju članove Partije i zatvaraju ih u Begunje. Hapšenja su već počela juna 1941. Članovima Partije nije to naređenje bilo poznato, ali su osetili njegove posledice, procenili značaj nemačkih mera i izvukli zaključke. Sasvim je onda prirodno što su, koliko god je bilo moguće, izmicali hapšenju i odmah se sklanjali u ilegalnost. Pa i pored toga, Nemci su ih pohvatali u priličnom broju i zatvorili i to one koji su se suviše uzdali u se i ostali kod kuće. Istovremeno, a delimično još i ranije, Nemci su pokupili i one stanovnike koje su hteli da isele u Srbiju i Hrvatsku. Mnogi svesni Slovenci liberalnog i katoličkog ideološkog ubeđenja isto tako su izbegli hap-

---

[23] Izveštaj okružne žandarmerije u Laškom, 17 V 1941 (AMNO).

[24] Mikuž, l. c. 91.

[25] Akt u AMNO.

šenje i povukli se u brda. Među njima su bili rezervni poručnik Jaka Bernard iz Koritnog i Oskar Pogačnik sa Bleda. Oba su se krila na Jelovici. Bernard je po sopstvenoj inicijativi počeo da organizuje otpor protiv okupatora: pozivao je rodoljube iz Bohinja, Jesenica, Selške Doline, Kranja i drugih mesta k sebi i davao im uputstva. Među pozvanima bili su i članovi Partije sa područja Okružnog komiteta Jesenice[25a] koji su o tome obavestili svoje partisko rukovodstvo. Bernarda su pozvali na razgovor i izložili mu program oslobodilačke organizacije koja se osnivala. On je pristao na taj program i potčinio se voćstvu organizacije. Isto tako je postupio i Oskar Pogačnik.[26]

Prve grupe ilegalaca pojavile su se u Gorenjskom relativno rano — tokom juna, ali pre 22. Upočetku su bile loše organizovane i slabo naoružane, a sastojale su se od komunista i hrišćanskih socijalista. Među komunistima je bilo pojedinaca koji su iz ilegalnosti i dalje radili vojnički i politički u Jeseničkom i Kranjskom okružnom komitetu.[27] Posle napada Nemačke na Sovjetski Savez, kad se nemački pritisak povećao i kad se počelo sa iseljavanjem slovenačkih porodica, počeo je rasti u većoj meri i broj ilegalaca od kojih je još u julu formirano više grupa.[28]

Uslovi su u Ljubljanskoj pokrajini bili drukčiji. Dok su Nemci odmah čvrstom rukom udarili po Slovencima, Italijani su izbegavali takve metode. Izgledalo je da će prema okupiranoj teritoriji imati više obzira i više nego Nemci poštovati međunarodno ratno pravo. U Ljubljanu

[25a] U Sloveniji su, juna 1941, postojale ove partiske organizacije: Okrug Ljubljana (sa 16 rejona), Okrug Notranjsko, Okrug Novo Mesto (sa 5 podokruga i 2 rejona), Okrug Grosuplje, Okrug Kočevje, Okrug Bela Krajina, Okrug Jesenice (sa tri rejona: Jesenice, Bled, Radovljica), Okrug Kranj (sa tri rejona: Tržič, Kranj, Škofja Loka), Okrug Kamnik (ćelije u Kamniku i Domžalama), Okrug Maribor, Okrug Ptuj, Okrug Murska Sobota, Okrug Celje, Okrug Trbovlje. Pored navedenih, postojale su pojedine partiske organizacije u Krškom, Rogaškoj Slatini, Prevaljama i Dravogradu (Zbornik VI/1 prim. 3 na str. 13 i 14). — Nap. red.

[26] Ivan Bertoncelj u uspomenama iz 1944 (AMNO), — cit. Iv. Bertoncelj.

[27] Isto

[28] Isto

je nesmetano prebeglo više hiljada ljudi iz Štajerske i Gorenjskog. Oni su prilike u Ljubljanskoj pokrijini osetili kao olakšanje i smatrali da su Italijani manje opasni. Zato su se protivili uznemiravanju i izazivanju Italijana. Međutim, Centralni komitet KPS je u takvom raspoloženju video veliku opasnost po oružani ustanak, jer nije bilo verovatno da će kod takvog shvatanja narod poći u oružanu borbu. Osim toga, on je smatrao da su se mnogi Slovenci previše pouzdali u autonomiju Ljubljanske pokrajine i Konzultu (Savet, odnosno Sosvet)[29] te je u jednom i drugom gledao samo manevar Italijana da uz podršku domaćeg stanovništva učvrste svoj položaj u Pokrajini.[30] Partija je zato razbijala takvo pogrešno shvatanje, a držanje građanskih pretstavnika osuđivala je kao izdaju slovenačkog naroda.[31] Nasuprot okupatorskim namerama i lakovernosti domaćeg stanovništva, ona je ukazivala na potrebu borbe protiv okupatora. Da bi osujetila uspeh takve demagogije i obećanja i sprečila ih da dobiju snažnu podršku u porobljenom narodu, pokušala je da odnose prema okupatoru zaoštri:[32] potsticala je na razne istupe protiv Italijana u Ljubljanskoj pokrajini a naročito u samoj Ljubljani da bi time sprečila izmirenje i miran zajednički život koji su priželjkivali okupatori i oportunisti. Da Partija nije to učinila, prividno neutralni centar osnažio bi se, a domaći bi saradnici okupatora dobili u vremenu i mogli bi se afirmisati.[33]

Komunistička partija počela je zato odmah da zaoštrava situaciju, a naročito u vremenu posle završenog savetovanja na partiskoj konferenciji u junu, kad su na osnovu njenih direktiva otpočele sistematske pripreme za oružani ustanak. Specifičnost situacije u Ljubljanskoj po-

---

[29] Konzultu je imenovao Musolini dekretom od 26 V 1941 od vrhova slovenačke reakcionarne buržoazije (Zbornik VI/1 21, prim. 3, dok. 4).

[30] II Kongres Komunističke partije Slovenije, politički izveštaj CK KPS, referent Miha Marinko, Ljubljana 1949, 65—67 (cit. Marinko, II Kongres).

[31] Članci u Slov. por. 1941: *Popolno izdajstvo slovenske gospode*, br. 1, 54: *Kdo in kaj so izdajalci slovenskega naroda, imenovani v Sosvet Ljubljanske province*, br. 2, 61; *Izdajalska gospoda*, br. 3, 63.

[32] Marinko, II Kongres, 65.

[33] Isto, 67.

krajini imala je za posledicu to da je proces zaoštravanja odnosa trajao dosta dugo, sve dok partizanski pokret kao oružani faktor nije uzeo maha. Možemo čak reći da su italijanski okupatori u Ljubljanskoj pokrajini bili ranije svesni značaja metoda zaoštravanja odnosa nego široki slojevi slovenačkog naroda čija je sudbina bila u pitanju. To su bile posledice slovenačke prošlosti protiv kojih su se Partija i Fronta morale još dugo boriti.

Forme zaoštravanja odnosa su bile različite. Italijanski dijagram pod nazivom „Protivitalijanske i prevratničke manifestacije u Ljubljanskoj pokrajini od 1 aprila do 31 jula 1941" pokazuje da su se protivitalijanske manifestacije u vremenu do 22 juna ispoljavale prvenstveno u rasturanju protivokupatorskih letaka, crtanju srpa i čekića po zidovima, psovanju italijanskih vojnika, kralja i Musolinija ili kakvoj drugoj više usmenoj propagandi.[34] Važnu su ulogu imali i radnički štrajkovi i pitanja nadnica o kojima govore prvi brojevi „Slovenskog poročevalca" 1941 godine.

Okupaciona vlast je već u prvim pojavama subverzivne aktivnosti videla simptome organizovane opasnosti za svoj opstanak. Već 5 juna je ljubljanski italijanski kvestor (upravnik italijanske okupacione policije) Mesana (Messana) skrenuo pažnju policiskim organima da u Ljubljani i drugim krajevima postoje udruženi ili usamljeni elementi koji vrše komunističku delatnost, a ova se sastoji u održavanju sastanaka i sastavljanju i rasturanju subverzivnih letaka. Mesana je naredio da organi bezbednosti moraju istupiti protiv takve aktivnosti sa najvećom čvrstinom i strogošću i da moraju što pažljivije i neprestano istraživati i otkrivati postojeće komunističke grupe, identifikovati pojedine propagandiste, a naročito rukovodioce, pratiti njihova kretanja i sastanke i utvrditi kojim sredstvima raspolažu i na koji način vrše propagandu. Mesana im je, osim toga, podvukao da prikupljene podatke dostave što brže njegovom odeljenju koje će učiniti sve da mu takvi ljudi padnu u ruke.[35] Četiri dana kasnije, 9 juna, javio je potčinjenim organima bezbednosti da ko-

---

[34] Dijagram

[35] Naređenje italijanske kvesture u Ljubljani, N 073 Gab., 5 VI 1941.

munističkih elemenata ima među bivšim železničarima, radnicima i studentima. Pritom je ponovo zatražio najbrižljiviju istragu i podatke o svemu.[36] Na dan 11 juna, karabinijeri su uhapsili u parku Tivoliju dva studenta koje su uhvatili baš kad su urezivali srp, čekić i natpise i predali ih vojnom sudu 2 armije.[37] Sledećeg dana, 12 juna, zabeležila je komanda ljubljanskih karabinijera za tek nastali oslobodilački pokret veoma laskavo priznanje koje je crpla „iz mnogih dobro obaveštenih izvora, da se iz dana u dan pojačava po celoj Sloveniji, a naročito u Ljubljani i okolini, aktivnost jedne široke komunističke organizacije koja raspolaže i periodičnim listom, bilo štampanim, bilo u ciklostilu, na slovenačkom jeziku, pod naslovom *Slovenski poročevalec*. Taj list se naveliko rastura u Ljubljanskoj pokrajini i zoni okupiranoj od nemačkih trupa". Prema obaveštenjima koja je primila komanda, „komunisti prikupljaju i oružje i municiju radi organizovanja tajnih slagališta".[38]

Pomisao na mogućnost otkrivanja priprema za oružani ustanak, zbog koje je na partiskoj konferenciji u junu promenjen način diskusije i saopštavanja direktiva o oružanom ustanku, bila je prema tom karabinijerskom obaveštenju potpuno realna. Okupaciona vlast je uskoro saznala za te pripreme, ali u to vreme još nije preduzimala nikakve protivmere. Civilna vlast se uzdala u svoje paktiranje sa pretstavnicima građanskih partija koje su trebale da joj pomognu u držanju narodnih masa u šahu, a vojna vlast, koja je umela da iz takvih izveštaja uoči više, nije bila u dobrim odnosima sa civilnom — sva njena ukazivanja i savetovanja nisu ništa pomogla. Civilna ju je vlast 14 jula 1941 čak potisla iz Ljubljane u Planinu kod Rakeka — „u karantin", kako se o tom premeštanju izrazio general Roboti, komandant XI korpusa.

Politika zaoštravanja odnosa u Ljubljanskoj pokrajini mogla se, zbog unutrašnjeg trvenja između civilne i vojne okupacione vlasti, nastaviti, jer joj Italijani nisu u to vreme ništa efikasnije suprotstavljali. Usled tih među-

---

[36] Isto, N 073 Gab., 9 VI 1941.

[37] Akt unutrašnje čete karabinijera, N 75/26, 11 VI 1941.

[38] Obaveštenje italijanske karabinijerske komande u Logatecu N 6/7, 16 VI 1941.

sobnih nesuglasica, italijanski su vojnici bili pristupačniji slovenačkoj propagandi koja im je govorila o nepravednom ratu protiv Jugoslavije i slovenačkog naroda i o tome kako oni na taj način prolivaju svoju krv samo za svoje kapitalističke magnate koji su jedini njihovi pravi neprijatelji. Partija je kod vojnika širila svoj aprilski proglas koji je prevela i na italijanski jezik.[39] Ovi se leci nisu širili samo među vojnicima u Ljubljani, već i izvan nje. Tako su, naprimer, i vojnici 85 telegrafske čete u nekoj trafici u Škrilju kod Želimlja „našli na stolu dva paligrafirana propagandna letka, protiv Osovine, napisana na italijanskom jeziku".[40]

I pored svega toga, period pre 22 juna nije ni u Ljubljanskoj pokrajini prošao bez surovih postupaka prema Slovencima. Istog dana kad je komanda karabinijera u Ljubljani (12 juna) napisala izveštaj o snažnom razvoju komunističke organizacije, došlo je na Golom kod Želimlja do tuče između Italijana i slovenačkih mladića zbog devojaka na igranci.[41] Italijanske su vlasti htele da iz ove tuče naprave političku aferu. Poslali su tamo više vojnika i uhvatili veći broj ljudi, naročito mladića. Mladiće su privezali uz drveće, tukli ih i pretili da će im spaliti selo.[42] Događaj nije bio beznačajan po odnose između Slovenaca

[39] Slov. por. 4, 22 VI 1941, 69.

[40] Akt Rafaela (Raffaele) Lombardija XI korpusu, N 14/32 di prot. Seg, 27 VI 1941.

[41] Isto. O tuči na Golom pisao je posle rata Savo Vilhar-Sine. I pored toga što su događaji opisani dosta preopširno, dobro je opisan uzrok tuče: „Godine 1941 dovukli su se i u Škrilje do zuba naoružani, nalickani Italijani. Zadržali su se u obe gostionice, kod Jernejovog Jože i Mavca. Kod Jože je sedeo Matevž sa domaćim momcima koji su igrali i gasili žeđ. Oči Škriljana hladno su gledale... A kad se prvi Italijan približio seoskoj devojci sa namerom da igra, lupio ga je po glavi Glavačev Tone da mu je smesta pao sa glave šlem, koji su zatim momci šutirali po gostionici... Iz susedne gostionice stigla je pomoć. Preko 15 Italijana upalo je sa napunjenim puškama u gostionicu... Nešto preko 10 nenaoružanih mladića prihvatilo je neravnu borbu. Pred Toneta je stao seržant, (podoficir, mlađi vodnik) ali se digao i njegov brat Jože, i munjevito udario seržanta, tako da se odmah srušio. Kao mačke skočili su Matevž i ostali momci preko stolova. Šta se desilo dalje, može vam kazati harmonikaš Lunder..."! (Savo Vilhar-Sine, *Major Matevž*, Slov. por. br. 233, 1 X 1952).

[42] Slov. por. 4, 22 VI 1941, 69.

i Italijana. Tuča je verovatno nastala samo zbog devojaka, ali su hapšenja ljudi koji su bili u to upleteni pokazala da se počela buditi buntovnička krv kod Slovenaca.[43]

Zbog zaoštravanja odnosa počeli su u prvom redu Italijani da postaju nepoverljivi i da vide opasnost svugde, pa i tamo gde je stvarno nije bilo. To su ispoljili naročito pri traženju oružja. U Dolenjskom su u takvim prilikama opkoljavali sela, upadali u kuće, dizali patos i tražili oružje.[44] Takvim su postupcima još više štetili svom ugledu, koji u narodu i inače nije bio velik. Ovo je zaoštravanje situacije poprimalo vremenom sve oštrije forme. Dok je upočetku nosilo uglavnom obeležje najrazličitijih propagandnih oblika, došlo je, i to još pre 22 juna, i do pucanja na Italijane. U pomenutom dijagramu zabeležen je napad 12 juna na italijanske vojnike u Studencu kod Ljubljane i 20 juna u Zamešku u srezu Novo Mesto.[45] Događaj od većeg značaja bio je, međutim, napad na fašiste u Polju kod Ljubljane, 15 juna 1941. Fašisti su se tu spasli samo bekstvom.[46]

---

[43] Mikuž, l. c. 88.
[44] Slov. por. 3, 15 VI 1941, 65.
[45] Dijagram
[46] Izveštaj štaba 38 bat. CC. NN. br. 96. — Mikuž, l. c. 88.

POSTANAK OSVOBODILNE FRONTE I PRODUŽENJE PRIPREMA ZA USTANAK

Nov momenat u zaoštravanju odnosa sa Italijanima i uopšte u odnosima sa okupatorima nastao je napadom Nemačke na Sovjetski Savez 22 juna 1941. Sa njim je, posmatrano spolja, nastupilo vreme koje je Komunistička partija, a sa njom i Protiimperijalistična fronta, predviđala, očekivala ga i za njega se pripremala. Sa njim su sazreli spoljni objektivni uslovi za razvoj oružanog ustanka svih naroda Jugoslavije pa, prema tome, i slovenačkog. Na inicijativu Komunističke partije u Sloveniji su se pre 22 juna ujedinile glavne demokratske snage i stvorile platformu za dalje okupljanje rodoljubivih snaga koje su stajale na liniji otpora protiv okupatora. Ali, Protiimperijalistična fronta nije stvorila samo organizacione osnove, već i „jedinstveno političko rukovodstvo“[47] za oružanu borbu protiv fašističkih imperijalista.

Napadom Nemačke na Sovjetski Savez situacija se u svetu, prirodno, izmenila. Sovjetski je Savez postao saveznik Velike Britanije, a kasnije i Sjedinjenih Američkih Država u borbi protiv Hitlerove Nemačke. Briga voćstva Protiimperijalistične fronte da kakav agent engleskog imperijalizma[48] ne iskoristi eventualno slovenački narod nije više bila opravdana. Voćstvo Fronte je uvidelo da se baza saradnje u njoj može proširiti i zato je pozvalo na saradnju sve one koji su želeli da se sa oružjem u ruci bore protiv okupatora. Pristanak na neposrednu oružanu akciju bio je,

[47] E. Kardelj, Put nove Jugoslavije, Beograd—Zagreb 1946, 16 (Ljubljana 1946, 13 s.).

[48] Slov. por. 4, 22 VI 1941, br. 67 s.

zapravo, jedini uslov za učešće u novoj oslobodilačkoj organizaciji. Komunistička partija je ovaj uslov postavila zato što je smatrala da stvarnim patriotima neće nedostajati spremnosti na žrtve, a ta je spremnost bila merilo stvarnog patriotizma. Ostale su joj grupe u Fronti pružale pritom podršku.[49]

U skladu sa novom situacijom koja je nastala posle napada Nemačke na Sovjetski Savez i u skladu sa gledanjem na taj napad, Partija je predložila promenu imena. Protiimperijalistična fronta promenila je naziv u *Osvobodilnu frontu*. Taj je novi naziv bio najpre primljen na sednici Centralnog komiteta KPS, koja je, kao što je poznato, održana 22 juna, a vođstvo Protiimperijalistične fronte u potpunosti je odobrilo promenu naziva. Pod novim se imenom počeo zatim razvijati otpor naroda protiv okupatora. Inicijativu za to dala je opet Partija. Ona je 22 juna izdala proglas u kome je pozvala sve Slovence na beskompromisnu borbu protiv okupatora „dok fašistički tlačitelj ne bude potpuno razbijen i uništen“. U proglasu je Partija ponovila ideju i cilj oslobodilačke borbe, čijim bi postizanjem bio konačno ostvaren stogodišnji san slovenačkog naroda — ujedinjena Slovenija. Ona je dala i inicijativu da se borci za slobodu zakunu da neće položiti oružje pre nego što bude oslobođena i poslednja stopa slovenačke zemlje od Jadranskog Mora do severnih slovenačkih predela i od Koruške do Sutle. Pa još i više. Protivfašističkom borbom treba istovremeno osloboditi i sve narode Jugoslavije, Balkana i Evrope; čitavo čovečanstvo treba da se oslobodi strašne more „kriminalnih zločinaca iz Berlina i Rima i njihovih lakeja“. Pri pozivanju na borbu protiv imperijalističkih okupatora u tom se junskom proglasu, slično aprilskom, ali na još odlučniji način, naglašava komunistima da će glavni udarac fašističkih neprijatelja biti uperen protiv njih i da će najveći deo te borbe ležati baš na njihovim plećima. Zato neka stoje čvrsto tamo gde ih Partija bude postavila. „Visoko podignite zastavu oslobođenja i svakim korakom pokažite da ste najbolji sinovi svoje klase i svog naroda, pokažite da komunisti nikad ne polažu oružje...“.[50]

---

[49] Politični tokovi v OF, 41—44.
[50] Letak u arhivi CK KPS.

Sredstvo za ostvarenje postavljenih ciljeva videla je Osvobodilna fronta u oružanoj borbi protiv okupatora. Posle 22 juna takva je borba postala parola za akciju. Želja voćstva Osvobodilne fronte bila je da ta parola što pre preraste u praktičnu oružanu borbu. U skladu sa novim geslom formirano je u Ljubljani na sam dan nemačkog napada na Sovjetski Savez *Poveljstvo slovenskih partizanskih čet* (zapovedništvo slovenačkih partizanskih četa), kasnije nazvano *Glavni štab*. Inicijativu za formiranje Poveljstva dala je Komunistička partija, a u suštini ono se razvilo iz Vojnog komiteta pri Centralnom komitetu KPS. Glavni i stvarni inicijatori bili su članovi CK KPS. Upočetku je Poveljstvo sastavljeno od članova CK, a kasnije su kooptirana još dva člana iz ostalih osnivačkih grupa.[51] Glavno poveljstvo se kasnije nalazilo u okviru Izvršnog odbora OF i postalo rukovodilac partizanske delatnosti na čitavom slovenačkom zemljištu. Poslove političke prirode upućivalo je uvek Izvršnom odboru OF.[52]

---

[51] Naziv najvišeg organa vojnog rukovodstva upočetku se često menjao. Naročito u prvim mesecima nije u tom pogledu bilo stabilnosti. Prema Partizanskom zakonu, dakle, svakako prilikom osnivanja, nazivao se *Vrhovno poveljstvo*. U Slov. por. od 16 avgusta 1941 bio je objavljen „Kominike Poveljstva slovenskih partizanskih čet", dok je Slov. por. od 1 oktobra 1941 bio objavljen „Kominike Poveljstva slovenskih narodnoosvobodilnih partizanskih čet". Isto tako je ovaj organ nazvan 17 oktobra 1941 ali je u istom broju objavljen i kraći naziv „Poveljstvo slovenskih partizanskih čet". Kasnije se za duže vreme zadržao naziv *Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet*, a zatim na osnovu odluka donesenih na savetovanju u Stolicama septembra 1941, — *Glavni štab*, koji je ostao do kraja rata. U našem tekstu nećemo unositi svaku promenu. Bolje je, mislim, odlučiti se za onaj naziv koji je bio najstalniji u prvim fazama partizanskog razvoja, a to je *Poveljstvo slovenskih partizanskih čet* (Zapovedništvo slovenskih partizanskih četa) odnosno „*Glavno poveljstvo*" kako ga je nazvao Miha Marinko na II Kongresu. Ali treba napomenuti da je njegova kompetencija ostala stabilna, i pored toga što su se nazivi menjali. Članovi su u početku bili: komandant — Franc Leskošek, politički komesar — Boris Kidrič, zamenik komandanta — Aleš Bebler-Primož, i članovi Stane Žagar i Oskar Kovačič. Do kraja jula kooptirani su još Dušan Podgornik i dr Marijan Brecelj. (Zbornik VI/1 28 prim. 2, dok. 5. — Marija Bernandova, Hiša Številka 27 na Vodnikovi cesti, Borec, 1952, 180.)

[52] Politični tokovi v OF, 41 s, prim. 41.

Nemački napad na Sovjetski Savez uticao je na raspoloženje slovenačkog naroda. Dotadanja utučenost zbog sloma države i gubitka slobode preživela je 22 juna svoju krizu. Apatija i dezorijentisanost počele su se gubiti, a perspektiva nove budućnosti ubrzo je počela pokazivati novu oživljavajuću snagu. General Roboti je bio potpuno svestan tog novog momenta i odmah je na njega skrenuo pažnju svojoj vojsci. Već 23 juna on je pisao svojim jedinicama da se može desiti „...da našim ulaskom u rat protiv Rusije i usled događaja na Istočnom evropskom frontu dođe do reperkusija kod mnogih komunističkih i drugih buntovničkih lokalnih elemenata. Već juče, u nedelju posle podne, pojavili su se neki znaci i došlo je do nekoliko incidenata..." Stoga je naredio najveću budnost i „da eventualne provokatore uhapse i predaju kr. karabinijerima. Svaku manifestaciju ili *akciju energično onemogućiti*".[53]

Kako je 22 jun promenio raspoloženje Slovenaca — koje okupatori doduše nisu pravilno shvatili ali su ga dobro naslućivali — i uticao na povećanje aktivnosti sledećih dana, vidi se iz izveštaja okupatorske obaveštajne službe o raznim krajevima na italijanskoj, pa i nemačkoj strani slovenačke teritorije.

U kasnim večernjim časovima 23 juna došlo je do očitih prevratničkih demonstracija u zoni istočno i severoistočno od Ljubljane, i to u mestima: Šmartno, Polje, Vevče, Sostro, Kašelj i Sneberje. U Sneberju su slovenački demonstranti čak pucali na Italijane, našta su italijanski vojnici odgovorili vatrom i ubili dvadesetogodišnjeg radnika Novaka Slavka, a zatim uhapsili još tri Slovenca osumnjičena da su učestvovala u incidentu.[54]

Uticaj 22 juna na raspoloženje Slovenaca okarakterisao je veoma dobro komandant karabinijera u XI korpusu Gabriele Pijaneze, koji je pisao 7 jula komandi 2 armije o odjeku tog dana u Ljubljani: „Činjenica je da je većina slovenačkog stanovništva vest o objavi rata Rusiji od strane sila Osovine primila sa izvesnim ushićenjem, iako prikrivenim ili samo donekle prikrivenim. To stanovništvo nije moglo da potpuno sakrije svoje zadovoljstvo. Iako se nije

[53] Zbornik VI/1 242, dok. 86. — Mikuž, l. c. 89.

[54] Izveštaj štaba 38 bat. CC NN. br. 102. — Mikuž, l. c. 88. — Zbornik VI/1 243 s, dok. 87.

3*

prepustilo otvorenom izražavanju neprijateljstva prema Italiji, ipak je ono na vidan način to manifestovalo svojim držanjem koje je bilo izuzetno svečano i veselo, na ulici i po javnim lokalima koji su, kao nikada do sada, bili prepuni sveta. Drugi vidni znak solidarnosti s Rusima pokazalo je stanovništvo Ljubljane time što je od početka neprijateljstva sa SSSR-om zauzelo još izrazitiji stav nezainteresovanosti i neosetljivosti prema Italijanima".[55] Pijaneze je zatim dodao da je sledećih dana, usled nemačkog prodiranja na rusku teritoriju, oduševljenje unekoliko popustilo, ali nije nestalo.[56] Zato je general Roboti bio u pravu kad je početkom jula pisao: „Nema sumnje da se držanje stanovništva slovenačke teritorije koju smo mi okupirali menja sporo, ali sigurno... Možda manje na selu, nego li u gradu Ljubljani, ali je sasvim sigurno da se... oseća na svakom koraku: a) neka hladnoća — često namerno potcrtavana — sve veća prema nama od strane većeg dela stanovništva; b) sve brojniji i izrazitiji izlivi netrpeljivosti... (skori događaji u Golom: napad civila na inžinjerce; — u vozu Kočevje—Ljubljana: ismejavanje oficira na službi od strane nekog studenta; ...otvaranje vatre na patrole milicije;..."[57] i širenje neprijateljskih letaka. To su bile činjenice koje su Robotija opravdano nagonile na razmišljanje.

U Gorenjskom, naročito na području Radovljičkog žandarmeriskog okruga,[57a] Nemci su opisali oživelost naroda time što su javljali o pojavi preteranih priča o narodnoj vojsci, naime, da će uskoro stići Rusi i da je zato na Mežakli kod Gorja pripremljeno nekoliko stotina komunista, opremljenih radioaparatima, koji čekaju samo na

---

[55] N. 3/18 di prot. Seg. 7 VII 1941.

[56] Isto

[57] Naređenje generala Robotija br. 06/650 (Zbornik VI/1 247 s, dok. 91). — Mikuž, l. c. 91.

[57a] Misli se na političko-upravnu podelu dela Slovenije koji su okupirali Nemci. Ovi su se okruzi poklapali sa okupatorovim žandarmeriskim okruzima. Kad se u tekstu spomene srez misli se na predratnu jugoslovensku administrativno-teritorijalnu podelu, ukoliko nije naglašeno da se radi o posleratnom srezu (pre sistema komuna). Deo teritorije pod italijanskom okupacijom zadržao je predratnu administrativno-teritorijalnu podelu, ukoliko nemačko-italijanska demarkaciona linija nije presecala pojedine srezove.

moskovska uputstva.[58] U tom se pričanju preterivalo pre svega u pogledu broja onih koji su se pred Nemcima povukli u šume, u ilegalnost. Ali ove priče nisu, naravno, bile bez osnova. Odlasci u ilegalnost bivali su posle 22 juna zaista sve češći. Tome su delimično doprineli i sami Nemci koji su posle 1 jula počeli da iseljavaju Slovence iz Gorenjskog.[59] Nemačka žandarmerija Radovljičkog okruga zabeležila je 18 jula 1941 da su članovi Komunističke partije, posle izbijanja neprijateljstava sa Rusijom, počeli razvijati pojačanu organizacisku i propagandnu aktivnost. Ta je aktivnost primećena naročito u Jesenicama i Bohinjskoj Bistrici.[60] U vezi sa mobilizacijom jeseničkih radnika, Nemci su počeli da vrše mnoga hapšenja. Tako su do sredine jula zatvorili 18 „komunista" kod kojih su našli oružje i municiju.[61]

Na sličan način je opisan uticaj 22 juna na Slovence i u žandarmeriskim izveštajima iz Trbovlja. 15 jula je pisac jednog izveštaja zabeležio o situaciji: „Opšta politička situacija u ovdašnjem industriskom području od izbijanja rata sa Rusijom znatno se pogoršala. Dok se do ovog datuma ne samo celokupno seosko stanovništvo, već i radništvo velikih rudnika u Trbovlju, Zagorju i Hrastniku, potpuno lojalno držalo i nigde nije otvoreno neprijateljski istupalo, dotle je već krajem juna 1941 počela prilično živa komunistička propaganda, povezana sa širenjem najluđih glasina o vojnim porazima nemačke vojske u Rusiji". U vezi sa promenom političke situacije pisac je zabeležio da je posle 22 juna pobeglo iz rudarskih revira ukupno 72, delom vodećih, komunista, a njima su se pridružili i članovi Sokola.[62]

O uticaju 22 juna na Slovence govorio je sredinom avgusta 1941 i Dorfmajster (Dorfmeister), načelnik Celjskog okruga, i to veoma oštro i prilično nadmeno. Prema njemu, rat sa Sovjetskim Savezom je opet oživeo tajnu komunističku organizaciju koja je postojala još za vreme Jugoslavije. Pri tome je, po njegovom mišljenju, bila u

---

[58] Akt Žandarmerije u Breznici od 16 VII 1941.
[59] Iv. Bertoncelj
[60] Okružna žandarmerija u Radovljici 18 VII 1941.
[61] Isto
[62] Izveštaj žandarmeriskog okruga Trbovlje od 15 VII 1941.

pitanju šačica očajnika koji sami po sebi ne bi mogli nikako biti opasni po nacističku državu ali se u interesu ponemčenja Celjskog okruga njihovi nasilni postupci ne smeju dopuštati jer unose zabunu u široke mase stanovništva i remete nacističku izgradnju.[63]

22 jun je odjeknuo i u drugim krajevima, mada o tome nisu poznati neki naročiti izveštaji. Zadatak oslobodilačke organizacije, a naročito Komunističke partije, bio je da njegov uticaj ne ostane samo na oduševljenju spolja. Partija je osećanje spremnosti za borbu protiv okupatora htela i umela da kanališe u konkretna dela.

Kad je Komunistička partija formulisala oružanu borbu kao geslo za akciju, njen je postupak, kao i dotada, bio u skladu sa političkom linijom Centralnog komiteta KPJ.

Istog dana kad je Nemačka napala Sovjetski Savez održao je Politbiro CK KPJ sednicu na kojoj je pretresao novu situaciju i raspravljao o odlukama koje je trebalo doneti. Tada je odlučeno da CK KPJ, kao i ostali centralni i pokrajinski komiteti, izdaju proglas narodu i pozovu ga na oružanu borbu protiv okupatora. Proglas CK KPJ bio je odmah otštampan i u njemu je, pored ostalog, stajalo:

„Vi koji stenjete pod okupatorskom čizmom, svi vi koji ljubite slobodu i nezavisnost, koji nećete fašističkog ropstva — znajte da je kucnuo čas borbe za vaše oslobođenje od fašističkog osvajača. Zato doprinesite svoj deo u borbi za vašu slobodu, pod voćstvom KP Jugoslavije! Borba Sovjetskog Saveza jeste i vaša borba, jer se on bori i protiv vaših neprijatelja, pod čijim vi jarmom stenjete. Ne dajte se zavesti raznim domaćim reakcionarima koji su u službi fašističkih bandita! Vaše mesto jeste u prvim borbenim redovima radničke klase, koja se bori za svoju i vašu istinsku slobodu i nezavisnost. Od te borbe zavisi vaša budućnost i budućnost vaše dece. Ako ljubite svoju slobodu i nezavisnost, ako nećete biti tuđi robovi, ako želite da se oslobodite fašističkog ropstva, onda pomognite svim

[63] Okružnica br. 49 koju je izdao Dorfmajster (Dorfmeister) „Kreisführer und Politische Kommissar“ u Celju 19 VIII 1941, Pokrajinska arhiva u Mariboru — PAM (cit. Dorfmajster).

sredstvima pravednu borbu velike i miroljubive zemlje socijalizma — Sovjetskog Saveza, ujedinite svoje snage protiv vaših ugnjetača, fašističkih osvajača, koji porobiše i opljačkaše vašu zemlju...

Proleteri sviju krajeva Jugoslavije, na svoja mesta — u prve borbene redove! Zbijte čvrsto svoje redove oko vaše avangarde, KP Jugoslavije! Svaki na svoje mesto! Nepokolebljivo i disciplinovano vršite svoju proletersku dužnost! Spremajte se hitno za poslednji i otsudni boj, ne dozvolite da se proliva dragocena krv herojskih sovjetskih naroda bez vašeg učešća! Vaše parole moraju biti: nijedan radnik ili radnica ne sme otići u fašističku Nemačku da svojim radom jača snage fašističkih bandita, nijedan top, nijedna puška, nijedno tane, nijedan metak, nijedno zrno žita itd. ne smeju vašom pomoći dospeti u ruke fašističkih zločinaca! Mobilizujte sve vaše snage protiv toga da naša zemlja bude baza za snabdevanje fašističkih rulja koje kao besni psi napadaju na Sovjetski Savez, na našu dragu socijalističku zemlju, na našu nadu i kulu svetilju, prema kojoj se sa nadom upiru oči trudbenika čitavog sveta!“[64]

Ako uporedimo ovaj proglas sa proglasom CK KPS od 22 juna 1941, možemo videti da se oni poklapaju pre svega u tri tačke: 1) podvučen je oslonac i povezanost oslobodilačke akcije jugoslovenskih naroda sa Sovjetskim Savezom; 2) napad Nemačke na Sovjetski Savez pružio je jugoslovenskim narodima priliku da razviju oslobodilački rat širokih razmera i 3) u proglasu su pozvati proleteri svih krajeva Jugoslavije da u velikoj antifašističkoj borbi budu uvek u prvim redovima. Pomenuti proglas CK KPS izražavao je baš iste misli koje, međutim, nisu bile značajne samo u domaćem okviru, već se njihov značaj uočava i pri upoređivanju sa telegramom Kominterne, koji je upućen 22 juna 1941 Centralnom komitetu KPJ. Telegram je glasio:

Verolomni napad Njemačke na SSSR nije samo udarac uperen protiv zemlje socijalizma, već i protiv slobode i nezavisnosti sviju naroda. Odbrana SSSR jeste istovremeno i odbrana naroda koje je okupirala Njemačka. Narodima Jugoslavije pružena je mo-

[64] V Kongres Komunističke partije Jugoslavije — Politički izveštaj referent Josip Broz-Tito, Ljubljana 1948, 59 s. (Beograd 1948, 64. — Nap. red.)

gućnost da razviju svestranu oslobodilačku borbu protiv nemačkih podjarmljivača. Neophodno je potrebno preduzeti sve mere, a da bi se poduprla i olakšala pravična borba sovjetskog naroda. Neophodno je razviti pokret pod parolom stvaranja jedinstvenog nacionalnog fronta i već ranijeg jedinstvenog internacionalnog fronta borbe protiv nemačkih i italijanskih fašističkih razbojnika, a za zaštitu od fašizma podjarmljenih naroda — delo koje je nerazdvojno povezano sa pobedom SSSR. Uzmite u obzir da u sadašnjoj etapi ide reč o oslobođenju od fašističkog podjarmljivanja a ne o socijalističkoj revoluciji[65]...

U telegramu Kominterne nije bilo govora o nekom naročitom značaju mobilizacije proletera, ali su inače naglašeni zajednički interesi SSSR i porobljenih naroda Evrope kao i nacionalno-oslobodilački rat protiv fašističkog okupatora. Centralnom komitetu KP Slovenije nisu u ono vreme još bila poznata uputstva Kominterne i zato je morao odlučivati samostalno, ukoliko nije našao oslonca u odlukama donetim na ranijim savetovanjima CK KPJ. Odraz takve samostalnosti bilo je i obrazovanje *Poveljstva slovenskih partizanskih čet* za rukovođenje oružanom borbom protiv okupatora, dok je direktivu za stvaranje partizanskih odreda i partizanski način ratovanja Kominterna poslala Centralnom komitetu KPJ tek 1 jula.[66] CK KPS oslanjao se tada samo na predviđanja CK KPJ[66a] i sopstvene prethodne pripreme, odnosno na prethodne pripreme Protiimperijalistične fronte.

Posle napada Nemačke na Sovjetski Savez oslobodilačka je organizacija upočetku produžila sa pripremama za oružanu borbu protiv okupatora. Pripreme su tekle isto onako kako su ih ranije izvodili vojni komiteti. Sakupljano je oružje svugde gde se ukazala pogodna prilika.[67] Komiteti su pre svega ubrzali odlazak ljudi u ilegalnost i partizane.

---

[65] Marjanović, 116 s.

[66] Isto

[66a] CK KPJ je formirao *Glavni štab Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije* 27 juna. — Prim. red.

[67] Ako je bilo potrebno, vršena je i kupovina. Tako je Gabriele Pijaneze (Pianese) prijavio kvesturi da su komunisti kupovali puške po 1.000 dinara kod seljaka u okolini Metlike, Črnomelja, Novog Mesta, Št. Jerneja i Kostanjevice. (Akt u arhivi CC. RR. XI korpusa, N. 18/45 di prot. — S — 26 VI 1941).

Razlika u pripremama pre i posle 22 juna bila je u prvom redu u tempu i kvantitetu, a pripreme u prvim sedmicama posle 22 juna bile su pre svega intenzivnije od onih pre 22 juna.

Uporedo sa intenzivnijim pripremama na terenu i delimično pod njihovim uticajima razbuktala se i borbena agitacija *Slovenskog poročevalca*. Ona se razvijala u skladu sa gledištima koja su postavljena u proglasu CK od 22 juna.

U članku *Gigantska borba za slobodu naroda* u „Slovenskom poročevalcu" prikazan je nemački napad na Sovjetski Savez kao razbojnički, a rat koji je izbio kao najsudbonosniji rat svih vremena. Izraženo je ubeđenje da će „sovjetske armije... samleti fašističke bande... Sovjetski Savez vodi svetlu i pravednu borbu za slobodu naroda. Na njegovoj se strani nalaze svi oni koji žele da se oslobode ispred varvarske čizme fašističkih okupatora..." Pisac članka nije pritom imao na umu samo spoljnu koaliciju država prema Hitlerovoj Nemačkoj, već i akcije porobljenih naroda na unutrašnjem bojištu, tj. u pozadini velikih frontova. Na tom području — obećao je pisac — ispuniće svoju dužnost i slovenački narod sa svojom Osvobodilnom frontom. Jer „...pobeda Sovjetskog Saveza biće istovremeno i pobeda porobljenog i rasparčanog slovenačkog naroda. Poraz nemačkog i italijanskog fašizma i imperijalizma biće za Slovence dan oslobođenja i ujedinjenja".[68]

Tim rečima povezao je *Slovenski poročevalec* stogodišnju težnju slovenačkog naroda za opštim oslobođenjem i ujedinjenjem pre svega sa borbom Sovjetskog Saveza protiv Hitlerove Nemačke i Musolinijeve Italije. U punoj meri je iskoristio i govor koji je održao Staljin 3 jula 1941 na moskovskom radiju i u njemu prikazao značaj nemačkog agresivnog napada. Staljin je tada otklanjao svaku paniku, potsticao sovjetske ljude na hrabrost, istrajnost i borbu protiv neprijatelja. Sovjetskim ljudima je poručeno kako treba postupati tamo gde bi se sovjetska vojska morala povući i kako treba organizovati oružani otpor na prostoriji koju je poseo okupator. Predviđao je i da sovjetski narod neće u ratu biti sam već će se sovjetski Otadžbinski rat sliti sa borbom naroda Evrope i Amerike za njihovu

---

[68] Slov. por. 6, 28 VI 1941, 75 s.

nezavisnost i demokratske slobode.[69] *Slovenski poročevalec* je u vezi s tim rečima hteo da iskoristi autoritet koji su uživali Staljin i Sovjetski Savez u cilju što šire mobilizacije naših ljudi za borbu protiv okupatora. U Staljinovom govoru nije, naime, video samo direktive za sovjetske narode, već i veoma upotrebljive savete za sve one koji iskreno žele da se bore protiv „fašističkih razbojnika do njihovog potpunog uništenja". Kao naročito značajne savete smatrao je one koji su govorili o dezorganizaciji i uništavanju pozadine Nemačke armije. A pošto je slovenačka zemlja bila takođe pozadina Nemačke armije, procenio je odmah da je i svaki slovenački patriot dužan da učini sve da oteža opstanak okupatora na našem tlu. Zato je 11 jula 1941 zapisano: „Uništimo, pretvorimo u prah i pepeo sve ono na šta se na našem tlu oslanjaju okupatori i sve što im služi za snabdevanje imperijalističkih armija".[70]

Voćstvo oslobodilačkog pokreta bilo je, u vreme kada se užurbano pripremalo i agitovalo za oružanu borbu, svesno i prepreka koje bi mogle zadržati izbijanje oružane akcije. Ono nije videlo prepreke samo u kolaboracionističkom radu pretstavnika slovenačkih građanskih partija, već mnogo više u malodušnosti mnogih slovenačkih ljudi koji su bili pozvani i kod kojih je nedostajala vera u konačnu pobedu. Protiv takvih pojava istupio je *Slovenski poročevalec* 4 jula 1941, kad je u duhu Staljinovog govora istakao da treba iskoreniti tragove pasivnog iščekivanja i zameniti ih aktivnom borbom, jer bi bila sramota kad bi Slovenci, ugnjetavani i gaženi, očekivali svoje oslobođenje skrštenih ruku. „Sigurnost konačne pobede proizilazi iz borbe za pobedu, iz mobilizacije svih snaga na frontu", bilo u sovjetskoj ili u slovenačkoj pozadini.[71]

Međutim, uprkos intenzivnije agitacije za oružani ustanak, do oružane borbe, tj. do planskih akcija širokih razmera ipak nije došlo tako brzo. Pripreme su se produžavale i dalje, što se može zaključiti iz same agitacije za oružanu borbu, bez obzira na to što je u tom vremenu već više puta dolazilo i do pojedinačnih akcija na raznim me-

[69] Staljin, O velikom otadžbinskom ratu Sovjetskog Saveza, Ljubljana 1947, 5—11 (Beograd 1947, 5—13, — Nap. red.).

[70] Slov. por. 8, 11 VII 1941 (Članak: *Globok odmev Staljinovega govora*).

[71] Slov. por. 7, 4 VII 1941, 80.

stima. Izgleda da su organi, neposredno odgovorni za vojničke pripreme, bili u izvesnoj meri spori. U prilog tome govori pre svega činjenica da je za neposredno izbijanje akcija bio potreban snažan uticaj političkog voćstva oslobodilačkog pokreta.[72]

Političko voćstvo je u periodu priprema umelo da iskoristi vreme za što jače snaženje oslobodilačkog pokreta kao političke sile. Na inicijativu Partije baza za stupanje u Osvobodilnu frontu proširila se posle 22 juna. Voćstvo Fronte pozvalo je na saradnju najrazličitije grupe i organizacije, bez obzira na njihovu političku, ideološku i tradicionalnu pripadnost. Prema rečima druga Kidriča, CK KPS i IOOF nisu se obratili jedino onim starim i propalim protivnarodnim nasilnicima i političkim vođama koji su neposredno posle kapitulacije učinili veleizdaju i otišli u Rim da se poklone Musoliniju.[73] Oslobodilačkoj organizaciji su se zbog intenzivne aktivnosti njenog voćstva priključili pre svega radnici koje su osnivačke grupe u prvom redu zahvatile. Preko njih se pokret širio dalje i zahvatao sve šire i šire krugove slovenačkog naroda.[74] U „Slovenskom poročevalcu" je stajalo 4 jula: „Osvobodilna fronta slovenačkog naroda, za koju je dala inicijativu Komunistička partija Slovenije, postala je živa uzbuktala stvarnost".[75] Na dan 11 jula 1941 zapisano je i ovo: „Osvobodilna fronta masovno razvija svoju aktivnost".[76] Naravno, ta se oslobodilačka organizacija upočetku širila prvenstveno ekstenzivno, a tek kasnije intenzivno. U svakom slučaju, ona se širila u uslovima duboke ilegalnosti.[77]

Masovnost oslobodilačke organizacije u vezi sa pripremama za oružanu borbu protiv okupatora bila je potrebna naročito iz dva razloga: zbog regrutovanja ljudi u partizane i izdržavanja partizana i ilegalaca. I za jedno i za drugo je voćstvo Fronte postavilo temelje još za vreme

---

[72] Informacija Tome Brejca.

[73] Boris Kidrič, Poročilo na I Kongresu Osvobodilne fronte Slovenskega naroda v Ljubljani, 16 VII 1945, izdanje IOOF 1945.

[74] Politični tokovi v OF, 36 s.

[75] Slov. por. 7, 4 VII 1941, 81.

[76] Slov. por. 8, 11 VII 1941, 84.

[77] Isto

priprema. Kod regrutovanja su odigrali svoju ulogu vojni komiteti, a kod izdržavanja partizana i ilegalaca — Ljudska pomoć i Osvobodilni fond, koji se prvi put pominju u „Slovenskom poročevalcu“ 4 jula 1941.

Ljudska pomoć je izrasla iz predratne partiske *samopomoći*. Posle osnivanja Osvobodilne fronte ona je postala njena pomoćna organizacija, čija se mreža širila uporedo sa organizacijom OF od najnižeg do najvišeg organa. Njena je uloga bila da zbrinjava one drugove i njihove porodice koji se zbog rada na oslobodilačkom pokretu nisu mogli izdržavati legalnim putem. U početku je Ljudska pomoć prikupljala novac, odelo i životne namirnice. Porastom partizanskog pokreta proširio se i delokrug njene aktivnosti. Osim pružanja pomoći ilegalnim političkim radnicima, Ljudska pomoć je prikupljala odeću, obuću, životne namirnice i oružje za partizanske jedinice. Tako se ona postepeno razgranala u veliku organizaciju intendantske službe.[78]

Osvobodilni fond je služio za pokriće potreba oslobodilačke organizacije. Njegovi su zadaci i funkcije objašnjeni u „Slovenskom poročevalcu“ od 23 septembra 1941, u članku *Za osvobodilni fond* rečima: „Narodnooslobodilačka borba iziskuje ogromna novčana sredstva. Za štampu, za vojničku i sabotažnu akciju, za organizaciju Osvobodilne fronte, za sve to je potrebno mnogo novaca. Sav taj novac treba sakupiti. Zato je dužnost svakog pripadnika OF da široko prikuplja priloge za Osvobodilni fond. Odbori OF moraju planski organizovati prikupljanje novca tako da ne bude ni kraja, ni čoveka na koga se pripadnici OF ne bi obratili za novac“.[79] Novac za Osvobodilni fond je, „svakodnevnim radom svakog pravog aktiviste OF“[80], prikupljan po frontovskim odborima putem dobrovoljnih priloga, zajmova i darova. U Izvršnom odboru je za njega odgovarao njegov član Jože Rus, a u frontovskim odborima blagajnici.[81] Putem ovog Fonda želelo se da se za oslobodilačku organizaciju privežu pre svega bogatiji krugovi. Akcija je zaista pokazala lepe rezultate.[82]

[78] Slov. por. 1941, 281, prim. 62.
[79] Slov. por. 19, 23 IX 1941, 140.
[80] Slov. por. 14, 23 VIII 1941, 113.
[81] Slov. por. 1941, 281, prim. 61.
[82] Slov. por. 8, 11 VII 1941, 84.

Posle 22 juna ova akcija na prikupljanju pristalica i materijalnih sredstava nije više mogla da podmiruje potrebe u celini. Smisao čitave akcije bio je — stvaran rad. „Geslo — ni parčeta gvožđa, ni mrve hrane za okupatora, treba sprovoditi sa više plana, mnogo intenzivnije, mnogo doslednije“, stajalo je 11 jula 1941 u „Slovenskom poročevalcu“ u članku *K dejanjem!* (Na posao!). „Slovenački narod ne sme dozvoliti da slovenačka zemlja posluži kao mirno i idilično zaleđe fašističkih okupatora. Okupatorima treba rušiti organizaciju pozadine svuda i na svakom koraku“.[83]

Baš u ono vreme kad se voćstvo Osvobodilne fronte sa svojim Poveljstvom intenzivno pripremalo na preduzimanje oružane borbe protiv okupatora, počeli su i nacionalistički krugovi u Ljubljani da razvijaju intenzivniju propagandu protiv sila Osovine, a naročito protiv Italijana. Oko sredine jula pojavili su se po zidovima, telefonskim stubovima i na drugim mestima znaci „V“ i to u većem broju.[84] Osim toga, širile su se i vesti da će 14 jula, na godišnjicu pada pariske Bastilje, izbiti opšti ustanak protiv sila Osovine u svim porobljenim zemljama.[85] Ovi se glasovi nisu širili samo po Ljubljani i Ljubljanskoj pokrajini, već i na nemačkoj strani, gde ih je, naprimer, zabeležila žandarmerija u Trbovlju.[86] Znaci „V“ bili su povezani sa

[83] Isto

[84] Obaveštajni bilten 15, 12 VII 1941 (AVI 21 a/1). — Slov. por. 9, 25 VII 1941, 88.

[85] Ob. bilten 15, 12 VII 1941.

[86] Zbornik VI/1 261 s, dok. 98. — Mikuž, l. c. 92. Na području rudarskih revira su se priče nacionalističkih elemenata o velikom ustanku na dan 14 jula 1941 preplitale i sa pripremama Osvobodilne fronte za otpor protiv okupatora. Starešina žandarmeriske stanice u Zagorju Štrauh (Strauch) pisao je 11 jula tajnoj državnoj policiji u Celju: „Izveštava se da se u poslednje vreme, i to od početka rata sa Rusijom, među ovdašnjim stanovništvom pronose obespokojavajuće glasine, naime, da će 13 i 14 jula 1941 god. u svim industriskim oblastima predašnje Slovenije izbiti planski komunistički ustanak. Ustanak su, izgleda, organizovali komunisti a uz pomoć klerikalaca, predašnjih sokola i drugih nezadovoljnih elemenata; opšti znak za njegov početak treba da bude atentat na telefonske linije, važne komunikacije i tome slično. Sem toga, treba da budu smaknuta sva lica koja se osećaju kao folksdojčeri ili važe kao simpatizeri Nemačke, a koja su ovi elementi već uneli u svoje spiskove“. (Zbornik VI/1 261, dok. 98). Međutim, u pretećem anonimnom pismu koje je primio 9 jula 1941 trgovac

„ustankom“ od 14 jula 1941. Pošto tog ustanka nije bilo, italijanski su obaveštajci odmah zabeležili nova pričanja — da je odgođen do 20 jula.[87]

Italijanski su obaveštajci u pripreme za 14 jul uplitali i komuniste.[88] Međutim, u „partizanskim“ izvorima o takvoj vezi nema nikakvih podataka. Slovo „V“ kao početno slovo francuske reči „victoire“ (pobeda), i 14 jul kao dan pada Bastilje u velikoj Francuskoj revoluciji 1789 svedočili su očito da je to bio rad onih koji su tražili svoje ideale na Zapadu i potpali pod uticaj njihove propagande. Povezanost takve propagande pokazao je i primer u Št. Jerneju u Dolenjskom, gde je nacrtano slovo „V“ u crvenoj i modroj boji na belom polju i dodate reči: Jugoslavija i kralj Petar.[89] U ono vreme ova propaganda nije bila bez pozitivnih strana. Kod Italijana je prouzrokovala veliku zabrinutost i strah. Predviđajući opšti napad na kasarne i oficirske stanove, oni su iz straha izdavali i takva naređenja za obezbeđenje koja su se kasnije pokazala kao nepotrebna.[90]

Žrtva te italijanske nervoze bio je tih dana i poznavalac Prešerna dr Avgust Žigon na koga je italijanska patrola otvorila vatru i ubila ga 15 jula 1941 u Ljubljani na Večnoj Poti u Rožnoj Dolini kad se kasno u noć vraćao kući. Italijanski izveštaj je ovo stanje prikazao kao veliki junački podvig nad tri muškarca koji na poziv italijanske patrole nisu hteli da stanu, pa su čak pucali na Italijane, tako da su ovi morali odgovoriti vatrom. Tom prilikom su, kako se u izveštaju kaže, jednoga ubili, a druga dva su pobegla. Međutim, tu je stvarno bio samo dr Žigon. Izveštaj je, dakle, izmišljen. Kasnije su Italijani hteli da celu tu aferu zataškaju jer su se stideli svog „junačkog podviga“.[91]

Viktor Suša (Suscha), folksdojčer iz Zagorja, nepoznati pisac je, osim protivnemačkih parola kojima je nagoveštavao bliski ustanak, napisao: „Da živi Jugoslavija, da živi Soko, da živi Sovjetska Rusija i da živi kralj Petar II!“ (Zbornik VI/1, dok. 98, izdanje na slovenačkom).

[87] Ob. bilten 16, 17 VII 1941 (AVI 21 c/1).

[88] Ob. bilten 15, 12 VII 1941 i br. 17, 25 VII 1941 (AVI 21 c/1).

[89] Ob. bilten 18, 31 VII 1941 (arhiva Visokog komesarijata — AVK).

[90] Gabriele Pijaneze, 11 VII 1941 (akt u AMNO). — Zbornik VI/1 261—266, dok. 97, 99 i 100.

[91] Akta u arhivi Comando gruppo CC. RR, Ljubljana br. 75/61 i 62.

Agitacija sa slovom „V“ i 14 julom nije ni u čemu uticala na pripreme Osvobodilne fronte. Ona ih je produžavala prema svojim planovima. Sastavni deo priprema koje je, u cilju preduzimanja aktivne borbe, organizovalo voćstvo oslobodilačke organizacije, bio je i *Partizanski zakon* koji nosi datum „sredinom jula 1941 godine“. Prvi grubi nacrt je obuhvatao oko 10—12 tačaka; izradio ga je E. Kardelj, a preradio i dovršio dr A. Bebler.[92] O njemu se diskutovalo na sednici Poveljstva slovenskih partizanskih čet kada je bio i odobren, tako da je zatim služio kao osnovni statut slovenačkog partizanskog pokreta. Prema njemu se partizanske jedinice formiraju od dobrovoljaca koji su odlučili da sve svoje snage i život posvete stvari oslobođenja slovenačkog naroda i radnih ljudi. Njihova je odluka imala da ostane na snazi do konačne pobede.

Partizanski zakon je, u onoj formi u kakvoj je nastao u originalu, bio i ostaće dokaz da su partizanske jedinice bile organizovane sistematski i planski, bez obzira na to što su uslovi i okolnosti bili teški i nepovoljni. Partizanski zakon je već upočetku odisao revolucionarnim duhom koji je u čitavom periodu rata prožimao borce slovenačke narodnooslobodilačke borbe. I kao celina i u svim svojim delovima on spada u red njegovih najvažnijih dokumenata.[93]

---

[92] Bebler, usmeni izvor.

[93] Klanjšček Zdravko — Kramar Janez: Partizanski zakon — pomemben dokument vstaje, Ljud. prav. 155, 21 VII 1951. — c. Partizanski zakon — pisan dokument slovenske vstaje, Ljubljanski dnevnik 18, 21 VII 1951. — Partizanski zakon — pomemben dokument vstaje, Borec 8, 1951, 251—253. U autentičnoj Partizanskog zakona ne može biti sumnje. O njemu govore pismeni i usmeni izvori iz 1941 godine. O njemu govori originalan izveštaj Pokrajinskog komiteta za Štajersku koji je napisan u septembru 1941 i čuva se u arhivi CK KPS. Na kraju izveštaja je zapisano: „Želimo obećani Partizanski zakon..., pošto nam je bio obećan još pre tri meseca ...“ Primedba „pre tri meseca“ poklapa se sa vremenom izlaska dokumenta, koji je datiran „sredinom jula 1941“. Isto tako pominje ga *Kratki tečaj za partizanske poveljnike*, koji je izdao Glavni štab za Sloveniju krajem 1941. Na petoj strani odozdo pisac je, kad je govorio o četi — osnovnoj partizanskoj jedinici, naveo i sledeće: „Osnovna partizanska jedinica je četa, koja je već prema odredbama Partizanskog zakona podeljena na vodove...“ Njegovo postojanje potvrđuju i živi svedoci iz onog vremena. Potvrđuje ga Stane Mrhar, član Rašiske čete, koji se

PARTIZANSKI ZAKON

Čl. 1. Partizanski odredi su sastavljeni od partizana dobrovoljaca, koji se žele verno i istrajno, s oružjem u ruci, boriti za velike oslobodilačke ciljeve slovenačkog naroda, protiv jarma okupatorskih fašističkih tlačitelja, za prava radnog naroda. Tesno povezani sa slovenačkim narodnim masama i svim narodima koji se bore protiv fašističkih razbojnika, oslanjajući se operativno na vojničku akciju slavne radničko-seljačke Crvene armije Sovjetskog Saveza — partizani neće položiti oružje pre nego što budu ostvareni ciljevi zbog kojih su se prihvatili oružja.

Čl. 2. U partizanske odrede može stupiti svako, bez obzira na političko i versko uverenje ili nacionalnu pripadnost, ko prihvata te ciljeve, ko je u moralnom pogledu neokaljan, ko prihvati „Partizanski zakon" i koga primi partizanska regrutna komisija. Ulazak u partizanski odred znači da je partizan sve svoje sile i svoj život posvetio oslobodilačkoj stvari slovenačkog naroda i radnih masa.

Čl. 3. Vršenje partizanske dužnosti traje do potpune pobede oslobodilačke borbe slovenačkog naroda. Samo bolest ili smrt mogu osloboditi partizana njegove revolucionarne partizanske dužnosti. Prilikom stupanja u partizanski odred partizan polaže zakletvu. Prilikom pristupanja partizan treba da bude što bolje snabdeven odelom, cipelama, rubljem, pokrivačem, hranom za nedelju dana i, po mogućnosti, naoružan. Po mogućnosti, mora imati potrebne zemljopisne karte, kompas, durbin, najnužniji sanitetski materijal i druge potrebne stvari.

Čl. 4. Partizanskim odredima su namenjeni teški i odgovorni zadaci. Za te zadatke se svaki partizan mora u toku borbe svakodnevno pripremati i usavršavati stručno, politički, telesno i duhovno, da bi se vaspitao u dobrog borca koji će podneti najteže telesne i duhovne napore. Vaspitavanje će vršiti lično komandant i politički komesar, a s druge strane — živom međusobnom drugarskom pomoći samih partizana. Partizani moraju bez pogovora izvršiti sve mere i vežbe koje komandant smatra potrebnim za vaspitanje partizana.

Čl. 5. *Dužnosti i prava partizana*

1. Partizan mora imati čvrst karakter, mora biti iskren prema komandantu i drugovima, duboko odan oslobodilačkoj stvari slovenačkog naroda i radnih masa, strpljiv i pun samosavlađivanja u svakidašnjim naporima, mora biti hrabar, inicijativan, hladno-

---

još seća kako je njegova četa polagala zakletvu pred crvenom i slovenačkom zastavom i da je govorila da će se boriti „za pobedu do kraja *ob boku* Sovjetskog Saveza", što je u skladu sa Partizanskim zakonom. Potvrđuje ga Franc Leskošek-Luka, koji je tada bio komandant Poveljstva slovenskih partizanskih čet, a naročito dr Aleš Bebler koji ga je sastavio. Njegovo postojanje je time dokazano.

krvan, odlučan u borbi s neprijateljem, skroman, nesebičan i druželjubiv u odnosu prema svojim ratnim drugovima.

Disciplina je glavna partizanska dužnost, jer bez nje nije moguće ostvariti nikakve akcije. Naložene zapovesti se moraju odmah i bezuslovno izvršiti. Ako partizanu naložena zapovest nije razumljiva, neka moli komandanta za objašnjenje, a potom neka zapovest odmah i u celini izvrši. Partizanska disciplina je dobrovoljna i izgrađena na svesti da bez njenog gvozdenog ispunjavanja nije moguće pobedonosno okončati oslobodilačko delo. Mora proizilaziti iz poverenja i saradnje, a ne iz straha od kazne.

Disciplina u borbi održava red i jedinstvo akcije koja se zasniva na uzajamnom drugarskom poverenju, tako da je komandant siguran da će se njegove zapovesti izvršavati, pa makar naišle na ma kakve teškoće i prepreke.

Disciplina vatre daje dejstvovanju oružja i taktičkim merama svu njihovu vrednost i obezbeđuje korisno trošenje municije.

2. Svakom partizanu osećaj dužnosti mora pokazivati put u izvršavanju teških zadataka. Svoju dužnost mora izvršavati svesno, samopregorno, sa radošću i ponosom, sa jasnim ubeđenjem da vrši veliko, pravedno, revolucionarno delo, koje mora postati najslavnija stvar u istoriji slovenačkog naroda. Naročito mora biti savestan i tačan u vršenju stražarskih dužnosti noću i na bojištu.

3. Partizan ne prima nikakvih ličnih materijalnih nagrada. Unutrašnja svest i ubeđenje da se bori za svoj narod i radne mase jeste ona pokretna sila koja ga goni da požrtvovano i nesebično vrši svoju tešku službu. Ljubav i podrška narodnih masa su mu najviša nagrada.

4. Partizan ne sme u borbi ili drugde ostaviti svog druga ili komandanta ako se tamo nalazi u teškom položaju, ako je napadnut ili ranjen. Partizan mora trezveno i do krajnosti promišljeno čuvati svoj život i život svojih drugova i komandanta.

5. Partizan mora čuvati svoju čast i čast oslobodilačke partizanske jedinice. Ne sme se ogrešiti i uprljati delima nasilja nad radnim narodom — bez obzira na političku i nacionalnu pripadnost. Partizan ne sme svojevoljno posezati u imovinu radnog naroda i, ako je potrebno, mora i smrtnom kaznom kazniti sve pokušaje razbojničkih napada ili krađe od strane neodgovornih elemenata, koji bi se eventualno pojavili. Partizan mora biti najnesebičniji zaštitnik radnog čoveka.

6. Partizan mora dostojno postupati sa ranjenim ili zarobljenim neprijateljem i uveriti ga u pravednost partizanske borbe.

7. Partizan mora odmah i kritički izložiti pred komandantom i drugovima svaku pojavu razbijanja partizanske discipline ili rušenja partizanske časti u svome odredu.

8. Ako se partizanska jedinica, iz bilo kakvih objektivnih razloga, mora rasturiti, partizanu je prva dužnost da se javi kod prve susedne jedinice ili kod prvog partizanskog komandanta i da obavesti zašto se njegova jedinica rasturila.

9. Partizan mora čuvati tajnost naređenja, uputstava i planova svoje jedinice, a naročito ako padne u ruke neprijatelja,

jer će onemogućiti neprijatelju uvid u planove i namere boraca za oslobodilačke ciljeve slovenačkog naroda i radnih masa.

10. Svaki partizan ima pravo molbe i žalbe preko svog neposrednog starešine. Starešine su dužne molbu i žalbu odmah rešiti ili ih poslati na rešenje pretpostavljenim komandama.

11. Svaki partizan se u slučaju bolesti ili osakaćenja mora javiti kod određenog lekara. Lekar mora partizana odmah pregledati i preduzeti potrebne korake.

12. Partizan ne sme vređati verske osećaje svoga religioznog druga, koji će kao i ostali partizani žrtvovati sve svoje sile oslobodilačkoj stvari slovenačkog naroda.

Čl. 6. *Partizanska zakletva glasi ovako:*

„Ja, partizan narodnooslobodilačke armije slovenačkog naroda, koji se, rame uz rame slavne Radničko-seljačke armije SOVJETSKOG SAVEZA i svih ostalih naroda koji se bore za slobodu, borim za oslobođenje i ujedinjenje slovenačkog naroda, za bratstvo i mir među narodima i među ljudima, za srećniju budućnost radnog naroda,

ZAKLINJEM SE

pred svojim narodom i svojim ratnim drugovima:

da ću sve svoje sile i sve svoje sposobnosti posvetiti oslobodilačkoj stvari slovenačkog naroda, radnog naroda svega slobodoljubivog i naprednog čovečanstva u svetom ratu protiv fašističkih tlačitelja i varvara;

da neću napustiti partizanske redove, u koje sam dobrovoljno i svesno stupio, i da neću položiti oružje do potpune pobede nad fašističkim okupatorima, do potpunog ostvarenja velikog oslobodilačkog cilja slovenačkog naroda.

Zaklinjem se da ću u borbi za te velike oslobodilačke ciljeve svojom krvlju braniti čast i svetinju naše *partizanske zastave* i da ću, ako ustreba, žrtvovati i svoj život.

U BOJ ZA SLOBODU!"

Čl. 7. — *Zastava*

Partizanske zastave su crvene i slovenačka sa znacima i amblemima svojih jedinica s geslom: „Za slobodu".

Čl. 8. — *Pozdrav*

Partizanski pozdrav je: stisnuta pesnica desne ruke podignuta do ivice kape sa uzvikom „U boj" i otpozdravom „Za slobodu". Partizani moraju pozdravljati svoje komandante i drugove.

Čl. 9. — Komandovanje u partizanskim odredima se oslanja na bezuslovnu podređenost mlađih prema starijim po službenoj dužnosti. Komandanti moraju imati sve dobre osobine partizana. Moraju biti hrabri, odlučni, okretni, sposobni u borbi i bezgranično odani stvari za koju se bore. Moraju biti uzor discipline i pravedni drugovi i predvodnici partizana. Svaki partizan koji se u borbi istakne može doći na sva komandna mesta.

Čl. 10. — Za osobitu hrabrost i junaštvo Vrhovno Poveljstvo (misli se na Glavno poveljstvo) na predlog komandanta odlikuje partizana ili komandanta nazivom: Junak oslobodilačke borbe.

Čl. 11. — Podela partizanske vojske. — Partizanska vojska se deli na:

a) vodove,
b) čete,
c) bataljone,
d) brigade.

Na čelu ovih jedinica stoje komandiri vodova, komandiri četa, komandanti bataljona, itd.

Čl. 12. — Pored komandanta u istom rangu na čelu svake partizanske jedinice stoji *politički komesar*, sa posebnim političko-vaspitnim funkcijama. Njegovi osnovni zadaci jesu: briga za političko i stručno vaspitanje partizana, za održavanje borbenog duha, jednodušnosti, političkog jedinstva, reda i discipline, za bezuslovno izvršavanje svih naređenja i uputstava, budno čuvanje časti partizanskog borca, budnost u pogledu eventualnih nezdravih pojava u odredima itd. Političke komesare vodova postavlja Vrhovni štab na predlog štabova bataljona, a političke komesare ostalih viših jedinica direktno Vrhovno poveljstvo.

Čl. 13. Politički komesar je suodgovoran sa komandantom i za ispunjavanje vojničkih zadataka. Zbog toga komandant mora izraditi i doneti ratne planove u punoj saglasnosti sa političkim komesarom. U neposrednoj borbenoj akciji pak zapoveda isključivo samo komandant odreda.

Čl. 14. a) Komandira voda biraju partizani većinom glasova. Izbor mora odobriti štab bataljona. Po potrebi može ga štab bataljona i postaviti.

b) Komandira čete imenuje komandant bataljona u sporazumu sa štabom brigade.

c) Komandante bataljona postavlja Vrhovno poveljstvo.

Čl. 15. — *Sud* — Partizanski sud sastavljaju:

a) pretsednik,
b) 4 porotnika,
c) partizanski tužilac.

Pretsednika suda imenuje komandant bataljona, od slučaja do slučaja, iz redova komandanata ili političkih komesara. Porotnike biraju partizani dotične jedinice kojoj pripada optuženi. Partizanskog tužioca imenuje Vrhovno poveljstvo. Manje disciplinske prekršaje kažnjavaju sami komandanti. Veće greške sudi partizanski sud. U slučaju izdajstva i kad se sud ne može sastati, sme kolektiv sam pod pretsedništvom političkog komesara izreći i smrtnu presudu.

Čl. 16. — *Kazne:*

a) opomena,
b) ukor,
c) izvršavanje težih i neprijatnijih poslova,
d) streljanje.

Čl. 17. — *Nadzor.*

4*

U cilju kontrole pojedinih odreda mogu pretpostavljeni komandanti odrediti nadzornike iz redova komandanata i političkih komesara.

Sredinom jula 1941. Vrhovno poveljstvo

Partizanski zakon je bio pravni dokumenat koji, doduše, nije nikad izišao kao zakon, ali su ga partizanske jedinice primenjivale kao zakon tako da je kao takav praktično i važio. Njegova se vrednost ispoljila i u tome što je većina njegovih postavki ostala u važnosti kroz čitav period NOB. Svoju važnost izgubile su vremenom naročito one odredbe koje su se odnosile na organizacione forme, zastavu i pozdrav. A baš su se odredbe o zastavi i pozdravu najpre menjale. Promenjene su odredbom Poveljstva slovenskih partizanskih četa koja je objavljena u „Slovenskom poročevalcu" od 17 oktobra 1941 i kojom je regulisano da je zastava slovenačkih partizana slovenačka trobojnica sa petokrakom zvezdom preko sva tri polja. Pozdrav rukom ostao je kakav je i bio, ali su promenjene reči pozdrava. Umesto „U boj — Za slobodu!" usvojen je pozdrav „Smrt fašizmu — Sloboda narodu!"[94]

O početku oružane aktivnosti protiv okupatora na slovenačkoj zemlji održana je sredinom jula 1941 (najverovatnije 14 jula) sednica Glavnog poveljstva. Na njoj je odlučeno da se počne sa oružanim akcijama protiv okupatora. Kao prvi oblik borbene aktivnosti trebale su da budu sabotaže po čitavoj Sloveniji, a iz njih bi se u daljem toku događaja razvili i drugi oblici aktivnosti protiv okupatora.[95]

---

[94] Odluku o zastavi, znaku i pozdravu slovenačkih partizana doneo je Glavni štab slovenačkih narodnooslobodilačkih partizanskih odreda na osnovu odluke Vrhovnog štaba NOPO Jugoslavije. Ta je odluka predviđala da, osim jedinstvenog pozdrava i zajedničkog znaka — petokrake zvezde — kod svih, svaki narod koristi i svoje nacionalne boje. Odluka je objavljena u Biltenu Vrhovnog štaba br. 7—8 od 1 X 1941 (Zbornik II/1 80 s; Slov. por. 21, 17 X 1941, 160). Sve su promene odlučene na Savetovanju pretstavnika štabova i komandanata Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda u Stolicama 26 septembra 1941.

[95] O formama partizanske aktivnosti vidi akt mariborske okružne žandarmerije Nr. 427, 18 VIII 1941 (arhiva okružne žandarmerije Trbovlje br. 325 od 20 VIII 1941).

Po završetku te sednice u Sloveniji je nastupilo vreme oružanog ustanka. Ali, već upočetku (a u kasnijem razvoju i više puta) ispoljile su se neke razlike između oružanih borbi na teritoriji Ljubljanske pokrajine i onih na slovenačkoj teritoriji okupiranoj od Nemaca. Te su razlike bile čas veće, čas manje, ali nikad nisu razbile jedinstvo čitavog oslobodilačkog pokreta u Sloveniji. On je rastao iz mnogobrojnih žarišta koja su se nalazila po čitavoj Sloveniji. Na pojavu svih ovih žarišta uticale su direktive voćstva oslobodilačkog pokreta u Ljubljani, ali ona nisu nastala sva istovremeno niti su bila sva jednako snažna. Značajno je to da su sva žarišta bila posredno ili neposredno povezana sa centrom u Ljubljani i da su od njega primala potrebne direktive, ali su međusobno bila u velikom stepenu autonomna. Možemo reći da je baš to bilo ono što je partizanskom pokretu na tom stupnju davalo naročito obeležje. Postojanje većih ili manjih razlika između žarišta bilo je razumljivo. Te su razlike nastale usled razlika u kvalitetu kadrova, zatim zbog različitih lokalnih okolnosti na koje su mogli snažno uticati metodi okupatora u odnosima prema slovenačkom stanovništvu i, najzad, zbog različitog reagovanja Slovenaca na njihove postupke, odnosno zbog razlike u stepenu i obliku angažovanja slovenačkih ljudi na strani partizana.

Na ovom mestu ćemo najpre dodirnuti Ljubljansku pokrajinu, zatim ćemo prikazati razvoj na nemačkoj strani, a na kraju ćemo se ponova vratiti na Ljubljansku pokrajinu. Kod svakog odeljka prikazaće se, osim opšteg razvoja partizanske aktivnosti u ono vreme, i njihove karakteristike. Podela materije na te odeljke nema za cilj da prikaže neke stroge granice između pojedinih područja i događaja, jer takvih granica nije ni bilo, već samo da se olakša pregled razvoja partizanskog pokreta u Sloveniji.

LJUBLJANSKA POKRAJINA I ZAOŠTRAVANJE ODNOSA SA ITALIJANSKIM OKUPATOROM

U Ljubljanskoj je pokrajini razvoj partizanskog pokreta bio upočetku skromniji i sporiji. Na to su uticale okolnosti o kojima je već bilo reči, a njihov se uticaj duže osećao zato što se nije mogao otkloniti preko noći. Zbog toga je i metod zaoštravanja odnosa sa okupatorom bio aktuelan kroz duži vremenski period. Ovde je partizanski pokret i u toku jula imao pretežno karakter zaoštravanja odnosa. U poređenju sa vremenom od pre 22 juna, zaoštravanje je zaista dobilo izrazite forme. Uporedo sa njime počele su se pred kraj meseca pojavljivati sve jasnije klice partizanskog pokreta na terenu, dok su se u Gorenjskom te pojave ispoljile još pre 22 juna.

Oblici zaoštravanja odnosa u Ljubljanskoj pokrajini bili su najizrazitiji i najobimniji u samoj Ljubljani, koja je baš zbog svog varoškog karaktera bila uvek u tom pogledu u prednosti. Dijagram „Protivitalijanskih i prevratničkih manifestacija od 1 aprila do 31 jula 1941" pokazuje da se od svih tih manifestacija gotovo polovina desila u samoj Ljubljani. U isto vreme dijagram pokazuje i da je većina akata, nabrojanih u Ljubljani i ostalim krajevima, izvršena u toku jula 1941.[96]

Opštu sliku raznih formi protivokupatorskih i prevratničkih manifestacija u Ljubljanskoj pokrajini do kraja jula 1941 prikazao je na jasan način pisac italijanskog „Obaveštajnog biltena" br. 19 od 9 avgusta 1941. Pisac je, gde je to bilo moguće, dao i karakteristike pojedinih oblika dejstava. Ovde ćemo izneti u glavnim crtama njihov sadr-

[96] Dijagram

žaj i to onim redom kojim su narastali njihova snaga i značaj. Tako je, pored ostalog, u biltenu izneto:

Germanofilska propaganda je bila ograničena na etničke grupe Nemaca, a svoj je vrhunac dostigla u maju, dok je sada u potpunom opadanju.

Što se tiče nacionalističke propagande (misli se na buržoaske krugove) i manifestacija protiv Osovine, u pitanju je samo mali broj slučajeva, i to većim delom u zoni Ljubljane, koji se pripisuju protivnemačkim i srbofilskim krugovima intelektualaca (!).

Uvrede vojnika dostigle su vrhunac u junu u zoni Ljubljane. One su bile baza za teže postupke.

Sramoćenje kralja, Dučea i ustanova vršila su zagrejanija i pijana lica.

Govora, revolucionarnih pesama i širenja alarmantnih vesti bilo je najviše u junu, a u julu manje. Većinom su bili plod radiopropagande iz Londona i Moskve, i kao pripremna faza za ozbiljnije akcije.

Crteži i komunistički znaci pojavili su se u velikom broju naročito u julu u zoni Ljubljane i Črnomelja. Slučajevi u Ljubljani bili su delo lokalnih komunističkih ćelija, a ostali delo emisara koji su došli iz Hrvatske (!).

Sa rasturanjem letaka bilo je isto tako. Istovetnost pronađenih letaka i znatna udaljenost između raznih mesta gde su pronađeni dokazuju da postoje mnogi centri koji šalju brojne emisare, određene da ih rasturaju po okolini.

Do pronalaska oružja i eksploziva i do hapšenja onih koji su ga sakrivali došlo je naročito u julu, i to zbog pojačanih političkih mera i prijava građana koji su se bojali nereda. Oružje i eksploziv pronađeni su u Ljubljani, Grosuplju i Ribnici. U zoni Ljubljane oružje je većim delom dotureno sa strane, a u ostalim dvema zonama bilo je u pitanju verovatno oružje koje je ostavila bivša jugoslovenska vojska i koje nije bilo predato italijanskim vlastima.

Desio se samo jedan napad na građevinske objekte, i to na vijadukt u blizini Črnomelja. Zbog budnosti italijanskih vojnika nije bilo pogodnih uslova za izvođenje više takvih poduhvata.

Kidanje telegrafskih i telefonskih linija izvršeno je u julu i to sve u zoni Ljubljane, osim jednog koje je izvršeno u zoni Kočevja. Sve je to bilo delo organizacije čije je se-

dište u Ljubljani, a bilo je potstreknuto subverzivnim lecima koji su se pojavili u julu.

Svi napadi na železničke pruge izvršeni su takođe u julu, i to u zoni Ljubljane.

Pucnjevi i napadi na vojnike proširili su se na čitavu Pokrajinu, ali je i tih slučajeva bilo najviše u julu u zoni Ljubljane.[97]

Da bi se oružana borba protiv okupatora razgranala, primenjivane su različite forme aktivnosti, od kojih su najvažnije sabotaže i napadi na vojnike okupatora. U prvoj polovini jula takvih je aktivnosti bilo još relativno malo. Italijanski izvori su zabeležili samo jednu sabotažu. Prema njihovom izveštaju, 11 jula je na više mesta pokidana telefonska linija između Ljubljane i s. Polja u blizini Studenca.[98] U tom periodu, odnosno od 1 do 15 jula, bilo je 9 slučajeva pucanja i napada na italijanske straže i 3 incidenta između civila i vojnika.[99] Prema pomenutom dijagramu, izvršeno je samo 8 napada koji su se odigrali po sledećem redu: 2 jula u Št. Juriju u okolini Grosuplja; 6 jula u Žalni u okolini Grosuplja, kod Šutne u okolini Novog Mesta, u Št. Vidu u okolini Ljubljane; 7 jula u Velikoj Slevici u okolini Ribnice; 12 jula u Grosuplju; 13 jula na Uncu kod Rakeka i 15 jula u Ljubljani.[100] Nijedan od

---

[97] Ob. bilten 19, 9 VIII 1941 (AVI 21 c. l).

[98] Ob. bilten 16, 17 VII 1941 (AVI 21 c/6).

[99] Isto

[100] Dijagram. — U Slov. por. 167 od 19 VII 1951 Franc Nebec je napisao članak: *Napad na italijansko patruljo na Večni poti.* U njemu je izneo opsežan plan i naveo da su Italijani imali pet mrtvih. Nebecov prikaz bi se mogao odnositi samo na italijanski podatak o pucnjima 15 jula 1941 u Ljubljani, ali je on ovu akciju opisao suviše legendarno. Ukoliko je akcija sama po sebi bila istinita, njen efekat ipak nije bio takav. Protiv Nebeca govore Italijani koji uopšte ne pominju žrtve, a i činjenica da o tom sukobu nema nikakvih podataka u „Slovenskom poročevalcu". Da je sukob imao zaista takav efekat, on bi za ono vreme bio vanredan događaj koji „Slovenski poročevalec" ne bi prećutao. Nebecov članak je primer kako događaj može prerasti u legendu. Samog Nebeca demantovao je i nepoznati pisac članka *Junaško se je dvignila naša borbena Ljubljana* u Slov. por. od 22 VII 1952, br. 172, gde piše: „jula 1941, grupa od dvanaest omladinaca napala je italijansku patrolu koja je išla po Večnoj poti. Omladinci su bili naoružani automatom i puškama. Čim su počeli pucati,

tih napada nije prouzrokovao nikakve žrtve, bar ih italijanski izvor ne pominje. Svrha ovih pucnjeva bila je samo zastrašivanje.

Usled događaja u prvoj polovini jula 1941, general Roboti se osetio pogođenim. On je uopšte bio veoma nepoverljiv prema situaciji u Sloveniji i u svakom neprijatnom događaju gledao je simptom neprijateljstva i mržnje Slovenaca prema okupatorima. Osim pucnjeva na italijanske stražare, na Robotija i italijanske vlasti morala je snažno uticati i protivnemačka i protivosovinska demonstracija na ljubljanskoj železničkoj stanici noću 8/9 jula, kada su prevoženi u Srbiju iseljenici iz Gorenjskog. Prilikom dolaska voza slegla se velika masa naroda koja je, prema italijanskim izvorima, vikala protiv Nemačke i Italije, a za Rusiju.[101] Roboti je smatrao da su svi ti akti bili posledica iskorišćavanja i zloupotrebe blage italijanske taktike koju su pogrešno shvatili kao odraz slabosti Italijana. Međutim, kod protivitalijanskih manifestacija on još u ono vreme nije umeo da vidi razliku između postupaka Osvobodilne fronte i nacionalističkih krugova.[102] Zato je u prvom momentu u posebnom naređenju od 14 jula 1941 skrenuo pažnju italijanskim vojnicima da ne budu suviše poverljivi prema civilnom stanovništvu, da budu oprezni prilikom prihvatanja poziva za posete privatnim kućama i da ne razgovaraju javno o delikatnim stvarima jer veliki procenat stanovništva (40%) razume italijanski jezik.[103]

Ovakav postupak pokazuje da je Roboti bio u to vreme slabo informisan o Osvobodilnoj fronti i da još nije dovoljno poznavao njene političke i vojne ciljeve. Međutim, već u drugoj polovini jula imao je više mogućnosti da je pravilnije shvati, jer je bilo više konkretnih dokaza njene aktivnosti. Baš kad je izdao naređenje o opreznom opštenju sa civilnim slovenačkim stanovništvom, Glavno poveljstvo je sazvalo sednicu i odlučilo da oružana borba protiv oku-

---

italijanska patrola se raspršala bez i najmanjeg otpora. Koliko je bilo mrtvih nije poznato jer su omladinci odmah zatim otišli. A Italijani o napadu nisu pričali, niti je to izazvalo kakve posledice".

[101] Vidi prim. 97. — Slov. por. 8 od 11 VII 1941, 86.

[102] Ustanak 14 jula!

[103] Arhiva XI korpusa NO — 06/866 di prot. A/V — P. M. 46, 14 VII 1941.

patora otpočne narednih dana.[104] Rezultati ove odluke su se uskoro pokazali i u Ljubljanskoj pokrajini, mada je tih dana težište nameravanog oružanog ustanka bilo na teritoriji koju su okupirali Nemci. U Ljubljanskoj pokrajini je, međutim, zaoštravanje odnosa sa okupatorom poprimilo zaista jasnije forme, zbog kojih je okupator već trpeo ljudske i materijalne žrtve.

Povećana aktivnost bila je, s jedne strane, plod takvih uputstava Glavnog poveljstva, a sa druge, rezultat mobilizacije i odlaska ljudi u partizane. Posle 22 juna počeli su se ljudi i u Ljubljanskoj pokrajini povlačiti u ilegalnost. Neke je na to naterao zaoštren lični odnos prema okupatorskim vlastima, a drugi su se odazvali pozivu organa koji su pripremali oružani ustanak. Među ovima naročito su radnici komunisti i simpatizeri[105] počeli da odlaze u šume i pripremaju se za oružanu borbu. Od njih su na terenu počele da se obrazuju ilegalne *skupine* — grupe — kao prvi začeci kasnijih partizanskih četa. Proces takvog okupljanja bio je dosta dug. Na to je, osim oportunizma, koji se prilično raširio, uticala i činjenica da u Ljubljanskoj pokrajini, izuzev Ljubljane, gotovo nije bilo većih industriskih centara kakvi su postojali u Štajerskoj i Gorenjskom. Međutim, Komunistička partija sa svojim vojnim komitetima, koji su bili organizaciona jezgra za pripremu oružane borbe, bila je ponekad toliko snažna da se baš pomoću njih partizanski pokret počeo rano razvijati i pridobijati ljude. Takva su jezgra postojala u Ljubljani, Loškoj Dolini, u Notranjskom, Ribnici, Novom Mestu i Beloj Krajini.[106] Ta jezgra, naravno, nisu nastala jednovremeno. Vreme postanka se kod većine njih ne može tačno utvrditi. Bilo je tu i većih vremenskih razlika, ali su se osnovna žarišta za razvoj partizanskog pokreta u Ljubljanskoj pokrajini nalazila baš u pomenutim mestima. Razumljivo je i prirodno što je sama Ljubljana bila najsnažniji centar i što je bez prekida bila neiscrpni rezervoar partizanskog pokreta u toj Pokrajini.

Među prvim partizanskim grupama koje treba smatrati kao jezgra kasnijih partizanskih četa pojavila se

[104] Vidi prim. 93.
[105] Marinko, II Kongres, 65.
[106] Mikuž, l. c. 98.

Vrhniška grupa (po mestu Vrhnika), čiji su se borci odmah posle 22 juna povukli u ilegalnost. To su bili radnici u kamenolomu na Verdu koji su se sklonili kad su po njih došli žandarmi i karabinijeri da ih uhapse. Na Ljubljanskom Vrhu su sa još nekoliko drugova iz Vrhnike podigli logor i počeli da žive ilegalno. Oni su kasnije postali jezgro *Borovniške čete* (po s. Borovnica).[107]

U neposrednoj blizini Ljubljane sakupljala se na istočnom delu brda Golovec, na Molniku, grupa koja je prema navodu Mihe Berčiča-Maksa nastala nekoliko dana posle Vrhniške, tj. krajem prve polovine jula 1941, ali je njeno brojno stanje raslo brže jer joj je i baza bila veća. Ona je zahvatala Ljubljanu i njena istočna predgrađa, Polje i Zalog sa bližom okolinom. Grupa se po brdu Molniku nazivala *Molniška grupa*. Novi borci dolazili su u nju delimično preko Polja i Sostrog, a delimično i daljim putem preko Iga na Molnik.[108] U ovoj su grupi počeli partizanski život kasniji heroji Šercer i Daki. U njoj je bilo više „Španca", tj. boraca koji su već učestvovali u građanskom ratu u Španiji. Među njima su bili Jože Nose-Špan, „Mate", rodom negde iz Dalmacije i Stanko Semič-Daki.[109] Prvi komandir je bio Slavko Židanek-Slavec, a kasnije Ljubo Šercer, dok je Židanek postao politički komesar. U julu ova grupa još nije bila strogo vojnički oformljena.[110] Organizovana je tek u avgustu kad se njeno brojno stanje povećalo. I pored toga ona se još ranije upuštala u veće akcije protiv okupatora.[111]

Po osnivanju ilegalnih grupa bila je već u toku jula značajna i Bela Krajina. U njoj su obrazovane tri grupe.

---

[107] Tone Vidmar-Luka, *Krimski partizani* u knjizi *Spomini na partizanska leta I*, Ljubljana 1946. Momenat odlaska je bio spontan, izazvan italijanskim postupcima, ali su oni koji su odlazili znali za ostale drugove i sa njima održavali veze.

[108] Stanko Semič-Daki, Spomini narodnega heroja, Borec 3, 1949, 22 (cit. Daki, Borec). — Jože Župančič, Partizan Maks pripoveduje, Zasavski vestnik 7, 14 II 1952. — Jože Župančič, Zasavje v plamenih NOB I, Ljubljana 1952, 66—70 (cit. Zasavje v plamenih NOB).

[109] Daki, Borec, 1949 g.

[110] Isto. — Janko Sekirnik, *Začetki mojega partizanstva* u knjizi *Spomini na partizanska leta II*, Ljubljana 1948, 17—25 (cit Sekirnik).

[111] Sekirnik

Prva, najznačajnija i najbrojnija bila je sastavljena od drugova iz Črnomelja koji su se sakupljali najpre u Miklarjima više Černomelja, a kasnije kod Kozlovog Studenca. Upočetku je brojala 11 ljudi, a kasnije je znatno narasla. Druga je grupa nastala u okolini Semiča, a treća, najmanja, u Drašičima. Iz ove je tri grupe nastala u kasnoj jeseni *Belokranjska četa* (po Beloj Krajini).[112]

U julu je osnovana ilegalna *Ribniška grupa* (po s. Ribnica) kao zametak kasnije *Ribniške čete* na Travnoj Gori.[113]

Nabrojane grupe bile su najstarije partizanske grupe u Ljubljanskoj pokrajini. Svaka je upočetku imala samo nekoliko ljudi i zato se nazivala *skupina* (grupa). One su nastale od ljudi koji su se odazvali ovoj ili onoj agitaciji za oružani otpor protiv okupatora. Za Molnišku grupu, koja je po broju i kvalitetu bila nesumnjivo najjača, Janko Sekirnik je napisao da upočetku još nije imala pravu vojničku organizaciju. Za početak ostalih grupa, koje su nastale iz istih pobuda, možemo prema analogiji zaključiti isto. U pogledu opšteg razvoja partizanskog pokreta u Ljubljanskoj pokrajini ta je činjenica bila značajna samo utoliko što se iz nje može izvući zaključak da u julu 1941 još nisu na toj teritoriji postojale četne formacije. One su nastale tek kasnije.

U politici zaoštravanja odnosa sa okupatorom imale su partizanske grupe na terenu poseban značaj. Njihova je aktivnost prevazišla dotadanje propagandne forme i one su se počele upuštati u pravu oružanu borbu sa Italijanima. Te su se aktivnosti ispoljavale u pojedinim izolovanim akcijama koje su sve više izrastale tako da su vremenom dobile karakter osetne ustaničke aktivnosti.

Iako je u drugoj polovini jula 1941 otpor protiv Italijana porastao, ipak sve grupe nisu bile podjednako aktivne. U tom pogledu je veoma skromna bila Vrhniška grupa. Njoj je morao pripadati drug koji je 16 jula kod

---

112 Jelo Gašperšič, Začetek junaških dni Bele Krajine, Slov. por. 170, 22 VII 1951 (cit. Gašperšič). — Tone Šušteršič, usmeni izvor.

113 Zbirka partizanskih uspomena koju je 1944 godine u Glavnom štabu NOV i POS prikupio major Dušan Majcen-Nedeljko (cit. Nedeljko).

Bistre opalio tri hica iz pištolja na patrolu karabinijera iz Borovnice.[114] Ostale grupe bile su aktivnije.

Molniška grupa je svoju aktivnost razvila, s jedne strane, prema nemačko-italijanskoj granici, a sa druge, na dolenjskoj pruzi. U smelim akcijama su se naročito isticali „Španci", koji su, naravno, bili najbolji i najiskusniji borci.[115] Molniškoj grupi su pripadali i oni drugovi koji su ubili dva nemačka graničara, o kojima je ukratko obaveštavao „Slovenski poročevalec" od 25 jula 1941 rečima: „U Zalogu su nađena zaklana i razoružana dva nemačka pogranična vojnika".[116] Prvi, Tefele (Toeffele) pao je 16 jula u dolini Besnice. On je bio nemački pogranični vojnik na italijansko-nemačkoj granici, a to je u isto vreme i prvi nemački vojnik koji je ubijen na slovenačkoj zemlji otkako je počeo da se razvija oslobodilački pokret.[117] Drugi je bio nemački carinik sa službom u Pečaru u brdima iznad Zaloga; ubili su ga partizani 19 jula kad se uputio u Besnicu. O tom događaju stoji na kraju italijanskog izveštaja da se misli da su to bili komunisti koji su pobegli sa italijanske teritorije.[118] Posle 14 dana u italijanskim podacima je navedeno da je carinik bio kod mesnog stanovništva veoma omrznut, jer je postupao brutalno i čak pucao na seljake na njivama.[119]

Povodom likvidacije carinika, italijanska kvestura je, u sporazumu sa nemačkom policijom, organizovala prvu veću akciju da bi pronašla onoga koji ga je ubio. Akcija je

---

[114] Ob. bilten 17, 25 VII 1941, AVK.

[115] Sekirnik, 18.

[116] Slov. por. 9, 25 VII 1941, 88.

[117] Podatak iz spiska žrtava koje je gorenjski „Propagandaamt" na Bledu naveo 25 XII 1941. — Mikuž, l. c. 99.

[118] Vidi prim. 114. — Zasavje v plamenih NOB, 72 s. Piscu Zasavja v plamenih NOB nije bilo jasno da su kod napada na nemačke vojnike u Besnici u pitanju dve akcije: 16 i 19 jula 1941. Pisac i oni koji su mu o događajima pričali poznaju samo jednu akciju, jer su im događaji u sećanju već izbledeli; međutim, nemački i italijanski podaci, a i oskudni navodi u „Slovenskom poročevalcu" govore dovoljno jasno da se radi o dve akcije. Ali, pisac *Zasavja*... sa svojim prilogom pruža dovoljno siguran dokaz da su ove akcije (mada prema njemu samo jedna) izvršili partizani Molniške grupe. Ipak je nepravilan njegov hronološki redosled prvih akcija Molniške grupe, jer napad na italijansku kolonu, koji je izveden 26 jula, navodi kao prvu akciju te grupe.

[119] Ob. bilten 19, 9 VIII 1941.

bila izrazito policiskog karaktera, a izvršena je 26 jula, pod rukovodstvom italijanskog vicekvestora u Ljubljani, Ravelija (Ravelli). U njoj su učestvovale 55 fašistička legija crnih košulja i karabinijeri. U ranim jutarnjim časovima okupatori su zatvorili granicu, a zatim su do 11 časova pre podne prokrstarili zemljištem između granice i linije Zalog—Sp. Kašelj—Zg. Kašelj—Slape—Vevče—Zadvor— Sv. Lenart—Sadinja Vas—Podlipoglav. Logor Molniške grupe bio je izvan područja koje su Italijani odredili za čišćenje i zato akcija nije zahvatila ovu grupu. U toku čišćenja zemljišta Italijani su uhapsili više ljudi od kojih su četvoricu zadržali, ali pravi cilj koji su želeli nisu postigli — krivca kojeg su tražili nisu uhvatili.[120]

Umesto uspeha u akciji prema partizanima Molniške grupe, crnokošuljaši su još istog dana, 26 jula 1941, u 18 sati uveče doživeli partizanski napad u blizini Molnika[121] i počeli bežati. Prema Dakijevom kazivanju, Jože Nose (Špan) i dalmatinac „Mate“ pokušali su da napadnu italijansku komoru koja je nosila hranu posadi u s. Lipoglavu. Međutim, partizani su prerano otvorili vatru te su ih Italijani primetili i počeli bežati.[122] Prema italijanskim podacima, partizani su napali 2 četu 3 bataljona „crnih košulja“ i to fašiste koji su bili u koloni komore. Partizani su ranili jednog fašistu u koleno. Oni su odmah posle toga krenuli na partizane, no bez uspeha.[123]

Drukčijeg je karaktera bilo dejstvo Molniške grupe u predelima koji su se nalazili južno i jugozapadno od njenog logora. Mada se još ne raspolaže stvarnim podacima o njenoj aktivnosti na tom području, ipak možemo pretpostaviti da su sabotaže na saobraćajnim linijama tog područja bile delo njenih članova.[124]

---

[120] Izveštaj br. 02/6743 od 30 VII 1941 koji je načelnik Štaba XI korpusa A. Galo (Gallo) poslao 2 armiji (AVI 21 c/1). — Mikuž, l. c. 99.

[121] Slov. por. 10, 2 VIII 1941, 93.

[122] Daki, Borec 3, 1949, 22.

[123] Ob. bilten 18, 31 VII 1941, AVK. — A. Galo, Operazioni 02/6696 — P. M. 46, 27 VII 1941. — Sekirnik, 18.

[124] Da je taj sektor nekako bio akciono područje Molniške grupe, potvrđuje Dakijev opis načina na koji su novi drugovi dolazili u grupu preko tog sektora čak iz Ljubljane. Daki, Borec 3, 1949, 22.

U red drskih akcija koje su, prema podacima Janka Sekirnika, izvodili naročito španski borci iz sastava te grupe, ne mogu se ubrojiti samo napadi protiv Nemaca i Italijana na severnom sektoru, već isto tako i sabotaže u južnom i jugozapadnom sektoru, ukoliko nisu bile rezultat spontanih akcija rodoljuba na terenu koji su bili oštro orijentisani protiv okupatora. Kod Podkraja na Ljubljanskom Barju između Studenca i Podpeči (sela ispod Krima) bile su još 19 jula pokidane telefonske žice.[125] Još uspešnija je bila akcija od 28 jula u kojoj su „nepoznata lica" pokidala sa eksplozivnim punjenjem oko 50 sm desne tračnice železničke pruge između Škofljice i Šmarja.[126] Upravo istog dana presečena je i telefonska žica u blizini železničke stanice Lavrica.[127] U toku avgusta došlo je do novih akcija na tom području.

U Beloj Krajini se ustanička aktivnost počela ispoljavati u drugoj polovini jula 1941. Prva akcija je bila napad na most kod Črnomelja 23 jula.[128] Akcija je, naravno, zbog nedostataka iskustva kod napadača, ostala bez uspeha. Italijanski komentator pokušao je da je sa prilično oholosti omalovaži: „Za takve akcije potrebna su odgovarajuća sredstva i pogodni uslovi, tj. nedostatak budnosti sa naše strane, a nju je stvarno teško naći".[129] Druga je akcija izvršena 25 jula kod Vranoviča gde su „partizani" napali italijansku stražu na vijaduktu.[130] Učesnici su odmah posle te akcije otišli u šumu i postavili logor kod Miklarja više Črnomelja. Bilo ih je jedanaest. Tako je nastala *Črnomeljska grupa,* prva partizanska grupa u Beloj Krajini i jezgro kasnije Belokranjske čete. U njoj se upočetku nalazio i Janko Stariha.[131] Odmah posle Črnomeljske grupe, ako ne

[125] Ob. bilten 18, 31 VII 1941, AVK. — Dijagram.

[126] Isto. Slov. por. 10, 2 VIII 1941, na str. 93 navodi 27 jul 1941 kao vreme akcije. — *Pregled akcija sabotaža na železnici na području uprave državnih železnica u Ljubljani 1941 — 1943* (prepis iz železničke arhive u MNO u Ljubljani; cit. Pregled sabotaža).

[127] Ob. bilten 18, 31 VII 1941, AVK.

[128] Dijagram

[129] Ob. bilten 19, 9 VIII 1941, tačka 4 (AVI 21 c/1).

[130] Ob. bilten 18, 31 VII 1941, AVK — Dijagram.

[131] Gašperšič je kao vreme napada kod Vranoviča naveo 10 avgust, a iz italijanskih izvora iz onog vremena poznato je da se napad odigrao još 25 jula. Tako je njihovim datumom dokazano

istovremeno, nastala je i grupa u okolini s. Semiča — *Semiška grupa*, u kojoj se upočetku nalazio Jože Mihelčič. Semiška grupa je morala svakako nastati pre 1 avgusta, jer italijanski izvori od 1 avgusta već javljaju o protivitalijanskim manifestacijama u okolini Semiča. Grupa je, naime, već 1 avgusta prekinula telefonsku vezu kod Semiča, a pokušala je i da poruši železničku prugu iznad s. Kota kod Semiča ali, zbog nedovoljnih priprema i nedostatka alata, u toj akciji nije uspela.[132] Ovu je akciju ponovila 8 avgusta, no verovatno iz istih razloga ni tada nije uspela.[133] O aktivnosti treće, *Drašiške grupe*, koja je nastala kod s. Drašiča, nemamo iz tog vremena podataka. Ona je bila malobrojna i rano se udružila sa Črnomeljskom grupom, odnosno zajedno sa njom odlazila je na akcije.[134]

Ribniška grupa je delovala u Ribniškoj dolini i njenoj okolini. Ona nije ispoljavala naročitu aktivnost, ali nije isključeno da su njeni članovi porušili telefonsku liniju kod Novih Laza pored Štalcarja ispod Kočevja, o čemu zasad ne raspolažemo odgovarajućim dokazima. Akcija je izvršena 31 jula 1941 godine.[135] Međutim, značajnije su i nesumnjivo njene bile sabotaže na kočevskoj železničkoj pruzi, ali su one izvršene dosta kasnije.[136]

Naročito mesto u protivokupatorskoj aktivnosti još u prvim nedeljama posle 22 juna zauzimala je Ljubljana. U njoj su forme zaoštravanja odnosa sa okupatorom bile raznolike, obimne po broju i efikasne, pa zato i veoma osetne. Pored različitih oblika propagande, aktivnost je ispoljavana još i sabotažama na železnici i telefonskim linijama, postavljanjem zaseda, izvođenjem manjih napada na patrole okupatora i pojedine njegove vojnike, i nanošenjem udaraca izdajnicima. Propagandna aktivnost je ponekad nastajala i spontano. Ostalu propagandu izvodile su naročite grupice odabranih ljudi koji su se već bili povukli u ilegalnost ili su živeli još legalno, ali su po potrebi sarađivali u udarnim akcijama, a po njihovom završetku

---

da je prva partizanska grupa u Beloj Krajini nesumnjivo nastala još jula 1941.

[132] Gašperšič. — Ob. bilten 19, 9 VIII 1941 (AVI 21 c/1).
[133] Isto
[134] Gašperšič
[135] Dijagram. — Ob. bilten 19, 9 VIII 1941 (AVI 21 c/1).
[136] Pregled sabotaža

se razilazili. Međutim, ni ove akcije nisu nastajale uvek kao rezultat određenih planova, već su njihovi izvršioci često postupali potpuno spontano, pri čemu ih je rukovodilo samo rodoljublje i mržnja prema okupatoru. Takvih spontanih akcija bilo je u početnoj fazi protivokupatorske aktivnosti mnogo. Bilo ih je i u Ljubljani i u unutrašnjosti. Njihovi izvršioci nisu bili „nepoznati" samo okupatorskim vlastima, već su njihova imena bila nepoznata i rukovodstvu oslobodilačkog pokreta.

Snaga protivokupatorske aktivnosti je u toku jula neprekidno rasla. Dok su u prvoj polovini meseca još preovlađivali razni oblici propagande i lični protivokupatorski izlivi, dotle su se u drugoj polovini forme zaoštrile tako da je neprijatelj počeo da oseća snagu akcija.[137]

Dok se propagandna aktivnost ispoljavala po čitavom gradu, dotle su sabotaže vršene pretežno na periferiji, mada ni u centru nisu izostajale. 16 jula su „nepoznata lica" pokidala na Ježici žice na telefonskoj liniji koja je vezivala Ljubljanu sa Kamnikom, Celjem i Mariborom, tako da je bila neupotrebljiva.[138] 23 jula je kod Dravlja pokidana gorenjska civilna telefonska linija od deset žica u dužini od 30 metara.[139] 24 jula je na Ježici ponovo prekinuta telefonska linija.[140] Iste noći su na tršćanskoj pruzi kod km 571,992 na Viču odvijeni na levoj tračnici zavrtnji i uklonjene spojnice. Skretnica je podignuta, ali žrtava i štete nije bilo.[141] 28 jula je, na železničkoj pruzi Ljubljana—Zalog, na 2 km od ljubljanske železničke stanice[142], odvijeno nekoliko zavrtnja, a nekoliko je olabavljeno. Istog dana je izvršena sabotaža na kamničkoj pruzi kod Ježice.[143] 29 jula je prekinuta pruga za Trst kod Brezovice,[144] a pored toga je pokidana i telefonska linija na

---

137 Zaključci po dijagramu.

138 Vidi prim. 114. — Dijagram.

139 Isto

140 Vidi prim. 127.

141 Isto. — Pregled sabotaža. — Slov. por. 9, 25 VII 1941, 67, ne navodi vreme.

142 Vidi prim. 127.

143 Dijagram

144 Isto. — Slov. por. 10, 2 VIII 1941, 23, ne navodi vreme, ali dodaje da je pruga bila prekinuta i kod Borovnice, što je svakako učinila grupa ilegalaca iz Vrhnike. Italijanski dijagram ovu akciju ne pominje.

kamničkoj pruzi u Maloj Vasi kod Ježice[145] i razbijen centralni telefonski čvor u Šišci.[146] Sutradan, 30 jula, opet je pokidana telefonska linija na Ježici.[147]

Sabotaže nisu bile jedina forma ustaničke aktivnosti koja je u ono vreme ozbiljno uznemiravala Italijane. Poseban oblik aktivnosti, koji je Italijanima pričinjavao mnogo sramote, bilo je razoružavanje njihovih vojnika i oficira. Takve su akcije izvodili naročito omladinci, a dešavale su se već u julu, kako je to naveo Janko Sekirnik u knjizi *Spomini na partizanska leta,* u kojoj je takvu jednu akciju i opisao. Komičnost takvih akcija bila je u tome što su omladinci više puta napali na oružane Italijane, a da sami pritom nisu uopšte imali oružja. Sa otetim oružjem vršili su zatim nova razoružavanja. „Takvih malih akcija, koje su nam ulivale hrabrost, bilo je u Ljubljani mnogo. Kad smo već imali oružje, zaustavljali smo patrole i razoružavali ih. Naravno, danju i nasred ulice“, pisao je Janko Sekirnik.[148]

Snažan odjek kod okupatora imao je atentat pred bioskopom „Matica“ u kome je 29 jula 1941 iz revolvera ubijen Nemac Josip Rebenštajner (Rebensteiner), šofer nemačke delegacije za razgraničenje u Ljubljani.[149] Iako je italijanska istraga o motivima likvidacije i njenim izvršiocima trajala nekoliko meseci, ona ipak nije završena. Utvrđeno je samo: da su potpuno isključeni ma kakvi privatni razlozi, da je ubice rukovodila mržnja prema okupatorskim jedinicama u Sloveniji i da su ti ljudi bili prožeti koncepcijom borbe za političku nezavisnost i mišlju da svi slovenski narodi od ruskog do srpskog, od hrvatskog do slovenačkog, treba da se ujedine.[150]

---

[145] Dijagram. — Vidi prim. 127. — Ob. bilten kaže „noću na 29 juli“, a Dijagram navodi 29 jul 1941.

[146] Tako je akciju okarakterisao Slov. por. 10, 2 VIII 1941, 93. Dijagram, međutim, navodi samo datum i mesto — Šiška 29 VII.

[147] Dijagram. — Prema Slov. por. od 2 VIII 1941 bila je više puta prekinuta i telefonska veza između Ljubljane i Rima, ali Dijagram ne navodi nijedan slučaj.

[148] Sekirnik, 18.

[149] Slov. por. 10, 2 VIII 1941, 93. — Vidi prim. 127. — Izveštaj Vita Gvariljija, komandanta karabinijera u diviziji „Granatijeri di Sardenja“, № 34/22, di prot. P. M. 81, 30 VII 1941.

[150] Akt kvesture u Ljubljani N-02069, Gab. P. M. 81, 26 IX 1941 i prilozi. Kvester Mesana (Messana) je kao stvarnog krivca

Sledećeg dana, 30 jula 1941, bio je na Ježici „teško ranjen bivši jugoslovenski žandarm, sada italijanski potkazivač“.[151] To je bio Jože Vrolih koji je prilikom napada zadobio teške rane po glavi. Prema italijanskim podacima, na njega je izvršen atentat radi toga što je bio „vatren u vršenju službe“.[152]

Kao što se vidi iz hronološkog pregleda, sve akcije u drugoj polovini jula u Ljubljani i Ljubljanskoj pokrajini, osim prvih, izvršene su u toku jedne sedmice. Izuzev prvih, sve su ostale već bile pod uticajem odluke Glavnog poveljstva partizanskih čet o otpočinjanju oružane borbe protiv okupatora. Uticaj direktive Glavnog poveljstva na sve izvršene akcije u tom periodu umeli su da ocene i Italijani koji su ih upoređivali sa događajima u ostalim pokrajinama Jugoslavije, pri čemu su uočili da su sve te akcije slične.[153] Okupator je dobro shvatio i njihov značaj kad je napisao da ondašnje akcije još nisu imale obeležja otvorenog pokreta masa, nego da su to „podmukle akcije mnogobrojnih subverzivnih ćelija“.[154]

Upoređujući partizansku aktivnost u julu sa onom u avgustu, Italijani su i tu primetili razliku. „Od 1 avgusta pojavili su se novi slučajevi, od sve većeg značaja po broju i težini“, zabeležio je pisac Obaveštajnog biltena br. 19 od 9 avgusta 1941 godine.[155] U Ljubljanskoj pokrajini je, naime, protivokupatorska aktivnost postepeno rasla po broju akcija i njihovoj snazi. Po tome se ona i razlikovala od razvoja u Gorenjskom i nekim predelima Štajerske, te su i njeni udarci bili drukčiji. Iako je pripremni period trajao duže vreme, ipak je tu došlo do udarca po okupatoru ranije nego u Gorenjskom i Štajerskoj, jer su zbog zaoštravanja odnosa udarci počeli da padaju još u fazi priprema.

---

naveo Marjana Majcena koga su 10 VIII ubili agenti javne bezbednosti. Smatrao je da su njegovi saučesnici brat Milan, koji je pobegao iz zatvora i otišao u partizane na Krim, i neki nepoznati sa imenom Kristan, o kome do tog vremena istraga još nije bila završena.

[151] Slov. por. 10, 2 VIII 1941, 23.

[152] TMG 1941/225. — Slov. por. 1941, 290, prim. 95.

[153] Vidi prim. 127.

[154] Isto

[155] AVI, 21 c/1.

Još pre nego što je u Gorenjskom otpočeo prvi talas slovenačkog ustanka, voćstvo oslobodilačke organizacije sazvalo je sednicu Vrhovnog plenuma Osvobodilne fronte. Na dnevnom redu je bilo pitanje oružane borbe protiv okupatora.[156] Sednica je održana 28 jula 1941 kod Jeršiča u Drmotovoj ulici br. 11. Diskutovalo se o oružanoj borbi koja je trebala da se razvija po svim slovenačkim pokrajinama i u kojoj je trebalo da učestvuje sav slovenački narod. Ova je borba imala da se poveže sa borbom ostalih naroda Jugoslavije, naroda Sovjetskog Saveza, sa engleskim narodom i sa svim porobljenim narodima Evrope. Na sednici je odlučeno da se odrede norme za kazneni postupak protiv izdajnika. Plenum je doneo odluke o *Narodnom porezu* i *Narodnom zajmu*, kako bi se oslobodilačkom pokretu stavila na raspolaganje dovoljna finansiska sredstva. Na toj je sednici poimence izabran Izvršni odbor. U njega su ušli pretstavnici osnivačkih grupa.[157] Plenum je usvojio i proglas slovenačkom narodu i telegrame Staljinu i sovjetskoj i britanskoj vladi. U proglasu su pozvani Slovenci na oružani otpor: „Osvobodilna fronta slovenačkog naroda, u kojoj sudeluju sve borbene slobodoljubive slovenačke grupe, bez obzira na politička i ideološka gledišta... poziva sve Slovence u borbu na oružani otpor“.[158]

Plenum je 28 jula 1941 manifestovao veru u konačnu pobedu savezničke i slovenačke stvari.

---

[156] O njemu se već raspravljalo uoči Plenuma na posebnom sastanku (kod dr Nojbergera) na Vilharevoj cesti 21. Na sastanku je pretstavnik Gorenjskog govorio o neposrednom oružanom otporu. Sastanak je održan 27 jula 1941. Dr M. Šnuderl, usmeni izvor.

[157] M. Šnuderl, usmeni izvor.

[158] Slov. por. 10, 2 VIII 1941, 91.

USTANAK U GORENJSKOM I UGLJENIM REVIRIMA

Na onoj teritoriji Slovenije koju su okupirali Nemci uslovi za razvoj oslobodilačke akcije bili su drukčiji nego u Ljubljanskoj pokrajini. Nemci su prema Slovencima već prvih nedelja postupali drugačije nego Italijani. Odmah posle preuzimanja vlasti oni su udarali po njima brutalnom silom, počeli da ih zatvaraju, a zatim iseljavaju. Sa zatvaranjem su počeli još aprila 1941, a sa iseljavanjem nekoliko nedelja kasnije; u Štajerskoj su počeli sa iseljavanjem u prvoj polovini juna 1941, a u Gorenjskom je prvo iseljavanje izvršeno u Radovljičkom okrugu od 1 do 3 jula, a drugo u toku 8 i 9 jula 1941.[159] U Kranjskom okrugu počelo je iseljavanje 5 jula 1941.[160] Na nemačkoj strani slovenačke teritorije bilo je više industriskih centara nego u Ljubljanskoj pokrajini: Jesenice, Kranj, Škofja Loka, Tržič, Kamnik, ugljeni reviri, Celje i Maribor. U njima je bio znatan broj partiskih kadrova, što s obzirom na inicijativu koju je za oslobodilačku borbu dala Komunistička partija, nije bilo bez važnosti za razvoj događaja u Sloveniji. Kad je zatim, 22 juna, Hitlerova Nemačka napala i Sovjetski Savez, ideja Partije o otporu protiv okupatora naišla je na širok odjek u narodu i oslobodilački pokret je počeo da se razvija masovno.

Nemačke vlasti su jasno uočile uticaj 22 juna na pojačanu protivnemačku aktivnost. Njihovi su je organi primetili u Gorenjskom i ugljenim revirima, što smo već ranije videli.[161] Oni su dobro uočili bežanje ljudi u šume

[159] Izveštaj okružne žandarmerije u Radovljici od 18 jula 1941 — Zbornik VI/1 246 s, dok. 90.
[160] Zbornik VI/1 246 dok. 90.
[161] Vidi prim. 58—63.

i to najpre povezali sa 22 junom, mada nešto više, odnosno konkretnije, još nisu znali. Organi nemačke vlasti su još tada pravilno naslutili veliku opasnost za nemačke planove koja bi mogla nastati usled previranja kod slovenačkog naroda te su zato još 30 juna 1941 izdali za okupirana područja „Južne Štajerske, Južne Koruške i Kranjske" posebna uputstva za postupak protiv onih koji bi napali vlast, protiv sabotaža i „pljačkaša". U tim su uputstvima za okrivljene predviđeni vanredni postupci. U slučaju da se pravi krivac ne bi mogao otkriti, predviđen je sistem talaca do 20 lica.[162] Na bazi tih uputstava postupale su kasnije nemačke okupacione vlasti, čim su se pojavile revolucionarne akcije slovenačkih partizana.

Nastanak osnovnih žarišta

Oslobodilačka akcija na slovenačkoj teritoriji pod nemačkom okupacijom razvijala se iz više žarišta koja, naravno, nisu bila sva podjednako snažna niti su bila kasnije podjednako aktivna. Takvo žarište bilo je Zapadno Gorenjsko koje je obuhvatalo područje posleratnog Kranjskog i Radovljičkog sreza, zatim Istočno Gorenjsko, Reviri, okolina Celja, Savinjska Dolina, Maribor sa Pohorjem i produžetkom u Slovenjgradečkoj kotlini, a kasnije i rejon Rajhenburga i Brežica. Prvo su postala aktivna ona žarišta koja su bila tešnje povezana sa centrom u Ljubljani. To su bili Gorenjsko i ugljeni reviri. U njima su nastale prve, za ono vreme, veće partizanske grupe i izvedene prve, isto tako za ono vreme, širokog obima akcije prema okupatoru.

U Zapadnom Gorenjskom su se prvi ljudi povukli u ilegalnost i šume još pre 22 juna da bi se tako spasli od zatvaranja i iseljenja. Posle 22 juna priliv je počeo da raste organizovano. On se povećavao jer je, s jedne strane, okupatorska vlast počela još intenzivnije da istupa protiv članova Komunističke partije, a sa druge, komunisti su širili glasove da će Crvena armija pobediti Nemačku u veoma kratkom vremenu. Oba su ova razloga doprinela porastu broja ilegalaca u Jesenicama, Kranju i Tržiču. Me-

[162] Izveštaj u PAM.

đutim, ni Nemci nisu pri traganju za nepoželjnim licima ostali praznih ruku. Uspelo im je da uhvate veći broj ljudi, koje su zatvorili u Begunje, a kasnije su veći deo odveli u Korušku, u logor Kraut.[163]

Broj ilegalaca, ili partizana, ili „gošara“ (šumara), kako su u Gorenjskom nazivali partizane, rastao je narednih dana neprekidno iako ne u vidnim skokovima[164], tako da je već u prvoj polovini jula nastalo više grupa koje još nisu bile ni međusobno dovoljno povezane, ni organizovane, a ni dobro naoružane. U jeseničkom rejonu bilo je šest takvih „skupina“ ili grupa — kako ih u svom posleratnom memoaru naziva Ivan Bertoncelj: prva Jeseniška se nalazila više Potoka pod Stolom, druga na Mežakli oko Poljana, treća je nastala na zapadnom delu Mežakle, četvrta na padinama Pokljuke u blizini Nomenja, peta na obroncima Jelovice prema Bledu i Ribnom u blizini Oblakove Planine i šesta na padinama Jelovice prema Dobravi i Kropi u blizini Vodiške Planine.[165]

Na području Kranjskog okruga su već posle 22 juna, odnosno još u toku jula, na sličan način nastale manje grupe koje možemo prema mestima njihovog prikupljanja nazivati:*Nakelska* (po s. Naklo), *Dupeljska* (po s. Duplje), *Tržiško-kriška* (po varošici Tržič i s. Križe) i *Kranjska* (po mestu Kranj).[166] Kao i na području Radovljičkog okruga i ove su bile sastavljene prvenstveno od članova Partije, ali i od hrišćanskih socijalista, kojima su kasnije sledili i drugi.

Organizatori svih vojnih priprema za ustanak u Zapadnom Gorenjskom bili su vojni komiteti koji su nastali

[163] Iv. Bertoncelj. — Izveštaj partiske organizacije u Jesenicama (u arhivi CK KPS — ACK).

[164] Ivan Jan, Pred dnevom oboroženega odpora. Ljud. prav. 136, 12 VII 1951. Dok Jan govori o konstantnom porastu partizana u Gorenjskom, Franc Konobelj-Slovenko je u Borecu naveo da je 27 juna iz Jesenica otišlo 50 komunista i levih socijalista (Cankarjeva četa pod Stolom, Borec 7, 1951, 222). Pisac je, svakako, jako preterao. Gledao je više na to koliko ih je otišlo, a manje kako su otišli.

[165] Iv. Bertoncelj, memoari i usmeni izvor. O osnivanju prvih grupa. Bertoncelj je unekoliko slobodnije govorio u članku *K orožju! je šel julija 1941 glas po vsej Gorenjski*, Slov. por. 172, 22 VII 1952.

[166] Zbornik VI/1 47, prim. 3, dok. 13.

uskoro posle partiske konferencije u Ljubljani i prema zaključcima donesenim na njoj, i to: Jesenički u jeseničkom rejonu i Kranjski na području posleratnog Kranjskog sreza.

Nemačka vlast koja je povlačenje ljudi u ilegalnost brzo primetila, shvatila je ne samo uzroke te pojave, nego i potrebu za preduzimanjem mera protiv tih ilegalaca. O tome je još 3 jula 1941 pisao pukovnik Handl, komandant žandarmerije u Gorenjskom: „Talas hapšenja komunista, koji je u poslednje vreme nastupio, doveo je do toga da je deo komunista pobegao iz Jesenica. Oni lutaju po alpiskom području Jesenice — Dovje. Od toga vremena dalje (približno 10 dana) na tom području tako su se množile provale u planinarske kuće, krađe ovaca i mazanje planinarskih kuća amblemima boljševizma, da žandarmi, koji tamo dejstvuju, nisu u stanju da prilikom svojih obilaženja odlučnije tome stanu na put". Handl je tražio da snage, namenjene za akcije 181 rezervnog policiskog bataljona u Jesenicama, pregledaju „uznemireno" područje i preduzmu potrebne mere.[167]

Nov momenat u organizaciji gorenjskih grupa nastupio je kad je sredinom jula stigao u Gorenjsko Stane Žagar i iz Ljubljane doneo uputstva za organizaciju partizanske vojske. Još istog dana kad je stigao, a to je prema Ivanu Bertoncelju bilo 17 jula, organizovan je povodom toga sastanak na Sv. Mohoru na kome su učestvovali pretstavnici Jeseničkog i kranjskog okružnog komiteta Partije. Na tom je sastanku odlučeno da se 20 jula održi nov zajednički sastanak Kranjskog i Jeseničkog komiteta sa ciljem da se organizuje partizanski pokret i početak preduzimanja akcija. Sastanak je održan 20 jula, ali bez Kranjskog komiteta jer njegovi članovi nisu mogli doći zbog gonjenja od strane Nemaca. Zato im je zaključke sa sastanka kasnije saopštio Lojze Kebe, politički radnik i instruktor CK u Gorenjskom. Na sastancima je razmotreno stanje partizanskih grupa i odlučeno da se od njih formiraju *Jeseniška*, *Kranjska* i *Jeloviška četa*, (po pl. Jelovici), dok su organizaciju *Rašiške* (po s. Rašica) i *Kamniške čete* odlučili da

[167] Zbornik VI/1 249 s, dok. 92.

prepuste aktivistima Istočnog Gorenjskog.[168] Na sastanku se razmatralo i pitanje koje bi akcije trebalo preduzeti i kakve bi one trebalo da budu: otvaranje vatre na nemačke kolone, rušenje mostova i železničkih pruga, ubijanje Nemaca koji su iseljavali Slovence, likvidiranje izdajnika itd. Na osnovu tih zaključaka planirani su za nove jedinice komandiri i komesari, a radi koordinacije rada svih partizanskih jedinica formirano je i bataljonsko poveljstvo (odnosno štab ili komanda bataljona). Za komandanta bataljona određen je Jože Gregorčič, a za komesara Ivan Bertoncelj. Taj štab je zatim organizovao komandne organe u novim partizanskim jedinicama.[169]

U *Istočnom Gorenjskom* vršene su sistematske pripreme za oružanu borbu protiv okupatora, naročito na području Kamnika i Rašice. Pripreme su, prirodno, iziskivale dosta vremena. Već 9 jula su kamnički žandarmi izveštavali da na području čitavog Kamničkog okruga postoji živa komunistička propaganda i aktivnost. [170] Ove pripreme na području Kamnika opisao je 1944 za Glavni štab NOV i POS na osnovu sećanja dr Marjan Dermastija -Urban. Prema njegovim navodima, u Kamničkom se okrugu formirao vojni komitet prema uputstvima i uz saradnju instruktora CK Toma Brejca-Pavla. Članovi komiteta su bili dr Marjan Dermastija, Anton Šturm i Stane Žirovnik.[171] Njegovi su zadaci bili slični onima kod drugih vojnih komiteta, a rad im je bio olakšan usled straha stanovništva od iseljavanja kao i zbog optimističkih očekivanja u pogledu ishoda rata između Nemačke i Sovjetskog Saveza. Međutim, za razliku od Bertoncelja on nije pomenuo ništa o bilo kakvim uputstvima CK za početak akcije. Napisao je prilično neodređenu konstataciju: „Prvi mesec rata sa Sovjetskim Savezom protekao je u pripremama za oružani otpor. U organizaciskom pogledu pripremane su tri čete i to: Kamniška, Domžalska i Mengeška, svaka sa svojim posebnim zadacima u momentu početka

---

[168] Iv. Bertoncelj je prilično slobodno opisao konferenciju na Jelovici u Slov. por. 172, 22 VII 1952. Spomenuo je samo prvu i na nju preneo sve razgovore.

[169] Iv. Bertoncelj, posleratni memoari.

[170] Mikuž, l. c. 92.

[171] Zbornik VI/1 57 s, prim. dok. 20.

oružane akcije".[172] Uprkos tome, ne može se zamisliti da područje Kamnika nije primilo neposredna uputstva za akciju. O postojanju takvih uputstava govori i sama činjenica da je julski ustanički talas na području Kamnika bio najbolje pripremljen i dao najbolje rezultate. O takvim uputstvima govore neposredno i navodi koje je u članku *Pred devetimi leti se je uprlo ljudstvo kamniškega okraja* u „Ljudskoj pravici" 1950 godine napisao I(ztok) L(ipar): „OF je radila svim snagama. Na širim sastancima članova KP i funkcionera OF bile su krajem jula izvršene sve pripreme za oružani ustanak. Na sastancima je bio obuhvaćen srez u celini a bio je podeljen i na pojedine sektore u vezi sa predviđenim akcijama sabotaže. Kao dan ustanka bio je određen 27 jul".[173] Pripreme su bile veoma intenzivne, ali i dovoljno konspirativne. Inicijatori u njima bili su prvenstveno članovi Partije, ali su bili aktivni i hrišćanski socijalisti i nacionalisti.[174]

Predeo između Save, Šmarne Gore, Rašice i Črnuča bio je poseban deo područja Istočnog Gorenjskog u fazi priprema. Ovaj je deo bio upočetku tešnje vezan za Ljubljanu, naročito dok su se pripreme za oružanu borbu nalazile još u početnom stadijumu. Članovi Partije i drugi politički radnici sa tog područja, za kojima su tragali Nemci, počeli su još rano da se povlače u ilegalnost u većem broju i to svakako pre nego na području Kamnika. Sredinom jula su već postojale dve grupe koje su se prema mestima prikupljanja nazivale *Šmarnogorska* (po brdu Šmarna Gora) i *Rašiška*. One su bile jezgro kasnije Rašiške čete, koja je prema broju boraca i naoružanju bila dosta snažna partizanska jedinica. U njoj se, međutim, nisu sakupljali samo meštani iz okoline, već i lica iz drugih krajeva južno od Save. Komesar je bio Mile Špacapan-Igor, primorac iz okoline Gorice, a komandir borbeni, neustrašivi i neobuzdani Stane Kosec.[175]

---

[172] Nedeljko, Dermastijini memoari.

[173] Ljud. prav. 180, 30 VII 1950.

[174] Stane Kovač, usmeni izvor.

[175] Jože Ravbar-Jošt, Nastanek in borbe rašiške čete v juliju 1941, Ljudski milićnik 28, 24 VII 1951 (cit. Jošt). — Jelo Gašperšič, Ob vstaji okoli Šmarne Gore in Rašice, Slov. por. 151, 29 VI 1951 (cit. Jelo).

Treći sektor sistematskih priprema za ustanak protiv okupatora bili su reviri uglja — Trbovlje, Zagorje i Hrastnik. Na pripreme u tom području jako je uticalo nasilje okupatora, a i strah od iseljenja. Međutim, još značajnije je bilo to što se oslobodilačka akcija mogla osloniti pre svega na jedinstvo radnog naroda, ostvareno povezivanjem komunista sa hrišćanskim socijalistima, koji su imali svoje pozicije naročito u Hudi Jami, i sa levim krilom socijaldemokrata. Povezivanje sa hrišćanskim socijalistima koristilo je oslobodilačkoj akciji i time što je ova grupa imala dobre veze sa svim okolnim brdima i svim selima od Hrastnika do Laškog.[176]

Pre 22 juna u Revirima su se bili posvetili prvenstveno političkim zadacima, tj. stvaranju političkog jedinstva radnog naroda, u čemu se i uspelo. Posle 22 juna su se stanovnici ugljenih revira u većem broju odazvali pozivu za odlazak u šume. Trbovljanski žandarmi su već 5 jula izveštavali, razume se sa izvesnim preterivanjima, o sakupljanju većeg broja ljudi na Mrzlici i o tome kako ovi ljudi pričaju da će „igra" početi za nekih 8 dana.[177] „Igre" svakako tada još nije bilo, ali su se partizanske grupe zaista prikupljale. Trbovljanska žandarmerija je savesno pratila pokrete stanovništva i uskoro primetila da je posle 22 juna iz ugljenih revira nestalo mnogo ljudi. O njihovom je broju vođena tačna evidencija. 15 jula 1941 podnet je ovaj izveštaj: „Iz Trbovlja, Hrastnika i Zagorja pobeglo je posle 22 juna 1941 ukupno 72, delom vodećih, komunista koji sada lutaju po okolini. U svakom slučaju oni imaju vezu sa centralom i šire uznemiravajuće glasine. I članovi Sokola priključili su se Komunističkoj partiji".[178] Pod „centralom" žandarmi iz Trbovlja nisu podrazumevali Trbovlje već Ljubljanu. „Centrala komunističkih propagandista nalazi se po primljenim izveštajima u Ljubljani, gde vlada vrlo jaka politička zategnutost", pisali su 15 jula.

Po partiskoj liniji Trbovlje je u ono vreme bilo stvarno vezano neposredno za Centralni komitet. Tamo je prvih dana jula otišao Sergej Krajger, sastao se sa E. Kardeljom

[176] Sergej Krajger, Iz revolucionarnih revirjev je raslo partizanstvo na Štajerskem, Ljubljanski dnevnik 2 VII 1951 (cit. Partizanstvo na Štajerskem).

[177] Mikuž, l. c. 92.

[178] Izveštaj žandarmeriskog okruga Trbovlje od 15 VII 1941.

i primio direktive za početak oružanog otpora.[179] Posle Krajgerovog povratka, približno oko sredine jula 1941, održan je partiski sastanak u Ostrožnom kod Celja. Na njemu su učestvovali i vodeći komunisti iz Savinjske Doline, a među njima i Slavko Šlander. Na sastanku su pretresane direktive sa konferencije u Ljubljani[180] i izrađena su uputstva za akcije na onim područjima čiji su pretstavnici učestvovali na konferenciji. Uputstva su prenošena isključivo po liniji Partije, pa su zato bila upućena partiskim organima. Prema dokumentu koji su zaplenili nemački žandarmi 17 avgusta 1941 u Hočama kod Maribora kod nekog uhvaćenog komuniste, pojedine partiske organizacije su primile sledeće zadatke:

1. Celjska partiska organizacija: spaliti svu nemačku imovinu, progoniti „Kulturbund" i napasti Slivnicu kod Celja.

2. Trbovljanska partiska organizacija: porušiti železničke mostove i drumove između Zidanog Mosta i Ljubljane i napasti Zagorje.

3. Savinjska partiska organizacija: rušiti saobraćajne linije, železnička postrojenja i drumove i pobiti sve slovenačke izdajnike.[181]

Posle sastanka u Ostrožnom, Šlander je otišao u Severnu Sloveniju prema Pohorju i Mariboru da bi tamo organizovao partizanske jedinice, a drugovi iz Trbovlja pripremali su se na svom terenu za borbu protiv Nemaca.[182]

Od ljudi koji su pobegli iz Revira nisu svi otišli u partizane; otišli su samo neki iz Trbovlja i Zagorja, dok je situacija u Hrastniku bila lošija. Tu su Nemci zatvorili mnoge članove Partije, a partisku organizaciju u celini odveli u internaciju.[183] Drugovi iz Trbovlja su se najpre sakupljali oko s. Sv. Katarine, a zatim se prebacili na Čemšenišku Planinu koja im je postala baza za prikuplja-

---

[179] Partizanstvo na Štajerskem.

[180] Isto

[181] Akt žandarmeriskog okruga Maribor Nr. 427, 18 VIII 1941 u arhivi žandarmeriskog okruga Trbovlje pod br. 325, 20 VIII 1941.

[182] Partizanstvo na Štajerskem.

[183] Isto. — Alojzij Ribič, *Okrog trboveljskih revirjev* u knjizi *Spomini na partizanska leta III*, Ljubljana 1948, 5—37 (cit. Ribič). — Članak *Razvoj Osvobodilne fronte v revirjih*, Zasavski vestnik 18, 1 V 1952.

nje. Drugovi iz Zagorja prikupljali su se u brdima više Zagorja.[184] Krajem jula udružile su se obe grupe na Čemšeniškoj Planini, a zatim su na Sv. Planini formirale *Revirsku partizansku četu*. Komandir je postao Lojze Hohkraut, a njegov zamenik Ciril Groznik. Međutim, prema mišljenju Sergeja Krajgera, grupe su se udružile 31 jula, a četa je bila formalno obrazovana 1 avgusta 1941.[185] Podatke o Revirskoj četi delimično potvrđuje i akt žandarmerije u Trbovlju koji se odnosi na saslušanje Franca Hrovata koji je bio pripadnik te čete, a zatim je posle 14 dana pobegao, predao se Nemcima i odao im sve što je o četi znao: govorio je o logoru na Čemšeniškoj Planini, o komandiru Hohkrautu, a napomenuo im i o zboru čete koji je bio održan 1 avgusta 1941, sledećim rečima: „Lojze Hohkraut je postrojio sve ljude i održao im govor... Smisao govora je bio da je naša dužnost izazivati nemire u pozadini nemačke vojske, da bi se vezivao deo njihovih snaga. U međuvremenu će ruska vojska uspeti da slomi pritisak nemačke vojske i izbori pobedu nad Nemačkom."[186] Prema Sergeju Krajgeru četa je prilikom formiranja brojala 47 ljudi, a prema Hrovatu bilo je 1 avgusta u logoru 22 lica i 13 pušaka. Zbor čete je Hohkraut sazvao onda kad je u nju primljeno 12 novih ljudi.[187] Narednih dana se priliv u četu povećao. Žandarmerija iz Zagorja pisala je 8 avgusta u Trbovlje da je u Zagorju u poslednje vreme izostalo sa rada 30 rudara koji su krenuli u brda.[188] Prema Hrovatu, 12 avgusta, tj. pre nemačkog napada, u logoru na Čemšeniškoj Planini bilo je 54 komunista.[189] Četa se, naravno, nije sastojala samo od komunista, tj. samo od članova Partije, već se prema Sergeju Krajgeru sastojala od komunista koji su bili otkriveni, od članova Sokola i drugih radnika koji su morali da se sklone zbog nemačkih represalija.[190]

---

[184] Isto

[185] Nedeljko. — Memoari Sergeja Krajgera iz godine 1944 — Članak *Razvoj osvobodilne fronte v revirjih*, Zasavski vestnik 18, 1 V 1952.

[186] Akt žandarmeriskog okruga Trbovlje br. 316, 18 VIII 1941 koji sadrži saslušanje partizanskog dezertera Hrovata (cit. Hrovat).

[187] Nedeljko. — Hrovat.

[188] Akt žandarmeriskog okruga Trbovlje br. 281, 9 VIII 1941.

[189] Hrovat

[190] Nedeljko

Prvi zaleti i prve krize

Zapadno Gorenjsko, Istočno Gorenjsko i Reviri bili su sektori na kojima su pripreme za ustanak najpre i najbolje uspele. Na ove su se sektore mogle u prvom redu odnositi reči „Slovenskog poročevalca“ od 25 jula 1941: „Osvobodilna fronta prelazi sa prethodnih političkih i agitacionih priprema u oslobodilačku akciju“. Te prethodne pripreme bile su na tim sektorima nekako internog značaja i obuhvatale su pretežno samo one koji su trebali da budu neposredni učesnici u oslobodilačkoj akciji, a nju treba razumeti kao oblik oružane delatnosti. Forme zaoštravanja odnosa na tom području su gotovo u celini nedostajale, dok su u Ljubljanskoj pokrajini bile vrlo značajne. Umesto takozvanih izolovanih akcija, kojih gotovo nije ni bilo, pojavile su se odmah akcije „izrazito ofanzivnog karaktera“, pa zato i „planski organizovane“.[191] Za zaoštravanje odnosa nije bilo razloga, jer su se za to pobrinuli sami Nemci. Potreban je bio samo ofanzivni udarac koji bi Nemcima naneo osetne štete i bar donekle ih omeo u izvođenju masovnog iseljavanja, pa se i težište partizanskih akcija nalazilo na području sa koga se moglo najviše uticati na nemačke planove. Bilo je samo potrebno da se kod slovenačkog naroda nađe za to dovoljno volje i dovoljno takvih ljudi koji će biti spremni da partizanskim metodom ratovanja udare po Nemcima. Pošto je na toj teritoriji narod stvarno bio najviše za borbu protiv Nemaca, to su tu i nastale najjače partizanske jedinice. Značaj čitavog tog područja za preduzimanje ofanzivne aktivnosti protiv okupatora dokazuje i neposredno povezivanje sva tri sektora sa voćstvom u Ljubljani. Organi tih sektora su dobili potrebna uputstva neposredno od rukovodstva u Ljubljani.

Prvi ustanički talas nastao je u Istočnom Gorenjskom; u Zapadnom Gorenjskom je unekoliko zaostao, dok se u Revirima po svom razvoju znatno razlikovao od ustanka u Gorenjskom.

U toku poslednjih priprema za otpor, partiska organizacija Rašiške čete odlučila je da kazni slovenačkog izdaj-

---

[191] M. Marinko na zasedanju Narodne skupštine LRS 8 VI 1951, Ljud. prav. 9 VI 1951.

nika, bivšeg jugoslovenskog žandarma, koji je posle okupacije počeo da služi Nemcima u žandarmeriskoj stanici u Šmartnom ispod Šmarne Gore na taj način što im je pomogao kod hapšenja komunista i osmatranja kuća iz kojih su pojedinci otišli u partizane.[192] Karakteristika te odluke bila je u tome što je udarac bio namenjen slovenačkom čoveku u službi Nemaca, a ne neposredno okupatoru. Naročita trojka sačekala ga je u zasedi na drumu između s. Šmartnog i s. Tacena gde je naišao oko 8 sati izjutra. Ovaj izdajnik je bio već prvim metkom teško ranjen. Prema memoarskim podacima, ova je akcija izvršena 22 jula 1941.[193] „Slovenski poročevalec" je o njoj javljao 25 jula 1941, ali datum nije naveo. Prema posleratnom navodu u članku *Ob vstaji okoli Šmarne Gore in Rašice* u „Slovenskom poročevalcu" od 29 juna 1951, akcija je bila potpuno lokalnog značaja. Međutim, treba dodati da je ipak izvršena u duhu opštih direktiva voćstva oslobodilačke organizacije o početku aktivnosti protiv okupatora u kojima se, pored ostalog, govorilo i o likvidaciji izdajnika.[194]

Istog dana kad je izvršena akcija u Tacenu, samo u večernjim časovima, izvršena je propagandna akcija širokih razmera i na području Kamnika. U Kamniku su u toku noći preko nemačkih natpisa bili ispisani slovenački, a po zidovima i oglasnim tablama crtani su srp i čekić.[195] Slično se desilo i u okolini Kamnika pri čemu su bili naročito aktivni omladinci iz Radomlja. „Podelili su se u trojke i svaka je krenula u drugo selo, jedni u Vir, drugi u Homec i Preserje. Sledećeg jutra su Nemci doživeli prvo iznenađenje. Svi zidovi po selima bili su ispisani parolama koje su pozivale u borbu protiv Nemaca, a nestali su svi natpisi koje su Nemci ispisali po svim krajevima i ćoškovima, smatrajući da će već time pretvoriti Gorenjsko u nemačku pokrajinu".[196] U Kamniku su Nemci zbog tog ispisivanja

---

[192] Gašperšič

[193] E. Kardelj, Osvobodilna fronta slovenskega naroda in ljudska revolucija, Delo 2—3, 1951, 24.

[194] Iv. Bertoncelj, posleratni memoari.

[195] Slov. por. 9, 25 VII 1941, 68.

[196] M(itja) Š(vab), Iz dni, 'ko se je začela vstaja, Ljud. prav. 1953, 7 VII 1951 (cit. Švab).

sazvali zbor i zapretili represalijama. No, zbor nije prošao u miru, nego je ometan upadicama.[197]

Ova propagandna akcija, koja je izvedena na području Kamnika 22 jula, bila je samo priprema, tj. samo generalna proba koja je učesnicima trebala da pruži mogućnost da na praksi isprobaju kako se treba noću kretati. Pravi ustanak se zatalasao sledeće nedelje, tj. noću *27/28 jula 1941*. Za njega su vršene pripreme na sastancima u Kamniku, kod Zaprica, u Duplici, Mengešu, Domžalama, Rodici, Trzinu, Dobu, Prevojama i Radomlju, tako da je njima bilo obuhvaćeno čitavo područje i, na osnovu predviđenih sabotaža, podeljeno na rejone. Zadnjih je dana (25 jula) pre početka ustanka Tomo Brejc, instruktor CK, sazvao sastanak Vojnog komiteta za ondašnji Kamnički okrug. Na njemu je bio pretresan plan masovnog ustanka i određen štab budućeg Kamniškog bataljona. U suštini štab je trebalo da se formira od članova Vojnog komiteta. Za komandanta je bio predviđen dr Marjan Dermastija, za političkog komesara Anton Šturm, a za politički rad trebao je da odgovara Ludvik Pezdir.[198]

Kao dan ustanka bio je, prema Liparu, određen 27 jul. Veći deo tog dana protekao je u poslednjim organizaciskim pripremama.[199] Plan akcija bio je do detalja razrađen, a trebale su da ga sprovedu *Kamniška, Mengeška, Domžalska, Dupliška* i *Radomeljska grupa* koje su posle toga imale da idu u šumu. Kao spoljni signal za opštu akciju trebalo je da bude spaljivanje zamka Zaprice, koje je trebalo da se izvrši u jedan sat posle ponoći.[200]

Program je počeo da se odvija u kasnim večernjim časovima 27 jula, kad su borci krenuli na izvršenje zadatka. Međutim, zamak Zaprice nije bio zapaljen kao što je bilo odlučeno, jer u Kamniškoj grupi omladinci nisu bili dovoljno oprezni. Beč je, nažalost, poverio plan ocu, a on ga

---

[197] Vidi prim. 195. Vreme izvršenja propagandne akcije naveo je samo Švab prema uspomenama koje mu je izneo Boris Lenček-Igor, ali verovatnoću navedenog datuma potvrđuje izveštaj koji je objavljen u Slov. por. od 25 jula.

[198] Zbornik VI/1, prim. na str. 31 (dok. 5) i str. 57, prim. 2 (dok. 20).

[199] I(ztok) L(ipar), Pred devetimi leti se je uprlo ljudstvo kamniškega okraja, Ljud. prav. 180, 30 VII 1950 (cit. Lipar).

[200] Lipar i Švab.

je izdao gestapovcima.[201] Zbog toga su sabotaže u Kamniku propale. Nemci su postavili zasede i uhvatili učesnike na delu. Tom prilikom Mlakar je bio ubijen, a njegov pratilac ranjen i zarobljen. Potom su ga prevezli na Golnik odakle je pobegao i vratio se u partizane. Uhvaćen je bio i Kolarič koji je imao da zapali Zaprice, dok su ostali uspeli da se izvuku iz nemačkog obruča.[202]

Ovaj neuspeh u Kamniku bio je jedini toga dana. Na drugim mestima su sabotaže u celini uspele. Kamnički deo aktivista, koji je dejstvovao izvan Kamnika, minirao je te noći serpentine i nasipe na drumu koji vodi iz doline Kamniške Bistrice preko Gornjeg Grada u Štajersku, tako da je drum bio na više mesta porušen ili zatrpan oborenim drvećem.[203] Radomeljska grupa je porušila mosnice na mostu preko Bistrice.[204] Dupliška grupa je prodrla u slagalište Remčeve fabrike, pokvarila mašine, izvukla burad benzina i zapalila most na Bistrici. U jednom buretu bila je, umesto benzina, volovska krv koju su u fabrici koristili za potrebe proizvodnje. Pošto je zbog prosute krvi Bistrica bila jako krvava, to su kasnije nastale priče o većim sukobima sa Nemcima. Posle izvršene akcije, grupa se brzo povukla.[205] Mengeška grupa je na nekim mestima zatrpala drum Kranj — Kamnik i, prema podacima Dermastije, spalila i žito kod nekoliko domaćinstava iseljenih Slovenaca.[206] Domžalska grupa je porušila most na Bistrici, zatrpala drum Dob — Moravče — Litija i porušila prugu između Trzina i Domžala.[207] Sve ove grupe su istovre-

[201] Lipar. — Nedeljko — Dermastija.

[202] Isto. — Dermastija je napisao da su drugovi iz Kamnika trebali da zapale garažu, ali su ih u njoj sačekali gestapovci i domlja — naveo i O. P. u članku *Takrat se je pri nas začelo...* žandarmeriskog okruga Kamnik od 29 VIII 1941 stoji: „Zahvaljujući primenjenim zaštitnim merama mogla se u Kamniku sprečiti veća šteta i ljudski životi nisu došli u opasnost... Jedan je terorist ranjen i upućen u bolnicu na Golniku, i otud je pobegao..." (cit. Kamnički izveštaj). Podaci o žrtvama se međusobno ne slažu.

[203] Slov. por. 14, 23 VIII 1941, 111. — Nedeljko — Dermastija.

[204] Švab

[205] Slov. por. 14, 23 VIII 1941, 111. — Švab.

[206] Isto. — Nedeljko.

[207] Slov. por. 14, 23 VIII 1941, 111.

meno rušile telegrafsko-telefonske stubove i kidale telegrafsko-telefonske linije.[208]

Ustanički talas koji se razvio noću 27/28 jula na području Kamničkog okruga nosio je karakter izrazite sabotaže koju su izveli dobro organizovani civili po unapred pripremljenom planu. Učesnici su tek po završenoj akciji otišli u partizane, odnosno u ilegalnost, gde su formirali partizanske jedinice. Međutim, prelazak iz jednog stadijuma u drugi nije bio tako jednostavan. To se pokazalo kod pregleda ljudstva na zbornom mestu. Dermastija je zapisao 1944 godine da odziv nije bio onakav kakav se očekivao. Jer, dok je učešće u noćnim akcijama bilo veoma veliko, tako da su one, izuzev u samom Kamniku, u celini dobro uspele, dotle je u ilegalnost otišao samo manji deo učesnika, a ostali su se vratili kućama i sakrili se.[209] Tako se na zbornom mestu planirane Kamniške čete javilo samo 7 učesnika.[210] Za budući partizanski pokret takve su grupe mogle da posluže samo kao jezgro koje je trebalo što pre povećati, a to je bio zadatak nastupajućih dana.

O događajima na području Kamničkog okruga napisala je kasnije, 29 avgusta 1941, kamnička okružna žandarmerija pregledan izveštaj opšteg karaktera u kome je otvoreno priznat obim i efekat velike akcije od 27/28 jula 1941: „Od 27 jula 1941 počeo je ustanički talas koji ne prolazi samo od komunističke, već i od nacionalne slovenačke strane, i kao takav se razvija. Zahvaljujući primenjenim zaštitnim merama mogla se u Kamniku sprečiti veća šteta i ljudski životi nisu došli u opasnost. Ustanički pokret obuhvata u okrugu uglavnom područja opština: Kamnik, Homec, Radomlje, Domžale, Mengeš, Trzin, Ihan, Dob i Moravče. Udarna snaga ustanika bila je, pre svega, u obrazovanju bandi, čije se dejstvo proširuje na akcije sabotaže protiv javnih uređaja, na pljačku i oružane napade na organe bezbednosti i folksdojčere. Članovi bandi

[208] Isto. — Švab. — Nedeljko — Dermastija.

[209] Nedeljko. — Isto tako i Lipar posle rata.

[210] Nedeljko. — Prema Švabu, mesto prikupljanja je bilo u „Križkarjevih smrekcah“ gde su došli omladinci iz Radomlja. Na tom mestu im je o značaju ustanka govorio M. Dermastija-Urban, član Vojnog komiteta za Kamnički okrug. Odatle su krenuli prema s. Brezovici kod Doba, gde su kasnije imali prvi logor.

regrutovani su većinom od mlađih ljudi, naoružanih vojničkim puškama, ali raspolažu i ručnim granatama, kao i automatskim oružjem. Primenjene odbranbene mere ukazuju, zasad, samo na pojedinačan uspeh... U akcijama sabotaže bio je dignut u vazduh most preko Kamniške Bistrice, na više mostova su raskinuti potporni stubovi, oboreni su mnogobrojni telegrafski stubovi, sprovodnici su pokidani, dignut je u vazduh jedan stub za visoki napon i zapaljena tri ambara, čiji su vlasnici iseljeni".[211]

Usled prekinutih telefonskih veza nemački su organi u Kamniku bili one kritične noći potpuno izolovani. Pošto ni sa jednim krajem nisu mogli dobiti vezu, mogli su da se bace na istragu tek u toku dana, kad su uz pomoć konfidenata otpočeli odmah da hapse ljude, koje su mogli da uhvate. Pohvatali su u prvom redu one koji su više voleli da se kriju nego da idu u partizane. Prema sećanjima Lipara, Nemci su zatvorili 25 radnika. Zatvorenike su saslušavali u Kamniku, a kasnije su ih odveli u Begunje.[212]

O događajima na području Kamničkog okruga bio je odmah obavešten Kučera (Kutschera), šef civilne uprave na Bledu. On je smesta preduzeo odgovarajuće mere protiv ustanka i ustanika. Kao šef civilne uprave izdao je još 28 jula naređenje kojim se uvodi policisko vreme od 22 do 4 sata noću. Javni lokali su mogli biti otvoreni samo do 21 čas uveče. Noćni rad u preduzećima trebalo je organizovati tako da radnici ne izlaze na ulicu u vremenu od 22—4 časa. Razloge zbog kojih je preduzeo te vanredne mere objasnio je u uvodnom delu naređenja: „Komunistički elementi izvršili su, odnosno pokušali su da izvrše u noći 27/28 jula 1941 dela sabotaže na okupiranoj teritoriji. Tom prilikom policija je streljala dva sabotera. Stoga u cilju odbrane od takvih događaja, sa važnošću od danas..."[213] Detaljnija interna uputstva za regulisanje javnog života izdao je još istog dana posebnim naređenjem političkim komesarima u Kranju, Radovljici, Kamniku, Škofjoj Loci i Litiji, i odgovarajućim organima bezbednosti i privrednim šefovima. Za dela sabotaže nagovestio

---

[211] Fascikla „Lageberichte" Kamničkog okruga za 1941.

[212] Lipar

[213] Fascikla „Policija in žandarmerija na Gorenjskem".

je uspostavljanje vanrednog suda[214], koji je obrazovao već sledećeg dana, 29 jula 1941. Sud je imao tri člana: sudski savetnik dr Kurt Mesiner (Messiner) bio je pretsednik, a SS šturmbanfirer i vladin savetnik dr Bauer, i kapetan zaštitne policije Hajnc Hibner (Heinz Hübner) — članovi. Tužbu je zastupao jedan od komandanata policije bezbednosti kod šefa civilne uprave. Vanredni sud se sastajao prema potrebi u mestu koje je određivao pretsednik. O toku rasprave, presudi i izvršenju presude trebalo je sastaviti zapisnik. Presude kojima se izriče smrtna kazna, morale su biti odobrene od strane šefa civilne uprave. Smrtne kazne su izvršavane streljanjem, koje je proveravano jedinicama 181 rezervnog policiskog bataljona.[215]

Navedene odluke šefa civilne uprave pokazuju da je okupaciona vlast umela da proceni značaj ustaničkih dela i da na osnovu toga odmah organizuje protivmere.[216] Vanredni sud je počeo odmah da funkcioniše. Već 1 avgusta bila su osuđena, a sledećeg dana streljana, četiri čoveka iz Gorenjskog zbog „nedozvoljenog nošenja oružja i zbog učešća u komunističkim sabotažnim akcijama". Od strelja-

---

[214] Isto

[215] Komisija za utvrđivanje ratnih zločina.

[216] Nemački izveštaji su značajni naročito za utvrđivanje vremena događaja u istočnom delu Gorenjskog. Svi izveštaji o ustaničkom talasu dosledno govore o 27 julu, odnosno o noći 27/28 jula. U tome se sa njima poklapa i opšti izveštaj o akcijama u Slovenskom poročevalcu od 23 avgusta 1941. Vreme od 27/28 jula triput se navodi neposredno, a dvaput „iste noći". I italijanski izvor iz tog vremena navodi isto tako noć 27/28 jula 1941 (Ob. bilten 19, 9 VIII 1941). Od memoarskih izvora Lipar je u Ljud. pravici od 30 jula 1950 naveo 27 jul kao dan ustanka, a pisac članka *Iz dni ko se je začela vstaja* u Ljud. prav. od 7 VII 1951 pogrešio je za jedan dan i naveo noć 26/27 jula. Slično je vreme (26 jul 1941) za prvu sabotažu — koju su izveli drugovi iz Radomlja — naveo i O. P. u članku *Takrat se je pri nas začelo*... u Gorenjskom glasu od 20 VII 1952. U datumu je, međutim, mnogo pogrešio Marjan Dermastija koji je još 1944 naveo 22 jul kao dan ustanka i ponovio ga u članku *Spomin na 22 julij 1941* u Slov. por. 127 od 1 VI 1951, gde je pomešao i neke druge događaje. Jasno je, međutim, da za utvrđivanje vremena mogu biti u prvom redu merodavni izvori iz vremena samih događaja; memoarski podaci o vremenu su, uopšte uzev, veoma nesigurni. Neki su tačni, a drugi unose veliku zabunu. Partizanska memoarska literatura pruža o tome mnogo primera.

nih dvojica su bila iz Kamnika, jedan iz Mengeša i jedan iz Zaprica.[217] Na dan 6 avgusta bila su ponovo osuđena i streljana četiri čoveka iz Gorenjskog; dvojica su bila iz Perovog, jedan iz Zaprica i jedan iz Javornika kod Jesenica. Prema podacima iz objave osuđeni su bili krivi zbog učestvovanja na skupovima, na kojima su bile pripremane terorističke akcije, zbog učešća pri oštećenju javnih uređaja i postrojenja, zbog zločinačkih dela uperenih protiv bezbednosti pojedinih lica, kao i zbog nedozvoljenog nošenja oružja.[218] Međutim, na ovo streljanje nisu više uticali samo događaji sa područja Kamničkog okruga, već i ono što se odigravalo u Zapadnom Gorenjskom.

Streljanje talaca izazvalo je kod naroda izvesnu strepnju, ali se, s druge strane, povećala ne samo mržnja prema Nemcima nego i sklanjanje u ilegalnost i odlazak u partizane. Ne samo da su učesnici u velikoj kamničkoj planskoj akciji od 27/28 jula, ukoliko ih Nemci nisu uhapsili, uvideli da je odlazak u partizanske grupe postao nužan, već je zbog nemačkog nasilja, pored njih, otišlo u partizane i mnogo drugih rodoljuba.

Gde su se pojedine grupe prikupljale i kako su nastajale nije u detaljima još potpuno jasno, jer se memoarski izvori po tim pitanjima ne slažu ili su suviše šturi, a pisanih dokumenata o njihovom formiranju iz tog vremena nema. Radomeljska grupa se, prema članku *Iz dni ko se je žačela vstaja,* tj. prema uspomenama koje su pisane deset godina posle samih događaja, sakupila u šumici Križkarjeve jelke u okolini Radomlja.[219] Mengeška i Domžalska grupa su se, prema sećanjima Dermastije iz 1944 godine, sjedinile posle velike akcije od 27/28 jula u jednu, a o postanku Kamniške grupe nema nikakvih podataka, ukoliko se ne uzmu u obzir podaci o njenom neuspehu u samom Kamniku.[220]

Posle formiranja, partizanske su jedinice položile zakletvu „narodu i Partiji", kako je to naveo Dermastija u „Slovenskom poročevalcu" od 1 juna 1951.[221] Zakletvu

---

[217] Karawanken Bote 6, 9 VIII 1941.
[218] Isto
[219] Švab
[220] Nedeljko
[221] M. Dermastija, Spomin na 22 julij 1941, Slov. por. od 1 VI 1951.

Mengeško-domžalske grupe, koja je nastala sjedinjenjem prvobitne Mengeške i Domžalske grupe, pomenuo je Dermastija već u svojim uspomenama iz 1944 godine[222], a zakletva Radomeljske grupe potvrđuje se u članku *Iz dni ko se je začela vstaja* u „Ljudskoj pravici" od 7 jula 1951.[223] Sve su zakletve bile potpuno u skladu sa odredbama Partizanskog zakona. No, ni za jednu grupu nije ni do danas jasno kad se i kako preformirala u četu. Pouzdano je samo to da je njihova formacija bila ustaljena od bataljonskog zbora u Rašici.

Mengeško-domžalska grupa je istupila protiv žandarmerije na svom području. U Mengešu je u to vreme ubijen nemački žandarm koji je šetao sa domaćom devojkom.[224] Međutim, mnogo se značajniji događaj odigrao kod sela Doba (kod Domžala). Oko ponoći 6/7 avgusta krenula je iz Domžala prema Dobu motorizovana kolona sastavljena od žandarma i gestapovaca. U blizini s. Doba su naleteli na prepreku na drumu gde su ih napali partizani i prinudili da se vrate.[225] O tom sukobu doneo je „Slovenski poročevalec" od 23 avgusta 1941 ovaj kratak izveštaj: „Napad koji su pokušali da izvrše gestapovci, policajci, žandarmi i vojska na partizane u Moravškim Brdima — svršio se tako što su Nemci imali jednog mrtvog i jednog teško ranjenog. Partizani su se povukli bez gubitaka".[226] Prema nemačkom izveštaju, u sukobu su učestvovali samo gestapovci i žandarmi, a od ljudi dvojica su bila ranjena.[227] Nije, dakle, bilo vojske, a „mrtav" je bio ustvari samo ranjen. Ovaj sukob, koji pominje i Dermastija u svojim uspomenama iz 1944, odigrao se kod Želodnika u blizini Doba. Prema njegovim podacima, na strani partizana je bilo samo 11 boraca

---

[222] Nedeljko-Dermastija

[223] Oba se izveštaja slažu da su borci položili zakletvu posle odlaska u partizane. Međutim, 1 juna 1951 je M. Dermastija u članku *Spomin na 22 julij 1941* potpuno nelogično pomerio vreme zakletve na nedelju pre 22 jula 1941. Time je samo pokazao kako vremenom događaji u sećanju blede.

[224] Slov. por. 14, 23 VIII 1941, 110. — Izveštaj žandarmeriskog okruga Kamnik od 29 VIII 1941 navodi? „...ein weiterer (erhielt) anlässlich eines Spazierganges in Mannsburg einen Halsschuss..." A vreme ne pominje ni jedan izvor.

[225] Isto

[226] Slov. por. 14, 23 VIII 1941, 111.

[227] Kamnički izveštaj od 29 VIII 1941.

sa puškom. Ni sa jedne strane nije bila dovoljno procenjena opasnost od sukoba. Nemci nisu računali sa ozbiljnijim otporom, a partizani opet nisu očekivali toliku nemačku snagu. Zato su se posle sukoba brzo povukli.[228]

Iste noći je, prema nemačkom izveštaju, ranjen komandir žandarmeriske stanice u Moravčama, prilikom službenog obilaska.[229] Da li je tada napadnuta i žandarmeriska stanica, iz izveštaja se ne vidi. „Slovenski poročevalec" je o tom napadu pisao 23 avgusta, ali nije naveo datum njegovog izvršenja. Prema njegovom navodu rezultati napada su bili: 4 nemačka žandarma mrtva i 2 teško ranjena.[230]

Na području Domžale — Moravče partizani Mengeško-domžalske grupe su u toku avgusta napali u opštini Ihan, na drumu koji vodi iz Domžala u Dob, više vojničkih kamiona i otvorili vatru na njih. Kakav su uspeh stvarno postigli, nije poznato. „Slovenski poročevalec" je zabeležio da je partizanski napad na Nemce uspeo, a u nemačkom žandarmeriskom izveštaju nije o rezultatima rečeno ništa, jer se radilo o vojsci, a to nije spadalo u nadležnost žandarmerije.[231]

Na opštu revolucionarnu aktivnost na području Kamničkog okruga nemačke vlasti su ubrzo odgovorile protivmerama. Uhapšeno je mnogo ljudi i streljani su mnogi taoci. Nekoliko dana kasnije uputili su na ugroženu teritoriju brojne oružane snage koje su trebale da se razmeste na zgodnim tačkama, a zatim da pročešljaju šume u kojima su se, prema dobijenim podacima, skrivali partizani. U tom je cilju još 9 avgusta 1941 stigao iz Beča u Kamnik

---

[228] Taj momenat je dovoljno jasno istakao Švab? „. . . ispred kamiona je vozio motocikl, a za njim tri ili četiri kamiona. Četica kod mosta to nije znala..." Pisac je, međutim, pogrešio što je kao vreme ove akcije naveo „krajem avgusta".

[229] Kamnički izveštaj od 29 VIII 1941.

[230] Slov. por. 14, 23 VIII 1941, 110.

[231] Isto. — Kamnički izveštaj od 29 VIII 1941 navodi: „Anderseits aber wurde eine motorisierte Verkehrsstreife aus Krainburg im Gemeindegebiet Jauchen, Kreis Stein, beschossen. Die sofort mit den Posten eingesetzte Streifung war erfolglos" (S druge strane, pripucano je na motorizovanu saobraćajnu patrolu iz Kranja na teritoriji opštine Ihan, u okrugu Kamnik. Krstarenje, koje su odmah preduzeli žandarmi, bilo je bez uspeha).

171 rezervni policiski bataljon[232] koji je bio dovezen preko Graca, Leobena, Velikovca i Jezerskog u Kamnik. Ovaj je bataljon bio izvežban za borbe protiv partizana, a zadatak mu je bio da uspostavi mir na ustalasanom području. Okupacione vlasti su smatrale da je u to vreme bilo najnemirnije područje Smlednik — Zgornje Pirniče — Medvode — Šmartno pod Šmarnom Gorom — Črnuče — Trzin — Jarše — Radomlje — Dob — Moravče — Paloviče — Tunjice.[233] Bataljon se smestio u Kamniku sa tri čete i potrebnim specijalnim delovima. 14 avgusta otišao je 1-vi vod 1 čete u Domžale, a 1-vi vod 2 čete u Mengeš, dok je 16 avgusta otišla manja grupa 1 čete u Črnuče i Št. Vid, a druga manja grupa 2 čete u Šmartno pod Šmarnom Gorom i u Medvode. No, ove su grupe već 25 avgusta pozvane natrag. 3 četa je 18 avgusta otišla na Bled i tamo ostala. U Kamniku su ostale 1 i 2 četa bez vodova koji su zadržani u Domžalama i Mengešu. One su se smestile u Prašnikarovom zamku, zatim u barutani, gde je ranije bio samo jedan vod vojske, u Mekinju i u osnovnoj školi.[234] Sem toga, i žandarmeriske stanice su primile naročita uputstva za postupak na slučaj napada.[235] Na taj način Nemci su snažno pojačali kontrolu čitavog terena, tako da su se uslovi za partizansku aktivnost pogoršali.

Zbor Kamniškog bataljona. — U novim uslovima pojavila se potreba za većim povezivanjem partizanskih jedinica koje su operisale na čitavom području Kamničkog okruga. Na povezivanje nisu, međutim, uticala toliko nemačka ojačanja, koliko potrebe samih partizana, tj. njihova težnja za jačim sistematizovanjem i planiranjem partizanskih akcija. Posle uzbudljive noći 27/28 jula pokret je nekako splasnuo. Nemci su uskoro udarili brutalnom silom i među ljudima je zavladao strah. Potreba za većom aktivnošću postala je akutna. Zato su se odmah posle prvih nemačkih nasilja partizanske grupe Kamničkog okruga sakupile u šumama između s. Megeša i s. Rašice. Došla je i

---

[232] Kamnički izveštaj od 29 VIII 1941.

[233] Izveštaj 171 rez. polic. bataljona od 17 IX 1941 o situaciji od 9 VIII do 5 IX 1941 (cit. Rez. bat. 171).

[234] Isto

[235] Kamnički izveštaj od 29 VIII 1941.

Rašiška grupa koja do tog vremena nije bila povezana sa jedinicama Kamničkog okruga, izuzev veza koje je održavao instruktor CK KPS, Lojze Kebe-Štefan. Zbor svih ovih grupa na kome je učestvovao i Lojze Kebe održan je 17 avgusta.[236] Planirani *Kamniški bataljon* se tek tu formirao i dobio svoj pravi štab. Komandant je postao, odnosno ostao, Marjan Dermastija, a komesar je, umesto Antona Šturma, postao Ludvik Pezdir — Roman Potočnik.[237] Sa formiranjem pravog štaba bataljona prestao je da postoji vojni komitet kod Kamničkog partiskog okružnog odbora, jer je formiranjem štaba bataljona odigrao svoju ulogu i postao izlišan. Bataljon je na zboru podeljen u četiri čete: 1 ili *Rašišku*, 2 ili *Moravšku* ili *Domžalsko-moravšku* (kako se naziva u Slov. por. od 1 X 1941), 3 ili *Radomeljsku* i 4 ili *Kamnišku*. Ljudstvo nije podeljeno na čete striktno po načelu teritorijalne pripadnosti, već je delimično pridato i drugim krajevima, pošto se očekivalo da će borci biti aktivniji ako se ne budu plašili neposrednih represalija prema svojima. Na bataljonskom zboru je bilo govora i o produženju akcija pojedinih četa. Posle završenog zbora čete su se razišle svaka na svoje područje.[238]

Rašiška četa vratila se u svoj rejon u kome je već ranije dejstvovala i na njemu produžila aktivnost. Među njene ranije akcije spada streljanje bivšeg jugoslovenskog

---

[236] Nedeljko-Dermastija. — Lipar. — Dnevnik Ludvika Pezdira-Romana Potočnika u TMG 1942/10, fasc. II. Dermastija je naveo da je zbor bataljona održan oko 10 avgusta. Međutim, po pitanju vremena mnogo je značajniji dnevnik Pezdira kao izvor iz vremena događaja. Pezdir, doduše, ne pominje zbor bataljona neposredno, ali je pod 17 avgustom ipak pomenuo da je tog dana otpočeo rad BPK (bataljonski partiski komitet). Taj je događaj nesumnjivo bio u tesnoj vezi sa zborom bataljona. Zato možemo prema njemu uzeti 17 avgust kao poslednji dan kada se zbor bataljona mogao održati. Sledećeg dana, 18 avgusta, 3 (Radomeljska) četa je krenula u okolinu Radomlja. Sa njom je tad išla i komanda bataljona (BK).

[237] Pezdir. — Nedeljko — Dermastija. — Lipar.

[238] Broj ljudstva celog bataljona cenjen je prema memoarskim izvorima različito. Dermastija je 1944 naveo da je bataljon u periodu prikupljanja imao 86 ljudi, 80 pušaka i 1 mitraljez. Lipar je 1950 naveo da su čete nešto pre toga brojale ukupno 76 ljudi, a bataljon je odmah po formiranju brojao 94 lica. M. Mikuž je jačinu cenio na 68 ljudi, 60 pušaka i jedan puškomitraljez (Mikuž, l. c. 95).

žandarma u selu Tacenu. Sem toga, ona je između Črnuča i Trzina, na putu koji iz Ljubljane ide za Domžale i Celje, obòrila više telefonskih stubova, polupala izolatore i odnela žicu.[239] Početkom avgusta u Črnučama je na imanju seljaka Vavpotiča Janeza, koga su preselili i zaplenili mu imanje, zapaljen kozolac gde su okupatori ostavljali žito.[240] Slično je učinila i sa žitom na parohiskom imanju u Vodicama, koje su okupatori takođe zaplenili i gde su mislili da nasele Nemca.[241] Njena je patrola streljala 12 avgusta Lojza Majheniča koji je bio nemački denuncijant. U nemačkom „Spisku ubijenih u Kranjskom i Kamničkom okrugu" stoji o njemu: Majhenič je na raznim mestima učinio dragocene usluge. Njegova je žena takođe bila aktivni član nacističke KVB organizacije (Kärtner Volksbund) tj. Koruškog narodnog saveza.[242] Istog dana je drugi deo Rašiške čete u s. Tacenu uništio nemački auto koji je bio korišćen za postavljanje vojnih telefonskih linija.[243] Posle uključivanja u Kamniški bataljon četa je i dalje produžila sa akcijama kojima je dala još oštriji naglasak. 20 avgusta je jedan deo čete napao kod Repnja auto koji je vozio gestapovce i probušio mu hladnjak, ali su gestapovci iskočili, pomešali se sa stanovnicima Repnja i tako se spasli.[244] 21 avgusta napali su partizani te čete na drumu između Šmarne Gore i Smlednika iz zasede auto kojim su mislili da će se voziti šef civilne uprave Kučera. Međutim, u autu se nalazio baron Lazarini (Lazzarini) sa ženom. Partizani su otvorili vatru i ubili baronicu.[245] Kučeri je time bila skrenuta pažnja na opasnost i tako ju je izbe-

---

[239] Jošt

[240] Slov. por. 14, 23 VIII 1941, 111.

[241] Isto. — Jošt.

[242] Isto. — Pregled u AMNO.

[243] Slov. por. 14, 23 VIII 1941, 111. — Jošt.

[244] O događaju je pisao Jošt kao da su partizani napali auto posle akcije na Lazarinija (Lazzarini). Međutim, akcija na auto je mogla biti tek 20 avgusta, jer se prema izveštaju Rez. bat. 171, jedna njegova jedinica nalazila na terenu Repnje—Smlednik—Šmartno baš 20 avgusta (Rez. bat. 171, 17 IX 1941). Grupa Rašiške čete je sasvim logično morala stići u rejon Smlednika pre poslednjeg dana, ako je želela blagovremeno da prouči zemljište za tako važnu akciju kao što je bio napad na Kučeru (Kutschera).

[245] Slovenija in Evropa 2—3, januar 1942 (cit. Slovenija in Evropa).

gao.[246] Posle ove akcije Nemci su preduzeli represalije i za ženu Lazarinija streljali 10 ljudi kao taoce.[247] Streljanje je izvršilo odeljenje 171 rezervnog policiskog bataljona.[248]

Pošto akcija na Kučeru nije uspela, to se ovaj deo Rašiške čete prebacio na drugo mesto. Pokušaji da se minira gorenjska pruga između Vižmarja i Medvoda i most u Spodnjim Gameljnama takođe nisu uspeli.[249] 3 septembra je 171 rezervni policiski bataljon napao partizane Rašiške čete na severnoj strani Šmarne Gore i, prema sećanju učesnika, partizani su se zbog nadmoćnosti Nemaca povukli i nisu sa njima primili borbu. Nemci su otkrili partizanski logor u kome su našli i zaplenili oružje, bombe, municiju i arhivu, a zatim se povukli.[250] Vredan pomena je i uspeh postignut oštećenjem transformatora u Črnučama gde je 4 septembra dignut u vazduh razvodnik električne struje.[251]

Među veće akcije Rašiške čete spada i napad kod Gameljna na automobil u kome su se vozili Nemci. Partizani su jednog Nemca ranili, a automobil onesposobili za dalju vožnju. Ova je akcija izvršena pre 6 septembra kad je o njoj pisao „Slovenski poročevalec".[252] Još veću akciju pretstavljao je napad 18 septembra 1941 na automobil kojim su se vozili Nemci za selo Rašicu. Prema podacima iz „Slovenija in Evropa", auto je vozio komisiju za razgraničenje. Partizani su ga napali i uništili. Pritom su svi putnici u autu izginuli.[253]

Ova akcija na nemački automobil izazvala je represalije prema s. Rašici pri kojima su Nemci selo spalili, a stanovništvo iselili. Represalije je izveo 2 vod 2 čete 171 rezervnog policiskog bataljona od 19 do 21 septembra. Sta-

---

[246] Nedeljko

[247] Slovenija in Evropa. — Jošt.

[248] Rez. bat 171, 17 IX 1941·

[249] Jošt

[250] Vidi prim. 248. — Jošt. On je kao vreme događaja naveo avgust, ali tačno vreme navodi nemački izvor — Rez. bat. 171, 17 IX 1941.

[251] Slov. por. 16, 6 IX 1941, 121.

[252] Isto

[253] Jošt. — Slovenija in Evropa.

novništvo je iseljeno u Bosnu, stoka odvedena, a selo, izuzev crkve, spaljeno 20 septembra.[254]

Život *Kamniške čete* bio je veoma kratak. Njen rejon bila je okolina Kamnika i to severno, severoistočno i severozapadno od varoši. Na tom području, tj. u blizini Stahovice nad Kamnikom, ubijen je noću 3/4 avgusta oficir Gestapoa, a na Lokama u Tuhinjskoj Dolini ubijen je gotovo istog časa nemački denuncijant Pičmoh. Oba događaja pomenuo je „Slovenski poročevalec" od 23 avgusta 1941.[255] Na tom području ubijen je i nemački stražar kod barutane, koga su svakako napali i ubili ljudi iz sastava Kamniške grupe.[256] Sve su ove akcije izvršene pre prikupljanja bataljona. Po njegovom prikupljanju, Kamniška se četa, prema sećanju Dermastije, zadržala na svom rejonu samo tri dana. Logorovala je u šumama oko Tunjica. 24 avgusta 1941 napao ju je 171 bataljon i proterao. Njeni delovi su se raspršili, a zatim priključili Rašiškoj i Radomeljskoj četi[257] u koju je 28 avgusta stiglo sedmorica sa 3 puške.[258] Logor čete pao je u ruke Nemaca koji su zaplenili dosta oružja, eksploziv, bombe, municiju, životne namirnice i arhivu.[259]

Mnogo veću aktivnost ispoljila je posle podele bataljona *Radomeljska četa* koja je kao 3 četa Kamniškog bataljona stigla oko 18 avgusta u okolinu Radomlja. Još pre zbora bataljona, članovi Radomeljske grupe bacili su „u stan nekog izdajnika i provokatora u Radomlju" bombu koja je trebala da ubije njegovu ženu, takođe denuncijant-

---

[254] Rez. bat. 171, 1 X 1941 — izveštaj o situaciji od 6 do 30 septembra 1941. Po pitanju utiska koji je kod stanovništva Ljubljane izazvalo spaljivanje Rašice, vidi opis E. Kocbeka u *Tovarišiji*, zabeleške u dnevniku od 17 V 1942 do 1 V 1943, DZS, Ljubljana 1949, 174.

[255] Slov. por. 14, 23 VIII 1941, 110. Na drugi slučaj odnosi se i kratka zabeleška u izveštaju Rez. bat. 171, 17 IX 1941, prema kojoj se može reći da je Pičmoh ubijen pre 13 VIII, jer je tog dana odeljenje 171 bataljona uhapsilo 7 lica koja su osumnjičena da su ubila „sekretara opštine Sela" u Tuhinjskoj dolini.

[256] O događaju je izveštavao i žandarmeriski okrug Kamnik 29 VIII 1941, ali nije naveo vreme.

[257] Nedeljko — Dermastija

[258] Dnevnik Pezdira

[259] Kamnički izveštaj od 29 VIII 1941. — Rez. bat. 171, 17 IX 1941.

kinju.[260] Ženu, doduše, nisu ubili, već samo ranili.[261] U Palovičama iznad Kamnika, članovi ove grupe su još pre bataljonskog zbora ubili dva nemačka žandarma koji su tragali za partizanima.[262] Posle zbora bataljona, Radomeljska je četa svoj zadatak usmerila pre svega na likvidaciju denuncijanata. Već 19 avgusta, tek što je i stigla u svoj rejon, ubila je kod Kolovca izdajnika šumara Goldštajna (Goldstein).[263] Sledećeg dana, 20 avgusta, likvidirala je u Palovičama seljaka Hribara, a 21 avgusta je htela da likvidira u Krtini kod Doba gostioničara Šimenčeka, nemačkog konfidenta i izdajnika, koga je u međuvremenu već uklonila Moravška (2) četa.[264] Veoma drska akcija bila je likvidiranje Mladena Haložana, poslovođe u fabrici platnenih proizvoda u Jaršama, koje je izvršeno 26 avgusta 1941.[265] Akciju su izvršila dva člana Radomeljske čete. Oni su po danu u toku radnog vremena, i pored straže, ušli u fabriku, ubili ovog gestapovskog agenta i srećno se povukli.[266] Haložan je bio poslovođa u fabrici i mesni vođa „Koruškog narodnog saveza".[267] U spisku ubijenih u Kranjskom i Kamničkom srezu potvrđuje se da je ubijen 26 avgusta 1941. U članku „Beurteilungen über die von Banditen ermordeten" (Suđenja zbog onih koje su banditi pobili), koji je priložen „spisku" zapisano je o „Haluschan"-u kako ga naziva nemački izvor: „Organisationleiter des KVB und arbeitet vorbildlich. Als Volksdeutscher besitzt er die grüne Mitgliedskarte des KVB. Seine Haltung ist beispielgebend. Er war Angehöriger des SS-Selbstschutres und hat sich auch dort bewährt. Jetzt gehört er der Allgemeinen SS-an" (Organizacioni vođa KVB — kulturbunda — i radi odlično. Kao folksdojčer ima zelenu člansku kartu KVB. Držanje mu je uzorno. Bio je pripadnik SS-samoza-

---

[260] Slov. por. 14, 23 VIII 1941, 110.

[261] Na ovaj se događaj nesumnjivo odnosi beleška u izveštaju žandarmeriskog okruga Kamnik od 29 VIII 1941: „...Von den Terroristen wurden in Monate August... und eine Frau schwer verwundet" (teroristi su u mesecu avgustu... i jednu ženu teško ranili).

[262] Slov. por. 14, 23 VIII 1941, 111.

[263] Slov. por. br. 18 od 20 IX 1941 i str. 503, prim. prev. — Dnevnik Pezdira.

[264] Isto. — Dnevnik Pezdira. — Zbornik VI/1 81, dok. 32.

[265] Isto. — Slov. por. 18, 20 IX 1941, 135.

[266] Nedeljko — Dermastija

[267] Vidi prim. 259

štite i tamo se takođe istakao. Sada pripada opštim SS jedinicama).[268] 28 avgusta uklonjena je jedna špijunka.[269]

Radomeljska četa se, pored likvidacije denuncijanata, prihvatila i većih akcija. Tako je u toku 26 i 27 avgusta pokušala da zapali fabriku Remec u Duplici.[270] U tom je cilju kod te čete stigla 26 avgusta i 2 ili Domžalsko-moravška četa, svakako radi boljeg obezbeđenja ove akcije. Međutim, ta akcija nije uspela. Nemci su verovatno saznali na neki način za plan te su tu fabriku, koja je proizvodila smučke za nemačku vojsku, blagovremeno obezbedili.[271] Akcija je uspela tek kasnije, 3 septembra. U njoj je učestvovalo samo 7 partizana ove čete.[272] Fabrika je izgorela do temelja.[273] Nemci su radi spasavanja pozvali 171 rezervni policiski bataljon, koji je brzim ukazivanjem pomoći spasao skoro 1½ milion maraka.[274]

Spaljivanje fabrike Remec u Duplici bila je velika akcija koja je nemačkog okupatora osetno pogodila. Zbog toga su Nemci pojačali gonjenje baš Radomeljske čete. Tako je 4 septembra, tj. sutradan posle akcije, četa doživela poteru, kojoj je uspela srećno da izbegne, bez susreta sa Nemcima.[275] Kritičan dan bio je i 13 septembar kada su u 7 sati izjutra Nemci napali četu u logoru na Kolonkovcu pozadi Radomlja. Zbog velike nemačke nadmoćnosti partizani su uspeli da spasu samo gole živote i da se srećno izvuku iz nemačkih obruča. Ovi su im obruči pokazali kako je protiv njih sistematski vođena nemačka akcija. U borbama sa Nemcima ranjen je samo 1 partizan, Franc Bukovec, dok su se svi ostali srećno izvukli. Ranjenika su takođe poneli sobom. Nemci su izgubili četvoricu.[276]

---

[268] Nemačka arhiva u AMNO. — Slovenija in Evropa. Taj list ga naziva „Mladen Halužan".

[269] Dnevnik Pezdira

[270] Rez. bat. 171, 17 IX 1941.

[271] Pezdir u svom dnevniku nije tu akciju pomenuo. Na nju ukazuje samo nemački izvor. Međutim, Pezdir je naveo dolazak 2 ili Domžalsko-moravške čete u radomeljski logor u koji je nesumnjivo došla radi izvršenja plana, mada on nije bio izvršen.

[272] Isto. — Rez. bat. 171, 17 IX 1941.

[273] Slov. por. 17, 13 IX 1941, 127.

[274] Rez. bat. 171, 17 IX 1941.

[275] Dnevnik Pezdira

[276] Isto. — Nedeljko — Dermastija. — Slov. por. 18, 20 IX 1941, 135. Slov. por. je za borbu na Kolonkovcu naveo pogrešan datum,

Kad su uvideli da su im se partizani izvukli, Nemci su počeli četu još intenzivnije da gone. Međutim, ona je uočila veliku nemačku nadmoćnost i povukla se sa ranjenim partizanom prema jugu, preko Save, i 16 septembra prešla granicu Ljubljanske pokrajine. 17 septembra uspostavila je vezu sa partizanima u Podmolniku kod Ljubljane i zadržala se do sredine oktobra u Ljubljanskoj pokrajini.[277]

Moravška ili *Domžalsko-moravška četa* dejstvovala je na području Moravčanskih brda. Ona je u bataljonu bila 2 četa[278] sa istim zadacima kao i ostale čete: likvidiranje denuncijanata i razaranje i uništavanje okupatorske imovine i žive sile. 20 avgusta su partizani ove čete ubili denuncijanta Šimenčeka[279], a 1 septembra u Zaborštu, u opštini Dob, zamenika carinskog pomoćnika (Hilfszollassistent) Johana Vutea (Johann Wutte).[280] Nemci su zbog njega, na mestu gde je ubijen, streljali 3 septembra 10 Slovenaca. Istog dana su partizani na Krtini porušili stub visokog napona što, međutim, nije nanelo veće štete.[281]

Prema podacima Dermastije, 2 četa nije na svom području bila naročito aktivna[282], ali se istakla u odbranbenim borbama. Mada ova ocena nije u celini pravilna, ipak možemo kazati da je odbrana koju je ova četa vodila kod Sv. Mohora, u večernjim časovima 21 septembra 1941, bila zaista jedan od najznačajnijih partizanskih uspeha.[283] Četa je, naime, stigla na brdo Sv. Mohora nekoliko dana ranije sa područja Sv. Trojica — Laze. U novom rejonu su je otkrili nemački špijuni te su Nemci odmah organizovali napad na nju, uputivši tamo 171 rezervni policiski bataljon. Sa tri čete bataljon je opkolio k 522 na kojoj je bila

---

9 septembar 1941. Pravilan datum naveden je nesumnjivo u dnevniku Pezdira.

[277] Dnevnik Pezdira. — Nedeljko — Dermastija.

[278] Isto

[279] Dnevnik Pezdira

[280] Nedeljni izveštaj opštine Dob u zbirci „Lageberichte“ u okrugu Kamnik. Na Vutea (Wutte) se verovatno odnosi beleška u Slov. por. od 6 IX 1941: „U Domžalama je ubijen nemački vojnik. Njegovo oružje je zaplenjeno“.

[281] Lageberichte

[282] Nedeljko

[283] Relacija 171 rez. bat. od 1 X 1941. Akt je u slovenačkom prevodu u skraćenom obimu objavila *Mladina* u br. 25 od 18 XII 1951 (cit. Relacija 171/1 X 1941).

crkva Sv. Mohora. Početak akcije bio je određen za 17.30 časova. No, pošto je jedna četa zakasnila sa zauzimanjem rasporeda, početak je bio odložen za 17.50.[284] Pošto partizani nisu upočetku znali za prisustvo Nemaca, to su ih ovi gotovo iznenadili. Srećom, jedan od partizana koji je otišao iz logora nekim poslom, naišao je odmah na Nemce koji su nastupali prema logoru i opalio nekoliko puta iz pištolja. Iako su ga Nemci živog uhvatili, njegovi su pucnji skrenuli logoru pažnju na opasnost, tako da su odmah upućene patrole koje su utvrdile stvarnu situaciju. Partizani su odmah poseli položaj i spremili se za borbu. Zbog ograničene količine municije morali su je veoma pažljivo trošiti.[285] Srećom četa je umela da sačuva potpunu hladnokrvnost i bila je na takvom položaju da je lako odolevala brojno nadmoćnijem neprijatelju.[286] Nemci su vešto napadali i prebacivali se u skokovima, ali su oko 20 časova prekinuli nastupanje usled pada mraka. Zapalili su vatre da ne bi došlo do međusobnog puškaranja između njihovih jedinica i očekivali su traženu pomoć od 181 rezervnog policiskog bataljona.[287] Partizani, kojima je već počelo da ponestaje municije, iskoristili su ovaj momenat i izvukli se iz nemačkog obruča odmah ispod crkve. Provukli su se pored nemačkih straža bez ikakvih žrtava i krenuli prema istoku na padine Limbarske Gore.[288]

To je bio pravi momenat za izvlačenje jer je Nemcima odmah posle toga stigla u pomoć četa 181 rezervnog policiskog bataljona čiji je jedan deo odmah upućen na položaj da bi se partizanima onemogućilo izvlačenje. U toku noći pristigla je još jedna četa, tako da je uz pomoć te dve nove čete izvršeno potpuno okruženje logora. Kad su u jutarnjim časovima preduzeli napad, Nemci su udarili uprazno i tek tada su videli da su se partizani izvukli.[289]

Borba kod Sv. Mohora je jedan od najlepših partizanskih uspeha u odbrani. Partizana je bilo veoma malo.

---

[284] Isto

[285] Mladina 25, 18 XII 1951.

[286] Slov. por. 19, 1 X 1941, 145.

[287] Relacija 171/1 X 1941.

[288] Mladina 25, 18 XII 1951. — Borec 7, 1951, 216.

[289] Vidi prim. 287.

Prema partizanskim izvorima bilo ih je 10—13[290], a prema nemačkim podacima 20 (među njima i dve žene).[291] Prema nemačkim i partizanskim podacima u borbi je pao jedan partizan, a nemački gubici nisu tačno poznati.[292]

Stanovnici iz okoline s. Moravča stali su odlučno na stranu partizana. Nemci su taj rejon naveli kao veoma aktivan. Prema nemačkim naređenjima trebalo je da stanovništvo odmah obaveštava o svakoj pojavi partizana. Međutim, „ljudi su o svakoj partizanskoj aktivnosti javljali suviše kasno, tako da je svaka intervencija bila nemoguća". Isto tako, prema nemačkim podacima niko se iz okolnih sela nije usudio da dođe u Moravče kod mesnog (opštinskog) starešine, jer partizani to navodno ne dozvoljavaju.[293] Usled takvog raspoloženja ljudi koji sami, doduše, nisu išli u partizane, ali su ih štitili, okupacione vlasti su preduzele čišćenje terena pojačanim sredstvima. Posle izvlačenja Radomeljske čete došla je na red i Moravška. Već sama nemačka akcija kod Sv. Mohora bila je deo čišćenja čitavog kamničkog područja koje su i posle ovog neuspeha nastavili nesmanjenom žestinom. Moravška četa nije mogla da izdrži dalje gonjenje i zato se, u sporazumu sa Tomom Brejcom-Pavlom, instruktorom CK KPS, povukla prema zapadu, prema Zapadnom Gorenjskom te se zajedno sa ostacima Rašiške čete prebacila okolnim putem preko Gorenjskog na teritoriju Ljubljanske pokrajine.[294]

Istovremeno sa gonjenjem Moravške čete Nemci su napali i Rašišku. Zbog njene akcije na nemački automobil pod Rašicom, 18 septembra 1941, moglo se, u vezi sa velikim akcijama 171 rezervnog policiskog bataljona, očekivati da se Nemci neće zadovoljiti samo represalijama prema civilnom stanovništvu u Rašici već da će pokušati da napadnu i samu četu. Iako je štab bataljona savetovao Rašiškoj četi da se ne zadržava na izloženom i lako pristu-

---

[290] Prema Dermastiji bilo je 13 partizana, a prema članku *Bataljon v težki borbi z banditi — nujno prosim pomoči*, u Mladini 25 od 18 XII 1951, bilo ih je 10.

[291] Vidi prim. 287.

[292] Prema Slov. por. pala su 22 Nemca, a prema članku u Mladini od 18 XII 1951 oko 18.

[293] Mikuž, l. c. 96.

[294] Nedeljko. — Tomo Brejc, usmeni izvor.

pačnom zemljištu kod Dobenog, ona je ipak otišla u taj rejon. Čim su Nemci za to saznali preduzeli su 27 septembra protiv nje veliku akciju sa svih strana, napali je i razbili.[295] Jedan njen deo je prilikom povlačenja učinio grešku te je prenoćio na nekom škednju (vrsta šupe). Nemci su taj deo u toku noći okružili; neke su partizane pohvatali, a neke pobili; samo ih je nekoliko uspelo da pobegne. One koje su uhvatili, Nemci su streljali 16 oktobra 1941 kao taoce kad je spaljena pilana na Lancovom[296] Ostali članovi Rašiške čete koji su se posle nemačkog napada spasli, prebacili su se u Žlebe iznad Medvoda. Bili su jako demoralisani. Drug A. Bebler, koji se tada zadržavao u toj okolini, dozvolio im je u ime Glavnog poveljstva da se sklone u Ljubljansku pokrajinu, odakle su se kasnije opet vratili u Gorenjsko.[297]

Kad su okupacione vlasti bacile u Istočno Gorenjsko jače snage i počele sistematski i energično da gone partizane, one su pritom sticale i iskustva za bolju borbu protiv njih i upoznavale se sa metodama njihovog rada, sa njihovim naoružanjem i masovnom podrškom koju su imali kod slovenačkog stanovništva.

Posle punih mesec dana borbi, gonjenja i mnogih hapšenja civilnog stanovništva, njihova su saznanja bila sledeća:

. . .

Bande se sastoje, uglavnom, od komunistički nastrojenog dela industriskih radnika i zemljoradnika; međutim sudeluju, svakako, i nacionalni slovenački elementi. Članovi bande pri svojim napadima redovno nose uniforme, dobro su naoružani, a utvrđeno je u vatrenim borbama bataljona (171—F.Š.) sa bandama da postoje kod njih i mašinske puške. Po logorima, koji su pronađeni, našla su se razorna sredstva u velikoj količini kao i ručne granate...

. . .

Bande dejstvuju najviše u malim grupama, stalno menjaju svoje mesto logorovanja, a osiguravaju se protiv iznenađenja putem isturenih pretstraža. Ustanicima dobro dolazi sklop planinskog zemljišta i poznavanje okoline. Gusta šumska podrast i paprat čovečje visine otežavaju svako proganjanje[298].

. . .

Protivmere protiv terorista — uzimanje talaca, javno streljanje komunista — nisu dosad ukazale na očekivane posledice.

---

[295] Jošt

[296] Zbirka talaca u AMNO. — Slov. por. 22, 24 X 1941, 170.

[297] Jošt

[298] Rez. bat. 171, 17 IX 1941.

Veliki deo stanovništva gaji simpatije prema teroristima, potpomaže ih, naročito životnim namirnicama i dr., pošto ono gleda u akcijama terorista ujedno i oslobodilačku borbu nacionalnih Slovenaca.
Ima, međutim, i veliki broj Slovenaca koji osuđuju terorističke akcije i priželjkuju da u miru i redu prionu na posao. Stvarna činjenica, da se po naređenju Firera neće više, do daljeg, vršiti evakuisanje, nije još dovoljno poznata stanovništvu. Dosad se nije pružila mogućnost da se dođe do saradnje stanovništva u suzbijanju bandi. Razlog će biti, pre svega, što se plaše osvetničkih akcija. Broj konfidenata sa kojima se raspolaže, suviše je malen. Konfidenti su, u najviše slučajeva, zaplašeni pretećim pismima tako da ubrzo zatim prekidaju svoj rad za policiju, strahujući za svoj život.[299].

Uzroke nemira na ovom području okupacione vlasti Kamnika nisu gledale isključivo u faktorima koji su postojali na samoj teritoriji Kamnika, već su za potpirivanje nemira videle krivca i u Ljubljani, navodeći da se centar ustaničkih aktivnosti mora nalaziti u Ljubljani. Pri tome je, prema njihovom mišljenju, blizina granice bila za „bande“ veoma povoljna okolnost, jer su preko nje mogle da se snabdevaju oružjem i municijom ili da se na slučaj nemačkih akcija čišćenja i same prebace.[300]

U vreme kad je štab 171 rezervnog policiskog bataljona pisao ovaj svoj izveštaj, Radomeljska se četa stvarno već prebacila preko granice u Ljubljansku pokrajinu, a kasnije su joj sledili i ostaci drugih četa.

U borbama protiv partizana bio je 171 bataljon neumoran. Pri tome je, pored dovoljne jačine sopstvenih snaga, koristio i pogodnosti zemljišta, čije su osobine bile takve da nisu išle na ruku samo partizanima, već su mnoge od njih koristile i okupatoru. Lak izlazak na teren i vanredna gustina drumova bili su za okupatorova tehnička sredstva veoma pogodni momenti koje je 171 bataljon umeo da iskoristi. Tome je bataljon dodao još i svoju veliku aktivnost, jer je gotovo svakodnevno sa pojedinim grupama ili ceo tragao za partizanima, čim je primio obaveštenje da se nalaze u nekom kraju. Pretraživao je šume, uzimao taoce ili postavljao zasede. Učestvovao je i u streljanju 10 Slovenaca povodom ubistva žene Lazarinija.[301]

---

[299] Isto
[300] Isto
[301] Isto

Baš su ti momenti i bili najznačajniji i najodlučniji za uspeh koji je 171 bataljon postigao u gonjenju partizana u toku avgusta i septembra 1941. Najveći uspeh postigao je time što je trenutno istisnuo ili uništio partizane na teritoriji istočnog dela Gorenjskog.

Pod *Zapadnim Gorenjskim* treba u vreme početka partizanskog pokreta podrazumevati područje posleratnog Kranjskog i Radovljičkog sreza zajedno sa Jesenicama. Što se tiče tempa i intenzivnosti partizanskog razvoja, ova dva rejona su se međusobno znatno razlikovala. Jesenički rejon, kako se, s obzirom na njegovo najsnažnije jezgro, može ukratko nazvati područje Radovljičkog sreza, bolje se snalazio i bio je okretniji od Kranjskog.

U Jeseničkom su rejonu partizanske grupe nastale veoma rano. Bile su čak prve u Sloveniji. Za njihovo dalje formiranje bile su značajne direktive koje je iz Ljubljane doneo Stane Žagar i protumačio ih na dvema konferencijama održanim sredinom jula (prema memoarskim podacima 17 i 20 jula). Na tim je konferencijama planirano obrazovanje četa i štaba bataljona. Čete su bile organizovane još pre kraja jula, a štab bataljona je stvoren samo kao organ za koordinaciju. Od grupa na Mežakli i njenoj bližoj okolini formirana je *Jeseniška četa* koja je odmah dobila naziv četa „Ivana Cankara". Međutim, prilikom planiranja načina početka partizanske aktivnosti, četa nije ostala prikupljena da bi dejstvovala kao celina, već se upočetku ostalo na manjim formacijama. Tako su se jesenički partizani, doduše, formalno ujedinili u Jesenišku četu, ali su ustvari na terenu ostali razdvojeni — jedan vod pod Stolom, drugi na Mežakli. Ovaj poslednji je Franc Konobelj-Slovenko nazivao *Gorjanski vod.* U takvim uslovima i štab čete je bio podeljen. Kod jednog se voda nalazio komandir, kod drugog komesar ili obratno.[302] Na sličan način nastala je nekako istovremeno i *Jeloviška četa* od jelovičkih partizanskih grupa. Prema podacima Ivana Bertoncelja, ona se nazvala četa „Ilije Gregoriča", komandanta u slovenačko-hrvatskoj seljačkoj buni 1573.

---

[302] Franc Konobelj-Slovenko, Cankarjeva četa pod Stolom, Borec 1951, 222 (cit. Slovenko). — Iv. Bertoncelj, usmeni izvori. — Zbornik VI/1 123 prim. 3, dok. 53.

Dosta kasnije pojavile su se partizanske grupe i na području Kranjskog okruga. Težište priprema bilo je u krajevima severno od Save, dok su one vršene i južno od nje, naročito na području Škofje Loke u Selškoj i Poljanskoj Dolini. Dok voćstvo otpora u jeseničkom rejonu nije upočetku predviđalo ustanak u onom smislu kako se razvio na području Kamnika, na teritoriji Kranjskog sreza ustanak je pripreman isto onako kako ga je pripremao i Kamnički vojni komitet. U tom cilju su organizatori i učesnici u pripremama otpora održali pred početak ustanka poseban sastanak u Uden Borštu kod Kranja. Prema memoarskim podacima, na sastanku su učestvovali Alojz Kebe, Franc Vodopivec, Milorad Stošić, Alojz Bečan i Tomo Brejc.[303] Želja je bila da ustanak otpočne na taj način što bi ustanici određenog dana (27 jula!?) zapalili nemačke garaže i zalihe benzina na Primskovom (u Ljubljani), minirali most preko Bistrice, likvidirali dva špijuna u s. Stražišču (kod Kranja) i usput popalili konfiskovane poljoprivredne zgrade na imanjima iseljenih Slovenaca. Posle ovih akcija učesnici bi otišli u partizane.[304] No, tako zamišljene akcije nisu ostvarene, jer nisu bile dovoljno pripremljene. Jože Pesjak, koji je bio određen da rukovodi ustankom, odložio ga je po sopstvenom nahođenju zato što navodno nije iz Poljanske Doline primio oružje koje je bilo potrebno za akciju.[305] Jedini uspeh od izvršenih priprema bio je taj što su ljudi, određeni za akciju, otišli u partizane. Od njih su nastale već pomenute četiri grupe: *Nakelska, Dupeljska, Tržiško-kriška* i *Kranjska*. Od ovih grupa su se krajem jula formirale dve čete, *Tržiška* i *Kranjska*, koje međutim brojno nisu bile veće od ondašnjih običnih grupa. Želja je bila da se od četa formira bataljon, za koji je već bio određen štab sa Jožom Pesjakom kao komandantom i Jožom Janežičem kao političkim komesarom, ali se plan nije ostvario zbog nemačkog napada.[306]

Broj partizana u pojedinim početnim grupama, pa i četama kad su se one formirale, nije bio veliki. Zato se u

[303] Tomo Brejc-Pavle, Iz naroda hlapcev v narod junakov Borec 1951, 215.

[304] Izjava Franca Štefea prema podacima Ivana Križnara.

[305] Izveštaj OK Kranj u ACK, odnosno Sreskog komiteta Kranj u CK KP Slovenije.

[306] Iv. Bertoncelj, usmeni izvor. — Zbornik VI/1 47, prim. 3, dok. 13. — Izveštaj OK Kranj u ACK.

pogledu brojnog stanja početne partizanske jedinice ne mogu upoređivati sa vodovima, četama ili bataljonskim formacijama regularne i mirnodopske vojske. Za početni razvoj partizanskog pokreta u vojničkom smislu imao je u Gorenjskom velike zasluge Jože Gregorčič koji je kao nekadašnji španski borac prenosio svoja iskustva iz Španskog građanskog rata.[307] No, za prve partizanske jedinice nije bio značajan samo vojnički red, već u mnogo većoj meri i politička inicijativa i uopšte organizacija partizanskog pokreta po političkim pitanjima. Po njima je, međutim, značajnu ulogu odigrao Stane Žagar, član Centralnog komiteta KPS i njegov delegat za Gorenjsko. Stane Žagar se nije istakao samo kao politički rukovodilac, već i kao organizator partizanskih jedinica u Gorenjskom.

Ustanički talas u Zapadnom Gorenjskom je nastao nešto kasnije nego na kamničkom području, a zbog neuspelih početnih akcija na području Kranja imao je donekle drukčiji tok. Akcije u Zapadnom Gorenjskom vršile su se pretežno jedna za drugom. Aktivnost se nije iscrpljivala samo kroz sabotaže i pojedinačne napade na nemačku oružanu snagu, već su vođene i otvorene borbe sa brojno nadmoćnijim nemačkim vojnim snagama. Ovaj poslednji način aktivnosti ispoljio se prvo u Gorenjskom i bio je neka vrsta njegove specifičnosti, a njime je dokazana sposobnost partizanskog manevrovanja pred jačim i disciplinovanim nemačkim vojnim snagama.

Pre početka stvarnih akcija, na Bledu je bilo dobro organizovano i uspešno sprovedeno ispisivanje propagandnih natpisa. Ono je izvršeno poslednjih dana jula i, prema nemačkom mišljenju, pretstavljalo je uvod u „komunistička“ dejstva.[308]

Događaji u Kamničkom okrugu delovali su na Nemce krajnje neprijatno. Stoga su ovi odgovarajućim protivmerama hteli da obuzdaju slovenačku buntovnost. Da bi uništili žarišta ustaničke aktivnosti počeli su tragati za partizanima. Ukoliko im pri tome nisu bili dovoljni slove-

---

[307] Slovenko

[308] Izveštaj žandarmeriskog okruga Radovljica od 19 VIII 1941, sa potpisom komandanta Daksbeka (Daxböck). Cit. Daksbek.

nački konfidenti, na zadatke su upućivali i svoje ljude. Međutim, ni partizani nisu na svoje gonioce gledali zatvorenim očima. Izgleda da su u to vreme postali žrtve partizanske opreznosti dva gestapovca o kojima je javljao „Slovenski poročevalec“ od 16 avgusta 1941 rečima: „U Jeseničkoj kotlini su ubijena dva gestapovca“.[309] Ukoliko nije postojala kakva opšta nemačka direktiva o proganjanju partizana, najverovatnije je baš taj događaj pokrenuo Nemce protiv partizana na Mežakli. Tako su Nemci, u jutarnjim časovima 1 avgusta, izveli protiv njih veću akciju čišćenja. Privukli su srazmerno jake snage i počeli napad oko 6 časova. Slučajnost je htela da zbog izvođenja planiranih akcija nije u to vreme bilo mnogo partizana u logoru. Iako se i vod pod Stolom, koji je posle formiranja Jeseniške čete bio u logoru u Sneženoj Jami na padinama Karavanki i brojao oko 20 ljudi, premestio još 1 avgusta preko Save u rejon Mežakle[310], ipak se u momentu nemačkog napada nije na Mežakli nalazila čitava četa. Prema navodu Ivana Jana, koji je borbu na Mežakli opisao u „Ljudskoj pravici“ od 12 juna 1951 u članku *Pred dnevom oboroženega odpora,* bilo je samo 7 ljudi. Veći deo čete bio je tog dana van logora na akciji.[311] Četa je, naime, krenula u akciju 31 jula uveče i u toku noći 31 jula/1 avgusta pokušala da poruši železnički most u Mostama kod Žirovnice. Akcija je samo delimično uspela. Prema nemačkom izveštaju od 19 avgusta 1941, most je samo lakše oštećen tako da saobraćaj nije bio ometen.[312] Po završenoj akciji partizani su se vratili na Mežaklu. U međuvremenu se, u jutarnjim časovima, na one koji su ostali u logoru, sručio nemački udar, prvi u zapadnom delu Gorenjskog.

U momentu nemačkog napada, partizani na Mežakli bili su u nepovoljnom položaju. Četa u celini nije bila potpuno naoružana, a kritičnog dana je u logoru bila jedva polovina drugova. Ivan Jan je zabeležio da ih je bilo samo 7, a to su bili oni koji su se u momentu okruženja tu našli zajedno. Logor na Mežakli je, naime, prema kazi-

---

[309] Slov. por. 16 VIII 1941.
[310] Stane Kersnik-Jelovčan, usmeni izvor.
[311] Ivan Jan, Pred dnevom oboroženega odpora, Ljud. prav. od 12 VI 1951 (cit. Jan).
[312] Daksbek, 19 VIII 1941

vanju Leopolda Lazara koji je u događaju lično učestvovao, bio tako organizovan da su partizanska ležišta bila međusobno prilično udaljena. Arzenšek i Koren koji su imali radioaparat, bili su najviše udaljeni od ostalih. Ovakav je raspored imao uticaja na tok događaja. Prilikom okružavanja Nemci su prvo naišli na Oblaka na koga su odmah otvorili vatru, ali im je on ipak srećno izmakao i tako se još upočetku potpuno odvojio od ostalih. Ispred Nemaca koji su vršili okruženje u nekoj kotlinici našlo se sedam partizana. Nemci su na njih otvorili vatru, ali blagodareći povoljnim zemljišnim uslovima nisu uspeli nikog da pogode. Svesni da protiv dobro naoružanih Nemaca neće moći da izdrže, partizani su iskoristili stenovito zemljište i uspeli da se u drskim skokovima izvuku iz nemačkog obruča, i to u isto vreme kad su spolja prema Nemcima dolazili oni partizani koji su se vraćali iz akcije u s. Mostama. Međutim, Koren i Arzenšek, koji su slušali radio, mimoišli su u momentu okružavanja mesto gde se prikupljalo jezgro partizana i pali pravo u ruke Nemaca.[313] Pritom su, kao i ostali, bili obučeni u civil. Prema navodima Daksbeka, Nemci su hteli da ih zaustave, ali pošto na poziv nisu hteli da stanu, bili su ubijeni.[314] Kako se to stvarno desilo, nije poznato, jer od ostalih partizana nije niko ništa video, a Nemci su o tome pisali veoma malo da bi se iz toga moglo nešto više zaključiti.

Sa izuzetkom dva ubijena partizana, Nemcima ova akcija nije donela ono što su očekivali. Logora su se doduše dočepali i u njemu potpuno razorili sve što su našli, ali partizane time nisu uništili. Ne samo što su se izvukli oni koji su bili opkoljeni, već su i sami Nemci prilikom povratka imali neprilika. Naime, još pre nego što su Nemci završili ovu akciju, vratili su se ostali partizani sa akcije u Mostama, ugrozili Nemce s leđa i ubrzali njihovo povlačenje.[315] Baš usled toga je odjek ove nemačke akcije bio prilično slab i u ono vreme nije imao bitnog uticaja na dalje partizanske planove.[316]

---

[313] Leopold Lazar, usmeni izvor.

[314] Vidi prim. 312.

[315] Stane Kersnik-Jelovčan, usmeni izvor.

[316] O događajima na Mežakli govori više izvora. Slov. por. od 23 VIII 1941 govori o njima samo da su tu pala dva partizana:

Uskoro posle nemačke akcije na Mežakli gorenjski partizani su na Jelovici stvorili plan da zajedno sa Kranjskom i Tržiškom četom napadnu Begunje i oslobode zatvorenike koje su Nemci sakupili sa raznih strana i iz čijih su redova počeli u toku avgusta uzimati taoce. Situacija uhapšenika se morala svakako osetno pogoršati kad je

---

Viktor Arzenšek iz Celja i Ferdo Koren iz Javornika kod Jesenica. Veoma kratak je bio i izveštaj Daksbeka od 19 VIII 1941: „Jedinice koje su bile određene za predeo Mežakle nisu došle u dodir sa neprijateljem, sem što su naišle na dva šumska radnika, koji su — pošto na prvi poziv nisu stali — ubijeni". O Mežakli se govori u šest memoarskih izvora. Jedan od njih je napisan u toku rata 1944, za majora Dušana Majcena-Nedeljka u Glavnom štabu NOV i POS. Ivan Bertoncelj je, naime, kazao da su Nemci 1 avgusta napali partizane na Poljanama, da su pala tri partizana, a da su Nemci imali šest žrtava (Iv. Bertoncelj). Prvi posleratni izvor koji je pisan o Mežakli bio je članak *V spomin Ferda Korena* u Jeseniškom kovinaru 31, od 5 VIII 1950. „Na dan 1 avgusta krenula je mala četica sa Mežakle u akciju sabotaže. Bila je izdana. Nemci su je prilikom povlačenja gonili. Na Mežakli se rasplamsala borba. Ferdo je bio otsečen od drugova. Uvideo je da za njega nema više izlaza... borio se do poslednjeg daha..." Posle rata o Mežakli je pisao i Ivan Jan u članku *Pred dnevom oboroženega odpora* u Ljud. prav. od 12 VI 1951, gde je streljanje Milorada Stošića pogrešno prikazao kao prvu žrtvu okupatorskog divljaštva u Gorenjskom, a kao datum njegovog ubistva (isto tako pogrešno) naveo 27 jul 1941. Zatim je opisao nemačku akciju čišćenja na Mežakli, slabo naoružanje partizana i „vatreno krštenje sedmorice, koji su se junački odupirali, a ipak bezuspešno. Dva su bila smrtno pogođena..." (Ljud. prav. 136 od 12 VI 1951). Osim Jana, iste godine je pisao uspomene o Mežakli i Franc Konobelj-Slovenko. Objavio ih je prvo u Jeseniškom kovinaru 14 VII 1951, a zatim u nešto izmenjenoj varijanti ponovio u Borecu 1951 pod nazivom *Cankarjeva četa pod Stolom* (Borec 1951, 252—254. — U Jeseniškom kovinaru naslov članka glasi *Ob desetletnici Cankarjeve čete pod Stolom*). U članku je ponovio mišljenje Jana da je 1 avgusta u logoru „ostalo samo nekoliko partizana, jer je četa otišla da minira drumski most u Mostama kod Žirovnice. Akcija je delimično uspela..." (Borec 1951, 222). Zatim dodaje da su se partizani posle završene akcije vratili na Mežaklu, ali drugim pravcem, preko Obranice, da ne bi naišli na kakvo iznenađenje. Želeli su da pomognu napadnutima i u tome su uspeli. Nemci su se povukli najkraćim putem prema Jesenicama. Nekoliko ih je tom prilikom palo. Nažalost, pala su tada i dva partizana (Borec 1951, 222). Osim Konobelja, novu varijantu o događajima 1941 posle rata napisao je i Ivan Bertoncelj. Najvažnije kod njega u vezi sa Mežaklom je to što je govorio posredno, jer sam u tom događaju nije učestvovao. U poređenju sa prvom varijantom koju je napisao 1944, nije bio

28 jula, usled događaja u Kamničkom okrugu, u Gorenjskom bilo proglašeno vanredno stanje. Pošto su Nemci odvodili ljude u Begunje prvenstveno na osnovu političkog kriterijuma i predviđali ih za najdrastičnije primere streljanja talaca, to je i misao o njihovom eventualnom oslobođenju bila prirodna a akcija poželjna. Organizaciju pri-

više siguran u pogledu vremena borbi na Mežakli. Zato je stavio „mislim oko 1 avgusta".

Pri upoređivanju svih izvora koji govore o događajima na Mežakli do 1 avgusta 1941 godine, vidimo da se oni međusobno prilično razlikuju i da se posle 10 godina u opisu ovih događaja dosta preteruje. Istina je bila mnogo skromnija. Kao sigurno o događaju možemo uzeti: datum kad se desio, nemačku akciju čišćenja, brojnu slabost i slabo naoružanje grupe na Mežakli i pogibiju dva partizana.

Pored pobrojanih činjenica ispoljavaju se, posle međusobnog upoređivanja izvora, neki problemi koji, međutim, za istoriju ondašnjeg pokreta nisu beznačajni. Tako se pojavljuje posebno pitanje kakvi su bili rezultati borbe na Mežakli. Bertoncelj je naveo da su pala tri partizana i šest Nemaca. Slov. por. piše o smrti dva partizana, a o borbama ništa. Jan i Konobelj govore o dva pala partizana; nemački izvor takođe o dva streljana. Jan, koji je celu akciju čišćenja dosta detaljno opisao, navodi da je ona značila vatreno krštenje za sedmoricu, koji su se držali junački, ali ipak bezuspešno, da su pale dve žrtve, a ostali da su se probili.

Pitanje je da li su borbe na Mežakli bile zaista tako širokih razmera. Mislim da nisu, bez obzira na to što su čak i Nemci upočetku očekivali od njih više. Zato postoji više razloga. Prvo, Slov. por. o događaju kao i o borbi uopšte, nije ništa javljao. Voćstvo Osvobodilne fronte bilo je svakako potpuno svesno šta bi značilo uspešno vatreno krštenje slovenačkih partizana u borbi sa nemačkom oružanom snagom. To se jasno ispoljilo prilikom ocene rezultata borbe na „Partizanskom Vrhu" koja se odigrala 8 avgusta 1941. Ako bi rezultat borbe na Mežakli bio takav kako ga je prikazao Bertoncelj, naime da su Nemci imali tada 6 mrtvih, dok je brojno stanje partizana, računajući i one koji su napali Nemce s leđa, bilo najviše oko 20—25, a i od njih su, prema Janu, neki bili nenaoružani, borba na Mežakli bila bi zaista veliki uspeh i voćstvo Osvobodilne fronte ne bi prešlo ćutke preko nje. Međutim, o tome u Slov. por. kao izvoru iz onog vremena nema nikakvog traga. Slov. por. je Mežaklu dodirnuo samo kroz objavljivanje smrti Korena i Arzenšeka i ništa više.

Protiv „veličine" borbe na Mežakli govori i izveštaj Daksbeka od 19 avgusta 1941 u kome se ta borba tretira veoma skromno. Daksbek je čitavu materiju o događajima u zapadnom delu Gorenjskog sistematski podelio. Prvo je govorio o sabotažama, zatim o nemačkim akcijama čišćenja, onda o broju odbeglih, streljanju talaca itd. Mežaklu je pomenuo u vezi sa Jelovicom, ali tako da

prema za ovu akciju vršio je Jaka Bernard. U tom je cilju stupio u vezu sa Kranjskom i Tržiškom četom i izradio plan.[317] Pripreme za akciju bile su prilično obimne, dosta dugotrajne i obuhvatale su širi teren, tako da su za njih saznali i Nemci koji su pripremili protivakciju, postavili osiguranje na Savi i okružili Begunje svojim 181 rezervnim policiskim bataljonom da bi na taj način odbili napad i

je prvo govorio o Jelovici (jer je nesumnjivo i on bio svestan njenog značaja), a tek posle o Mežakli. U vezi sa njom on je veoma kratak, ali navodi da Nemci uopšte nisu došli u dodir sa neprijateljem (keine Feindberührung). Naišli su samo na dva šumska radnika koji su im izgledali sumnjivi. Vojnici su hteli da ih zaustave, ali pošto na poziv nisu hteli da stanu, streljani su. Daksbek nije naveo ni vreme događaja na Mežakli. Međutim, pošto druge borbe na njoj nije do 19 avgusta pominjao, njegova bi se napomena o Mežakli mogla odnositi samo na događaje od 1 avgusta. Činjenica da i ovaj izvor kao i ostali govori o dve partizanske žrtve potvrđuje pravilnost takvog zaključka.

Možemo li Daksbeku verovati? U vezi sa načinom opisa u Slov. por. i Janovim opisom, koji na prvi pogled doduše govori o velikom delu, ali između redova ipak otkriva veliku skromnost događaja na Mežakli, možemo mu verovati.

Istina, Daksbekov je izveštaj veoma skroman, ali srazmerno ništa manje nego onaj o drugim događajima. Treba imati na umu da je to u suštini samo rekapitulacija događaja iz onog perioda na koji se odnosio. Otuda i škrtost. Pisci partizanskih memoara su o Mežakli napisali štošta što se međusobno ne slaže, a osim toga još su preuveličavali uspeh na račun Nemaca. Oni su o tim događajima pisali dosta na osnovu iskaza drugih, a komentarisali su ih na svoj način. Da bih dobio što verniju sliku o događajima, obratio sam se Leopoldu Lazaru u Jeseničkoj železari koji je učestvovao u borbama na Mežakli i prikazao ih kao što sam ih ovde izneo.

Najveća razlika između Daksbeka i pisaca partizanskih memoara je u oceni nemačkih žrtava, on o njima uopšte ne zna. Za objašnjenje po ovom pitanju obratio sam se trojici drugova iz Jesenica: Lazaru, direktoru Smoleju i tadašnjem bolničaru Ivanu Saksidi. O nemačkim žrtvama nije niko ništa znao. Saksida ih je naročito odlučno negirao. Prema njegovoj izričitoj izjavi, nije na nemačkoj strani bilo ni mrtvih ni ranjenih. To mu je potvrdio Nemac koji je sa njim kao svakidašnjim drugom iz Prvog svetskog rata održavao tesne veze i takve mu stvari poveravao. Saksida je takođe govorio da su Nemci one koji su bili ranjeni u borbama sa partizanima, dovodili u bolnicu u Jesenice i tamo ih previjali. Posle čišćenja na Mežakli nisu doveli nikog.

[317] Iv. Bertoncelj. — Nedeljko — memoari Petra Debeljaka i zabeleška u Arhivi narodnooslobodilačke borbe u MNO u Ljubljani (ANOB), bez oznake autora.

razbili partizane. No, ni taj nemački plan nije uspeo jer su partizani za njega blagovremeno saznali te se nisu usudili da izvedu napad.[318] Sve čete su privremeno ostale u svojim rejonima i počele sa akcijama koje su bile predviđene opštom direktivom o partizanskoj aktivnosti po zamisli rukovodstva oslobodilačkog pokreta u Ljubljani.[319]

Napad na Begunje je, prema Bertonceljevim uspomenama, bio predviđen za 4 avgust 1941, a mogao je biti i dan ranije. Međutim, napad nije izveden; umesto njega usledio je odmah napad Nemaca na partizane. Njihovu su snagu osetili najpre partizani Kranjske i Tržiške čete koji su se u danima nemačkog napada nalazili u logoru, i to delom na Dobrči, a delom u lovačkoj kući na padinama Storžiča.[320] U toj su se kući morali nalaziti još 3 avgusta jer je tog dana u nju stigao Valter Heker (Hecker), bankarski činovnik iz Kranja.[321] Nemci su prvo napali partizane u lovačkoj kući pod Storžičem. Napad su izvršili 5 avgusta. Udarac je bio snažan i tom prilikom je ubijeno 8 ljudi, među njima 3 žene, a ostali su se razbežali. Kuću su posle toga, zajedno sa ubijenima, spalili.[322] Sledećeg dana, 6 avgusta, napali su grupu odnosno četu na Dobrči gde su jednog partizana ubili, jednog, Milorada Stošića, zarobili, a ostale rasterali.[323] Ovim udarom na Dobrči potpuno su

---

[318] Iv. Bertoncelj

[319] Isto

[320] Isto

[321] Karawanken Bote 7, 16 VIII 1941.

[322] Vidi prim. 317. — Kar. Bote 6, 9 VIII 1941. — Objava Kučere o rezultatu borbe pod Storžičem koja nosi datum 5 avgusta 1941. — Zbornik VI/1 47, prim. 3, dok. 131. Izveštaj u Kar. Bote se u pogledu sadržaja poklapa sa objavom Kučere, samo se tu ne navodi vreme događaja.

[323] Vidi prim. 317. — Kar. Bote 7, 16 VIII 1941. O planu napada na Begunje, događajima na Dobrči i u kući pod Storžičem, govore tri memoarska izvora. Oni se, uglavnom slažu, pa nema razloga da se sumnja u istinitost priprema i efekat borbe sa Nemcima. O slučaju su pisali i Nemci u posebnom članku u listu Karawanken Bote, ali događaje nisu precizno lokalizovali. Značajniji su, međutim, njihovi podaci u pogledu vremena. Nemci su 3 avgusta uputili na padine Storžiča kao špijuna svog čoveka Valtera Hekera (Walter Hecker), bankarskog činovnika iz Kranja. U kuću pred Storžičem, gde su se nalazili partizani, stigao je kao turist. Partizani su ga prozreli kao špijuna i ubili. Tri dana kasnije pošao je Gestapo da ga traži i „već 6 avgusta mogao je da se nađe

razbijene Tržiška i Kranjska četa, što je partizane jako demoralisalo. Bataljon je propao. Znatan deo partizana se razišao, dok se prikupio samo manji deo koji se kasnije reorganizovao u četu i ograničio na manje akcije.

Dok su Nemci zadavali udarce Tržiškoj i Kranjskoj četi, jesenički partizani na Mežakli nisu sedeli skrštenih ruku. Zapravo, oni su tek tada počeli da intenzivno dej-

---

i uhapsi jedan od zločinaca, i to u licu nekadanjeg srpskog finansa Milorada Stošića..." (Kar. Bote 7, 16 VIII 1941). Iz memoarskih podataka vidi se da su Nemci zarobili Stošića u borbi na Dobrči. Debeljak je njegovo ime neposredno zabeležio, a Bertoncelj je izneo isti sadržaj, ali bez imena. Bertoncelj je, osim toga, kao datum borbe na Dobrči naveo 5 avgust (drugog dana je napadnuta Tržiška četa na Dobrči...). Međutim, pošto je izveštaj u Kar. Bote kao izvor iz doba događaja u pogledu vremena verodostojan, treba uzeti da se borba na Dobrči odigrala 6 avgusta 1941. O borbi u kući na Storžiču bilo je u Kar. Bote takođe reči, samo vreme nije pomenuto. Bertoncelj je za oba događaja naveo isti dan. Isto takvu jednovremenost pokazuje i beleška bez oznake autora u zbirci Nedeljka. Ali objava Kučere o rezultatu borbe u lovačkoj kući pod Storžičem, koji je preštampao i Kar. Bote, izostavljajući samo vreme kad se događaj odigrao, navodi da se slučaj desio 5 avgusta. Time je dokazano da se borba odigrala najkasnije 5 avgusta 1941: „Policiske snage sukobile su se sa jednom naoružanom komunističkom bandom, koja je skitala po šumama Kranjskog sreza. Na poziv da odloži oružje, ona je pružila oružani otpor, koji je bio odmah slomljen i banda uništena. Tom prilikom ubijeno je 8 buntovnika. Tako će ubuduće biti kažnjena svaka pobuna". (Kar. Bote 6, 9 VIII 1941. — Zbornik VI/1 300, dok. 119). Brojku od 8 žrtava navodi i Delo od avgusta 1941 na poslednjoj strani rečima: „Fink J. i još sedam partizana bili su streljani pod Storžičem". Nemački izvori nisu značajni samo u pogledu podataka o vremenu kad su se događaji odigrali već i u pogledu odlučnosti i brzine njihovih udaraca, kojima su odmah u početku hteli da unište partizanski pokret u Sloveniji.

U borbama na Dobrči i pod Storžičem Daksbek, komandant žandarmeriskog okruga Radovljica, nije ništa izveštavao jer se događaji nisu odigrali na teritoriji njegovog, već na području Kranjskog okruga, za koji je bio nadležan drugi organ.

U vezi sa borbama na Dobrči i pod Storžičem, ostaje još otvoreno značajno pitanje pogibije Stošića. Beleška bez oznake autora koja se nalazi u zbirci Nedeljka i Ivan Jan navode da je on bio obešen 27 jula 1941 u Kranju i da je bio prva žrtva nemačkog terora. Uz to pominju opomenu koju su mu Nemci okačili na grudi radi zastrašivanja Slovenaca da ne sarađuju u oslobodilačkom pokretu. Poslednji navod je tačan jer ga potvrđuje fotografija iz vremena događaja; ali sa ostalim podacima stvar je drukčija. Stošić nije bio prva žrtva ni u Gorenjskom ni u Sloveniji, niti

stvuju. Tako su 4 avgusta na više mesta pokidali železničke telefonske linije između Jesenica i Hrušice.[324] Noću 4/5 avgusta oko 1,30 časova razbili su cev za dovod vode kod elektrane u s. Zasipu kod Bleda usled čega ona više nije mogla da radi.[325] Ovu su akciju izveli jesenički partizani još prilikom prebacivanja na Jelovicu gde su se povukli sa Mežakle kad je nemački pritisak postao suviše jak. Prilikom odlaska ostavili su na starom terenu samo minersku grupu.[326] Ona je noću 6/7 avgusta pokušala da eksplozivom poruši železnički most kod Kranjske Gore, ali eksplozija nije pričinila veće štete, tako da saobraćaj nije bio ometen.[327]

Partizani na Jelovici bili su upočetku podeljeni u dve grupe: jedna je imala logor na severnoj strani prema Ribnom kod Bleda, a druga na istočnoj prema Kropi. Iz obe se grupe, na osnovu zaključaka koje su doneli 17 i 20 jula na konferenciji kod Sv. Mohora, formirala Jeloviška četa. I ona je, kao i Jeseniška, dejstvovala upočetku podeljena na prvobitne grupe koje su dejstvovale na odvojenim sektorima. Tako je deo severne grupe noću 3/4 avgusta pomogao grupi od 10 skojevaca sa terena da napadne radničku kuhinju kod tunela u s. Globoko kod Radovljice u cilju snabdevanja životnim namirnicama.[328] Druga grupa je izvela akciju slične vrste u s. Podnartu, gde je ispra-

---

je bio obešen 27 jula. Prve žrtve u Gorenjskom bili su taoci koje su Nemci streljali 2 avgusta, u prvom redu radi onoga što se odigralo na području Kamničkog okruga, što se može videti iz objava na lecima i iz Kar. Bote 6, 9 VIII 1941. Odabrao ih je vanredni sud 1 avgusta 1941. Što se tiče Stošića on nije mogao biti obešen još 27 jula, jer ga Nemci tada još nisu bili uhvatili. Zarobili su ga na Dobrči tek 6 avgusta. Vanredni sud ga je osudio na smrt 19 avgusta. Teretili su ga za ubistvo Valtera Hekera u kući pod Storžičem (Kar. Bote 9, 30 VIII 1941), mada on verovatno nije ni bio prisutan. Presuda je bila „javno izvršena u Kranju" 23 avgusta 1941. Tako je zabeležio Kar. Bote od 30 VIII 1941. U tačnost datuma nema razloga da se sumnja.

[324] Daksbek, 19 VIII 1941.

[325] Isto. — Slov. por. 12, 16 VIII 1941, 99. *Slovenski poročevalec* ne navodi vreme. Slučaj je zabeležila *Slovenija in Evropa;* kao dan izvršenja naveden je 6 avgust.

[326] Iv. Bertoncelj, usmeni izvor.

[327] Daksbek, 19 VIII 1941.

[328] Isto. — Marjan Bertoncelj, usmeni izvor.

znila vojnički magacin hrane.[329] Na Mošenjskoj Planini na Jelovici su sledećih dana jelovički borci ubili pretsednika opštine u Železnikima Hornickog (Hornitzki), koji je tragao za partizanima i o njima obaveštavao gestapovce.[330] Poslednje akcije, izvedene pre velike borbe na Jelovici, bile su 7 avgusta.

Na drumu prema Bohinjskoj Beli u dolini Save Bohinjke patrola jelovičkih partizana je ubila jednog Nemca na biciklu.[331] Istog dana ubijen je u s. Mlino kod Bleda Franc Svetina, koga su optužili da je potkazivao partizane Nemcima.[332] Sledećeg dana je partizanski pokret u Gorenjskom doživeo iskušenje koje je u suštini dobro podneo. Akcija na Mežakli od 1 avgusta, protivakcija u Begunjama, borba na padinama Storžiča i Dobrči, bili su događaji koji su pokazali da su Nemci počeli da preduzimaju protiv partizana odlučne akcije i proganjaju ih gde god su ih mogli pronaći. Sabotaže u Kamničkom okrugu su Nemcima stavile do znanja šta može proizići iz protivokupatorskog delovanja slovenačkih ljudi. Zato su odlučili da odmah udare svim snagama kojima su raspolagali. Počeli su sa sistematskim čišćenjem zemljišta još dok je ustanak bio u povoju. Posle Mežakle, Storžiča i Dobrče požurili su i na Jelovicu.

Prikupljanje Gorenjskog bataljona i borba na „Partizanskom Vrhu“. — Pred nemačkim snagama i pod njihovim udarcima partizanske su se jedinice u velikoj meri rasturile, a delom i povukle na Jelovicu, smatrajući da će im planina Jelovica, usled prostranih šuma i ispresecanog zemljišta, pružati dovoljnu zaštitu od nemačkih napada.[333] Na Jelovicu se noću 4/5 avgusta prebacila sa Mežakle i

---

[329] Slov. por. 12, 16 VIII 1941, 100. U *Slovenskom poročevalcu* vreme nije navedeno, a Daksbek o akciji uopšte nije izveštavao, jer se nije desila na njegovom području, već u Kranjskom okrugu.

[330] Iv. Bertoncelj. — Slovenko. O Hornickom je pisao i *Slovenski poročevalec* od 16 VIII 1941 ali je, verovatno zbog nečitkog rukopisa, promenio imena, tako da je Hornickog zamenio sa Horovicom (Horovitz), a Železnike sa Žirovnicom (Stane Kersnik-Jelovčan).

[331] Daksbek, 19 VIII 1941.

[332] *Slovenija in Evropa*

[333] Na opsežnu nemačku akciju čišćenja ukazao je Iv. Jan.

Jeseniška četa dok je na „terenu" ostavila samo minersku grupu.

U toku pokreta na Jelovicu partizani su sreli nekog čoveka u irhastim pantalonama (kratke pantalone od jelenske kože) koji im je rekao da se leči na planini, jer je navodno bio bolestan na plućima. Pored toga rekao im je da sarađuje sa partizanima i da je u mogućnosti da nabavi oružje. Iako je Stanu Žagaru izgledao sumnjiv, nisu mu učinili ništa, već su ga ostavili i produžili put. Međutim, to je bio nemački špijun koji je otišao u dolinu i ispričao Nemcima da je na Jelovicu došlo mnogo partizana. Partizani su se u Vodicama zaustavili: jedan deo (Jeseniška četa) prenoćio je tu u kući, drugi veći deo na Podgošarjevoj Planini, a Ivan Bertoncelj je sa manjom grupom produžio put na Mošenjsku Planinu, da bi im obezbedio mleko.

Na Mošenjskoj Planini su čobani skrenuli pažnju Ivanu Bertoncelju da je na planinu stigao iz mesta Železniki neki čovek sa devojkom. Devojka im je prilikom dolaska navodno kazala da treba da budu oprezni pred tim čovekom. Bertoncelj je ostavio na Mošenjskoj Planini tri druga, a sa ostalima je otišao da traži pojačanje s tim da se opet vrati. Drugovi koji su ostali kod planinske kuće naizmence su stražarčili, čuvajući nepoznatog tako da on — a to nije bio niko drugi nego Hornicki, pretsednik opštine iz mesta Železniki — o tome nije znao ništa. Kad je devojka koja ga je pratila pošla izjutra iz kuće primetila je stražara i glasno uzviknula. Hornicki je, uznemiren njenim vriskom skočio i zgrabio lovačku pušku, ali ga je dočekao partizan Biček koji je baš tada bio na straži i jednim hicem iz puške na mestu ubio. Time se oslobodilo opasnog špijuna što je bilo važno za dalji razvoj partizanskog pokreta u Selškoj Dolini. Devojku su partizani odveli i saslušali. Pošto se utvrdilo da ona nije znala ništa, pustili su je.[334]

Slučaj sa Hornickim odigrao se najverovatnije noću 5/6 avgusta 1941.

Na Jelovici su se, dakle, prikupile 5 avgusta obe čete, Jeseniška i Jeloviška.[335] Prikupljanjem ovih četa je planom

---

[334] Iv. Bertoncelj, usmeni izvor.

[335] Datum 5 avgust pominju Iv. Bertoncelj i Iv. Jan. Stane Kersnik-Jelovčan se još seća da su partizani na putu od Mežakle

predviđeni *Gorenski bataljon* postao praktično kompaktna jedinica, i to kao prvi bataljon u istoriji slovenačkog partizanskog pokreta. On se, međutim, nije prikupio samo usled nemačkog pritiska, već i zato što su se partizani još uvek nosili mišlju da napadnu Begunje i oslobode zatvorene Slovence. O pohodu na Begunje razmatrao je štab bataljona još 5 avgusta uveče. U tim su razgovorima učestvovali komandant Jože Gregorčič, politički komesar Ivan Bertoncelj, pretstavnik Glavnog poveljstva slovenačkih partizanskih četa Stane Žagar i oba komandira četa, Stražišar — Jeseniške i Bernard — Jeloviške. Jedna grupa je tada otišla u dolinu, sa ciljem da pre svega mobiliše ljude i organizuje ustanak. Od napada na Begunje nije, međutim, bilo ništa. Pošto je cilj ovog napada inače bio otkriven, to je Stane Žagar ozbiljno savetovao da se od njega odustane, jer bi bio previše avanturistički. Zato su partizani od toga odustali.[336]

Predveče 6 avgusta bataljon se uputio na Lipnišku Planinu i postavio logor na njenom dotle bezimenom vrhu, koji je usled borbe koja se tu odigrala 8 avgusta dobio naziv *Partizanski Vrh*. Ovaj vrh ima prema zapadu, tj. prema bohinjskoj strani, dosta blage padine, dok su mu jugoistočne strmije. U njegovoj blizini nalazi se u pravcu jugo-jugoistoka vis Rženov Rob, a pozadi njega vis Kotlič (k 1410). Na bezimenom, odnosno Partizanskom Vrhu i to na njegovim blažim padinama prema bohinjskoj strani, postavili su partizani logor — na polukružnom prostoru potkresali jele i postavili bivak. Oni su nameravali da se duže zadrži samo Jeloviška četa, dok je Jeseniška imala da ostane samo koliko je bilo potrebno za izvođenje zajedničkog plana, radi koga su se čete i sastale. Jeseniška četa bi se zatim, radi lakše ishrane i izvođenja manjih akcija, opet vratila u jesenički rejon.[337]

Na Partizanskom Vrhu se u danima prikupljanja bataljona sakupilo prilično ljudi, i to ne samo partizana, već je radi napada na Begunje bilo prikupljeno i mnogo ilegalaca iz Gorenjskog, tako da se tamo trenutno nalazilo

---

za Jelovicu porušili vodovodnu cev u Zasipu. Kako navodi nemački izvor, ta je akcija izvršena noću 4/5 avgusta. Posle toga, partizani su produžili pokret i već 5 avgusta stigli na Jelovicu.

[336] Iv. Bertoncelj, usmeni izvori.

[337] Iv. Bertoncelj. — Jan.

oko 100 ljudi. Tome treba dodati još 20 drugova koji su bili upućeni na Mošenjsku Planinu da postave zasedu i zadrže Nemce ako bi povodom likvidacije Hornickog krenuli iz Selške Doline na Jelovicu. Međutim, broj naoružanih nije bio veliki — svega oko 60 boraca.[338] Partizani su bili podeljeni na Jelovišku i Jesenišku četu, a čete na vodove i desetine. U poređenju sa Nemcima, imali su slabije naoružanje — oko 40—45 pušaka, 20 pištolja, jedan mitraljez i mnogo starih jugoslovenskih defanzivnih bombi. Među puškama je bilo nekoliko mauzerki, a ostale su bile raznih drugih sistema (manliherke i druge vrste austriskih, francuskih i dr.).[339]

Na Jelovicu je stiglo mnogo Nemaca (nesrazmerno više od partizana). Iako njihov tačan broj još nije poznat, ipak se iz Daksbekovih podataka vidi koje su njihove jedinice učestvovale u operaciji na Jelovici. Daksbek navodi da su u borbi uzeli učešća jedan (181) policiski bataljon, jedinice vojske, SS trupa i vazduhoplovstva.[340] Te su jedinice svakako imale i odgovarajuće naoružanje — mitraljeze i brdske topove.[341] Ovakav sastav pokazuje da su Nemci veoma ozbiljno shvatili ovu operaciju na Jelovici i da su veoma visoko cenili kvalitet protivnika.

Prilikom napada Nemaca na Partizanski Vrh, 8 avgusta 1941, partizani su ih otkrili prilično kasno. Patrola koja je bila upućena iz bivaka primetila je prve Nemce tek na 300—400 m i odmah po kuriru obavestila o tome štab. Još pre nego što je kurir stigao u štab, patrola je otvorila vatru na Nemce. U bivaku je odmah naređen zbor svih boraca koji su bili naoružani puškama pa i pištoljima, a potom je brzo izvršen raspored za borbu. Jeloviška četa posela je položaj desno od Jeseniške. Štab bataljona bio je nešto povučen i održavao je vezu sa obe čete, kojima su komandovali njihovi komandiri. Sam Žagar je pažljivo prekontrolisao čitav položaj i da bi sprečio eventualni nemački manevar prema boku i pozadini partizana, uputio je po jednu grupu na desno i levo krilo partizanskog položaja.

---

[338] Slov. por. 12, 16 VIII 1941, 100. Iv. Bertoncelj je u posleratnim memoarima ocenio brojno stanje bataljona na oko 50 ljudi.
[339] Iv. Bertoncelj
[340] Daksbek, 19 VIII 1941.
[341] Vidi prim. 338.

Borba je trajala oko dva sata. I pored toga što su Nemci dejstvovali iz mitraljeza i topova i koristili automate i bombe, bataljon je ipak uspešno odolevao njihovim napadima. Ali pred sistematskim napadom i pod pritiskom nadmoćnijih, dobro izvežbanih i disciplinovanih nemačkih snaga koje su bile razvijene u širokom borbenom poretku, partizani su bili prinuđeni da se sve više povlače ka najvišoj tački Partizanskog Vrha. Nemci su ih puzeći pratili i podišli im vrlo blizu. Situacija kod partizana postajala je sve teža. Na nesreću uskoro im je otkazao i jedini mitraljez. Kad su se partizani sa svih strana povukli na vis i kada je nastala opasnost da ih Nemci na njemu potpuno okruže, štab bataljona je izdao naređenje za povlačenje, koje je izvršeno najpre desnim krilom, na kome je pritisak bio najmanji, a zatim i sa ostalim delovima. Veći deo bataljona (oko 80% ljudstva) povukao se u potpunom redu između Rženovog Roba i Kotliča, a manji, koji se delimično rasturio, povukao se sa istočne strane Kotliča. Može se slobodno reći da se bataljon povukao organizovano i u redu, pošto je Nemcima naneo prilične gubitke (oko 30 mrtvih), a sam je pretrpeo neznatne žrtve.[342]

---

[342] Isto. — Ob. bilten 20, 17 VIII 1941 (AVI 21 c/1). O borbi na Partizanskom Vrhu ima više beleški. Slov. por. je objavio 16 VIII 1941 Kominike Poveljstva slovenskih partizanskih čet i 23 VIII iste godine doneo kratku belešku. Postoji i izveštaj Daksbeka od 19 VIII 1941. To su izveštaji iz vremena samog događaja. Osim njih, o borbi govore i memoarski izvori, neki iz vremena rata, a neki posleratni. Za vreme rata su borbu pomenuli Iv. Bertoncelj i neki nepoznati pisac koji je napisao kratku belešku o njoj. Posle rata je borbu na Partizanskom Vrhu sasvim kratko pomenuo Dušan Kveder u svom članku u Slovenskom zborniku 1945 (str. 457—458). O njoj su pisali još Bertoncelj u posleratnim memoarima i Ivan Jan u svojim člancima *Pred dnevom oboroženega odpora* (Ljud. prav. 136, 12 VI 1951) i *Pred enajstimi leti v gorenjskem kotu* (Borec 1952, 211—214). U pogledu samog događaja izvori se svakako slažu, ali se u detaljima razilaze, naročito u pogledu brojnog stanja. Broj Nemaca su pisci procenili različito. U kominikeu u Slov. por. navedeno je 400, Bertoncelj navodi u toku rata 300—400, a posle rata najpre oko 300. U spomenutoj anonimnoj belešci stoji da ih je bilo 800, a po Ivanu Janu 400. Daksbek je naveo samo jedinice koje su učestvovale u akciji. Broj partizana i njihovo naoružanje pomenuli su kominike u Slov. por., Bertoncelj i Ivan Jan. Njihovi su podaci veoma blizu stvarnosti, a naročito se može uzeti kao tačan broj partizana koji je naveden u Slov. por. Pitanje obostranih gubitaka je, međutim, dosta proble-

Borba na Partizanskom Vrhu bila je velika i značajna. Već na osnovu prvog izveštaja koji je stigao u Ljubljanu posle borbe, voćstvo oslobodilačkog pokreta ukazivalo je na njen značaj i ocenilo ga „sub specie historiae", tj. sa gledišta istorije slovenačkog naroda. U članku *Zgodovinski polet slovenskih narodnih sil* (Istoriski polet slovenačkih narodnih snaga) zapisano je: „Ono što slovenačka narodna istorija nije mogla da zapiše još od turskih pohoda i slovenačko-hrvatske seljačke bune, danas se događa: protiv ugnjetača slovenačkog naroda diže se naoružana slovenačka pesnica. Za političku i moralnu budućnost slovenačkog naroda takva činjenica je od prelomnog značaja. Ona naime dokazuje da slovenački narod neće više biti tuđ sluga... — već da za svoju slobodu ume da ratuje, da se bori i krajnjim sredstvima. Za našu budućnost je baš u tome naše sopstveno, našim sopstvenim snagama zapisano jemstvo, da će slovenački narod biti na svojoj zemlji svoj gospodar".[343]

Dok je ova ocena zabeležena sa širokim pogledom na opšti razvoj, u „Slovenskom poročevalcu" je u članku *Ognjeni krst slovenskih partizanov* (Vatreno krštenje slovenačkih partizana) izneta ocena koja je bila bliža trenutnoj situaciji: „Slovenački partizani, nada i ponos porobljenog slovenačkog naroda, doživeli su svoje prvo vatreno krštenje. S obzirom na teškoće i na pomanjkanje iskustva, dočekali su ga vrlo dostojanstveno. Njihove žrtve su neuporedivo manje od žrtava okupatora. Uprkos ka-

---

matično. U kominikeu u Slov. por. stoji da su partizani imali jednog mrtvog, Bertoncelj navodi tri, anonimni pisac nijednog, a Daksbek pet, dok mi je Ivan Saksida izjavio da su poginula dva partizana. Gubici Nemaca su po kominikeu iznosili 10, a kasnije je u Slov. por. od 23 VIII 1941 taj broj prepravljen na 30. Bertoncelj ih je u toku rata cenio na 30, u posleratnom konceptu na „priličan broj Švaba", a u Slov. por. od 22 VII 1952 na preko 20 mrtvih; u anonimnoj belešci stoji da ih je bilo 32, po Ivanu Janu posle rata 30, dok Daksbek pominje kao žrtve samo dva policajca, jednog mrtvog i jednog ranjenog. Vojska nije bila u njegovoj nadležnosti. Ivan Saksida, bolničar u jeseničkoj bolnici, izjavio mi je da su Nemci imali 25—30 žrtava. U pogledu datuma svi se slažu da se borba na Partizanskom Vrhu odigrala 8 avgusta. Problematični su samo podaci o gubicima, jer se ne slažu niti daju posebne brojke o mrtvim i ranjenima.

[343] Slov. por. 12, 16 VIII 1941, 100.

pitulantskog upozoravanja izvesnih „stručnjaka", slovenački partizanski pokret je ostao, razvija se i obećava da će postati strah i trepet za okupatora".[344] Taj je članak napisan za one koji su sumnjali u opravdanost partizanskog načina ratovanja, kao i one koji su smatrali da je slobodu moguće postići bez sopstvenih žrtava. U članku je zastupljeno gledište da onaj narod koji se ne bori za slobodu, i ne zaslužuje je. Tu je skrenuta pažnja na pozitivnu stranu partizanske upornosti koja je sprečila okupatora u vršenju još većeg i intenzivnijeg nasilja nad slovenačkim narodom, jer je baš ta upornost doprinela da Nemci ne preseljavaju Slovence „planiranom brzinom" plašeći se još žešće reakcije progonjenog slovenačkog življa.[345] Na kraju je pisac članka iskoristio borbu na Jelovici i kao potstrek za nove herojske akcije slovenačkih partizana i ukazao na zadatke slovenačkog partizana: „Biti slovenački partizan — to znači biti najodlučniji borac za oslobođenje slovenačkog naroda. Biti slovenački partizan — to znači prezirati smrt, savlađivati sve teškoće, junački podnositi sve muke, — stalno i nepokolebljivo napadati i uništavati neprijatelja i sve što mu koristi. Biti slovenački partizan — to znači biti heroj Oslobodilačke borbe".[346]

Značaj borbe na Partizanskom Vrhu bio je na prvom mestu u tome što je to bila prva borba takvog obima na slovenačkom zemljištu i što se u odnosu na ondašnje okolnosti odigrala relativno rano. Značaj je zatim bio i u taktici koju su partizani primenili prema okupatorskim snagama. Na Jelovici nije bio u pitanju veći ili manji broj sabotaža kao što je to bio slučaj na području Kamničkog okruga, već je to bila otvorena frontalna borba. Slovenački partizani se ni u takvoj borbi nisu zbunili, već su se povinjavali vojničkoj disciplini i, uprkos nadmoćnosti neprijatelja, povukli se u redu i organizovano. U tome je bio pravi značaj borbe na Partizanskom Vrhu koju je zato „Slovenski poročevalec" s pravom okarakterisao kao vatreno krštenje

---

[344] Slov. por. 14, 23 VIII 1941, 109.

[345] Isto. Da je procena u Slov. por. bila pravilna potvrđuje i nemački izvor iz vremena događaja (akt Rez. bat. 171, 17 IX 1941), a posle rata je to potvrdio i dr Fridrih Rajner (Friedrich Rainer) na procesu koji je održan protiv njega i njegovih saradnika (Ljud. prav. 12 VIII 1947).

[346] Slov. por. 14, 23 VIII 1941, 110.

slovenačkih partizana. U tom je smislu ova borba inspirisala i pisca članka *Vatreno krštenje slovenačkih partizana.* Takvog značaja borbe bilo je svesno i voćstvo oslobodilačkog pokreta, a njega su priznali i sami Nemci time što su napad izvršili najboljim snagama koje su trenutno imali u Gorenjskom.

Posle borbe na Partizanskom Vrhu osetila se, usled jačine nemačkih snaga, kriza u partizanskom pokretu u zapadnom delu Gorenjskog. I na Jelovici, kao i na drugim područjima, među partizanima je bilo drugova bez oružja. Za njih je nemačko proganjanje bilo naročito teško. Zahvatila ih je malodušnost i mnogi su posle prebegli u Ljubljanu koju su smatrali kao neku vrstu utočišta.[347] Međutim, usled nemačke nadmoćnosti situacija nije bila laka ni za one koji su bili naoružani, jer su bili izloženi neprekidnom nemačkom gonjenju i špijuniranju od strane domaćih izdajnika. Aktivnost partizana, koja je naročito u prvoj nedelji avgusta pokazala vidne rezultate, znatno je popustila posle 8 avgusta. U prvom redu vršene su likvidacije izdajnika i manje saobtaže; tek u septembru je ponova došlo do veće aktivnosti.

Cela grupa partizana koja se borila na Partizanskom Vrhu prebacila se posle borbe prema Selškoj Dolini, gde se reorganizovala i podelila na čete. Jeseniška četa je otišla na područje Mežakle i Pokljuke, a Jeloviška na područje Jelovice. Pre rastanka borci Jeseniške čete su položili zakletvu na vernost „narodu i Partiji", i to po odredbama Partizanskog zakona.[348] Jeloviška četa je takvu zakletvu položila nekoliko dana pre borbe na Partizanskom Vrhu, neposredno pre prikupljanja bataljona.[349]

Posle povratka četa na njihova stara područja nemački pritisak je toliko uticao na njih da su se opet podelile na vodove, a u Jeseniškoj (Cankarevoj) četi su se čak i vodovi

---

[347] Iv. Bertoncelj. O prebacivanju u Ljubljanu napisao je nekoliko reči i Petar Debeljak. O opadanju partizanske aktivnosti posle borbi na Jelovici veoma je jasno izveštavao Daksbek, komandant žandarmeriskog okruga Radovljica 19 VIII 1941: „Izgleda da je uglavnom slomljen otpor komunista koji se zadržavaju u šumi. Poslednjih dana već se vratilo svojim kućama nekoliko odbeglih lica".

[348] Slovenko

[349] Iv. Bertoncelj, usmeni podatak.

podelili na četvorke i trojke koje su, dok se brojno stanje ne bude ponova povećalo, trebale da vrše samo manje akcije. Padine Karavanki, Mežakle i Pokljuke postale su nove polazne baze za akcije Jeseniške čete.

Jeloviška četa se posle 8 avgusta držala prilično pasivno. 21 avgusta njeni su borci na Dobravi kod Krope napali bombom „ropotarkom" putara Dežmana zbog neke njegove špijunaže. Sledećeg dana su ubili Cirila Praprotnika, obućarskog majstora u s. Ljubno kod Radovljice, jer su smatrali da je poverenik Gestapoa koji mu je čak venac položio na grob.[350] Zbog čestih nemačkih progona koji su negativno uticali na moral boraca, Jeloviška četa je postala neaktivna.

Slična je pasivnost nastala i kod ljudstva *Kranjske čete* koja je posle borbe ostala na Dobrči. Međutim, to je bilo samo upočetku, a već u septembru četa je postala ponovo aktivnija. Ona je svakako prekinula telefonsko-telegrafsku liniju u okolini Kranja, i to verovatno još u prvoj polovini avgusta, jer je u „Slovenskom poročevalcu" pisano o tome još 23 avgusta 1941, ali datum nije naveden.[351] Nekoliko nedelja kasnije, 3 septembra 1941, ova četa je spalila Gorjanovu pilanu u Kokri, da bi time nanela štetu okupatoru i onemogućila mu njeno korišćenje.[352] Otprilike u to je vreme u sporazumu sa Kranjskom četom oštećena i električna centrala u s. Pristavi kod Tržiča. Oštetio ju je Petar Purgar, zaposlen kao radnik u njoj, na taj način što je sipao pesak u kuglične ležaje i onesposobio ih za rad. Tu su partizani razbili i izolatore niskog napona.[353] Međutim, aktivnost čete nije bila dugotrajna. Nemci su je neprekidno gonili, tako da je Jože Pesjak konačno odveo ostatak čete koji se prikupio u Uden Borštu, na Jelovici, i dalje u brda oko Škofje Loke, gde se spojio sa ostatkom Moravške čete. Zatim su se svi prebacili u Ljubljansku pokrajinu radi oporavka.

---

[350] Slovenija in Evropa. — Karawanken Bote 9, 30 VIII 1941. — Iv. Bertoncelj, usmeni izvor.

[351] Slov. por. 14, 23 VIII 1941, 11.

[352] Isto. — Slovenija in Evropa.

[353] Purgera su Nemci kasnije uhapsili i 1942 streljali kao taoca u selu Podbrezjama. Izveštaj okružnog narodnog odbora u Kranju, tajništvo br. 521/1 od 25 III 1950 (AMNO), deo br. 227/50 — 30 III 1950. — Slov. por. 17, 13 IX 1941, 127.

Najaktivnija od svih četa bila je posle povratka na svoje područje *Jeseniška četa.* Ona je upočetku smatrala da joj je osnovni zadatak čišćenje unutrašnjih neprijatelja — potkazivača. Kao prvi pao je Florjan Ulčar, kovač u s. Spodnjim Gorjama, koji je ubijen noću 25/26 avgusta u svom stanu. Nemci su zbog njega streljali pet talaca.[354] 2 septembra su partizani uklonili tri Slovenca zbog toga što su bili u službi Nemaca. U Koroškoj Beli ubijen je Ivan Hrovat[355], na Javorniku je pao Ignacij Koritnik „o kome se tvrdilo da je otkrivao skrivališta", kako je o tome pisala „Slovenija in Evropa"[356], a noću istog dana pao je Gabrijel Zupan, noćni čuvar u fabrici lanaca u s. Lescama.[357] Prema izveštaju Jeseničke žandarmeriske stanice, 3 septembra oko 9 časova uveče „dva nepoznata čoveka izvršila su prepad i oborila na zemlju uniformisanog fabričkog čuvara „Kranjske industrijske družbe" Gotfrida (Gottfried) Blatniga iz Jesenica... dok je vršio svoju službu..." tako da je pritom zadobio lakše povrede.[358] Noću 8/9 septembra ubijen je i Kovač iz s. Pusovca.[359]

Pored likvidacije denuncijanata, Jeseniška četa je vršila i sabotaže. Posle povratka je prva sabotaža izvedena tek krajem avgusta, kad je kod s. Lipca u blizini Jesenica porušen električni dalekovod[360], koji vodi od Zasipa za

---

[354] Slov. por. 17, 13 IX 1941, 127. — Slovenija in Evropa. — Zbirka talaca u AMNO. Karawanken Bote 9, 30 VIII 1941 je o njemu naveo da je bio vođa ćelije KVB.

[355] Slov. por. 17, 13 IX 1941, 127. — Slovenija in Evropa. — Zbirka talaca. Slov. por. ga greškom naziva Horvat i navodi da je bio ubijen 4 IX 1941.

[356] Slovenija in Evropa

[357] Isto. — Zbirka talaca u AMNO. — Slov. por. 17, 13 IX 1941, 127, greškom označuje 4 IX 1941 kao dan njegove smrti.

[358] Zbornik VI/1 367, dok. 153.

[359] Slovenija in Evropa. — Iv. Bertoncelj, usmeni izvor.

[360] Stane Kersnik-Jelovčan, usmeni izvor. Ovu je akciju veoma detaljno opisao u jeseničkom Železaru br. 11/1952, str. 2—3 Franc Konobelj-Slovenko. Pripremili su je i izveli Stane Kersnik, Janez Žvan, Andrej Prešern i Konobelj-Slovenko. Pokušali su je dvaput. Prvi put nije uspela jer je štapin bio neispravan, ali je drugi pokušaj uspeo. Međutim, dan izvođenja ni Slovenko nije u članku naveo. Oborene stubove su Nemci posle akcije fotografisali, a fotografija je došla kasnije u ruke Slavku Smoleju u Jesenicama i on je još danas čuva.

Jesenice. Približno u to isto vreme partizani su više puta minirali cev za dovod vode sa Javorničkog Rovta, tako da su ga Nemci morali obezbediti minskim preprekama.[361] 11 septembra spalili su Rekarovu pilanu u Jesenicama.[362]

Pošto su ove sabotaže nanosile veliku štetu nemačkom privrednom sistemu, to nemačke okupacione vlasti nisu gledale mirno ni na to ni na obračune koje su partizani preduzimali. One su pokušale da ustaničku aktivnost parališu čestim streljanjem talaca i gonjenjem partizana na terenu. Tako je prilikom jednog takvog čišćenja pao na Mežakli u toku avgusta Ivan Finžgar iz Javornika. U drugoj polovini septembra 1941 Nemci su vršili intenzivno čišćenje na Pokljuki i Mežakli.[363] U tim su akcijama pala 3 partizana: Andrej Prešeren iz Dobrave, Slavko Oman iz Javornika i Janez Tavčar iz Jesenica.[364] Takvih akcija čišćenja bilo je, naravno, više, i to posebno na Pokljuki, a posebno na Mežakli. Prilikom jednog takvog čišćenja, koje je vršeno na Pokljuki 19 septembra, žandarmi su naleteli na partizane i, u borbi koja se razvila, ubili jednog partizana, ali nisu utvrdili njegov identitet.[365] Na Mežakli je čišćenje vršeno 21 septembra; tada su Nemci ubili u gonjenju jednog partizana — metalca Slavka Omana iz Jesenica, dok su se ostali drugovi srećno izvukli[366] i prebacili iznad Dovja. Nemci su ih tu ponova otkrili, ali su partizani bili blagovremeno obavešteni o njihovim namerama te su se sklonili, tako da su Nemci izvršili udar u vetar.[367] U jednom od takvih iznenadnih nemačkih napada pao je i drug Andrej Prešeren. Ovu su akciju Nemci preduzeli na osnovu nekakve potvrde za primljenu hranu koju su partizani uzeli u jednoj od akcija za snabdevanje. Prešeren je bio na straži, a pao je prilikom nemačkog iznenadnog prepada.[368]

Uopšte uzev, može se reći da je nemačkih akcija protiv partizana u zapadnom delu Gorenjskog bilo više nego

[361] Slovenko
[362] Slovenija in Evropa
[363] Delo 2/1941
[364] Slov. por. 22, 24 X 1941, 169.
[365] „Kommandeur der SP und SD“ — Prevalje N 615/41, 26 IX 1941. — Slovenija in Evropa.
[366] Slovenko. On je kao dan akcije naveo 20 IX 1941.
[367] Isto
[368] Slov. por. 1941, 312, prim. 194.

što se danas o njima zna, a i žrtava je bilo više nego što nam je poznato. Međutim, za taj period nedostaju u prvom redu partizanski izvori koji su nužni za jasno i detaljno rekonstruisanje redosleda događaja.

Pored iznetih partizanskih jedinica, u Poljanskoj Dolini je, u toku jula 1941, nastala i samostalna partizanska grupa koja je bila jezgro docnije Poljanske čete. Po brojnom stanju ona je upočetku bila veoma skromna — imala je 8 ljudi. Zadržavala se u brdima oko Blegoša i živela prilično izolovano. Snažnije se počela razvijati tek ujesen, u oktobru i novembru 1941.[369] Na njenu početnu slabost je, isto kao i na krizu ostalih jedinica posle velike nemačke akcije na Jelovici, uticala povećana nemačka nadmoćnost i pojačana kontrola.

Tok razvoja partizanskog pokreta u Gorenjskom u julu, avgustu i septembru 1941 pokazao je da je početak bio dobar. U toku jula je priliv partizana stalno rastao, a u prvoj sedmici avgusta njihova je aktivnost već imala snažan zamah, ali je posle nekoliko nemačkih snažnih udaraca udarna snaga partizana znatno oslabila. Nemci su uspeli da energičnom intervencijom na terenu razbiju partizanske jedinice i time za izvesno vreme ukoče veću partizansku aktivnost u Gorenjskom. Ona, doduše, ni u nedeljama krize, u toku avgusta i septembra, nije u celini nestala, o čemu svedoče i nemački izvori, ali je njena udarna snaga u poređenju sa prvim akcijama oslabila. U tom je pogledu zapadni deo Gorenjskog bio sličan njegovom istočnom delu, jer se osnovna linija razvoja nije razlikovala od razvoja u istočnom delu Gorenjskog. Uzroci koji su uticali na takav razvoj bili su u suštini svuda isti: sa strane partizana — početni stadijum i, sa njime u vezi, nedovoljno iskustvo u partizanskom ratovanju, a sa nemačke strane — zaoštravanje nasilja i brojna i tehnička nadmoćnost.

Nemačka vojnička pojačanja prema partizanima u Gorenjskom u toku avgusta 1941 pretstavljaju momenat na koji se, pri proučavanju tog perioda, nije dovoljno mislilo. Partizani su taj momenat dobro osetili mada njegov potencijal nisu svestrano procenili. Nemci su posade na okupiranoj teritoriji pojačali prvenstveno usled partizanske

[369] Nedeljko. — Iv. Bertoncelj, usmeni izvor.

aktivnosti.[370] Prema naređenju pukovnika Handla, komandanta žandarmerije u Gorenjskom, od 12 avgusta 1941 o pripravnosti na slučaj uzbune, u to su vreme bila tačno određena borbena područja rezervnim policiskim bataljonima i to: 72 bataljonu područje žandarmeriskog okruga Radovljica uključivši Bled, 181 bataljonu — područje žandarmeriskog okruga Kranj i 171 bataljonu — područje žandarmeriskog okruga Kamnik i Litija.[371] Šesnaest dana kasnije celokupna je teretorija podeljena samo na 171 i 181 rezervni policiski bataljon: 181 je dobio Kranj, Radovljicu i Škofju Loku, a 171 Kamnik i Litiju. Mnogo značajnije je, međutim, bilo to što su i posade mnogih garnizona znatno pojačali. Prema italijanskom podatku od 17 avgusta 1941, došlo je u to vreme: na Bled 1.000 vojnika Gestapoa, u Škofju Loku jedna planinska četa, a u Staru Fužinu 200 ljudi iz SS jedinica. U Begunje je 7 avgusta došlo oko 200 nemačkih vojnika. Odeljenje carinika u s. Sv. Katarini kod Medvoda brojalo je oko 20 ljudi; na 3 km dalje postavljena je jedinica vojske sa žandarmerijom i policijom. Jačina jedinice nije poznata. U Št. Vidu se nalazilo 35 carinika. U Dolu je bio vod carinika jačine oko 40 i žandarmeriska stanica jačine oko 15 ljudi. U Klečama je vojnička jedinica brojala oko 50 ljudi. U Podgradu se nalazilo 40 carinika i vojnika. U Besnici je bilo 8 carinika, 22 vojnika i 8 policajaca. U Sovodenju nad Škofjom Lokom bila je jedinica od 22 čoveka, a u Sorici jedna četa čiji broj nije naveden u italijanskom izvoru.[372] Navedene brojke verovatno nisu potpuno tačne, jer Italijani nisu imali na raspolaganju nemačke podatke. Ali, i pored toga što su bile više plod interne ocene, ipak možemo dosta sigurno zaključiti da su nemačka pojačanja bila svakako velika. Kada se ovom broju nemačkih snaga doda i odgovarajuće naoružanje onda je jasno da je tolika snaga morala negativno uticati na razvoj partizanskog pokreta. Logična po-

---

[370] Pojačana su granična mesta i garnizoni na okupiranoj teritoriji usled komunističkih akcija. Ob. bilten 20, 17 VIII 1941 (AVI 21 c/1).

[371] Naređenje pukovnika Handla, komandanta žandarmerije u Gorenjskom, br. 582/41 od 12 VIII 1941 (Zbornik VI/1 313, dok. 126) i Uputstvo br. 778/41 od 28 VIII 1941 (Zbornik VI/1 349, dok. 143).

[372] Vidi prim. 370.

sledica takve snage bio je zastoj u aktivnosti pa čak i trenutna kriza. Bilo je potrebno izvesno vreme dok je oslobodilački pokret pronašao nove mogućnosti i ponovo povećao svoju aktivnost.

Nemci su osećali da, i pored brutalnog nasilja prema Slovencima (hapšenjem i streljanjem talaca), i uprkos ojačavanja svojih vojnih snaga, stanovništvo Gorenjskog nisu pridobili. U posebnim uputstvima komandantima angažovanih jedinica u Gorenjskom koje je izdao komandant policije 25 avgusta 1941 i u kojima im je izneo smernice o tome kako treba da postupaju u akcijama protiv partizana, okupatorske vlasti su otvoreno priznale da im dotad, tj. do 25 avgusta, nije uspelo da uhvate nijednu partizansku jedinicu i nijednog pojedinca. Radi toga je u uputstvu traženo da se svi izvori moraju crpsti bolje nego dosad kako bi se saznalo za sedište, zadržavanje i sastav partizanskih jedinica.[373] Oni su priznali da je partizanima uspelo da stvore takvo stanje da se oni koji su bili u službi Nemaca nisu usuđivali da se pokažu na cesti. Pored toga priznali su da organi bezbednosti nisu uspeli da uhvate stvarne izvršioce partizanskih akcija i da su taoce streljali samo radi zastrašivanja. Veoma im je bola oči i činjenica što su stanovnici palili sveće na grobovima talaca i donosili cveće.[374] Stanovništvo su nameravali da pridobiju i takvom propagandom kojom je prikazivano da usled partizanskih sabotaža i paljenja, sami stanovnici imaju štete, jer se time smanjuje njihova imovina, radnici nemaju zaposlenja, a njihove porodice nemaju hleba. Već u septembru 1941 okupacione vlasti su razmatrale mogućnost da partizansku aktivnost parališu organizovanjem „samopomoći“ koju bi trebalo da preuzmu žandarmi u sporazumu sa nadležnim pretsednicima opština, i to od pouzdanog domaćeg stanovništva. Nešto slično su tada već bili učinili u Cerkljama koje su imale da postanu primer svim ostalim krajevima.[375] Međutim, od ovog plana nije ispalo ništa; Nemci očigledno nisu imali poverenja u Slovence. Drugo sredstvo pomoću koga su hteli da se bore protiv oslobodilačkog pokreta bili su konfidenti, špijuni. Prema uputstvima pu-

[373] Zbornik VI/1 338s, dok. 139.

[374] Mikuž, l. c. 95.

[375] Naređenje Handla br. 582/41 od 12 VIII (Zbornik VI/1 313, dok. 126).

kovnika Handla, trebalo ih je vrbovati na vešt način tako da javnost to ne sazna niti da stanovništvo uopšte zna za takva lica. Handl je savetovao da se konfidenti ne pojavljuju kod žandarmerije već da izveštaje dostavljaju posredno, preko nekog drugog lica, ili na neki drugi način.[376] Iako je ovaj metod bio veoma opasan za partizane, on ipak nije dao onakve rezultate kakvi su se mogli očekivati. Organi oslobodilačkog pokreta su konfidente otkrivali i uklanjali. Nemci su, dalje, hteli da partizane unište ili bar brojno oslabe i time što su ih pozivali da se vrate kućama, gde im se, navodno, ništa neće desiti.[377] Međutim, ni ta taktika nije dala zadovoljavajuće rezultate. Nemačka obaveštajna služba je otkrila da među narodom kruže glasovi da su svi oni koji su se dobrovoljno javili streljani na licu mesta.[378]

Nemačka nastojanja na umirivanju ove pokrajine ostala su bezuspešna. Uprkos pogoršanja situacije kod partizana usled teških udaraca koje su im naneli, Nemci nisu uspeli da partizanski pokret unište. Istina, kao posledica snažnog nemačkog pritiska došlo je kod mnogih partizana do malodušnosti zbog koje su se mnogi prebacili preko granice u Ljubljansku pokrajinu, koju su smatrali za nekakvo utočište. Po ugledu na Radomeljsku četu koja se pred Nemcima povukla preko granice, tamo su se sklanjali i partizani iz zapadnog dela Gorenjskog. Među njima nisu bili samo ostaci razbijenih četa iz istočnog dela Gorenjskog već i oni iz zapadnog. Ipak, veliki deo partizana iz Gorenjskog ostao je na svom području i prkosio nemačkom teroru. Oni su se u svom radu mogli u punoj meri osloniti na slovenački narod koji je, uprkos terora i represalija, pružao partizanima podršku, davao im hranu, štitio ih i izdržavao. Metodi koje su Nemci primenjivali prema partizanima otkrili su samim Nemcima da je narod bio i ostao na strani partizana. Bez takve podrške partizanski pokret u Gorenjskom ne bi izdržao kritičnu fazu za vreme nemačkog pritiska.

---

[376] Isto

[377] „Kommandeur der SP und SD", Nr. III-3304/41-Bled, 12 IX 1941.

[378] „Lageberichte", opština Dob, br. 482/41 od 19 IX 1941. Iako su se ovakve priče, prema tom izveštaju, širile na području Kamničkog okruga, ipak su bile takve prirode da su mogle biti poznate i na drugim mestima.

Na području ugljenih revira mržnja prema okupatoru pojačala se posle izbijanja rata između Nemačke i Sovjetskog Saveza. Strah od represalija i opasnost da bi mogli biti otkriveni uticali su na mnoge ljude da se povuku u ilegalnost. Tako su nastale prve partizanske grupe koje su se sakupljale po okolnim brdima i pripremale na oružani ustanak protiv okupatora.

Kao uvod u ustanički pokret bila je opsežna propagandna akcija. U Trbovlju je ona počela još noću 13/14 jula 1941 kad su ustanici ispisali po zidovima znake srpa i čekića i razne natpise kao što su „Dole Hitler", „Živeo Staljin" itd. Iste noći su po ulicama Trbovlja razbacali eksere da bi oštetili automobile.[379]

U vremenu između propagandne akcije i velike sabotaže koju su izveli ilegalci iz Trbovlja 14 dana kasnije, likvidiran je i jedan funkcioner Gestapoa. U „Slovenskom poročevalcu" se to 25 jula 1941 samo spominje, ali o događaju nije navedeno ništa detaljnije.[380] To se desilo pre 25 jula. U nemačkim izveštajima o situaciji na tom području nije o tome slučaju ništa zabeleženo; najverovatnije mu nije pridavan politički značaj. Beleška u „Slovenskom poročevalcu" ipak pokazuje da je likvidacija imala bar posredno politički značaj, mada motivi za njeno izvršenje nisu navedeni. Nije isključeno da je do toga došlo zbog brutalnih postupaka likvidiranog gestapovca prema Slovencima.[381]

Međutim, pravi ustanički karakter imale su sabotaže, izvršene 27 i 28 jula 1941. One su bile u vezi sa direktivama upućenim borcima Trbovlja po kojima su imali da ruše železničke mostove i drumove između Zidanog Mosta i Ljubljane i da, osim toga, napadnu Zagorje.[382] Praktično, sve se ovo nije moglo izvršiti istovremeno, već je za to bilo potrebno nekoliko dana. Prve su akcije partizani izveli noću 27/28 jula, a produžili su ih 28 jula uveče i narednih

---

[379] Izveštaj žandarmeriskog okruga Trbovlje od 15 VII 1941.

[380] Slov. por. 9, 25 VII 1941, 87. „U Trbovlju je nađen ubijen gestapovski funkcioner".

[381] Ako se ima na umu način slanja izveštaja i ilegalne veze, mora se računati da se slučaj odigrao bar dva dana pre nego što je izašla beleška u Slov. por.

[382] Akt žandarmeriskog okruga Maribor br. 427, 18 VIII 1941 u arhivi žandarmeriskog okruga Trbovlje br. 325/20 VIII 1941.

dana. 27 jula su oko ponoći drugovi iz Trbovlja porušili prugu u blizini električne centrale kod km 512.56. Jedna šina je bila prekinuta dok je druga ostala neoštećena zbog neispravnog štapina.[383] Iste noći je druga grupa kod „Ribje Peči" (oko 300 m prema Savi od železničke stanice Zagorje) porušila potporni zid železničke pruge, tako da se železnički saobraćaj mogao vršiti samo jednim kolosekom.[384] Pri povratku je ova grupa rekvirirala 28 jula veću količinu eksploziva iz magacina firme Dukič u Bukovoj Gori blizu Trbovlja.[385] Istog dana uveče drugovi iz Trbovlja izvršili su napad na teretni voz na pruzi Trbovlje — Hrastnik i bacili na kolosek nekakav eksplozivni predmet, ali, pošto je do eksplozije došlo pre vremena, nije prouzrokovana nikakva šteta. Nemci, i pored temeljne istrage, nisu mogli ustanoviti ko su bili izvršioci.[386] Noću 2/3 avgusta 1941 partizani su pod voćstvom Hohkrauta upali u magacin celjskog ureda za puteve kod Sv. Marka u Trbovlju i odatle uzeli razne životne namirnice i posuđe, a pored toga i jedan sanduk sa 25 kg eksploziva. O ovome Nemci upočetku nisu bili obavešteni, jer to radnici nisu prijavili. Kada su kasnije saznali, Nemci su zatvorili nekoliko radnika tog nadleštva.[387] U toku iste noći između 3 i 6.30 časova i nezavisno od ove akcije oštećen je elektromotor u separaciji rudnika Zagorje. Iako je u toj akciji. pored oštećenja motora, pričinjena i šteta od oko 600 rajhs-

---

[383] Izveštaj žandarmeriskog okruga Trbovlje od 1 VIII 1941.

[384] Isto. — Izveštaj žandarmeriskog okruga Zagorje od 28 VII 1941 u arhivi žandarmeriskog okruga Trbovlje N 229/41 od 29 VII 1941.

[385] Hrovat. — Ribič, 5. — Izveštaj žandarmeriskog okruga Trbovlje, 1 VIII 1941. Prema lokalnom izvoru žandarmerije u Trbovlju, eksploziv je mogao biti uzet u vremenu od 26 jula do 6 časova 28 jula 1941. U to vreme nije tamo bilo nikakve kontrole, pa se nameće misao da je kontrola oslabila u sporazumu sa drugovima koji su trebali da izvrše rekviziciju eksploziva. Prema iskazu Hrovata, rekviziciju je izvršio Alojz Ribič sa svojim drugovima, i to 28 jula 1941. Ribič je u svojim uspomenama i sam naveo da je uzeo učešća u rekviziciji eksploziva u Trbovlju. Prema svemu ovome može se lako zaključiti da je eksploziv iz magacina u Bukovoj Gori odnet 28 jula i da ga je odneo Ribič na povratku iz akcije kod Ribje Peči.

[386] Izveštaj iz Trbovlja od 1 VIII 1941.

[387] Izveštaj iz Trbovlja od 27 VIII 1941. — Ribič, 5. — Slov. por. 12, 16 VIII 1941, 99. — Hrovat.

maraka, do prekida rada u pogonu nije došlo jer je postojao i rezervni motor. U toku istrage koju je preduzela žandarmerija u sporazumu sa Gestapoom i službom sigurnosti (Sicherheitsdienst — SD) uhapšeno je 37 ljudi koji su bili optuženi za saučesništvo i sprovedeno u Celje u zatvor.[388]

Nemci su 2 avgusta organizovali prvu akciju protiv partizana na Čemšeniškoj Planini. Kad je Sergej Krajger javio logoru o Nemcima, četa je odmah krenula preko Trojana na Kamence, gde je ostala tri dana, a zatim se prebacila na Pleše iznad Save. Tih dana je četa znatno porasla. Zbog nemačkog nasilja je mnogo novih ljudi otišlo u ilegalnost, a mnogi rudari iz Zagorja stupili su u partizane.[389] Za vreme zadržavanja na Plešama voćstvo čete izradilo je plan za napad na žandarmeriju i rudničku stražu u Zagorju i to u cilju nabavke oružja.[390] U napadu koji je i izveden noću 8/9 avgusta učestvovalo je 16 ljudi[391], a predvodio ih je Ciril Groznik. Napadom na samu žandarmerisku stanicu, koji je izveden između 0.30 i 1 čas, rukovodio je Franc Klukej. Partizani su bacili u stanicu više bombi i na nju dejstvovali vatrom iz pušaka. Istovremeno su 4 partizana pod komandom Iv. Graheka napala prostorije rudničke straže, bacila na njih nekoliko bombi, koje nisu eksplodi-

---

[388] Izveštaj iz Trbovlja od 27 VIII 1941. Sve ove dosta brojne i efikasne akcije izveli su partizani Trbovlja za dobrih pet dana. Sergej Krajger ih je 1944 na osnovu sećanja ukratko okarakterisao rečima: „Prve akcije sabotaže izvedene su 22 jula. Izvele su ih diverzantske grupe uz pomoć komunista ilegalaca i one su ispraznile magacine eksploziva u Trbovlju. Prve akcije ispisivanja natpisa, razbijanja signalnih znakova i putokaza na drumskim raskrsnicama, vršene su u Savinjskoj Dolini, Mariborskom i Celjskom okrugu na dan 14 juna, a u revirima 14 dana kasnije" (Nedeljko). U sećanju su mu ostali događaji iz pojedinih faza, ali ih je hronološki pomešao, a pritom i pogrešio u vremenu, jer su mu dani izvršenja pojedinih događaja izbledeli. Međutim, nemački izvori iz vremena događaja bili su, u pogledu datuma veoma tačni. Zahvaljujući baš njima može se dobiti jasna i tačna slika o vremenu događaja.

[389] Žandarmerija u Zagorju od 8 VIII 1941, u arhivi žandarmeriskog okruga Trbovlje N 281/41.

[390] Hrovat

[391] Hrovat. On je gotovo sve učesnike naveo poimence. Prema nemačkom izveštaju iz Trbovlja od 27 VIII 1941, tu je bilo oko 30 partizana. Ribič ih je cenio na oko 80 što je, međutim, jako preterano, jer u to vreme nije u revirima bilo ukupno 80 partizana.

rale, i obasipala ih vatrom. Napad je trajao oko pola časa, a zatim su se partizani povukli. Žrtava nisu imali, ali nisu uspeli ni da se dokopaju oružja.[392] Ipak su Nemcima zadali dosta straha i znatno oštetili prostorije žandarmeriske stanice. Da li je u žandarmeriskoj stanici bilo ljudskih žrtava, iz nemačkih izveštaja se ne vidi. U toku napada teže je ranjen narednik motorizovane žandarmerije Oto Tara (Otto Tharra) koji je sa još dva žandarma patrolirao u blizini žandarmeriske stanice.[393]

Napad na objekte Zagorja nije doneo materijalne koristi, ali je to bilo vatreno krštenje revirskih partizana. To je i uticalo na pisca članka *Zgodovinski polet slovenskih narodnih sil*, u „Slovenskom poročevalcu" od 16 avgusta 1941, da ga iskoristi za afirmaciju oružane borbe slovenačkih partizana. Nemci su bili potpuno svesni tog značaja, a to su uskoro i pokazali.

U cilju obezbeđenja čitave akcije u Zagorju, iste noći je oko 1.30 časova naročita grupa partizana iz Trbovlja pod komandom Alojza Ribiča izvela akciju na drumu koji vodi iz Zagorja u Trbovlje. Ona je na tom drumu koji je bio veoma značajan za saobraćaj, jer tada još nije bilo puta iza Save, eksplozivom porušila potporni zid, visok oko 9 m. Značaj ovog druma je bio utoliko veći što su Nemci mogli iz Trbovlja lako dovesti pomoć ugroženom Zagorju. Kad je odmah posle rušenja naišao iz Zagorja bolnički auto, u kome se vozio teško ranjeni Tara, survao se u levak od eksplozije dubok 5 m.[394]

---

392 Isto. — Slov. por. 12, 16 VIII 1941, 100. — Franc Klukej, Spomini na partizanske dni, Zasavski vestnik 30 od 31 VII 1952.

393 Izveštaj iz Trbovlja od 27 VIII 1941. — Hrovat. — Partizanstvo na Štajerskem. Broj nemačkih žrtava je u nenemačkim izvorima preteran, odnosno, izvori po tom pitanju nisu u skladu. Hrovat ih je ocenio na 12, Sergej Krajger na 8, a Klukej je napisao: „...pao jedan Nemac a drugi je bio ranjen. Možda su gubici Nemaca bili veći, ali su ih... prikrili".

394 Izveštaj iz Trbovlja od 27 VIII 1941. — Ribič, 6. O ustaničkom pokretu na području Revira u julu i prvoj nedelji avgusta postoje kratke beleške u Slov. por., zatim nemački izveštaji i memoarske beleške bivših partizana. Upoređivanjem svih tih podataka vidi se da gotovo svi govore o istim događajima, tako da o njihovoj istinitosti ne može biti sumnje. O tim istim događajima govore naročito prvi izvori koji su nastali još u toku rata, ili kao kasniji memoarski izvori. Malo je događaja pomenuto samo u jed-

Po završnoj akciji partizani su se povukli ka Sv. Lenartu iza Sv. Planine, ali su ih već 11 avgusta Nemci napali i dvojicu ranili.[395] Partizani su se odatle povukli na Čemšeničku Planinu i kada su ih Nemci ponovo napali 12 avgusta 1941[396], opet su se povukli, ali se pritom jedan deo čete rasturio[397], a ostatak se prebacio prema istoku na Kal nad Hrastnikom.

Za revirske partizane ponovo su nastala teška vremena. Odmah posle napada na objekte u Zagorju, za koji su i Nemci priznali da je bio planski, Nemci su udarili po civilima i partizanima. Hapšenja, streljanja, progoni i

---

nom izvoru. Takav je slučaj sa beleškom u Slov. por. od 25 jula 1941, o ubijenom gestapovskom funkcioneru. Takve su i dve beleške o dve partizanske akcije u izveštaju žandarmeriskog okruga Trbovlje od 1 i 27 VIII. Svi ostali događaji pomenuti su po dva, tri, pa čak i više puta.

Naročito mesto među izvorima imaju uspomene Alojza Ribiča, koje je posle rata napisao za zbirku *Spomini na partizanska leta*, III deo. Neke događaje je Ribič dobro opisao, ali su mu sećanja u pogledu određivanja vremena događaja izbledela. Kod svih izvora posebno je pitanje vremena kad su se događaji odigrali. Međusobna upoređivanja pokazuju delimičnu saglasnost po pojedinim datumima. Za utvrđivanje datuma mogu biti odlučujući samo izvori iz vremena događaja. Oni se međusobno slažu ili se bar ne sukobljavaju. Problematični mogu biti jedino memoarski izvori. Kad se poklapaju sa izvorima iz vremena događaja, oni su tačni, a problematični su ili uopšte netačni ako se ne slažu sa njima. Njihovi podaci o vremenu su naročito delikatni u slučajevima kad im navodi pretstavljaju jedine podatke o vremenu zbivanja nekog događaja. U takvim slučajevima tačnost im ne može biti apsolutno potvrđena.

Osim datuma, problematični su u memoarskim izvorima i podaci o broju i naoružanju ljudstva. Međusobnim upoređivanjem ne može se utvrditi koliko podaci odgovaraju realnom stanju, a u kojoj su meri samo procene. Procene ne sadrže samo memoarski podaci, već ih u nekim slučajevima ima i u izvorima iz vremena odigravanja događaja, naprimer, nemački izveštaj o broju partizana koji su učestvovali u napadu na žandarmeriju i stražu pogona u Zagorju. U izveštaju žandarmerije u Zagorju od 9 avgusta ocenjen je broj partizana na 30—40 (arhiva žandarmerije okruga Trbovlje 287/41), a izveštaj od 27 VIII 1941 na oko 30 naoružanih komunista.

[395] Ribič, 6—7. — Slov. por. 12, 16 VIII 1941, 100.

[396] Hrovat

[397] Među njima je bio i Hrovat koji je tri dana lutao po okolini, a zatim se predao Nemcima i rekao im sve što je o četi znao (Hrovat).

brojna i materijalna nadmoćnost bili su sredstva koja su ovde Nemci primenili da bi uništili partizanski i oslobodilački pokret. Udarili su na isti način kao u Gorenjskom.

U Zagorju su Nemci 9 avgusta reagovali, takoreći, odmah, tj. čim se razdanilo. U sporazumu sa kriminalnom policijom, Gestapoom, službom sigurnosti i zaštitnom policijom, žandarmerija je zatvorila oko 50 ljudi. Sledećih dana Nemci su uhapsili nove ljude. Hapšenja su se proširila na s. Radeče i Zidani Most. Mnogo ljudi, koji su pokušali da se spasu bekstvom, streljano je. U ostalim krajevima ovog područja, pa i u Hrastniku, bilo je u to vreme mirno. Aktivnost oslobodilačkog pokreta se, prema nemačkim izvorima, tu nije otvoreno ispoljavala.[398]

U progonima partizana presudnu je ulogu igralo nemačko pojačanje. 12 avgusta stigla su u Trbovlje tri voda zaštitne policije pod komandom kapetana Mehelsa (Mechels), a zbog akcije partizana doveden je privremeno u Trbovlje i jedan vod motorizovane žandarmeriske čete iz Celja. Ova su pojačanja raspolagala odgovarajućim naoružanjem i transportnim sredstvima. U trbovlju su preduzeta odmah široka čišćenja zemljišta.[399] Žandarmeriske stanice su primile naređenje da u toku noći moraju biti spremne za intervenciju na slučaj eventualnog partizanskog napada.[400]

U danima kad su se posle akcije u Zagorju vratili u okolna brda, najteži problem revirskih partizana bio je nedostatak oružja. Akcija u Zagorju nije im ga donela. Tražili su nove mogućnosti. Komandir Groznik i komesar Hohkraut su se o tome savetovali i odlučili da upute grupu pod komandom Groznika u Dolenjsko po oružje.[401] On je sa grupom krenuo, ali ju je napustio, tako da je u toku ne-

[398] Izveštaj iz Trbovlja od 27 VIII 1941. Franc Klukej je, u citiranom članku (vidi prim. 392) o nemačkim represalijama, naveo: „Sledećeg dana su Nemci počeli da maltretiraju žene za koje su znali ili sumnjali da su im muževi ili sinovi otišli u šumu. Poređali su ih pored zida škole u Toplicama i pred njih postavili mitraljez. Ispitivali su ih gde su „banditi". Žene su plakale. Pošto nisu mogli ništa da im dokažu, a kad su ih dovoljno naplašili, pustili su ih. Ovih dana su pohvatali mnogo ljudi i kasnije ih odveli u logor".

[399] Vidi prim. 398.

[400] Žandarmeriski okrug Trbovlje, br. 314, 16 VIII 1941.

[401] Ribič, 6—7. — Partizanstvo na Štajerskem.

mačkih proganjanja bila prepuštena sama sebi. Neki su se predali Nemcima, a ostali su otišli u Dolenjsko.[402]

Veći deo čete ostao je posle odlaska Groznika i dalje u brdima nad Trbovljem i Hrastnikom. Međutim, tu nije imao mira, ali ne zbog toga što je on uznemiravao Nemce, već što su Nemci uznemiravali njega. Sredinom avgusta su Nemci ponovo napali tu grupu i tada se ona podelila u dva dela. Sa jednim je otišao Hohkraut na Dobovec južno od Save, da bi naučio ljude kako da postupaju ako bi Nemci hteli da ih isele. Ovaj deo nije imao sreće. Nemci su ga okružili i razbili. Nekoliko su uhvatili, nekoliko se predalo, a veći deo se probio u Dolenjsko. Nemci su im zaplenili svu opremu i oružje.[403] Drugi deo ostao je i dalje u brdima više Revira i postao jezgro nove *Revirske čete*. Prema Ribičevim podacima ovaj je deo brojao 9 ljudi. Kod njih se kasnije vratio i Hohkraut i ponova preuzeo voćstvo revirskih partizana.[404]

Posle velikih nemačkih akcija sredinom avgusta i kasnije, kad se broj revirskih partizana veoma smanjio, ova je grupa morala početi gotovo od početka. Osnovni su problemi bili politička agitacija, nov priliv partizana i nabavka oružja.[405] Situacija se toliko pogoršala da je na mahove bilo u pitanju čak i prikupljanje hrane. Veze sa Revirima veoma su olabavile, mada su Nemci verovali da je stanovništvo Trbovlja uvek na vreme obaveštavalo partizane u njihovim skrovištima o policiskim akcijama.[406] Partizani, međutim, nisu živeli u „neprolaznim brdima“, već su po potrebi menjali pravac svojih pokreta.

Usled većih i čestih nemačkih akcija u rejonu Revira, Revirska je grupa krenula u drugoj polovini avgusta na sever gde se sastala sa Savinjskom četom i sa njom na-

---

[402] Partizanstvo na Štajerskem.

[403] Isto. — Opštu sliku, kakvu je u svojim memoarima dao Sergej Krajger, potvrđuje i izveštaj iz Trbovlja od 27 avgusta 1941: „Neprekidna policiska patroliranja većeg obima ne puštaju na miru ove bande i dosada su ona imala uspeha utoliko što su pojedini teroristi ranjeni ili zarobljeni, što su se neki sami vratili kućama i što je bilo nekoliko slučajeva da su isti, usled naglog napuštanja svojih skrivenih logora, morali ostaviti tu svoje oružje, koje je potom policija uspela da pokupi i skloni“.

[404] Ribič, 7 — Prema njemu je brojala 9 ljudi.

[405] Partizanstvo na Štajerskem.

[406] Izveštaj iz Trbovlja od 27 VIII 1941.

pala 25 avgusta stražu rudnika u Zabukovici. Pošto su partizani stigli još u toku dana, seljaci su ih primetili — jedan ih je seljak izdao Nemcima koji su pojačali stražu.[407] Prema nemačkom izvoru partizana je bilo oko 20—30. Napad su izvršili sa tri strane i pošto su približno jedan sat dejstvovali vatrom na stražu, povukli su se. Tom prilikom je ranjen jedan nemački žandarm koji je neposredno posle toga podlegao ranama.[408]

Po završenom napadu svi su se partizani vratili na svoja područja.[409]

Posle povratka na područje Revira, Revirska grupa nije ispoljavala naročitu aktivnost. Za to nije bila ni brojno dovoljno snažna, a ni Nemci tada još nisu bili prekinuli intenzivnu kontrolu zemljišta. Često su zatvarali ljude i streljali ih.[410] 4 septembra su čak izvršili veću akciju na Čemšeničkoj Planini gde su vršili pretrese i 10 ljudi zatvorili.[411] Atmosfera je još uvek bila zategnuta.

Umesto akcija, Revirska je grupa počela da vrši u Revirima agitaciju koja se, međutim, bazirala više na postignutim uspesima. U letku iz prve polovine septembra napisano je tada jednostavnim rečima: „Borba slovenačkih partizana je i u našim Revirima zadala fašistima prve osetne udarce i prisiljava ih da danas, kad bi morali sve snage baciti na front, rasipaju iste po čitavoj Evropi, pa i po našim krajevima. Pružajte svu pomoć partizanima u hrani, novcu i odelu. Stupajte u njihove redove. Ne dozvolite da vas isele i hapse, jer hitlerovski zločinci mogu vam doneti samo propast. Bezobzirno i bez sažaljenja izvršite obračun sa svakim izdajnikom i denuncijantom".[412] U ovim kratkim rečima sažeta je čitava problematika revirskih partizana.

Znak oživljavanja revirskih partizana bio je uklanjanje denuncijanta Franje Tavželja, koga su ubili 16 sep-

---

[407] Ribič, 7.

[408] Aus dem Berichte der Sicherheitspolizei (Iz izveštaja zaštitne policije) od 13 XI 1941 (Cit. BSP). — Slov. por. 18, 20 IX 1941, 135.

[409] Partizanstvo na Štajerskem.

[410] Takva su zatvaranja bila 26 i 30 VIII. Izveštaj iz Trbovlja od 24 IX 1941.

[411] Isto

[412] Letak uz izveštaj žandarmeriskog okruga Trbovlje od 10 IX 1941, br. 419/41.

tembra u 5.30 časova izjutra kad je iz svog stana polazio na rad. No, Nemci su odmah odgovorili represalijama i radi njega streljali 4 zatvorenika.[413] Time što su se za likvidaciju izdajnika osvetili streljanjem 4 svesna Slovenca, Nemci su i u Trbovlju primenili isti metod koji su u drugim krajevima primenjivali još ranije, naročito u Gorenjskom, Zasavju i Mariboru. Ovaj postupak u Trbovlju nesumnjivo je učinio snažan utisak, ali ne onakav kako su računali Nemci, tj. u njihovu korist, već na štetu njihovog ugleda. Prema letku, koji je rasturan u Trbovlju u drugoj polovini septembra 1941, represalijama je raskrinkan nemački režim kao krvav. Sem toga, Nemci su lažno prikazivali solidarnost stanovništva sa režimom jer su se služili davanjem nagrada i podmićivanjem, pozivali u pomoć najmračnije ljude i koristili ih kao denuncijante. Međutim, tim se nemačkim nasiljem slovenački ljudi nisu razoružali. Naprotiv, narodne snage su se pokrenule na borbu protiv okupatora koji je hteo da slovenački narod otera u tuđinu. Slovenački ljudi su otišli u brda i otuda branili svoju zemlju i interese svog naroda. U strahu za svoj plen, okupatori su odmah posegli za krajnjim sredstvima i počeli streljati najsposobnije ljude slovenačkog naroda koji su im slučajno pali u ruke: „Ali, varaju se Hitlerovi krvnici ako smatraju da će krvlju obuzdati slovenački narod, varaju se ako misle da će slovenački narod radi toga napustiti borbu, borbu za slobodu. Ne! Volja za odbranom postaje time još veća, duh otpora još snažniji, a slovenački narod stoji još čvršće u borbenim redovima i produžava borbu za slobodu“.[414]

Raspoloženje naroda nije bilo povoljno. Ljudi su se osećali veoma potištenim, a za to su imali dovoljno razloga: nemačko nasilje, policiske mere, a pored toga i neprekidan strah od iseljenja, bili su činioci koji nisu mogli povoljno uticati na njihovo raspoloženje. Nemci su sami priznali da se raspoloženje stanovništva menjalo na njihovu štetu baš iz straha od iseljavanja — naprimer, u pograničnom s. Krmelju duž pruge Sevnica — Trebnje. Prema

[413] Izveštaj iz Trbovlja od 24 IX 1941. — Partizanstvo na Štajerskem. U nemačkom originalnom izvoru ime denuncijanta glasi Franz Tausel, što na slovenačkom jeziku znači Tavželj.

[414] Žandarmerija Trbovlja Nr. 665/27 IX 1941, u arhivi žandarmeriskog okruga Trbovlje Nr. 498/41.

njihovom pisanju, stanovnici Krmelja nisu upočetku hteli da čuju ništa o italijanskoj okupaciji, a posle nekoliko sedmica raspoloženje se, usled glasova o iseljenju, potpuno izmenilo.[415] Ni na užem području Trbovlja nije bilo drukčije. Nemci su to osetili po neprijateljskom držanju prema svojim oružanim snagama i odbijanju nemačkog pozdrava.[416]

Mir na području Revira bio je prinudan. Okupatori su ga postigli jer su revirskim zemljištem ponovo prokrstarili i partizane delom pohvatali, a delom im pokupili oružje ili ih proterali sa područja koje im je, usled akcija čišćenja, postalo nesigurno.

Takav sud o ustaničkoj aktivnosti na području Revira stvorili su sami Nemci[417] i on nije bio baš nepravilan.

Na krizu partizanskog pokreta u Revirima nisu uticale samo početničke slabosti u partizanskoj taktici i nedovoljno iskustvo, slabo osiguranje logora, nepoznavanje oružja i još više oskudica u njemu, već u velikoj meri i nemačka oružana sila i njena nadmoćnost. Te nadmoćnosti i sa njom vezanih uspeha nisu bili svesni samo lokalni nemački faktori već i viši nadležni organi. Komandant policije bezbednosti alpiske zone Maskus otvoreno je priznao tu činjenicu kad je u dnevnoj zapovesti br. 43 javno pohvalio kapetana Mehelsa što je „stišao“ industrisko područje u trbovljanskom kraju: „Kapetanu Mehelsu i njegovom štabu uspelo je da unište najveći deo komunističke bande, stim što su polovinu justificirali, a ostatak rasterali. Pri tome je zaplenjeno gotovo sve oružje ustanika. 5 septembar 1941 možemo uzeti kao dan kad je na tom području opasnost bila otstranjena i zagarantovan delimičan mir. Takav uspeh na teškom brdskom zemljištu bilo je moguće postići samo sa dobrim voćstvom i bezobzirnom aktivnošću svakog člana Mehelsove komande. Kapetanu... Mehelsu i pridatim članovima njegove komande odajem zato... naročito priznanje“.[418]

---

[415] Izveštaj iz Trbovlja od 27 VIII i 24 IX 1941.

[416] Izveštaj iz Trbovlja od 24 IX 1941.

[417] Isto

[418] Nemačka arhiva u AMNO. U nemačkom originalu stoji: Es ist dem Hauptman Mechels und seinem Kommando gelungen den grössten Teil der komunistischen Bande durch Gefangennahme und

Ustanička žarišta u zapadnom i istočnom delu Gorenjskog i Revirima imala su, pored opštih ciljeva, i posebnu ulogu na koju su ukazivala sama mesta prve partizanske aktivnosti, a to je da se ometa, a, po mogućstvu, i spreči iseljavanje slovenačkih ljudi. Osim sabotaža na glavnoj železničkoj liniji, koje su same po sebi odražavale taj cilj, o njemu govore i izvori iz tog vremena, naime, izjava Hrovata na saslušanju u kojoj je kazao da su partizani između sebe govorili da će, ako se u Trbovlju ne prestane sa iseljavanjem i zatvaranjem, upasti jedne noći u varoš i uništiti sve Nemce.[419] Ideja otpora protiv iseljavanja u vreme prvih ustaničkih talasa krajem jula i početkom avgusta povezala je iznutra područje Revira sa područjima Kamnika i zapadnog dela Gorenjskog.[420] Mada partizanska aktivnost nije bila jedini razlog za obustavljanje iseljavanja, ipak je odlučan otpor u raznim oblastima, koji je uglavnom bio istovremen, uticao na nemačku okupacionu vlast tako da je obustavila preseljenje slovenačkih ljudi iz Gorenjskog. Ovu je činjenicu nekadašnji koruški „gaulajter" i šef civilne uprave u Gorenjskom dr Fridrih Rajner (Friedrich Rainer) priznao na procesu u Ljubljani 1947: „Prestali smo sa iseljavanjem zato što je narod bio veoma uzbuđen i oslanjao se na oslobodilački pokret".[421]

Opšti tok aktivnosti partizanskog pokreta bio je u sva tri žarišta (Kamniku, Zapadnom Gorenjskom i Revirima) veoma sličan. Upočetku su svuda vršene intenzivne pripreme, zatim im je usledio kratak polet, pa opadanje i kriza do koje je došlo i usled nemačke snage, brutalnosti i aktivnosti. Razvoj partizanskih jedinica odvijao se u skladu sa opštim razvojem. Svuda su najpre nastale manje partizanske grupe koje su se zatim putem udruživanja ili sna-

---

Justificierung zu vernichten..." (Kapetanu Mehelsu i njegovoj komandi pošlo je za rukom da zarobi i uništi najveći deo komunističke bande.)

[419] Hrovat

[420] O posebnoj ulozi prve partizanske aktivnosti u Gorenjskom govorio je Miha Marinko na zasedanju Narodne skupštine LRS 8 jula 1951: „... težište tih napada je bilo usmereno na gorenjsko-kamničko područje, pošto su tu partizanske jedinice, ojačane naročito borcima iz Ljubljane, bile relativno najbrojnije i pošto smo želeli da Nemcima sprečimo masovno iseljavanje Slovenaca koje je tada otpočelo u Gorenjskom..." Ljud. prav. 134, od 9 VI 1951.

[421] Fr. Saje, Belogardizem, Ljubljana 1951, 39.

žnijeg priliva novih ljudi preformirale u čete. Ove su se pojavile krajem jula ili tek u avgustu, tako da bi se moglo reći da ni kod ova tri partizanska žarišta, u kojima je razvoj bio najbrži, nije u toku jula još bilo četnih formacija, sposobnih za akcije. Pošto je prelazak u borbenu aktivnost kategorički iziskivao njihovo formiranje, to su se tek tada u duhu odredaba Partizanskog zakona pojavile čete kao kompaktne jedinice. Štaviše, operativne su potrebe u prvoj polovini avgusta dovele u zapadnom i istočnom delu Gorenjskog čak do pojave bataljonskih formacija koje su, međutim, imale u to vreme samo trenutan značaj, jer je nemačka ofanziva suviše rano prouzrokovala opadanje razvoja partizanskog pokreta u operativnim razmerama. Na terenu su posle toga dejstvovale samo čete, a u više slučajeva praktično čak i manje jedinice koje su bile slične partizanskim grupama u početnoj fazi razvoja. Obično su takve grupe (skupine) nazivali tada vodovima[422], što je bilo u skladu sa organizaciskom šemom prema Partizanskom zakonu. Prema brojnom stanju boraca takvi su vodovi često bili po jačini jedva ravni desetini. Njihova se uloga sastojala u tome što su postali centri za okupljanje novih partizana i jezgra novih partizanskih jedinica.

---

[422] Naprimer, komandir Rašiške čete (Jošt) i komandir Revirske čete (Nedeljko).

AKTIVNOST PROTIV OKUPATORA U SEVERNOJ I ISTOČNOJ SLOVENIJI

Područje Revira bilo je u danima prve partizanske aktivnosti u Štajerskoj posrednik u prenošenju direktiva krajevima koji se nalaze u severnom delu Slovenije. Kanal je iz Ljubljane vodio u Štajersku preko Trbovlja. Na sastanku u Ostrožnom kod Celja, sredinom jula 1941, drug Sergej Krajger, koji je u to vreme povezivao Trbovlje neposredno sa Ljubljanom, pretresao je zajedno sa savinjskim i celjskim partiskim organima uputstva koja je primio u razgovorima sa drugom Kardeljem u Ljubljani.[423] Konferencija u Ostrožnom nije bila toliko značajna za područje Revira, koliko za celjsko i savinjsko područje. Pošto je na konferenciji učestvovao i Slavko Šlander, koji je posle nje otišao u severni deo Slovenije prema Pohorju i Mariboru, to je konferencija bila značajna za razvoj partizanskog i oslobodilačkog pokreta i u tom delu Slovenije.

Posledice savetovanja u Ostrožnom najpre su se pokazale na celjskom i savinjskom području, a u severnom delu Slovenije nešto kasnije. Na celjskom i savinjskom području su krajem jula nastale dve partizanske grupe od partijaca koji su se povukli u ilegalnost — *Celjska* u istočnom delu celjske okoline, a *Savinjska* u Savinjskoj Dolini više Celja.

Okolina Celja bila je polazna tačka za vezu po političkoj liniji sa krajevima pored Save od Zidanog Mosta u pravcu Krškog. Pomoću te veze odvijala se propagandna aktivnost koju su Nemci na tim sektorima veoma brzo otkrili. Pošto su noću 29/30 jula u Zidanom Mostu bili

---

[423] Partizanstvo na Štajerskem.

rasturani leci, žandarmerija je sutradan uhapsila dva mladića koji su kasnije izjavili da su propagandni materijal dobili u Celju.[424] Značajnija je bila veza sa Krškim gde se po direktivama CK KPS prikupljala diverzantska grupa, sakupljala oružje i pripremala se za akcije. Na nesreću, Nemci su je veoma brzo otkrili. Krajem jula stigla je u Krško Ivanka Vranjekova, učiteljica u Grižama kod Celja, kao kurir sa propagandnim materijalom. Imala je nalog da ga preda braći Radu i Milu Kaplanu, koji su bili u Videmu kod Krškog zaposleni kao berberski pomoćnici. Vranjekova ih nije lično poznavala. Nesrećnim slučajem stigla je baš u ponedeljak, 28 jula 1941, kad su berbernice bile zatvorene. Propitivanjem i traženjem skrenula je na sebe pažnju, što je dovelo do kobnih posledica, jer je u Kregarevoj berbernici zbog rasejanosti zaboravila tašnu sa propagandnim materijalom. Kregarev pomoćnik je zaboravljenu tašnu pretražio, odneo je komandi nemačke policije u Krškom i sve prijavio. Nemci su onda uhvatili čitavu grupu i izveli je pred sud. Istragu je vodio šef civilne uprave u Štajerskoj Iberajter lično. Na proces je svakako uticala i činjenica što su u to vreme u Gorenjskom, a još više u Trbovlju, već bile izvedene neke sabotaže. Nemci su očekivali da će do sabotaža doći i u Zasavju. Zato su se odlučili da im stroga kazna posluži kao preventivna mera, te je 29 jula čitava grupa od 10 lica osuđena na smrt, i već sutradan 30 jula rano izjutra streljana u jelovoj šumi Dobravi kod Brežica (8 km istočno od Krškog). Sahranjeni su svi u zajednički grob.[425]

U objavi o izvršenju kazne ovo je streljanje objašnjeno sledećim rečima: „Ova lica, koja su bila uhvaćena u grupi, posedovala su oružje, municiju i eksploziv (eksplozivne metke i štapin), a osim toga imali su kod sebe veliki broj ustaničkih štampanih stvari. Time su oni prekršili odredbe šefa civilne uprave, a odredbe o oružju, municiji, eksplozivu i vojnoj opremi od 17 maja 1941 (V. u. A. Bl. Nr. S. 104) predviđaju za to smrtnu kaznu“.[426]

---

[424] Izveštaj iz Trbovlja od 1 VIII 1941.

[425] Akt Sreskog narodnog odbora u Krškom, tajništvo br. 13571/1 od 21 XII 1948. — Slov. por. 1941, 291, prim. 103. — Stanko Škaler, Prvih deset žrtev, Borec 1953, 278 s.

[426] Zbirka talaca u AMNO.

Streljanje 10 Slovenaca u Dobravi kod Brežica bila je prva krvava represalija Nemaca nad Slovencima posle okupacije 1941 godine. U Zasavju su Nemci postigli time cilj i usporili osnivanje partizanske grupe od mesnog stanovništva.[427]

Grupe u užoj okolini Celja duže su se održale. Plan njihovih akcija bazirao je na direktivama koje su donete na partiskoj konferenciji u Ostrožnom sredinom jula 1941: paliti nemačka gazdinstva, progoniti članove „Kulturbunda", napadati žandarmeriske stanice, rušiti saobraćajne veze, železnice i drumove, organizovati opšte sabotaže, uklanjati slovenačke izdajnike[428] kojih je u prvo vreme bilo mnogo, naročito među seljacima koji su potpali pod uticaj nacističke propagande.

Jezgro *Celjske grupe* je prema memoarskim podacima nastalo 20 jula 1941.[429] Prvi logor postavila je grupa na brdu Razselno u blizini Št. Jura kod Celja. Prema Štanteovim podacima brojala je 12 ljudi. Njoj su se priključila i dva Arabljanina, Junis i Krim, koji su pobegli iz nemačkog zarobljeništva.[430] Grupu je upočetku vodio učitelj Franjo

---

[427] Posmrtna beleška u Slov. por. br. 11 od 9 VIII 1941 pominje 10 palih. Delo br. 2, izdato krajem avgusta 1941, pominje ih samo 9, a ne govori o učiteljici Ivanki Vranjekovoj. Isti broj pominje u posmrtnoj belešci i Slovenski dom od 14 VIII 1941. On još dodaje da su bili uhapšeni 29 jula u Krškom i sledećeg dana osuđeni. Prema podacima u Delu 2 1941 tog dana su i streljani; to isto navodi i Slov. por. ali ne navodi dan izvršenja presude.

[428] Vidi prim. 181. — Dorfmajster (nap. 63). Dorfmajster je među zadacima koje je postavilo partisko voćstvo za širu okolinu Celja nabrojao iste one koji se pominju u izveštaju žandarmeriskog okruga Maribor (nap. 181), samo što je spojio zadatke Celjske i Savinjske partiske organizacije.

[429] Borec 1952, str. 271, članak *V spomin na celjsko četo i* Slov. por. od 19 jula 1952, br. 170 članak *20 julij, ustanovitev celjske čete — praznik mesta Celja.*

[430] Izveštaj Pokrajinskog komiteta za Štajersku u arhivi CK ZKS. Izveštaj nema datuma, ali se prema sadržaju može zaključiti da je bio upućen krajem septembra 1941. U njemu se pominje 14 ljudi, uključujući i oba Arabljanina. — Petar Stante-Skala *Prva celjska četa* u Spomini na partizanska leta IV, PK Ljubljana 1950, 39—52 (40) — cit. Stante.

Vrunč-Buzdo, a zatim Vilč Šlander.[431] Na sastanku u Ostrožnom bio joj je već unapred određen zadatak: paliti nemačka imanja, progoniti „Kulturbund" i napasti žandarmerisku stanicu u s. Slivnici.[432] Kad se i kako eventualno preformirala u četu, nije poznato. U memoarskim izvorima grupa se više puta naziva četom, mada se u ono vreme, kad je brojala jedva 12 ljudi, nije moglo misliti na formiranje čete u smislu Partizanskog zakona, već više na jedinicu čijoj je veličini odgovarao pojam grupe. Iako u političkom pogledu grupa nije mnogo radila, ona je plan akcija prihvatila ozbiljno. U prvoj polovini avgusta članovi ove grupe spalili su kozolce sa žitom nacističkom veleposedniku Krisperu kod Celja.[433] Isto tako su sredinom avgusta zapalili Majdičevu privrednu zgradu i zamak Bežigrad kod Celja.[434] Pored toga, pripremali su se za napad na žandarmeriju u s. Slivnici kod Št. Jura. Međutim, Nemci su ih preduhitrili i već 11 avgusta preduzeli napad na njih i uz pomoć seljaka, koji su stali na stranu Nemaca, gonili ih i prinudili da se rasture, ali su pritom ipak Nemci pretrpeli prilične gubitke. Partizani su tada izgubili Vrunča koga su Nemci uhvatili u dolini reke Voglajne, odveli u Celje i kasnije streljali.[435] Rastureni partizani su se uskoro opet sakupili i odlučili da kazne smrću seljaka iz Št. Ruperta koji ih je izdao kod Slivnice. Međutim, zbog žene i

---

[431] Nedeljko — Sergej Krajger. — Stane Terčak, Celje v borbi za svobodo, Savinjski vestnik 18 VII 1953 (cit. Sav. vestnik, 18 VII 1953).

[432] Vidi prim. 382. — Sav. vestnik, 18 VII 1953.

[433] Slov. por. 15, 30 VIII 1941, 115. — Stante, 40.

[434] Slov. por. 18, 20 IX 1941, 135. Izveštaj PK za Štajersku, u kome se pominje da su partizani, pre nego što je pao Vrunč, zapalili dve privredne zgrade u Teharju.

[435] Stante, 40—50. — Slov. por. 15, 30 VIII 1941, 115. Slov. por. je pominjao 6 ubijenih žandarma, a iz podataka Stantea njihov se broj ne može tačno utvrditi. Kad su Stante i Vrunč išli u izviđaje može se računati da je reč o 2 — o 1 žandarmu i 1 seljaku; kasnije, kad su Nemci organizovali akciju čišćenja protiv partizana, Stante je naveo da su Arabljani ubili 3 oficira i nekoliko esesovaca. (O Vrunču vidi Delo 3/1941.) Izveštaj PK za Štajersku pominje 5 mrtvih žandarma. — Slov. por. 1941, prim. 143. — Sav. vestnik, 18 VII 1953. Članak Terčaka je značajan naročito zbog izveštaja nemačke žandarmerije u Slivnici od 12 VIII 1941, u kome je komandir žandarmeriske stanice javljao o hapšenju Fr. Vrunča na dan 11 VIII 1941 i o akciji kod Slivnice.

dece su se smilovali i pustili ga, ali ih je on kasnije ponovo izdao.[436]

Posle akcije kod Slivnice voćstvo grupe preuzeo je Vilč Šlander. On je odveo partizane u s. Planinu više Sevnice, ali su ih negde na drumu iz zasede napali Nemci. Među žrtvama bio je i Vilč Šlander. Partizani su se uz velike teškoće probili. Posle ovih događaja pokazalo se da se u seosko stanovništvo nisu mogli uzdati. Kad su ipak ušli u jednu seosku kuću, u brdima između Sevnice i Št. Jura na pruzi Celje — Maribor, domaćica je otišla da obavesti žandarmeriju. Kada je komandir došao sam da ih kontroliše, partizani su ga ubili i zatim se odmah povukli.[437] Bilo ih je još svega petorica. Vratili su se u Št. Rupert kod seljaka kome su ranije bili oprostili život zbog izdaje Nemcima, računajući da će iz zahvalnosti za život sada biti lojalan. Međutim, seljak ih je lepo primio i smestio u mlin, a zatim je otišao po Nemce u s. Štore kod Celja. Nemci su mlin opkolili i, pošto se partizani nisu hteli predati, zapalili su ga. Kako se zapalila i susedna kuća, jedan od žandarma je pomagao kod gašenja. Taj momenat je iskoristio partizan Iztok, oborio metkom žandarma, iskočio iz mlina i pokušao da se probije kroz nemački obruč. Plan mu nije uspeo i tek što je iskočio kroz vrata, pao je smrtno pogođen. Ostala četvorica su izgorela u mlinu.[438]

Slučaj u mlinu desio se u večernjim časovima 27 avgusta 1941. U njemu je propala čitava Celjska grupa. Od nje je, osim Seničarjeve, ostalo u životu samo Petar Stante-Skala, koji je u to vreme bio na oporavku. Posle toga na području Celjske grupe nije duže vremena bilo nikakvih partizana.

---

[436] Slov. por. 18, 20 IX 1941, 135. — Stante, 50.

[437] BSP. U nemačkom se izvoru ne navodi vreme izvršenja događaja, ali prema hronološkom redu kojim su oni nabrajani, to se najverovatnije desilo 25 VIII 1941. O događaju je za Nedeljka pisao i Sergej Krajger, no bez podataka o danu izvršenja. Stante je opisao samo prvi događaj (Stante, 51).

[438] Stante 51 s. — BSP. U ovom se dokumentu tačno navodi vreme kad se odigrao slučaj u mlinu, a isto tako i u izveštaju žandarmeriskog poručnika Halera (Haller) u Sav. vestniku, 18 VII 1953.

Savinjska grupa je obrazovana zapadno od Celja u Savinjskoj Dolini. Kao uvod u akciju prvi članovi ove grupe su izveli sredinom jula nekoliko propagandnih akcija: ispisali su na vidnijim mestima protivhitlerovske i protivnemačke parole i uništili nekoliko saobraćajnih znakova i putokaza. Pre odlaska u partizane oni su se (26 jula?) skupili pored Savinje, u podnožju Zabukovice između mostova kod s. Griže i s. Petrovče. Prema sećanju Ludvika Zupanca-Iva, grupa je na zbornom mestu brojala 17 ljudi.[439] Sačinjavali su je većinom rudari iz s. Zabukovice i s. Liboja i seoski mladići iz Savinjske Doline. Sa zbornog mesta grupa je odmah otišla za planinu Dobrovlje. Prvi komandir je postao Josip Letonja, docniji sekretar Savinjskog okružnog komiteta, a komesar Janez Pečnik, rudar iz Trbovlja.[440] Zadatak grupe, odnosno čete koja se formirala na zbornom mestu ili nešto kasnije, bio je: rušiti saobraćajne veze, prugu i drumove i uklanjati slovenačke izdajnike.[441] U pogledu rušenja saobraćajnih veza ona svoj zadatak nije izvršila; većom snagom se bacila na čišćenje sela od izdajnika i denuncijanata i na paljenje kuća slovenačkih iseljenika u koje su se sada smestili Nemci. Tako je grupa već u prvoj polovini avgusta u okolini s. Žalca uklonila denuncijanta Matevžeka.[442] U to je vreme likvidirala i jednog žandarma i jednog denuncijanta u s. Grižama.[443] 12 avgusta uveče partizani te grupe stigli su u Dobrovlje kod Alojza Tešnikara (Teschnikar) i zatražili

---

[439] Zbornik VI/1 80, prim. 8, dok. 31. U članku *Savinjska četa* u Sav. vestniku 25 VII 1953, Zupanc je napisao: „Bilo nas je petnaest..."

[440] Nedeljko — Sergej Krajger. — Slov. por. 170, 19 VII 1952; članak *10. julija — ustanovitev Celjske čete — praznik mesta Celja.* Pisac tog članka smatra da su prve akcije usledile već 14 juna. Smatram da je pogrešio bar za mesec dana. Slično drugim krajevima Štajerske, ni u Savinjskoj Dolini nije moglo doći do takvih ofanzivnih akcija pre napada Nemačke na Sovjetski Savez i pre nego što su izvršene odgovarajuće pripreme prema uputstvima iz centra. Sporno je i ime komesara Pečnika, jer se pored imena *Janez* javljaju i imena *Franc* i *Anton.*

[441] Vidi prim. 382.

[442] Slov. por. 15, 30 VIII 1941, 115. Slučaj se morao desiti pre 11 avgusta pošto ga BSP, koji beleži događaje počev od 11 avgusta, ne pominje. Ime Matevčak koje navodi Slov. por. svakako je nepravilno. Pravilno je ime Matevžek. Vidi Sav. vestnik 25 VII 1953.

[443] Slov. por. 18, 20 IX 1941, 135.

da napusti kuću u kojoj se nastanio. Tešnikar, koji je bio Nemac i vođa nacističke organizacije „Štajerske domovinske zveze“ preteče nemačke NSDAP (Nazionalsocialistische deutsche Arbeiter Partei), odupro se i partizani su ga streljali.[444]

25 avgusta su partizani Savinjske grupe zajedno sa partizanima iz Trbovlja napali Zabukovicu. Napad nije u celini uspeo; rudnička straža imala je samo neznatne gubitke.[445] Noću 2/3 septembra Zabukovica je ponovo napadnuta, ali i tada bez većeg uspeha. Bio je samo teško ranjen rudnički stražar Karel Golovšek, koji je podlegao ranama.[446]

Partizani su se povukli veoma nespretno; povlačenje se pretvorilo u bekstvo, mada za to nije bilo nikakvog razloga. Mitraljesci su čak izgubili mitraljez.[447] 12 septembra u Kaplji, u opštini Št. Pavel, bacili su bombu u stan J. Kolera (Koller) koga su osumnjičili zbog potkazivanja i teško ga ranili, tako da je morao biti prenet u celjsku bolnicu.[448] Savinjski partizani su u to vreme u velikom obimu palili imanja iseljenih Slovenaca. Prema „Slovenskom poročevalcu“, takvih je slučajeva bilo oko 15.[449]

Aktivnost savinjskih partizana je najzad izazvala Nemce da protiv njih preduzmu akciju. Njen idejni nosilac bio je krajsfirer Dorfmajster (Kreisführer Dorfmeister)

---

[444] BSP

[445] Isto. — Izveštaj PK za Štajersku. — Ribič, 7. — Slov. por. 18, 20 IX 1941, 135. Napad na Zabukovicu opisao je vrlo detaljno Zupanc u Sav. vestniku od 25 VII 1953, ali je netačno naveo vreme izvršenja — veče 23 VIII 1941.

[446] BSP

[447] Izveštaj PK za Štajersku. — Slov. por. 20, 11 X 1941, 154. Slov. por. opisuje napad na Zabukovicu kao da su je partizani istog dana dvaput napali. Međutim, stvarno nije bilo tako. Dopis u Slov. por. možemo shvatiti pravilno ako spojimo napad koji su izveli drugovi iz Savinjske Doline sa napadom drugova iz Trbovlja, tj. napad od 25 avgusta i njihov posebni napad noću 2/3 septembra. Za takvo tumačenje govori izveštaj PK, koji pominje dva posebna napada, jedan u sadejstvu sa drugovima iz Trbovlja i drugi bez njih. U prilog takvog shvatanja govori i BSP, koji isto tako pominje Zabukovicu samo dvaput.

[448] Slov. por. 20, 11 X 1941, 154. BSP. Slov. por. je javio da je jedan gestapovac u Št. Pavlu ubijen. BSP o tome navodi samo to da je bio slovenačkog porekla i „ohne Parteizugehörigkeit“.

[449] Slov. por. 20, 11 X 1941, 153.

koji je krenuo na partizane u duhu naredbe šefa civilne uprave u Donjoj Štajerskoj od 16 avgusta 1941, o kojoj će kasnije biti više govora. Dorfmajster je za suzbijanje partizanske aktivnosti organizovao na svom području snage koje su mu bile stavljene na raspolaganje: vermane (Wehrmann — austriski domobran), policiju i žandarmeriju. Organizaciju tih snaga označio je kao „samopomoć“ koja je trebala da na najbrži način prinudi „propale komuniste“ da napuste svoj rad.[450] Ove su snage sarađivale kod progona celjskih, a kasnije i savinjskih partizana. Nemci su se za ovo dobro pripremili. Pošto su preko obaveštajne službe saznali gde su se partizani zadržavali, poslali su ljudstvo celjskog policiskog bataljona da 20 septembra posle podne, zajedno sa mesnom žandarmerijom, napadne brdo Veliki Vrh kod s. Šmartnog ob Paki. U blizini logora došlo je do borbe u kojoj je jedan Nemac teško ranjen te su ga morali preneti u celjsku bolnicu. U toku borbe Nemci su zarobili jednog ranjenog partizana i odmah ga ubili.[451]

Napad na Veliki Vrh kod Šmartnog ob Paki bio je odraz nemačkog pojačanog nasilja koje je prošireno i na Savinjsku Dolinu. Nasilje koje se naročito u toku septembra zaoštrilo na tom području, osetili su kako partizani tako i politički radnici na terenu. Dorfmajster ne samo što je poslao oružane snage protiv partizana, već je zaveo i policisku i žandarmerisku kontrolu nad civilnim stanovništvom, a u prvom redu nad sumnjivim licima. Zastrašeno ljudstvo počelo se odvajati od Osvobodilne fronte, a ilegalci, koji su još ostali posle raznih nesreća, nisu mogli dobiti ni stana ni prostorija za sastanke.[452] Kriza se, dakle, zaoštrila i u Savinjskoj Dolini.

*

Za oslobodilački pokret u severnom delu Slovenije bilo je veoma značajno to što se mogao osloniti na snažan industriski centar u Mariboru gde su radničke organizacije bile jake još pre rata. Posle nemačke okupacije radništvo

[450] Vidi prim. 63 (Dorfmajster).

[451] BSP.

[452] Izveštaj PK za Štajersku. Uputstva za kontrolu nad civilnim stanovništvom nalaze se u naređenju Dorfmajstera br. 49. Vidi prim. 63.

je u Mariboru i njegovoj okolini, kao i u drugim krajevima Slovenije, postalo nosilac oslobodilačkog pokreta. Neumorni inicijatori i izvršioci bili su i tu članovi partiskih organizacija, kojima su se odmah upočetku priključili i drugi svesni radnici.

Posle osnivanja Protiimperijalistične fronte u Ljubljani, u Maribor je, u sporazumu sa CK KPS i po nalogu voćstva svoje grupe, stigao drug Stane Kovač sa zadatkom da stvori radničko jedinstvo na taj način što će povezati hrišćanske socijaliste i pretstavnike Komunističke partije. To nije bilo teško ostvariti, i sporazum je bio ubrzo postignut, jer je osnovu za njega stvorila još predratna saradnja pomenutih grupa. Razgovori su zatim krajem maja[453] produženi na sastanku u Rimskim Toplicama. Time je ostvareno radničko jedinstvo, a Protiimperijalistična fronta je postala stvarnost i u Štajerskoj. Posle toga su otpočele pripreme za oružanu borbu i u Štajerskoj. Nemačko nasilje nad Slovencima, zatvaranja i iseljavanja, a naročito napad na Sovjetski Savez, bili su faktori koji su potpomagali i ubrzavali pripreme. Duša novog pokreta bili su Slavko Šlander i Miloš Zidanšek. Pod njihovim voćstvom obrazovan je još juna Vojni komitet u Mariboru.[454] On je formiran na konspirativnom sastanku na peščanoj obali Drave između Pobrežja i Zrkovaca. Na sastanku su donete odluke: da svi partiski funkcioneri moraju ići u ilegalnost; da treba prikupljati oružje, obrazovati diverzantske grupe i zatim preduzimati sabotaže.[455]

Međutim, rad aktivista oslobodilačkog pokreta postao je uskoro veoma težak. Aktivisti su doduše bili agilni i požrtvovani, ali su spoljašnji uslovi bili veoma nepovoljni. Nova politička organizacija, „Štajerska domovinska zveza“, svugde je rasplela svoje mreže. Služba bezbednosti okupatora (Sicherheitsdienst) i Tajna državna policija Geheime Staatspolizei (Gestapo) funkcionisale su besprekorno. Usled sistematskog iseljavanja Slovenaca redovi svesnih Slovenaca su se u Mariboru vidno smanjivali. Ostali su bili pod

---

[453] M. Zgonik, Iz zgodovine osvobodilnega gibanja, Vestnik 166, Maribor, 17 VII 1951 (cit. Zgonik).

[454] Isto. — Major Boris Čižmek *Med prvimi partizani na Štajerskem* u *Spomini na partizanska leta II*, Ljubljana 1948, 5—15 (cit. Čižmek).

[455] Zgonik, Vestnik br. 166.

uticajem jakog političkog i vojničkog aparata nemačkih okupatora. Najgore je bilo, međutim, izdajstvo. Okupatoru je uspelo da za svog poverenika pridobije starog komunistu Lojza Zorka, koga su posle okupacije pustili iz zatvora pod uslovom da stupi u službu Gestapoa. Kao gestapovac on se uvukao u gradski komitet, upoznao sve vodeće komuniste, učestvovao na raznim sastancima i sednicama, došao do evidencije nad radom svih ćelija i dobro upoznao suštinu oslobodilačke organizacije u Mariboru. Za kratko vreme postao je najveća nesreća za pojedince i pokret. U toku avgusta i septembra gestapovcima su uz njegovu pomoć pali u ruke gotovo svi vodeći komunisti mariborske oslobodilačke organizacije, koji su kasnije streljani kao taoci ili su odvedeni u koncentracione logore, ukoliko nisu već ranije otišli u partizane.[456]

Varnica oslobodilačkog pokreta iz Maribora zahvatila je i dolinu Mislinje i Meže. Uputstva za sakupljanje oružja i pripremanje na oružanu borbu doneo je Miloš Zidanšek kao delegat Mariborskog vojnog komiteta. On je stigao oko 22 juna 1941[457], a već dva dana kasnije žandarmerija iz Guštanja izveštavala je Celovec da je 23 juna otkrila kako su komunisti počeli da rade protiv Nemačke.[458] Time je ona potvrdila da je Zidanšekovo seme palo na plodno tle. Pristalice oslobodilačkog pokreta počele su pripremati dve grupe — *Mislinjsku* u Mislinjskoj i *Mežišku* u Mežiškoj Dolini. Međutim, nijedna od njih nije razvila stvarnu ustaničku aktivnost. Žandarmerija u Guštanju je 13 avgusta izvestila da u Mežičkoj Dolini nije dotad bilo rasturanja letaka niti ispisivanja parola. Te je navode i kasnije u više mahova potvrdila.[459] Mislinjska je grupa išla tako daleko da se povukla u ilegalnost, a Mežiška nije ni došla do ilegalnosti. Članovi Partije u Prevaljama, Lešama i Holmecu pripremali su se jula 1941 da miniraju most kod fabrike hartije u s. Dobjoj Vasi kod Guštanja i

---

[456] Isto. — Vestnik 167, 18 VII 1951.

[457] B. Žolnir, Slovenjgraški okraj med narodnoosvobodilno borbo, Slovengradec ob 700-letnici, Slovengradec 1951, 54, (cit. Žolnir).

[458] Izveštaj guštanjske žandarmerije 24 VI 1941.

[459] Isto, 13 VIII 1941.

da posle akcije krenu u partizane, ali su bili izdani pre izvršenja. Nemci su ih uhapsili i odveli u Begunje. Neke od njih su streljali, a druge su odveli u koncentracione logore.[460] Slično se desilo i sa Mislinjskom grupom koja je takođe propala pre nego što je otpočela sa izvođenjem akcije. Živela je u ilegalnosti, ali kod seoskog stanovništva nije našla oslonca. Jedan seljak ju je avgusta izdao. Nemci su pohvatali partizane na nekom kozolcu; probio se samo Miha Pintar, a svi ostali su pali neprijatelju u ruke.[461]

Drukčije je bilo sa partizanskim pokretom na Pohorju. Za njegov su početak bile presudne direktive koje je doneo Slavko Šlander sa konferencije u Ostrožnom kod Celja.[462] Posle njegovog povratka Vojni komitet u Mariboru počeo je da šalje prve drugove iz Maribora u partizane na Pohorje. Ali su pre odlaska krajem jula preduzete na raznim mestima opsežne propagandne akcije. Na zidovima su bili iscrtani znaci srpa i čekića i rasturani leci sa sadržajem uperenim protiv okupatora.[463] Posredan dokaz da je mobilizacija pohorskih partizana vršena krajem jula 1941 pruža nam izveštaj žandarmerije iz Ruša.

Mitja Ribičič je u svojim uspomenama zabeležio da je prvi partizan — Vlado Robič — otišao na Pohorje 27 jula. Ako ne prihvatimo baš sam dan, može se reći da se njegov datum uglavnom poklapa sa zaključkom koji nam se nameće iz izveštaja žandarmerije iz Ruša.[464] Osim toga, pri-

---

[460] Žolnir, 55. — Spisak talaca u AMNO.

[461] Čižmek, 11.

[462] Vidi prim. 382.

[463] Izveštaj žandarmerije u Rušama od 1 VIII 1941. — Čižmek, 15. — Major Mitja Ribičič, Iz spominov prvih štajerskih borcev, Slovenski zbornik, Ljubljana 1945, 574—591 (cit. Ribičič). France Filipič je u svom članku u Slov. por. od 29 XI 1952, u kome razmatra prvu godinu oslobodilačkog pokreta u Mariboru i u Štajerskoj uopšte, obuhvatio i pitanje štampanja letaka u Mariboru i pritom naveo da je 23 jula 1941 izvršena velika akcija širenja letaka. Odakle mu taj podatak, nije naveo; sumnjivo može biti jedino vreme izvršenja akcije. Međutim, takve su se akcije baš i vršile nekako u pomenuto vreme. Potvrđuje ih i izveštaj žandarmerije u Rušama.

[464] Isto

bližno je u to vreme došlo i do prvih sabotaža. U blizini Fragerskog bio je u drugoj polovini jula zbačen sa koloseka teretni voz.[465]

Mobilizacija pohorskih partizana sporo je napredovala. Nemci su saznali za agitaciju o odlasku na Pohorje i počeli hvatati drugove. Pri tome su imali i nešto uspeha.[466] Mesto prikupljanja prvih pohorskih partizana bilo je u blizini Hlebovog doma na Smolniku. Kad se njihov broj nešto povećao, povukli su se u lovačku kuću Urbančevog imanja nad Ribnicom, gde su im prišli i neki drugovi iz Ruša. Slabost prvih pohorskih partizana bila je u nedostatku oružja. Većina ga nije imala. Kad su ih Nemci otkrili i napali, neki su se razbežali, a većina se organizovano povukla na Smolnik. Tu su se ponovo organizovali, ali im je moral podigao i učvrstio tek Šlander kad je za izvesno vreme došao kod njih.[467] Posle reorganizacije u pohorskoj partizanskoj grupi pokrenut je politički rad. Organizovano je slanje izviđačkih patrola na sve strane: prema jugu u Vitanje, prema istoku u Hoče i prema Ribnici na Pohorju. Jednom prilikom nije se vratila patrola koja je bila upućena prema Hočama i u kojoj su se nalazili partizani Pohorske grupe — Svenšek, Eker i Strela. Nemci su ih opkolili na nekom kozolcu gde su zanoćili; Svenšeka su ubili, a Ekera zarobili. Strela im je umakao. Ekera su hteli da iskoriste kao izdajnika i vodali ga po Pohorju da bi im pokazao logor. Jednom prilikom ih je zaista vodio neposredno ispod logora na veliki bes partizana koji su ga psovali kao izdajnika. Međutim, on je vodio Nemce u blizini logora zato da bi ih partizani napali i njega oslobodili. Ustvari Eker nije odao ništa i zato su ga Nemci kasnije streljali.[468]

---

[465] Slov. por. 9, 25 VII 1941, 87.

[466] Čižmek, 7. — Ribičič 575.

[467] Isto. — Zgonik, Vestnik 166, 19 VII 1951. U pogledu rezultata nemačke akcije čišćenja izvori se ne slažu. Čižmek je naveo da su Nemci uhvatili 6 partizana, nekoliko pobili, a ostali su se razbežali; Ribičič je pomenuo 7 zarobljenih, a o ostalima ništa; Nedeljko nije ovaj događaj posebno naveo. Izgleda da je Zgonikovo mišljenje realno i zato sam ga prihvatio. Sa njim se uglavnom slaže i France Filipič u članku *Tragedija v Pogačnikovem mlinu*, nedeljni prilog Vestnika „7 dni" od 26 IV 1952, str. 16 s.

[468] Čižmek, 8. — Ribičič 576.

Najaktuelniji problem u Pohorskoj grupi bio je nedostatak oružja. Radi njega su se obratili Vojnom komitetu, a on im je ukratko odgovorio da napadnu Nemce, pa će ga dobiti koliko budu hteli.[469] Grupa je onda počela preduzimati akcije da bi došla do oružja.

Prva je akcija izvršena noću 11/12 avgusta 1941, kada je 16 partizana napalo žandarmerisku stanicu u Ribnici na Pohorju. Ova akcija nije uspela onako kako su očekivali, jer su se žandarmi dobro branili. Pao je njihov komandir, ali ne u stanici, već na putu iz gostionice za stanicu. Posle njega pao je i pretsednik opštine Vilhelm Vicman (Wilhelm Witzmann) koji mu je hitao u pomoć. U samoj stanici je, međutim, teško ranjen samo jedan pomoćni policajac. Partizani nisu ovom akcijom bili zadovoljni. Nije im donela oružja, što su u prvom redu želeli. Međutim, ona je imala politički odjek među domaćim stanovništvom.[470]

Napad na Ribnicu na Pohorju imao je odjeka i kod Nemaca koji su tada uvideli da se protiv njih počelo dejstvovati vatrenim oružjem i u severnom delu Slovenije, kao što je već bio slučaj u Gorenjskom, Trbovlju i okolini Celja. Osetili su se pogođenim i zato su odgovorili oštro i odlučno. Akcija na Pohorju, koju su preduzeli da bi uhvatili partizane i s njima se obračunali, bila je samo jedna od mera protiv boraca za oslobođenje.[471] Mnogo značajnija je bila naredba koju je potpisao Iberajter 16 avgusta 1941 i koja je dva dana kasnije objavljena u „Službenom listu" za Štajersku. Naredbom je pooštren politički kurs u Štajerskoj, a partizanske jedinice su označene kao naoružane komunističke bande. Tu se pretilo smrtnom kaznom svakom koji bi učestvovao u naoružanoj zavereničkoj organizaciji, davao partizanima stan, snabdevao ih hranom ili im na neki drugi način pomagao ili održavao veze sa njima. Imovina tih po-

[469] Čižmek, 8. — Ribičič 575.

[470] BSP. — Izveštaj PK za Štajersku. — Slov. por.: 15 od 30 VIII 1941, 115; 18 od 20 IX 1941, 134; 20 od 11 X 1941, 153. Čižmek, 6—9, — Ribičič, 576. Martin Grajf, Prva pohorska četa, Delavska enotnost, 30 XI 1951 (cit. Grajf). Broj napadača cenili su Nemci na 20, a izveštaj PK i, na osnovu njega, Slov. por. naveli su 16 partizana. U pogledu broja nemačkih žrtava Čižmek i Ribičič preteruju, a Grajfov podatak je realan, samo mu čitav tok događaja nije više potpuno jasan.

[471] Čižmek, 9. — Pisac nesumnjivo mnogo preteruje u pogledu obima nemačkog čišćenja na Pohorju posle napada na Ribnicu.

bunjenika, njihovih pomoćnika i porodica biće konfiskovana. Najtežom kaznom biće kažnjen i onaj koji o pojavi „bandi“ ne bi najhitnije izvestio najbližu žandarmerisku stanicu. Zaprećeno je smrtnom kaznom i onom koji bi, uprkos zabrani, posedovao vatreno oružje, municiju, eksplozivna sredstva itd. ili bi učestvovao u sabotaži ili paljenju požnjevenog žita, što je bilo kažnjivo već prema naredbi od 14 aprila 1941. Ovom je naredbom strogo zaprećeno i onima koji bi bili iseljeni, pa bi se bez potrebnih dozvola vratili u Donju Štajersku. Granični organi dobili su direktivu da vatrenim oružjem sprečavaju nedozvoljen prelazak granice. Naredbom je pooštrena kontrola nad radom u fabrikama i rukovodioci preduzeća morali su odmah da prijave najbližoj policiskoj stanici svaki neopravdan izostanak s posla.[472]

Iberajterova naredba bila je u suštini slična Kučerinoj kojom je 28 jula 1941 uveo u Gorenjskom oštriji režim kao represaliju za tamošnji ustanički pokret. U Štajerskoj je takođe uzelo maha nemačko nasilje i na svaku pojavu protivokupatorske aktivnosti odgovoreno je progonima, hapšenjima i streljanjem slovenačkih ljudi.

Uskoro posle izdavanja Iberajterove naredbe počeli su u Mariboru da padaju taoci. Među prvima su bili Slavko Šlander, Franjo Vrunč-Buzdo i Slava Klavora. Streljali su ih 24 ili 25 avgusta 1941 u grupi koja je, prema objavljenom letku, brojala 13 ljudi, među kojima su bile i dve žene. U objavi su Nemci naveli da je streljanje izvršeno kao represalija zbog partizanskih akcija na Pohorju i u Zagorju i nošenja oružja i pripremanja sabotaža.[473] Letke su rasturali i izlepili po celoj Štajerskoj, želeći da time zaplaše ljude i odvrate ih od partizana. U toku nekoliko narednih sedmica njihovim je poduhvatom postignut veliki uspeh.

Međutim, partizani na Pohorju trenutno još nisu u većoj meri osećali brutalnu nemačku ruku. Teže su osećali oskudicu u oružju. Radi toga je Boris Čižmek, nekoliko dana posle akcije u Ribnici, otišao preko Maribora i Ptuja u Hajdinsku šumu pored druma između Pragerskog

---

[472] Verordnungs und Amtsblatt des Chef der Zivilverwaltung für Steiermark (Službeni organ šefa civilne uprave za Štajersku) br. 38, 18 VIII 1941 (cit. VAZST).

[473] Slov. por. 1941, 299, prim. 143. — Spisak talaca u AMNO. — Zbornik VI/1 340 s. dok. 140.

i Ptuja, da iskopa sakriveno jugoslovensko oružje. Uz pomoć drugova iz Ptuja ova je akcija potpuno uspela: našli su tri mitraljeza, tri puške i nešto municije. Za vreme kopanja iznenadili su ih Nemci, ali su ih partizani odbacili i izbegli dalje gonjenje povlačenjem na Ptujsku Goru, gde su ostali oko 14 dana. Tek onda su se vratili na Pohorje. Sa oružjem su tada stigli i novi partizani, tako da se brojno stanje grupe popelo na 23 borca. Borbeni duh se podigao pre svega usled posedovanja tog dragocenog oružja.[474]

Dok je Čižmek bio u akciji za nabavku oružja, Pohorska grupa je upala u dolinu Lobnice kod Bistrice pored Drave i 31 avgusta zapalila Osetov veleposed, koji su Nemci bili zaplenili. Uništene su stanbene i ostale zgrade. Izgorelo je mnogo žita i životnih namirnica.[475] Na sličan

---

[474] Nedeljko. — Čižmek, 9—10. — Ribičič, 577. — Izveštaj PK za Štajersku. — Grajf. Kad je izvršena Čižmekova akcija? Nedeljko navodi kao dan izvršenja 23 avgust 1941, u izveštaju PK stoji „pre tri nedelje", dok se u drugim memoarskim izvorima vreme izvršenja ne navodi. To je moralo biti u vremenu između napada na Ribničku kuću i napada na kuću na Klopnom Vrhu. Čižmek ove napade pominje jer je u njima lično učestvovao, a događaje između napada ne pominje, jer nije bio prisutan. Ako se ima na umu akt PK kao i to da je taj akt upućen odmah posle 20 septembra, kad je stavljeno vreme poslednjeg događaja koji je u aktu naveden, došlo bi se do zaključka da je akcija izvršena nešto kasnije nego što je to smatrao Nedeljko, tj. krajem avgusta.

[475] Izveštaj žandarmerije u Rušama od 26 IX 1941. — Izveštaj PK za Štajersku. — Slov. por. 18 od 20 IX 1941, 134. Žandarmerija u Rušama navela je kao dan izvršenja akcije 31 avgust. U Slov. por. od 20 IX 1941 govori se, međutim, o akciji na Ljubnici i navodi kao vreme njenog izvršenja noć između 31 avgusta i 1 septembra. Izveštaj se u suštini slaže sa izveštajem PK, samo se razlikuje u pogledu mesta izvršenja, jer navodi „na Ljubnici" umesto na „Lobnici". Očigledno je u pitanju greška u nazivu. Ako bi bila u pitanju Ljubnica, onda bi to bila Ljubnica kod Vitanja. U tom slučaju morale bi iste noći da idu u akciju dve grupe, jedna na Ljubnicu, druga na Lobnicu jer je za obe navedeno isto vreme. U prilog tome govori donekle Ribičič koji je naveo da su partizani posle Ribnice napali i Vitanje: „Zatim je usledio napad na Vitanje..." (str. 577). Ipak mi se čini da u ovom slučaju to nije bilo tačno. Kad je Slov. por. 11 oktobra još jednom pisao o akcijama pohorskih partizana, pomenuto je samo mesto na Lobnici kod Bistrice pored Drave. Grajf pominje samo Osetov veleposed u Bistrici pored Drave i ništa drugo. Ali je rekviziciju kod Oseta naznačio pogrešno kao prvu akciju pohorskih partizana.

način su na Betnavi kod Maribora spalili crkvene privredne zgrade koje su Nemci takođe rekvirirali.[476] Isto su tako uništili Fišerovo imanje na Klopnom Vrhu na Pohorju. Stoku su pobili, oko 800 kg hrane podelili ljudima, a zgrade spalili.[477]

Ove akcije pohorskih partizana uticale su na revolucionarno raspoloženo ljudstvo, tako da se njegov odnos prema okupatoru zaoštrio. Do pucnjave i sabotaža moglo je doći i na mestima gde partizani nisu bili neposredno prisutni. Kad su na sastanku na Pobrežju kod Maribora bila iznenađena tri člana Komunističke partije i na njih ispaljen metak koji je jednog ranio, ovaj je odmah pucao na napadača i ranio ga tako da je posle nedelju dana u bolnici umro.[478] Pod uticajem partiskih funkcionera i klerikalno nastrojeni krugovi su porušili tunel kod Pesnice tako da je saobraćaj bio prekinut za nedelju dana.[479] Slično se desilo 30 avgusta 1941 kod Tomaža u Ptujskom srezu kad je neki policajac hteo da legitimiše nekog „sumnjivog čoveka". Ovaj je odmah pucao, ranio policajca u levo rame i zatim pobegao.[480]

Partizanske akcije uticale su na Nemce krajnje neprijatno. Oni su umeli da procene svu opasnost koja im je pretila od partizanskog načina ratovanja. Još od početka odlaska partizana na Pohorje, Nemci su pokušali da hapšenjima spreče širenje pokreta i uguše njegov početak. A kad su partizani počeli da napadaju nemačke oružane snage, Nemci su odmah odgovarali protivudarom, samo su to izvodili pojačanim merama. Počeli su da pretražuju Pohorje i tragaju za partizanima. Prvi pipak njihovih traganja bila je žandarmerija iz Ruša. 3 septembra je odeljenje zaštitne policije u blizini Ruške kuće naletelo na partizane i tom prilikom su im ovi ubili jednog policajca.[481] Žandarmerija u Rušama je u toku septembra uhapsila na svom području 16 ljudi predala ih u Mariboru za taoce. Zatim je ponovo krenula na Pohorje da izvrši čišćenje i u

[476] Slov. por. 18, 20 IX 1941, 134, ne navodi vreme.
[477] Izveštaj PK za Štajersku. — Slov. por. 20 od 11 X 1941, 153. Ovi izvori ne navode vreme.
[478] Izveštaj PK za Štajersku.
[479] Isto
[480] BSP
[481] Izveštaj žandarmerije u Rušama od 26 IX 1941. — Izveštaj PK za Štajersku. — Slov. por. 20, 11 X 1941, 153.

tom cilju povela sa sobom i „vermane“ Štajerske domovinske zveze.[482]

Partizani su, pošto im je Čižmek doneo mitraljeze, tada bili sasvim drukčije raspoloženi prema nemačkim akcijama, nego ranije kad su imali malo i to slabijeg oružja. Uskoro posle toga priključio im se i Miha Pintar koji je došao iz Šaleške Doline ob reci Paki. U partizanima je dobio ime Toledo zbog toga što je bio španski borac. Usled bogatih iskustava koja je stekao u Španskom građanskom ratu, njegov je dolazak bio od velikog značaja. On je zajedno sa Zidanšekom koji je uspeo da Pohorsku partizansku grupu preformira u četu[483], znatno uticao na njenu dalju vojničku obuku. Tačan datum formiranja čete nije poznat — verovatno je to bilo u početku septembra.

Nova četa je pokazala svoju taktičku izvežbanost pri napadu na planinarsku kuću na Klopnom Vrhu na Pohorju, 17 septembra 1941. Partizani su se pri napadu razvili u strelce i počeli da opkoljavaju kuću u kojoj je bila nemačka posada od 30 vojnika.[484] Borba je trajala oko dva časa i partizani su se dobro držali.[485] Nemci nisu mogli izdržati ovaj napad. Računali su da ih je napalo 100 partizana sa 6 mitraljeza, pa su smatrali da je zbog tolike brojne nadmoćnosti korisnije da se povuku i otstupe u Št. Lovrenc na Pohorju.[486] Tada su Nemci u Štajerskoj prviput bežali. Međutim, partizana nije bilo 100, niti su imali 6 mitraljeza; njih je bilo samo 23 sa 3 mitraljeza.[487] Posle pobede su kuću ispraznili, a zatim zapalili. Plena je bilo prilično. Nemci su im ostavili radiostanicu i šatorska krila, ali samo jednu pušku i malo municije.[488] Partizani su imali 1 mrtvog, a Nemci, prema njihovim sopstvenim podacima, 2 mrtva i 2 ranjena.[489]

---

[482] Izveštaj žandarmerije u Rušama, 26 IX 1941. „Vermani“ su austriski domobrani u koje su bili mobilisani i Slovenci.

[483] Čižmek, 10. — Nedeljko.

[484] BSP

[485] Izveštaj PK za Štajersku.

[486] BSP

[487] Izveštaj PK za Štajersku. — Čižmek, 10 s. — Nedeljko.

[488] Izveštaj PK za Štajersku.

[489] BSP. — Prema partizanskim podacima, Nemci su imali više žrtava. Prema izveštaju PK imali su 7 mrtvih i više ranjenih, prema podacima Nedeljka 5 mrtvih i 8 ranjenih, prema Čižmeku (str. 11) su mrtve i ranjene odneli sobom, isto tako i prema Grajfu,

Sledećeg dana, 18 septembra 1941, pohorski partizani su napali i planinarsku kuću na Peseku na Pohorju gde je takođe bila nemačka posada, koja se povukla bez borbe. Pošto su kuću ispraznili i zapalili[490], partizani su, prema direktivi Glavnog poveljstva koju je nekoliko dana ranije doneo Miloš Zidanšek[491], otišli sa Pohorja i krenuli u Mislinjsku Dolinu u okolinu Šoštanja.

Nemcima je partizanska aktivnost na Pohorju bila trn u oku. Naročito su im bili teški udarci kod ribničke planinarske kuće, na Klopnom Vrhu, i Peseku, i prema njima nisu mogli ostati ravnodušni. Znali su da se glas o pohorskim partizanima širio nadaleko i da su pohorski seljaci počeli sve otvorenije da ih simpatišu. Kad je žandarmerija iz Ruša pisala 26 septembra da su Slovenci prema Nemcima rezervisani i neljubazni[492], ni u mnogim drugim krajevima nije bilo ništa drukčije. Iako je *Pohorska četa* bila malobrojna — prilikom prelaska u okolinu Šoštanja brojala je samo 22 čoveka[493], a nešto ranije pri napadu na Klopni Vrh imala je jednog više (23)[494] — ona se svojim drskim akcijama učvrstila i stekla ugled, tako da se u pogledu broja partizana često preterivalo. Njenu su snagu precenjivali i sami Nemci. U strahu od partizana oni su Pohorje proglasili za zatvorenu zonu i zabranili tu svaki turizam, šumarenje i sakupljanje jagoda, pečurki itd. Sa jakim vojničkim snagama koje su doveli iz Maribora, Celja i Graca, potpuno su opkolili Pohorje.[495] Međutim, udarci po Pohorju u toku septembra izvršeni su uprazno. Za vreme tih akcija tamo već nije bilo partizana. Oni su se blagovremeno premestili i time izbegli ogromnu nadmoćnost. Da su tamo ostali, pitanje je kako bi to izdržali ti hrabri borci, kojima je tada još nedostajalo borbeno iskustvo.

Pohorski su partizani napustili Pohorje i krenuli prema zapadu u Mislinjsku Dolinu, gde su nameravali da prvo

---

a prema podacima Ribičiča (str. 5, 7 i 8) imali su 5 mrtvih i 8 ranjenih.

[490] Izveštaj PK za Štajersku.

[491] Grajf

[492] Izveštaj žandarmerije u Rušama od 26 IX 1941.

[493] Izveštaj PK za Štajersku.

[494] Isto

[495] Isto

kazne seljaka koji je avgusta 1941 potkazao grupu Mihe Pintara-Toleda. Međutim, ovom je uspelo da im umakne i da odmah obavesti Nemce, koji su smesta krenuli na partizane[496], tako da su se ovi morali opet povući. U toku pokreta prema jugu minirali su 20 septembra železnički most u Penku, u tesnacu pred Šoštanjem, i ukočili saobraćaj za jedan dan.[497] Međutim, posle odlaska sa Pohorja situacija se za četu vidno pogoršala. Nemci su partizanima bili stalno za petama i sa udvojenom snagom vršili pritisak na ljude da bi kod njih izazvali strah i time ih odvratili od partizana.[498] To je bio rezultat Iberajterove naredbe od 16 avgusta 1941.

Kriza na Pohorju imala je isti značaj kao i ona u Gorenjskom, Trbovlju, Savinjskoj Dolini itd. Ona je, kao i na ostalim područjima, imala iste uzroke i na partizanskoj i na nemačkoj strani. Njena je jedina specifičnost bila u tome što je nastupila kasnije nego na drugim područjima. Naime, partizanska je aktivnost na Pohorju počela docnije pa su zato i Nemci kasnije reagovali.

Preko Maribora su išle direktive i za organizaciju oslobodilačkog pokreta u *Prekmurju.* Za vezu je služio Štefan Kovač, bivši pisar kod dr Kukoveca u Mariboru, koji je pod maskom nemačkog poljoprivrednog radnika više puta dolazio u Maribor i održavao vezu između njega i Prekmurja.[499] Tu se oslobodilački pokret oslanjao na „Mladu gardu“, tj. na napredne snage koje su se tamo razvijale još u staroj Jugoslaviji. Toj je „gardi“ program slovenačkog pokreta bio poznat veoma rano, još pre napada Nemačke na Sovjetski Savez i to posredovanjem Kovača. Tome su se programu u Prekmurju priključili razni patriotski orijentisani ljudi, među kojima i nekoliko luteranskih i katoličkih sveštenika. Revolucionarne i protiv okupatora usmerene snage u Prekmurju razvijale su svoj rad prvenstveno na nacionalnoj osnovi. Inicijativu je pritom imala svakako „Mlada garda“ koja se prihvatila revolucionarnih sredstava aktivne borbe protiv okupatora i domaćih izdaj-

---

[496] Čižmek, 11. Vidi i tekst pod prim. 461.
[497] Izveštaj PK za Štajersku.
[498] Čižmek, 11.
[499] Zgonik, Vestnik 167, 18 VII 1951.

nika. Putem propagandnih akcija u kojima su razbijali saobraćajne oznake i putokaze na mađarskom jeziku i zamenjivali ih slovenačkim, ti su ljudi ispoljavali aktivnost još pre 22 juna. Posle tog dana je takva aktivnost obnovljena, a prešlo se i na kidanje telefonskih linija i pripreme za veće sabotaže, naprimer, za rušenje eksplozivom Mačkovskog tunela, miniranje Sokolskog doma u kome se nalazila vojska, a istovremeno i za likvidiranje najopasnijih izdajnika. Pomoću naročitih, samozapaljivih bombica palili su snopove žita. Najzad su se počeli naoružavati bombama i revolverima.

Da bi se suprotstavili ovom opasnom pokretu, Mađari su doveli u Mursku Sobotu agente sa kojima su počeli odmah sarađivati i domaći plaćenici. Doneti su stari spiskovi nepouzdanih i popunjeni novim podacima. Među njima su bila imena iz „Mlade garde". 22 jula je mađarski okupator istupio i zatvorio partiske radnike Mirka Bagara, Aliju Kardoša, Gustava Luthara i Rudolfa Carnija. Posle njih su uskoro zatvoreni i drugi. 31 avgusta su ih Mađari odveli u vojničke zatvore u Sombatelj (Szombathely), a odatle 2 septembra u Đer (Györ), gde ih je saslušao državni tužilac i zadržao u zatvoru Bagara, Kardoša, Sadla i Vlaja, a ostale 7 septembra pustio na slobodu.

To je bio prvi udarac, a za njim su uskoro došli drugi.

1 septembra održan je kod Flisarevih u Rankovcima sastanak na kome je odlučeno da se spali veleposed u Rakičanu i imanja domaćih izdajnika. Spaljivanje veleposeda izdajnika Žerdina iz Lendave u Rakičanu izvršeno je onako kako je dogovoreno, dok su ostale akcije sprečene masovnim hapšenjima. 27 septembra su Mađari uhapsili nove drugove — Cvetka, Cigita, Flisara i još oko 40 lica, a 15 oktobra su uhapsili Evgena Kardoša. Njih su u zatvorima mučili, pa je došlo i do izdaje, što je uskoro imalo fatalnih posledica po Štefana Kovača.

Za 18 oktobar bila je planirana sednica okružnog komiteta. Sastanak je trebalo održati pod hrastovima blizu Gančana. Na njemu su trebali da učestvuju članovi komiteta Kranjec, Žalik, Horvat, Megla i Kovač, koji su prethodno imali da se sastanu u Trnju. Kovač i Megla su se nešto zadržali i zato krenuli pravo ka Gančanima. Međutim, Mađari su oko čitavog ovog rejona, u neposrednoj blizini hrastova i okolnih sela, pripremili zasede. U ovako

okruženi rejon puštali su svakog, a van njega, bez stroge kontrole, nikog. Kad su se članovi komiteta jedan za drugim približavali hrastovima, neko je zazviždao slovenačku melodiju — ugovoreni znak pomoću kojeg su se raspoznavali. Kad je Kovač kao prvi stigao u blizinu mesta sa koga je čuo zviždanje, neko je na mađarskom jeziku uzviknuo „stoj". Kovač je mislio da je posredi šala i pošao je napred; tada je neko osvetlio baterijom, sa svih strana je otvorena vatra i Kovač je pao. Vatra je otvarana i na ostale ali su se svi srećno izvukli iz obruča.

To je bila prva žrtva kojoj su uskoro usledile i druge. 30 oktobra suđeno je u Murskoj Soboti u zamku onima koji su bili uhapšeni 27 septembra. Cvetko, Kardoš i Cigit su osuđeni na smrt, a ostali na dugogodišnju robiju. Cigitu je kazna odmah smanjena na doživotnu robiju, a nad ostalima je istog dana izvršena presuda u dvorištu zamka. Cvetko je pre vešanja uzviknuo: „Braćo Slovenci, sloboda će doći! Živela ujedinjena Slovenija u slobodnoj Jugoslaviji!"

Za mađarsku svirepost nisu bili krivi samo Mađari. Oni su u toku procesa uživali podršku domaćih saradnika. Mađari su ovako drakonsku kaznu obrazlagali pričama da su optuženi hteli da bace u vazduh zamak i obe crkve. Ipak, time nisu uspeli kod domaćeg stanovništva. Protiv mađarskih metoda vikao je tada neki pošten seljak iz Kroga ulicama Murske Sobote: „Slavi su bili tu 20 godina i nisu nikoga ubili".

1 novembra 1941 mađarski su vojnici odveli oko 30 ljudi (uglavnom one iz krugova inteligencije koji su na procesu osuđeni na više godina zatvora); vezali su ih dva po dva i odveli na železničku stanicu, a odatle u mađarske tvrđavske zatvore.

Poslednja akcija grupe „Mlada garda" bio je napad na slagalište oružja u Rakičanu. Posle toga su se pojedinci sklonili u Štajersku, a neki kod svojih kuća. U Štajerskoj su neki od njih pali Nemcima u ruke. Među njima je bio i pravnik Štefan Kuhar, koga su Nemci 13 novembra 1941 streljali kao taoca.

Prvi ustanak u Prekmurju bio je ugušen.[500]

---

[500] Iz hronike Šolnika Miroslava u *Ljudskom glasu,* Murska Sobota 1951 (br. 13, 5 IV; br. 14, 12 IV; i br. 16, 26 IV). — Martin Žalik, usmeni izvor.

ZAOŠTRAVANJE ODNOSA SA ITALIJANSKIM OKUPATOROM PRERASTA U USTANAK

Dok se na nemačkoj strani slovenačke teritorije aktivnost na pojedinim područjima protiv okupatora razvila u kompleksne zamašnije akcije, dotle je ona u Ljubljanskoj pokrajini nastajala iz sitnih i u suštini izolovanih dejstava. Ona su brojno rasla, ali su se još uvek preplitala sa čisto propagandnim akcijama koje su, osim potsticanja na borbu, imale i izrazito politički naglasak. Borba protiv okupatora zadržala je prilično dugo karakter zaoštravanja odnosa. Te su se karakteristike mogle uočiti čak i onda kad je partizanska borbena aktivnost dostigla široke razmere. Takve je karakteristike imao razvoj oslobodilačkog pokreta u Ljubljanskoj pokrajini zato što prema sebi nije imao samo okupatora, već i njegove domaće saradnike, koji su se za svoje ciljeve borili uz njegovu pomoć, dok se okupator za svoje borio uz njihovu pomoć. Tu činjenicu treba imati na umu kao osnovni momenat, ako želimo da pravilno shvatimo oslobodilački pokret u Ljubljanskoj pokrajini.

Aktivnost protiv okupatora počela se u Ljubljanskoj pokrajini ispoljavati još jula 1941, a delimično čak i ranije. Prve metke na okupatora uopšte ispalili su baš ustanici u Ljubljanskoj pokrajini. Prema italijanskim izvorima, ustaničke pojave u to vreme još nisu bile izraz otvorenog masovnog pokreta.[501] Međutim, u daljem su razvoju baš Italijani prvi osetili i shvatili opšti otpor Slovenaca prema okupaciji.

Na ubrzanje porasta ustaničke aktivnosti u Ljubljanskoj pokrajini uticalo je zasedanje Vrhovnog plenuma

[501] Vidi prim. 154.

Osvobodilne fronte koje je, kao što je već izneto, održano 28 jula 1941. „Pošto je izašao proglas Vrhovnog plenuma Osvobodilne fronte, pokret se razvio sa još većom snagom“, stajalo je u „Slovenskom poročevalcu“ od 9 avgusta 1941.[502] Vrhovni plenum je, kao pretstavnički organ svih grupa koje su sarađivale u oslobodilačkom pokretu, potvrdio liniju oružane borbe protiv okupatora i, u cilju njenog uspešnog razvoja, usvojio nekoliko predloga koji su kasnije usmeravali i podržavali njen tok.[503] Na sednici se pokazalo koliko je već široku osnovicu stvorila oslobodilačka organizacija i koliko će se ona još proširiti. Politički momenti bili su u Ljubljanskoj pokrajini veoma značajni jer su u njoj, zbog same Ljubljane, bili već prikupljeni vrhovi najrazličitijih političkih organizacija i grupa. Zato su zaključci i odluke Vrhovnog plenuma OF zaista otvarali perspektive još lepšeg razvoja oslobodilačke akcije.

Pojačanu aktivnost ustaničkih elemenata posle zasedanja Vrhovnog plenuma OF uskoro su potvrdili i izveštaji okupatora. „Od 1 avgusta pojavili su se novi slučajevi od sve većeg značaja po količini i težini“ zabeleženo je u italijanskom „Informativnom biltenu“ od 9 avgusta 1941.[504] Ti novi, brojniji i značajniji primeri pojavili su se u Ljubljani i van nje, ali je, uopšte uzev, Ljubljana ipak bila najaktivnija.

Najrasprostranjenija forma aktivnosti protiv okupatora bila je propaganda, rasturanje letaka, crtanje subverzivnih znakova, ispisivanje natpisa po zidovima i sramoćenje okupatorske oružane snage. Italijanski izveštaji su baš za prvu polovinu avgusta zabeležili intenzivnu propagandu pomenutih formi po čitavoj Pokrajini. Izbijala je čas tu, čas tamo, a ponekad istovremeno na više mesta. Italijanske zabeleške o njoj bile su kratke i jasne. Naprimer:

1 avgusta. — Leci i komunističke parole u Ježici. Komunistički leci u Logu i na drumu s. Livold — Črnomelj, na 7 km od Mozelja kod Kočevja. Psovke vojnika i Italije od strane jednog civila u s. Šiški.

---

[502] Slov. por. 11, 9 VIII 1941, 96.

[503] Predlozi su se odnosili na određivanje normi za kazneni postupak protiv izdajnika, na Narodni porez i Narodni zajam.

[504] Ob. bilten 19, 9 VIII 1941 (AVI 21 C/1).

Noću 2/3 avgusta. — Protivitalijanske parole i amblemi srpa i čekića u crvenoj boji nađeni su na mnogim kućama u Sodražici. U istom mestu nađena su dva komunistička letka.

3 avgusta. — Jedan civil vozeći kola udario je bičem jednog stražara u blizini Podpeči i zbog toga je bio uhapšen. Pronađeni su propagandistički komunistički leci u Mostama (Ljubljana), u Logu, Velikim Laščama i Videmu, a jedna cedulja sa srpom i čekićem pronađena je prilepljena na ulaznim vratima ljubljanske stanice. — U Stični je uhapšeno jedno lice koje je sa prezirom bacilo na zemlju i pogazilo nekoliko novčanica od jedne lire. Na drumu Fužine—Moste (Ljubljana) uhapšena su dva radnika koji su pevali „Bandiera rossa" (Crvena zastava). U blizini ulaza u park Tivoli uhapšena su tri civila zbog revolucionarnih pesama i još jedno lice koje se umešalo da bi ih zaštitilo[505]. — Na sektoru Žilje —Grduni bačeno je kamenje sa visoke stene kod obale Kupe na jednu patrolu graničnih trupa[506].

5 avgusta. — U Ljubljani je uhapšeno jedno lice koje je imalo dva prevratnička letka. Crtanje komunističkih znakova i revolucionarnih parola u s. Vavti Vasi kod Novog Mesta[507].

6 avgusta. — Pronađena su dva propagandna letka u naselju Rakek. U jednom vagonu kojim su putovali italijanski vojnici, u blizini Borovnice, dva lica, od kojih je jedno bilo železničar, izražavala su se neprijateljski o Italijanima i govorila u korist Rusije[508]. U Kočevju na zidovima nekih zgrada kod rudnika Šalka Vas pronađeni su natpisi koji veličaju SSSR i Staljina i crteži komunističkih amblema. U blizini su pronađeni i komunistički propagandni leci[509].

7 avgusta. — Pronađeni su leci komunističke propagande u naselju Rovte (10 km zapadno od Vrhnike), a u Semiču je uhapšeno 11 lica koja su imala letke prevratničke propagande.[510]

8 avgusta. — U Fužinama je uhapšeno jedno lice koje je imalo komunističke letke. Takvi su leci pronađeni i u Ljubljani.[511]

9 avgusta. — Primećeno je da mnogi stalni posetioci kafane „Emona" u Ljubljani ne posećuju više pomenutu kafanu u časovima kad se tamo nalaze italijanski oficiri, a neke slovenačke devojke koje su se mogle primetiti u društvu Italijana — izgleda da su tukli nacionalistički omladinci. Širi se takođe glas da su neki civili tukli jednog žandarma što je dao italijanskim funkcionerima neke podatke o komunistima.

11 avgusta. — Neki mladi Slovenac bacio je jedan komunistički letak u krug kasarne 13 artiljeriskog puka. Pošto je uhapšen,

---

[505] Isto

[506] Ob. bilten 20, 17 VIII 1941. AVI 21 C/1. — Zbornik VI/1 319, dok. 130.

[507] Vidi prim. 504.

[508] Isto

[509] Vidi prim. 506.

[510] Vidi prim. 504.

[511] Vidi prim. 506.

utvrđeno je da se zove Vovk Albin, koji je pre izvesnog vremena pljuvao u kasarnski krug i dobacivao uvrede vojnicimia, a zatim pobegao. Kod njega je pronađena jedna pesma, pisana na slovenačkom jeziku, protiv italijanskih, nemačkih i hrvatskih vojnika.[512] — Pronađen je jedan prevratnički letak zakačen na jedno stablo ljubljanskog drvoreda. — U Dobrovi je uhapšen jedan omladinac koji se rđavo ponašao prema jednom stražaru[513].

12 avgusta. — Pronađen je jedan komunistički letak na groblju u s. Polju. — Razni drugi leci su pronađeni na periferiji Ribnice[514]. — Jedan Slovenac je uhapšen zato što je ismejavao dvojicu podoficira koji su brisali prevratničke crteže na zidovima kasarne (između Metlike i Gradeca). — U Ljubljani su uhapšena dva studenta koji su crtali na zidu komunističke znakove i natpise[515].

13 avgusta. — U 10 sati bačeni su prevratnički leci iz petospratne kuće na Cankarevoj cesti br. 2 (u ono vreme Ulica 3 maja). Bilo ih je na stotine; pozivali su na otpor i protiv Italije. Krivci nisu pronađeni[516]. Jedan komunistički letak pronađen je između železničkih šina u blizini železničke stanice u Ljubljani[517].

14 avgusta. — Pronađen je jedan prevratnički letak u Ljubljani u naselju Kodeljevo, drugi u blizini komande garnizona Novog Mesta, jedan u blizini železničke stanice u s. Preserju (kod Ljubljane , a drugi su pronađeni noću u blizini vojničkog logora u s. Straži (kod Novog Mesta)[518].

15 avgusta. — Na ulicama Ljubljane pronađeni su komunistički leci. Prevratnički propagandni leci pronađeni su u blizini Borovnice i rudnika u Kočevju. Pronađeni su razni prevratnički leci u Novom Mestu, Polju i Št. Jerneju. — Jedna crvena zastava pronađena je na žicama visokog napona u blizini škole u s. Šiški. U Babnom Polju (kod Prezida na slovenačko-hrvatskoj granici) uhapšena su četiri civila što su govorila protiv Italijana.

16 avgusta. — Nađene su ceduljice na ulicama Ljubljane i u blizini artiljeriske kasarne.

17 avgusta. — Pronađeni su leci na ulicama Ljubljane. — Komunistički letak je pronađen u blizini železničke stanice Preserje, a jedan i kod železničke stanice Št. Rupert (na pruzi Trebnje—Sevnica).

18 avgusta. — Pronađeni su mnogi komunistički leci između Novog Mesta i Št. Jerneja. Na naslonu jednog prozora u prizemlju male kasarne u Ljubljani pronađen je jedan letak.

---

[512] Isto
[513] Ob. bilten — 21, 23 VIII 1941 (AVI 21 C/1).
[514] Isto
[515] Vidi prim. 506.
[516] Isto. — Arhiva CC. RR. XI korpusa br. 188/Seg. 4-10/13 VIII 1941, fotokopija u AMNO.
[517] Vidi prim. 513.
[518] Isto

19 avgusta. — U Bučnoj Vasi (2 km severno od Novog Mesta) uhapšen je jedan civil koji je pokušao da širi među italijanskim vojnicima vesti o ruskim pobedama i još jedan koji se neprijateljski izražavao protiv italijanskih vojnika itd.[519]

25 avgusta. — Na Cankarevoj cesti je u 21.30 časova prosuto više hiljada listića. Sumnja je pala na kuću br. 4. Uhapšeni su članovi porodice Kordin[520]. U Črnoj Vasi u Ljubljani je jedno lice, prolazeći na biciklu, ispustilo neprijateljske letke blizu jedne čete vojnika u maršu. Italijani su ga, naravno, odmah uhapsili[521].

Protiv ovakve propagande, koju je vodio oslobodilački pokret u čitavoj Pokrajini, okupaciona vlast je preduzimala policiske mere, ali nije imala uspeha. Pisac Obaveštajnog biltena br. 19 je još 9 avgusta zabeležio: „Mere predostrožnosti koje primenjuju vojne vlasti i policiske mere koje primenjuju civilne vlasti, nisu umanjile krizu odnosa između stanovništva i okupacionih trupa koju komunistički i nacionalistički elementi žele da stvore pojačanom propagandom".[522] Usled neprekidnih rasturanja letaka, Roboti je 28 avgusta izdao posebno naređenje u kome je priznao da se propaganda povećala. Smatrao je da se štampanje vrši u jednoj ili dve štamparije, koje bi trebalo pronaći da bi se propaganda bar za neko vreme sprečila. Naredio je da italijanski organi budno motre na štamparije i štamparske radnike.[523] Međutim, propaganda nije obustavljena. U aktu divizije „Granatijeri di Sardenja" od 22 septembra 1941 pominje se da su čak i mesec dana kasnije, 21 i 22 septembra, rasturani leci na Miklošičevoj i Masarikovoj cesti, u Kolodvorskoj ulici i na Kongresnom trgu.[524] Koliko je to rasturanje letaka neprijatno delovalo na organe vlasti vidi se iz primedaba koje su A. Galo (Gallo) načelnik štaba XI korpusa, i Roboti dopisali na pomenutom aktu. Galo je zapisao: „Propaganda se snažno širi, a mi sve to časno podnosimo". **Roboti je, međutim, mislio o potrebi preduzimanja energičnijih mera, i tom prilikom** je na račun civilne uprave, koja po njegovom mi-

---

[519] Isto

[520] CC.RR.XI korpusa br. 232/Seg. 4-10/25 VIII 1941, fotokopija u AMNO.

[521] Ob. bilten 23, 10 IX 1941. — Zbornik VI/1 375, dok. 157.

[522] Vidi prim. 504.

[523] Izveštaj XI korpusa od 28 VIII 1941, fotokopija u AMNO.

[524] Izveštaj XI korpusa 958/1, fotokopija u AMNO.

šljenju nije umela da se snađe u ustaničkom vrenju, zabeležio: „Ako se sistem ne promeni, biće uzaludna hrabrost naših vojnika". Svakako da on ove reči nije zabeležio samo pod utiskom propagandnih akcija ustanika, nego i pod utiskom njihovih brojnih borbenih dejstava, koja su okupacione vlasti sve više osećale.[525]

Propaganda je u toku avgusta bila neuporedivo snažnija nego u julu, a najjača je bila u Ljubljani. Uporedo sa širenjem propagande množili su se i primeri direktnog preziranja Italijana, koji su po formi bili vrlo raznovrsni, i nisu se ograničavali samo na Ljubljanu već su se dešavali i u unutrašnjosti.

Propaganda je u Gorenjskom i ugljenim revirima bila često uvod u nove vrste dejstva, dok je u Ljubljanskoj pokrajini imala istu ulogu, ali više kao psihološki uticaj na pojedince. Tu se ona, u opštem toku događaja, više preplitala sa drugim formama aktivnosti protiv okupatora jer je bila stalna, mada nekad jače, a nekad slabije izrazita i opsežna. Ona je Italijane stalno uznemirivala i razbijala im iluziju da su ovu pokrajinu svojim metodama smirili.

Međutim, na Italijane su mnogo sudbonosnije uticale *borbene akcije* koje su počele još u toku jula, a sledećeg su meseca bile i brojnije i jače. One su se pojavile i u Ljubljani i u unutrašnjosti. U Ljubljani su ih izvodile naročite udarne grupe, koje su upočetku bile sastavljene prvenstveno od partijaca i skojevaca, a kasnije su im se priključile i pristalice drugih grupa.

Udarne grupe su formalno nastajale iz *Varnostnoobveščevalne službe (VOS)* — Zaštitno-obaveštajna služba — koja se razvila u okviru oslobodilačkog pokreta i izrasla u njegovu udarnu pesnicu. Zaštitno-obaveštajna služba bavila se, s jedne strane, obaveštajnom službom, a sa druge, organizovala je udarne grupe za zaštitu. U pravnom pogledu njena je delatnost bazirala na odluci Izvršnog odbora OF o zaštiti naroda koja je objavljena u „Slovenskom poročevalcu" br. 19 od 1 oktobra 1941, ali se njen rad praktično počeo odvijati još u toku leta 1941 godine.[526] Prema sećanju druga Kardelja sastanak za njeno osnivanje

[525] Isto

[526] Slov. por. 19, 1 X 1941, 146—148. — Zabeleške E. Kardelja u ACK.

održan je u toku avgusta 1941. Na njemu su, pored Kardelja, učestvovali i dr Vito Krajger, Zdenka Kidrič i Franc Ravbar-Vitez. Zadatak te službe je bio da traži, saslušava, razoružava i likvidira protivnike oslobodilačkog pokreta i okupatorove organe.

Rad VOS se u daljem razvoju tesno povezivao sa radom *Narodne zaštite* iz koje je ova kasnije regrutovala i svoj kadar. Narodna zaštita je isto tako *de facto* nastala ranije nego što je voćstvo oslobodilačkog pokreta donelo odgovarajuću odluku o njenom osnivanju. U Ljubljani se Narodna zaštita počela pojavljivati po ustanovama i fabrikama još uleto 1941, a pravnu odluku je voćstvo OF formulisalo tek oktobra iste godine.[527] U unutrašnjosti su borbene akcije izvodile prvenstveno partizanske grupe, koje su nastale još jula 1941; u toku avgusta organizovane su nove grupe ili su one koje su ranije osnovane počele da prerastaju u nove formacije — čete. Jedinice Narodne zaštite pojavljivale su se u unutrašnjosti nešto sporije, ali su se i tamo njihovi prvi počeci pojavili još 1941 godine.

Aktivnost partizanskih grupa u Ljubljani i unutrašnjosti ispoljavala se upočetku uglavnom u sabotažama, zasedama, manjim napadima na patrole okupatora i u likvidacijama izdajnika. Ljubljanske grupe su se isticale naročito po tome što su vanredno drsko napadale organe okupatora i kvislinge.[528] Njihovom zaslugom Ljubljana je postala pravi front, pravo bojište.[529]

Borbena aktivnost u Ljubljani i bližoj okolini

Sabotaže su bile usmerene prvenstveno na saobraćajne veze. Noću 3/4 avgusta je između s. Šiške i s. Št. Vida pokidano sedam električnih žica, dok je sledeće noći, u blizini Stožica, miniran telefonski stub na liniji Ljubljana — Ježica.[530] U toku noći 7/8 avgusta su „nepoznata lica“ pokidala telefonske linije koje su povezivale dva stu-

---

[527] Fr. Bregar, Ljubljana v borbi, Ljubljana 1951, izd. Gradskog odbora Saveza boraca, 9. — Slov. por. 21, od 17 X 1941, 159.
[528] Marinko, II Kongres, 66.
[529] Ljubljana v borbi, 9.
[530] Vidi prim. 504.

dija ljubljanske radiostanice.[531] 8 avgusta su tri lica pokušala da zapale slagališta signala na železničkoj stanici u Šiški. Kroz prozor trafostanice na ovoj železničkoj stanici ubačen je eksploziv koji je oštetio transformatore.[532] Noću 8/9 avgusta eksplodirala je mina pod vozom u Rožnoj Dolini, od čega je šina napukla na dužini oko 65 sm, a lokomotiva lakše oštećena.[533] Sutradan 9 avgusta je na ljubljanskoj stanici eksplodirala mina i oštetila jednu lokomotivu.[534] Noću 17/18 avgusta minirana je pruga kod Studenca kod Polja tako da su usled eksplozije oštećene unutrašnje šine. Saobraćaj je bio obustavljen 24 časa.[535] U blizini Dvora su „nepoznata lica" odnela 28 avgusta oko 200 m žice sa telefonskih linija Ljubljana — Polhov Gradec.[536] Na Ježici su 30 avgusta bačena u vazduh dva stuba visokog napona, ali linija nije bila prekinuta.[537]

Povećana aktivnost u Ljubljanskoj pokrajini, a naročito u samoj Ljubljani, još je u samom početku naterala generala Robotija, komandanta XI korpusa, na razmišljanje o protivmerama. Pritom je on podlegao i uticaju nacionalističke propagande iz buržoaskih krugova, koja je širila glasove o skorašnjem opštem ustanku u okupiranim pokrajinama protiv sila Osovine. Takav ustanak trebalo je da izbije iznenadnim napadima na manje posade, patrole i straže, kao i rušenjem komunikacija, što je ustvari trebalo da znači početak opšte gerile. A sam signal za ustanički pokret bio bi atentat velikog stila. Prema mišljenju Robotija duhove je uzbuđivala i pripremala na ustanak rusko-engleska radio-propaganda koja je širila vesti o tobožnjim ruskim pobedama i skoroj protiv-

---

[531] Vidi prim. 506. — Slov. por. 12, 16 VIII 1941, 99. U njemu je navedeno: „Prošlog četvrtka je prekinuta večernja emisija ljubljanske radiostanice."

[532] Vidi prim. 504 i 506. — Pregled sabotaža.

[533] Pregled sabotaža. — Vidi prim. 504. — Slov. por. 12, 16 VIII 1941, 99. Ob. bilten je naveo samo da su na šini kod Viča odvijeni zavrtnji. Ustvari nisu bili u pitanju samo zavrtnji, već i mine, u čemu se bar u pogledu rezultata slažu Slov. por. i Pregled sabotaža.

[534] Vidi prim. 506.

[535] Pregled sabotaža. — Slov. por. 14, 23 VIII 1941, 111. — Vidi prim. 513.

[536] Vidi prim. 521.

[537] Isto

ofanzivi sovjetskih oružanih snaga. Prema njegovom mišljenju ovi su glasovi mogli imati u sebi nečeg realnog, a mogli su ostati i samo namere. No, u svakom slučaju su bili simptomatični za nenormalnu situaciju u Sloveniji, prema kojoj bi vojne vlasti morale istupiti odlučno i jasno.

Roboti tada još nije umeo da razlikuje nacionalističke glasine buržoaskih krugova o opštem ustanku od poziva Osvobodilne fronte na oružanu borbu protiv okupatora.

Radi veće sigurnosti Roboti je predvideo niz mera i izdao niz uputstava, kojih su se morali pridržavati komandanti garnizona, kao:

— Napadači na život drugih, ako se uhvate na delu, moraju odmah platiti svojim životom svoj kriminalni pokušaj.

— Sporazumeti se sa policiskim vlastima da njihova intervencija, u potrebnom momentu, bude što je moguće brža.

— Otvoriti dobro oči i pojačati rad konfidenata.

— Izbegavati na svaki način iznenađenja: patrole i straže moraju biti uvek u stanju da se međusobno pomognu ako budu napadnute.

— Potrebno je održavati na dostojnoj visini borbeni duh italijanskog vojnika pred uvredama koje su upućene ili njemu lično, ili italijanskoj državi, ili italijanskim institucijama. Nikakvih provokacija, već hitno i odlučno protivdejstvo. Neka neposredne nagrade i kazne potkrepe ova uputstva.

— Komunistička propaganda, koja je svakim danom sve jača, ne sme ni okrznuti kompaktnost jedinica. Vojnici sumnjivog političkog ubeđenja treba već da se znaju i nad njima se mora voditi brižljiv nadzor. Ne treba se ustručavati od predloga za njihovo udaljenje iz armiskog korpusa, ako se ovo smatra potrebnim. To isto važi i za lica druge narodnosti...

— Treba izbegavati da vojnici koji imaju slobodan izlazak odlaze pojedinačno u usamljena mesta. Oficiri moraju poduzeti potrebne mere da ne bi bili iznenađeni.

— Komande divizija će se postarati, s obzirom na situaciju pojedinih garnizona, da vojnici koji imaju slobodan izlazak budu naoružani...[538]

---

[538] Arhiva XI korpusa N I/1943 di prot. P. M. 46/9 VIII 1941.

Robotijeve direktive su pokazivale mnogo straha a malo pouzdanja u situaciju u Sloveniji. Opšteg ustanka kakav su ponovo pretskazivali nacionalistički glasovi ustvari nije bilo, ali se zato počela razvijati partizanska borbena aktivnost koja na rečima, istina, nije bila tako „širokopotezna", ali je na delu bila solidnija. Roboti je, međutim, bio čovek koji je u njoj od samog početka umeo da uoči najopasnijeg neprijatelja, da ga samostalno procenjuje i na njega stalno skreće pažnju. Njegova gledišta, prirodno, nisu bazirala samo na događajima u Ljubljani već i u čitavoj Ljubljanskoj pokrajini. Ali su baš događaji u Ljubljani nesumnjivo najviše doprineli da se njegova gledišta iskristališu.

Partizanska aktivnost nije se ograničila samo na propagandu i sabotaže. Oštriji od sabotaža bili su pucnji na agente okupatora, Slovence u službi Italijana i najzad, na same Italijane što je Robotija naročito uzbuđivalo. U Šiški je 1 avgusta prema „Slovenskom poročevalcu" ubijen jedan gestapovac, a dva karabinijera su ranjena.[539] Prema istom izvoru na Brdu na jugozapadnoj strani Ljubljane je 8 avgusta ubijen jedan fašistički agent.[540] Približno u to vreme je na Prešernovoj (Blajvajzovoj) cesti ranjen policiski konfident.[541] Istog dana je karabinijerska patrola pokušala da uhvati više sumnjivih ljudi. Pritom su dvojica pobegla, i kad je za njima otvorena vatra oni su odgovorili na isti način i umakli, dok su ostali uhapšeni.[542] 10 avgusta je italijanski konfident Viktor Jagodic prepoznao u Šiški Marjana Majcena, o čemu je odmah obavestio podoficira obližnje policiske stanice i italijanske političke agente, tako da su svi zajednički preduzeli gonjenje Majcena. Ovaj je iz pištolja pogodio sa dva metka Jagodica koji je kasnije umro u civilnoj bolnici, a zatim trčeći pucao na agente. Međutim, i neprijateljski organi su odgovorili vatrom i ubili ga.[543] 18 avgusta je sa dva revolver-

[539] Slov. por. 12, 16 VIII 1941, 99. — Zbornik VI/1 45, dok. 12.
[540] Isto
[541] Isto
[542] Zbornik VI/1 319, dok. 130. Tačno mesto se u dokumentu ne navodi.
[543] Tako stoji u italijanskom izveštaju koji je napisao Mario Marketi (Marchetti), komandir zaštitne čete 14 karabinijerskog bataljona (N 75/91 di prot. — 10 VIII 1941). Izveštaj je greškom

ska metka ubijen u Vevčama bivši jugoslovenski žandarm, a tada italijanski špijun Jože Sušnik.[544] Pre no što ga je stigla pravda OF, primio je pismo u kome je bio obavešten da će biti kažnjen. Tu je bila navedena i njegova krivica: „... usled vašeg denunciranja odvedeno je opet u ljubljanske zatvore mnogo ljudi, gde pate pod fašističkim udarcima i to zbog vas...“ U italijanskom izveštaju o ovom atentatu stoji o Sušniku da je sa velikim zalaganjem pokušavao da neutrališe komunističke akcije u rejonu Vevča.[545] Krajem avgusta je, prema navodima „Slovenskog poročevalca“, na Brdu kod Ljubljane streljan jedan denuncijant, a na Večnoj Poti kod Ljubljane istovremeno jedan italijanski fašista.[546] U drugoj polovini septembra je iza Bežigrada u Ljubljani pao konfident Gestapoa Notar.[547]

Za okupatora su bile naročito ponižavajuće takozvane akcije razoružavanja italijanskih vojnika i oficira. U njima su učestvovali većinom omladinci, a izvodili su ih sa oružjem ili bez njega, što je za Italijane bilo još sramotnije. Više takvih akcija bilo je, prema navodima Janka Sekirnika, izvedeno još u toku leta 1941, a vršene su danju i nasred ulice.[548] U septembru je nekoliko takvih slučajeva objavljeno i u „Slovenskom poročevalcu“. 4 septembra su dva omladinca napala u Ljubljani tri Italijana. Oficir je dobrovoljno predao oružje, a karabinijer i agent, koji su hteli da pobegnu, bili su ranjeni. Na Ljubljanskom gradu je istog dana jedan omladinac ubio nožem italijanskog oficira. Sledećeg dana je jedan italijanski oficir izazvao svađu sa dva omladinca. Omladinci su mu oduzeli pištolj, a njega bacili preko ograde u Ljubljanicu.[549] 7 septembra je dvojici italijanskih podoficira na Viču oduzeto oružje.

---

datiran 10 jula, a trebalo je 10 avgusta. 10 avgust navodi i kvestor Mesana u izveštaju o ubistvu Nemca Rebenštajnera (Rebensteiner) — akt kvesture № 02069 Gab. P. M. 81, 26 XI 1941. Vreme i glavni sadržaj navedeni su i u Ob. biltenu 20/17 VIII 1941. Slov. por. je 16 VIII 1941 doneo samo beleške o smrti, bez podataka o vremenu.

[544] Vidi prim. 513 — Slov. por. 14, 23 VIII 1941, 110.

[545] TMG 1941/231

[546] Slov. por. 16, 6 IX 1941, 121.

[547] Slov. por. 19, 1 X 1941, 146.

[548] Sekirnik, 18.

[549] Slov. por. 18, 20 IX 1941, 135.

Na Ježici su istog dana „nepoznata lica“ napala tri graničarska milicionara i dva finansiska stražara i tom prilikom su dva milicionara ranjena.[550]

Italijane su sve te akcije teško pogađale. Kad je 25 septembra ponovo usledio vrlo neprijatan napad na italijanske vojnike, Tadeo (Taddeo) Orlando, komandant karabinijera divizije „Granatijeri di Sardenja“, izjavio je da ne razume kako to da ljudi koji imaju čast da nose epolete sardinskih grenadira mogu biti napadnuti a da pritom nisu u stanju da napadača obore na tle metkom u stomak.[551] Zbog toga je 28 septembra naredio da sva vojna lica od podoficira naniže moraju prilikom izlaska biti naoružana puškom koju će u slučaju potrebe i iskoristiti. Naređeno im je još da u večernjim časovima izbegavaju usamljena mesta na periferiji grada.[552] Približno u to vreme italijanska komanda je izdala naređenje svim jedinicama da vojnici mogu izlaziti u grad samo po trojica zajedno, sa napunjenom puškom i da moraju otvoriti vatru prilikom svakog uznemiravanja od strane civila. Štaviše, vojnicima je obećano da će svaki ko ubije metkom kakvo civilno lice koje ih napadne dobiti mesec dana otsustva.[553]

Takvim metodama italijanski okupator nije mogao da stekne nikakav ugled; naprotiv, time se samo učvršćivala mržnja prema Italijanima.

Ovako pojačana borbena aktivnost, kakva se ispoljila u Ljubljani u toku avgusta i septembra 1941, ne bi bila moguća da nije imala oslonca u dovoljno širokim masama stanovništva Ljubljane. Za takav oslonac brinula se Osvo-

---

[550] Vidi prim. 521.

[551] N. 6897/Op. di prot. P.M. 26 IX 1941.

[552] N. 6917 di prot. Op. P. M. 81, 28 IX 1941. Tadeo Orlando mogao se pri svom pisanju lako osloniti na direktivno pismo Robotija od 9 VIII 1941. — Vidi prim. 538.

[553] Zločini italijanskega okupatorja v „Ljubljanski pokrajini“, I. Internacije, Ljubljana 1946, izveštaj Komisije za utvrđivanje zločina, 57—58 (cit. Internacije). O tome je pisao vojnik Dorio Petroci (Petrozzi) iz 1 bataljona 1 puka „Granatijeri di Sardenja“ svom prijatelju, takođe vojniku Silviju Romanjoliju u Trst. Pismo je, međutim, cenzura zadržala i predala ga Mariu Robotiju koji je naredio da se vojnik Petroci kazni, „jer je širio vesti vojničkog značaja koje moraju ostati tajna“. Time je potvrdio da je takvo naređenje bilo zaista izdato. Na str. 58 u knjizi „Internacije“ nalazi se fotokopija Petrocijevog pisma i Robotijevog naređenja.

bodilna fronta svojom političkom aktivnošću. Pristupanjem novih grupa oslobodilački pokret je u političkom pogledu postao širok, masovan i stalno se širio.[554] U Osvobodilnu frontu su se uključivali sve novi i novi ljudi, što je moralo pozitivno uticati na dalje povećanje borbene aktivnosti. Taj uticaj se najpre primetio u samoj Ljubljani, a kasnije se proširio i na unutrašnjost. To se ispoljavalo uglavnom u dva pravca: počeo je da raste broj partizana i pojačala se materijalna pomoć oslobodilačkom pokretu. Ljubljana je uvek bila najveći i neiscrpni rezervoar za regrutovanje ljudstva za partizane. Odlazak koji je počeo u letnjim mesecima 1941, nastavio se u toku svih narednih godina.

Polet partizanskog pokreta u unutrašnjosti

Prve partizanske grupe van Ljubljane nastale su još jula 1941. Takve su bile grupa drugova iz Vrhnike na Ljubljanskom Vrhu i grupa na Molniku u kojoj su se prikupljali drugovi iz s. Polja, s. Zaloga i same Ljubljane. Na Molnik su dolazili preko Polja, Lavrice ili čak preko Iške, kako je to Daki opisao govoreći o svom odlasku u partizane. Tako isto je nastala i grupa u okolini Ribnice i konačno grupa u Beloj Krajini. U toku avgusta su se, pored razvoja postojećih, počele pojavljivati i nove grupe. U njihovom je brojnom porastu imala najveći udeo Ljubljana tako da su najviše narasle grupe koje su bile u njenoj bližoj okolini. Iz njih su se kasnije odvajale pojedine grupe, odlazile u druge rejone i tu formirale nove jedinice.

U prvoj polovini avgusta je najsnažnije mobilizacisko zborište partizana iz Ljubljane bilo na Molniku. Tako je početkom avgusta stigla na Molnik grupa koja se nekoliko dana ranije bila prikupila u Iškoj, kuda je došla iz Ljubljane. U njoj se nalazio španski borac Stanko Semič-Daki. Grupa je krenula na Molnik preko Mokreca, Golog, Želimlja, Pijave Gorice i Lisičja.[555] Prilikom prelaska pruge kod Škofljice grupa je ispalila rafal iz puškomitraljeza

---

[554] Slov. por. 16, 6 IX 1941, 121, članak Za našo narodno disciplino.
[555] Daki, Borec I, 3, 22.

na četiri italijanska vojnika iz 21 minobacačkog bataljona koji su se nalazili kod čuvareve kuće br. 42, na pruzi Škofljica — Šmarje. Tom prilikom lakše je ranjen jedan italijanski podoficir.[556]

Dolaskom Dakijeve grupe *Molniška grupa* se povećala sa pet novih članova tako da je brojala 30 boraca. Kako dotada još nije bila vojnički organizovana, nju su u prvoj polovini avgusta, komandir logora Slavko Židanek-Slavec i njegov zamenik Ljubo Šercer, kasnije narodni heroji, podelili na četiri desetine, svakoj dodelili poseban zadatak i odredili im rejone. U grupi je zavedena vojnička disciplina i otpočela je vojnička i politička obuka. Političko uzdizanje vodio je Slavko Židanek-Slavec, a vojničku obuku Šercer.

Gorući problem za grupu bila je oskudica u oružju, jer je priliv novog ljudstva bio veći nego priliv naoružanja. Zato je, u cilju traženja i prikupljanja oružja, bila gotovo svake noći na terenu jedna ili dve patrole.[557]

Prilikom jednog takvog zadatka patrola Molniške grupe je 7 avgusta minirala prugu Ljubljana — Škofljica, postavivši dve mine na oko 1,4 km od stanice Lavrica. Kad je naišao teretni voz prva mina je eksplodirala i pokidala šinu u dužini 34 sm ali voz nije bio oštećen. Druga mina koja je bila nedaleko od prve nije uopšte eksplodirala.[558] Druga patrola je 10 avgusta pokidala žice i presekla dva telefonska stuba na drumu Tomišelj — Podpeč.[559]

Vest o traganju molničkih partizana za oružjem morala je i Italijanima doći do ušiju. Oni su 10 avgusta i sami potražili u Škofljici oružje i, prema njihovim navodima, našli su oružje i eksploziv u 10 kuća, a sopstvenike su uhapsili. U Dobravici (kod Iške Vasi) su takođe otkrili

---

[556] Isto. — Vidi prim. 504. Daki navodi da je njegova grupa stigla na Molnik 2 avgusta. Smatram, međutim, da je pogrešio za jedan dan. Rafal kod Škofljice bio je ispaljen na italijansku stražu 3 avgusta ujutru što znači da je grupa išla na Molnik 3 a ne 2 avgusta. Mitraljeske rafale u ono vreme nije mogla ispaliti neka druga grupa sem partizanske.

[557] Daki I, 3, 23.

[558] Vidi prim. 504.

[559] Vidi prim. 506.

1.200 kg crnog baruta i 4 m štapina.[560] Italijani su to traženje oružja nazivali akcijom čišćenja.[561]

Posle završenih akcija, čitava Molniška grupa održala je sredinom avgusta svečani zbor na kome su partizani položili zakletvu na „vernost svom narodu“[562], i to po odredbama Partizanskog zakona. To je bilo prvo i dosad jedino poznato polaganje partizanske zakletve na teritoriji Ljubljanske pokrajine. Posle zakletve grupa je podeljena na dva dela. Prvi deo ostao je na Molniku i dalje se nazivao Molniškom grupom, a drugi, u kome je bilo tri četvrtine ljudi (oko 20 ljudi na čelu sa Šercerom i Slavecom) s 2 puškomitraljeza krenuo je sredinom avgusta preko s. Lavrice, Barja i pored s. Iga na Mokrec i po njemu dobio naziv *Mokrška grupa*.[563]

Molniška grupa se posle odlaska Mokrške grupe pasivizirala. Učvrstila se na Molniku, povezala sa domaćim ljudima u Polju i Zalogu, odakle je dobijala hranu, ali se u akcije nije upuštala. I u njen logor su, iako dosta lagano, pristizali novi drugovi. Nekoliko meseci kasnije iz nje se razvila četa na Pogledu.[564]

Mokrška grupa radila je drukčije. Ona je još prilikom prebacivanja preko Barja pokidala i odnela oko 50 metara žice sa telefonske linije Škofljica — Studenec (Ig).[565] Posle dolaska u nov logor na Mokrecu, grupa je uskoro krenula u nove akcije. Logor je postavila iznad Iške, povezala se sa terenom i politički ga vaspitavala i podizala u duhu svojih pogleda.

---

[560] Isto

[561] Isto. — Daki je italijansku akciju pripisao izdaji nekog partizana, koji je iz Molniške grupe prebegao Italijanima u s. Lavricu, ali je dodao da ih Italijani, čije su patrole partizani viđali kod Škofljice, nisu napali. Na osnovu toga može se zaključiti da sud o izdaji nije bio proveren. Protiv toga govori i italijanska akcija u Škofljici kod koje nije bio u pitanju napad na partizane, već traženje oružja. Da li je prebeglica pritom imao kakvog udela nije poznato (Daki I, 3, 23). Uhapšenici su bili optuženi za sabotažu na pruzi Šmarje—Škofljica od 28 jula i na pruzi Ljubljana—Škofljica od 7 avgusta. (Div. Granatijeri di Sardenja № 66/I di prot. P. M. 81/25 avgusta 1941.)

[562] Daki I, 3, 23.

[563] Isto. — Sekirnik, 18.

[564] Vidi prim. 562.

[565] Vidi prim. 506. — Zbornik VI/1 315, dok. 127.

Na novom terenu je Mokrška grupa vršila iste funkcije koje je na Molniku imala ranije Molniška grupa. Postala je zborno mesto novih partizana iz Ljubljane koje je ona politički i vojnički uzdizala, a osim toga, skupljala je za njih oružje koje se moglo naći u tamošnjim okolnim selima.[566]

Mokrška se grupa na novom zemljištu još pre kraja avgusta povezala sa grupom koja je imala logor na Pokojišču više Borovnice, a nastala je od drugova iz Vrhnike, koji su se posle 22 juna povukli u ilegalnost. Ta je grupa izradila plan za napad na voz između Verda i Borovnice, prema kome bi mašinovođu i ložača zbacili sa lokomotive, a nju pod punom parom i najvećom brzinom pustili na Borovnički vijadukt.[567] Za izvođenje tog plana Borovniška grupa je tražila da joj Molniška grupa pošalje kao pomoć 8 partizana. Pomoć je stigla, ali plan nije uspeo jer železničari nisu na ugovoreni znak zaustavili voz, već su produžili vožnju.[568]

Slične sreće bio je i napad Mokrške grupe na karabinijersku stanicu na Turjaku, koji je preduzet noću 30 avgusta u 1.30 sa ciljem da se dođe do oružja. Pre toga je 29 avgusta kod Škofljice presečena telefonska linija da bi se sprečila suviše rana intervencija.[569] U toku napada otvarana je na stanicu puščana i mitraljeska vatra, ali se posada nije mogla savladati. Partizani su se vratili bez novog oružja; jedini je uspeh bio u tome što su kod karabinijera izazvali veliki strah.[570] 3 septembra su drugovi iz te grupe pokidali i odneli 50 m telefonske žice sa linije Studenec — Ig — Tomišelj.[571]

Na novom terenu se Mokrška grupa brzo razvijala. Iz Ljubljane su stalno dolazili novi drugovi i njen je broj rastao. Politički rad je bio uspešan i pri mobilisanju i regrutovanju partizana. Krajem avgusta je u Mokršku grupu stigao Milan Majcen, posle čijeg se dolaska počela pripremati naročita grupa koja je trebala da krene prema

[566] Daki I, 3, 23 s.
[567] Daki I, 3, 24 s.
[568] Daki II, 1, 23.
[569] Slov. por. 16, 6 IX 1941, 121.
[570] Isto. — Izveštaj kvesture № 11095/27 XII 1941 — Operazioni M/12. — Daki I, 3, 24. — Nedeljko.
[571] Vidi prim. 521.

St. Janžu u Dolenjskom. Za starešine grupe bili su određeni Nose Špan i Milan Majcen. Ova je grupa otišla na novo područje kod Mokronoga u prvoj polovini septembra.[572] Majcen je vršio prvenstveno političku funkciju i potsticao seljake na ustanak. U vezi sa tim prelazio je i na nemačku stranu.[573] Grupa koju su Nose i Majcen doveli u okolini Mokronoga postala je jezgro *Mokronoške čete*.

Iz sastava Mokrške grupe nije se, međutim, izdvojila samo ova koja je upućena u Dolenjsko. Voćstvo Mokrške grupe dobilo je zadatak da organizuje i pripremi još jednu koja je imala da se prebaci u Primorsko da bi tamo upalila varnicu oslobodilačkog pokreta. U tu su grupu određeni prvenstveno Primorci koji su se u to vreme nalazili u sastavu Mokrške grupe. Nova je grupa bila opremljena najboljim oružjem kojim je Mokrška grupa raspolagala. Za vodiča do bivše jugoslovensko-italijanske granice određen je Daki koji je dobro poznavao puteve preko Notranjskog.[574]

Pre nego što je *Primorska grupa* otišla došlo je do borbe mokrečkih partizana sa Italijanima koji su 11 septembra 1941 stigli sa dva kamiona do kuće u Iškom Vintgaru[575] u nameri da je opljačkaju. Partizani, među kojima je bio i Daki, napali su ih i proterali. Posle dva sata Italijani su se vratili sa dva tenka, ali su se partizani prebacili na nove položaje i ponovo ih napali, tako da oni ni tada nisu uspeli da odnesu hranu, nego su bili prinuđeni da se posle kratkog vremena povuku, a kuću su zapalili.[576]

Pošto su partizani uspešno proterali Italijane iz Iškog Vintgara Primorska grupa je dan-dva, a najviše tri dana posle toga, krenula sa Mokreca prema jugu, preko Rovta i Bloške Planote u šume prema Loškoj Dolini. Usput su se zadržali dva dana u šumama iznad Knežje Njive u Loškoj Dolini i povezali se sa aktivistima iz nje. Kod njih je stigao Janez Hribar, koji je od strane voćstva oslobodilačkog pokreta u Ljubljani bio obavešten o zadacima grupe, pa je o tome i nju upoznao. Uveče je grupa krenula preko

---

[572] Daki II, 1, 23.
[573] Borec 3, 1952, 67.
[574] Daki II, 1, 23.
[575] Slov. por. 18 od 20 IX 1941, 135.
[576] Daki I, 3, 24.

Loške Doline i Javornika u Primorsko, a Daki se vratio na Mokrec.[577]

Dok je Daki vodio Primorsku grupu preko Notranjskog ka staroj jugoslovensko-italijanskoj granici, Italijani su napali jačim snagama partizane na Mokrecu. Posle slučaja na Turjaku, sabotaža oko Škofljice i streljanja u Iškoj, Italijani su zaključili da je partizanski logor negde na Mokrecu. Preko denuncijanata su pokušali da saznaju još više, što su partizani doznali od špijuna koji im je pao u ruke.[578]

Ofanzivu na Mokrec organizovala je civilna vlast — kvestura, ali se u toku izvođenja pokazalo da njene snage neće biti dovoljne i zato je pozvala u pomoć sardinske grenadire koji su dali 2.000 ljudi, među kojima je bilo preko 100 oficira. Ova akcija čišćenja trajala je tri dana i to 14, 15 i 16 septembra. Italijani su nastupali koncentrično preko Želimlja i iz doline r. Iške, gde su na završetku čišćenja spalili četiri barake. Sam vrh Mokreca okružili su i napali sa Golog, Krvave Peči i Zapotoka. Do veće borbe između njih i partizana došlo je kod Zapotoka, gde su pala dva partizana i jedan Italijan. Italijani su tom prilikom upali u Zapotok, tukli seljake i odveli nekoliko muškaraca u internaciju. Partizani su u otsudnom momentu izvršili ispad protiv Italijana, probili se i preko Iške dezorganizovano povukli na Krim. Pri tome su se prilično rasturili, ali su se kasnije prikupili u Zali ispod Osredeka.[579]

Ova akcija, prema mišljenju Robotija, nije donela Italijanima nikakve rezultate, jer organizacija koja je bila u rukama kvestora, nije bila na visini. Obaveštajna služba nije prikupila potrebne podatke, a u izvođenju su učestvovali ljudi koji nisu navikli na fizičke napore. Zato akcija

---

[577] Daki II, 1, 23. Primorska grupa morala je otići sa Mokreca pre italijanske akcije čišćenja jer Daki tu akciju nije doživeo, a u uspomenama je naveo da je o njoj slušao posle povratka na Mokrec. Pošto je vreme italijanske akcije poznato iz italijanskih izvora, a poznato je i vreme italijanskog upada u kuću u Iškom Vintgaru, može se i vreme odlaska Primorske grupe približno utvrditi; ona je sigurno krenula između 11 i 14 IX 1941. Majcenova grupa je, međutim, otišla nekoliko dana pre 11 IX.

[578] Daki I, 3, 24.

[579] Daki II, 1, 23. — Slov. por. 1941, 306, prim. 169 — Akt 85 telegrafske čete kod XI korpusa NO — 01/4119 — P.M. 46/17 IX 1941 (Zbornik VI/1 390, dok. 162).

nije ni uspela, i pored toga što su u njoj sarađivali i sardinski grenadiri.[580]

U vezi sa takvom ocenom može se lako shvatiti da se ni partizani nisu osetili naročito pogođeni ovom italijanskom akcijom. Naprotiv, uvideli su da se može odoleti i brojno nadmoćnijem neprijatelju. Ovakva italijanska akcija nije pretstavljala nikakvu kočnicu daljem razvoju patrizanskog pokreta. Baš posle nje počelo je da dolazi iz Ljubljane preko Iške sve više novih drugova u partizane Ali, pošto skriveni i teško pristupačni logor na padinama iznad doline Zale nije bio pogodan za njihovo prihvatanje, Ljubo Šercer ga je premestio na pogodnije mesto, kod same Zale. Tu su se borci mogli svako jutro postrojavati na zbornom mestu. Logor je dobio naziv „Školski logor". Postavljen je nov komandant logora koji je vršio obuku novih drugova i navikavao ih na partizanski način života.[581]

Međutim, logor u Zali nije se održao dugo u onom obimu u kakvom je nastao u drugoj polovini septembra 1941. Uskoro je Glavno poveljstvo izvršilo temeljitu reorganizaciju partizanskih jedinica u Notranjskom. Osnovan je *Krimski bataljon* i formirane su čete koje su bile podeljene po terenima. Ovom je reorganizacijom počela nova faza razvoja partizanskog pokreta u Notranjskom i njeni su se rezultati uskoro pokazali. Ta faza, međutim, ne spada više u okvir ovog razmatranja.

Grupa ilegalaca iz Vrhnike bila je dosta malobrojna. Još 10, odnosno 11 avgusta, kad je u nju stigao Tone Vidmar-Luka, brojala je samo 6 ljudi. Luka je bio sedmi.[582] One noći kad je otišao od kuće, dvaput je opalio iz puške, našta su dojurili Italijani i kuću opkolili. Tone Vidmar im je bacio bombu pred noge i prikovao ih za zemlju, a zatim se izvukao i otišao u partizane.[583] U drugoj polovini avgusta grupa je logorovala iznad Pokojišča i Borovnice gde je uhvatila dodir sa partizanima na Mokrecu.[584] Krajem avgusta ili nešto kasnije u sastav te grupe stigli su novi partizani iz Ljubljane. Među njima je bio Mirko Bračič. Posle

---

[580] Izveštaj Robotija komandantu 2 armije N 1/3926 di prot. P.M. 30 XI 1941.

[581] Daki II, 1, 23—24.

[582] Tone Vidmar, 8.

[583] Isto. — Vidi nap. 506.

[584] Daki I, 3, 24.

njih došao je oko mesec dana kasnije opet veći broj novih drugova tako da je grupa počela vidno narastati. Pošto se nalazila iznad Borovnice, počela se nazivati Borovniška grupa. Nekako krajem avgusta ili početkom septembra grupa je napustila logor iznad Borovnice i preselila se u blizinu Kožljeka.[585] Tamo se preformirala u vojničku jedinicu-četu.

Borovniška grupa je na svom području vršila prvenstveno sabotaže na pruzi Ljubljana — Postojna. 18 avgusta je pokidala 13 žica vojne telefonske linije između Verda i Borovnice.[586] Dva dana kasnije pokidala je sve žice između Borovnice i Preserja.[587] Ova je grupa imala nameru da u sadejstvu sa mokrečkim partizanima poruši Borovnički vijadukt što joj, međutim, nije uspelo.[588] 1 septembra su partizani te grupe iz šumarka u blizini Vrhnike opalili tri metka iz puške i dva iz pištolja na italijansku patrolu i bacili tri bombe prema njoj, ali žrtava i šteta nije bilo.[589] U toku septembra grupa je prenela svoju aktivnost u blizinu Rakeka. Prema podacima iz „Slovenskog poročevalca" grupa je 6 septembra pokidala telegrafski vod između Rakeka i Postojne, a 9 septembra liniju koja je služila železničkoj straži između Rakeka i Postojne.[590] 7 septembra je oštetila paklenom mašinom obe šine levog koloseka na pruzi ispred Rakeka.[591]

Opštu ocenu koju je u svojim uspomenama napisao Tone Vidmar o akcijama Borovniške grupe potvrđuje i ukupni pregled dejstava: „Počeli smo sa akcijama na že-

---

[585] Tone Vidmar, 9 s.

[586] Vidi prim. 513. — U Slov. por. je 6 IX 1941 za tu akciju rečeno da je izvršena 11 VIII što, naravno, nije tačno. Greška je verovatno nastala usled nečitkog originalnog teksta ili prilikom prepisivanja. U pogledu sabotaže navodi se isto tako 18 VIII.

[587] Pregled sabotaža. — Slov. por. 16, 6 IX 1941, 121. Slov. por. navodi 21 VIII. Akcija je izvršena svakako pre ponoći i zato u Pregledu sabotaža stoji 20 VIII kao dan njenog izvršenja. — Zbornik VI/1 331, dok. 134.

[588] Vidi prim. 568.

[589] Zbornik VI/1, 358, (dok. 146), 362 (dok. 157). — Vidi prim. 521.

[590] Slov. por. 18, 20 IX 1941, 135. — Pregled sabotaža ove dve akcije ne pominje.

[591] Pregled sabotaža. — Ob. bilten 23, 10 IX 1941 navodi kao dan izvršenja 8 septembar. — Vidi prim. 521.

lezničkoj pruzi Ljubljana — Rakek; kidali smo telefonske linije; napadali italijanske patrole na pruzi, pucali na vozove i slično".[592]

Sabotaža je bila forma rada i *Ribniške grupe*. Kad i kako se ova preformirala u četu, nije poznato. Vršila je napade na kočevsku železničku prugu i smanjivala njen saobraćajni kapacitet. 12 avgusta je ljudstvo iz njenog sastava opalilo u blizini Žlebiča nekoliko metaka na kočevski voz. Žrtava i štete nije bilo.[593] Međutim, više uspeha imala je u akciji sledećeg dana kad je kod Ortneka minirala potporni zid i porušila ga u dužini od četiri i po metra.[594] 1 septembra je kod Ortneka bačena bomba na voz, ali je ova eksplodirala na nasipu tako da nije bilo žrtava ni štete.[595] 22 septembra je grupa u s. Jelovici južno od Sodražice uklonila italijanskog konfidenta Leopolda Kovačiča.[596] Italijani su 25 septembra, usled napada partizana na njihovu patrolu blizu brda Jasenice kod Dolenje Vasi u Ribničkoj Dolini, tukli artiljerijom šumu smatrajući da se u njoj nalaze partizani. Vatra je trajala dva i po sata. Prilikom napada jedan je Italijan ubijen, a partizani su se povukli bez gubitaka.[597] 10 oktobra postavljena je na pruzi Dobrepolje — Velike Lašče paklena mašina koja je, međutim, blagovremeno otkrivena i uklonjena.[598] 12 oktobra položene su na pruzi kod Žlebiča dve bombe, ali su i one blagovremeno uklonjene, tako da ni ovde nije došlo do eksplozije.[599] Ova je grupa imala više uspeha 19 oktobra kad je između Ortneka i Velikih Lašča minom prekinula šinu u dužini od 25 sm.[600]

Ribniška četa je, i pored toga što je bila dosta izolovana, ipak bila dovoljno aktivna dok je mogla, tj. sve dok u oktobru nije pao dubok sneg. Tada su Italijani iskoristili situaciju i četu razbili. Nekoliko njenih boraca stiglo

---

592 Tone Vidmar, 9.
593 Pregled sabotaža
594 Isto. Vidi prim. 506.
595 Pregled sabotaža
596 Slov. por. 19, 1 X 1941, 146.
597 Slov. por. 22, 24 X 1941, 169.
598 Pregled sabotaža
599 Isto
600 Isto

je u Ljubljanu, a neki su prezimili po selima u brdima oko Ribnice.[601]

Belokrajinski partizani su u toku avgusta i septembra nastavili aktivnost sabotažama i napadima na okupatorske snage. Najaktivnija je bila *Črnomeljska grupa*. Njoj su se priključili i drugovi iz *Gradaške grupe* (po mestu Gradac), a za pojedine akcije i oni iz *Drašiške grupe* (po s. Drašiči kod Metlike).[602] 12 avgusta je Črnomeljska grupa napala italijansku stražu kod podvožnjaka između Graca i Črnomelja i na nju opalila nekoliko metaka. Istog dana su, na oko 500 metara od stanice Gradac, prema Metliki, partizani prekinuli telefonsku vezu, a kod Primosteka, na železničkoj pruzi Metlika — Gradac, hteli su da prugu bace u vazduh, ali su Italijani blagovremeno otkrili eksploziv i uklonili ga.[603] 1 septembra je, na 300 metara severoistočno od Metlike, prekinuta žica na skretnici i time je onemogućeno njeno funkcionisanje.[604]

Belokrajinski partizani izveli su veliku akciju u subotu 6 septembra u podne napadom na italijansku komoru granične jedinice, kada se ova vraćala iz Črnomelja u Griblje na Kupi. „Manipolo“ (odeljenje) graničara u GribIju, koji je čuvao granicu između Italije i NDH, snabdevao se hranom kod pretpostavljene „čenturije“ (četa) u Črnomelju. Kada se, 6 septembra oko 11.40 časova, komora sa 5 milicionara vraćala iz Črnomelja u Griblje sa sledovanjem hrane i municije, napala su je iznenada u šumi na putu, oko 5 km od Črnomelja, 4 partizana Črnomeljske grupe. Od ove četvorice, trojica su obrazovala zasedu na desnoj strani druma, a jedan je postavljen na levoj. Kad su naišli Italijani, izvršen je prepad pri čemu su dva Italijana ubijena, a dvojica su ranjena. Međutim, komora nije mogla biti zaplenjena jer joj je baš tada pristigla kamionom u pomoć jedna grupa finansiske straže iz Črnomelja. U toku dalje borbe jedan finans je ranjen u grudi, te je odmah prevezen teretnim automobilom u Črnomelj gde je nastala uzbuna. Iz garnizona u Črnomelju odmah je upućena na mesto prepada veća grupa sa 6 puškomitraljeza.

[601] Nedeljko
[602] Tone Šušteršič, usmeni izvor.
[603] Vidi prim. 506.
[604] Vidi prim. 521.

Ona je pretražila okolinu, saslušala ranjene Italijane i utvrdila činjenično stanje ali partizane, naravno, nije našla nigde, jer su se ovi bez teškoća povukli u svoj logor iznad Miklara.

Slučaj kod Griblja snažno je uzbudio Robotija tako da je istog dana, kad je akcija izvršena, naredio depešom svim potčinjenim jedinicama da preduzmu što opsežnije mere radi potpunog obezbeđenja i zaštite italijanskih vojnika. Događaj je snažno odjeknuo i kod lokalnih italijanskih organa u Črnomelju. Odmah su izvršili odmazdu nad civilnim stanovništvom u Črnomelju, njegovoj okolini i Adlešičima masovnim hapšenjem i zatvaranjem, ne pokušavajući uopšte da pronađu prave krivce. Hapšenja su trajala nekoliko dana — počela su 6-og, a produžena su i 10 septembra. Prema italijanskom izvoru „...bilo je na osnovu naređenja o masovnom hapšenju zatvoreno mnogo stotina osoba, a takođe i jedan osumnjičen kao član bande; njega je prijavio milicionar koji ga je, navodno, video prilikom napada“.[605]

Uprkos Robotijevim merama, belokrajinski partizani su 15 septembra u s. Brezovici iznad Starog Trga na drumu Kočevje — Črnomelj ubili denuncijanta Šuteja. U italijanskom izveštaju stoji o ovom slučaju da su atentatori ostavili kod njega cedulju na kojoj je pisalo: „Takva sudbina će stići sve izdajnike poštenog slovenačkog naroda — smrt izdajnicima“.[606] 26 septembra su belokrajinski partizani pucali na italijansku stražu ispred tunela, ali žrtava nije bilo.[607] Poslednja veća akcija belokrajinskih partizana izvršena je noću 12/13 oktobra 1941 u kočevskom selu Blatnik kada su u prostoriju nemačke komisije za iselja-

---

[605] Napad pri Gribljah 6 IX 1941, Borec 1952, 295—297. U ovom su članku citirani memoarski izvori koji govore o sukobu kod Griblja, a osim toga, u prevodu su priključena i italijanska akta koja govore o događaju. — Slov. por. 17, 13 IX 1941, 127—128. — Robotijev telegram P.M. — 6 IX 1941. — Ob. bilten 23/19 IX 1941. — Pismo Natlačena Gracioliju od 15 IX 1941 u kome je osuđivao masovna hapšenja koja su vršili Italijani radi događaja u Radohovoj Vasi i Črnomelju. Zbog toga je dao ostavku na dužnost u Sosvetu Ljubljanske pokrajine. Broj uhapšenih u Beloj Krajini cenio je na oko 250 (Drž. arhiva LRS).

[606] Akt kvesture N 011095 od 27 XII 1941 u operaciskim aktima XI korpusa. Slov. por. 19, 1 X 1941, 146.

[607] Pregled sabotaža

vanje ubačene tri bombe. Jedna je eksplodirala i ranila stručnjaka za procene Kaseja. Istovremeno su upaljene privredne zgrade i to jedan kozolac, jedan skedenj (neka vrsta šupe u kojoj se vrše žito) i dve pojate.[608] Usled ovih događaja kod Graciolija je intervenisao nemački konzul u Ljubljani. Visoki komesar Gracioli je naredio da se pojačaju garnizoni, a stanovništvu nemačke nacionalnosti Kočevja dozvolio da se naoruža. Istovremeno je nemačkim vlastima obećao da će se preduzeti mere bezbednosti u vezi sa pretstojećim preseljenjem nemačkih kolonista iz Kočevja.[609]

U toku avgusta i septembra nastale su nove partizanske grupe, pored onih koje su postojale još od jula, a vršeno je i formiranje četa. Osim jedinica koje su se razvile iz Mokrške grupe, bilo je i takvih koje su nastale ili kao rezultat političkog rada na terenu ili od drugova koji su se na odgovarajućem području morali povući u ilegalnost.

Takva je bila *Novomeška grupa* (po Novom Mestu) koja je nastala u toku avgusta 1941. Prvo njeno jezgro bili su stariji članovi Partije koji su bili toliko poznati da su se morali povući u ilegalnost. Prvi član ove grupe bio je Ivan Bartol. On je 3 avgusta na Kamen Vrhu pod Trškom Gorom uzeo italijansku pušku koju je za momenat ostavio u javnom lokalu neki italijanski artiljerac. 4 avgusta su Bartolovu kuću opkolili italijanski karabinijeri, jer su sumnjali da je on izvršio krađu. Bartol im je umakao i otišao u šumu iznad Luknje kod Prečne gde mu se posle nekoliko dana pridružilo još nekoliko drugova pod voćstvom Maksa Henigmana iz Dolenjskih Toplica. Tako je nastalo jezgro Novomeške čete.[610] Logor im je bio u šumama iznad Straže, a uskoro su pristigli i novi članovi različite starosti.[611] Izgleda da su kod Novomeške grupe bile veoma rano poznate odredbe Partizanskog zakona jer se uskoro posle

---

[608] Slov. por. 22, 24 X 1941, 169.

[609] Depeša ministra vojske br. 42/41039/C visokom komesaru 18 X 1941.

[610] Zbornik VI/1 319, prim. 2, dok. 130.

[611] Nedeljko

prikupljanja preformirala u četu, ali nije tačno poznato na koji je način to izvedeno. Četa je neko vreme bolovala od unutrašnjih razmirica. Kad se situacija razbistrila, komandir novoformirane čete postao je Niko Šilih, a komesar Jože Slak.[612] Iako ova grupa, odnosno četa, nije ispoljavala neku naročitu aktivnost, ona ipak nije bila ni potpuno pasivna. Izvršila je nekoliko sabotaža. U prvu, početnu fazu, treba ubrojiti akciju od 9 avgusta 1941 u kojoj je između Mirne Peči i Novog Mesta pokidano 5 telefonskih žica.[613] Druga je akcija izvršena 17 avgusta u blizini s. Soteske i u njoj je pokidano 6 telefonskih žica linije između Novog Mesta i Kočevja.[614] Istog dana ova četa je minirala prugu između Mirne Peči i Novog Mesta, tako da je eksplozija pokidala jednu šinu u dužini od 40 sm.[615] U toku septembra počeli su drugovi iz ove čete patrolirati po drumovima Žužemberk — Soteska — Straža. Pri jednom takvom patroliranju 26 oktobra, kod Straže su se sukobili sa italijanskom konjičkom patrolom i proterali je.[616] Približno u to vreme grupa se premestila na Brezovu Reber odakle je uskoro otišla u pravcu Bučke[617] na italijansko-nemačkoj granici u Dolenjskom.

Stiška grupa (po s. Stična) nastala je delom od drugova sa njenog područja, a delom od drugova sa strane. Njeno je jezgro nastalo već avgusta 1941[618], a snažnije se razvila znatno kasnije. Njeno je delo napad na dva Italijana koje su partizani ubili noću 1/2 septembra 1941 između Radohove Vasi i Št. Lovrenca kod sela Breg — dok su ovi kontrolisali železničku prugu.[619] Usled te akcije Italijani su se svetili nad civilnim stanovništvom i zatvorili oko 100 ljudi. Takva surovost nije u prvom momentu baš išla u prilog oslobodilačkom pokretu, jer je stanovništvo bilo jako zaplašeno, ali je još više štete nanela Italijanima koji

[612] Prema informacijama Fr. Sajea i potpukovnika Franta Komela.
[613] Vidi prim. 506.
[614] Vidi prim. 513.
[615] Pregled sabotaža
[616] Prema informacijama potpukovnika Fr. Komela. — Nedeljko. — Zbornik VI/1 454, dok. 192.
[617] Isto
[618] Mirko Perc, Borec 2 1952, 36.
[619] Vidi prim. 521.

su se u očima naroda diskreditovali.[620] Najkasnije do kasne jeseni Stiška je grupa narasla toliko da se iz nje formirala *Stiška četa*.[621] No, nešto više o njenom formiranju nije poznato.

Razvoj NOB u Ljubljanskoj pokrajini išao je drukčijim tokom nego onaj na slovenačkoj teritoriji okupiranoj od strane Nemaca. Na italijanskoj strani partizanska pesnica nije udarila odmah, kao što je ponegde bio slučaj na nemačkoj. Partizanska snaga razvijala se znatno sporije a sporije se i aktivirala. Priliv u partizane bio je u toku leta 1941 gotovo još svugde veoma skroman. Formacije su uglavnom ostale na visini jezgra kasnijih četa. Sistem vojničke podele i vojnička disciplina uvedeni su u avgustu najpre kod Molniške grupe, iz koje je prenet u Mokršku, odakle je kasnije prešao i na ostale. Jedino je u Borovniškoj grupi taj sistem bio uveden nezavisno od Mokrške grupe.[622] Uprkos vojničkom karakteru nekih jedinica, četne formacije još nisu bile nigde poznate. Dakijeve uspomene, u kojima opisuje prvenstveno Molnišku i Mokršku grupu, a dotiče se i Borovniške, i ukratko pominje i nastanak Mokronoške i Primorske, u tom su pogledu veoma jasne. Partizanske jedinice u Ljubljanskoj pokrajini bile su uleto 1941 još samo grupe, iz kojih su se formirale čete tek na prelasku iz te faze u sledeću ili još kasnije. Ukoliko su se u kasnijim izvorima prve formacije nazivale četama, to je bilo više pod utiskom docnijeg razvoja ili se taj termin „četa“ nije uzimao u smislu već usvojene regularne vojne jedinice.

U skladu sa formacijama odvijala se i borbena aktivnost. Ona nije sinula kao plamen koji bukne iznenada, a zatim se ubrzo gasi, već koji se raspaljuje neprekidnim potpirivanjem i postaje sve veći. Akcije su se pojavljivale čas tu, čas tamo, ali ni na jednom mestu u većem obimu i u isti mah, već veoma izolovano, sasvim na partizanski

---

[620] Slučaj sa represalijama bio je značajan i radi toga što su ga Natlačen i Pucelj iskoristili kao razlog za podnošenje ostavki na položaje u Graciolijevoj Konzulti (Mikuž, l. c. 100). — Robotijev izveštaj 2 armiji 02/7734—P.M. 4 IX 1941.

[621] Nedeljko

[622] Daki I, 3, 24.

način. Usled takvog rada italijanski je okupator teško stvarao sud o sistemu narodnooslobodilačkog otpora. Zapažanja i zaključci bili su različiti. Jedni su ustaničku aktivnost uzimali odmah veoma ozbiljno, a drugi su je posmatrali i iščekivali šta će se desiti. U tome su delimično bili koreni spora između civilne i vojne vlasti, odnosno, spora po pitanju konkretnog stava prema svemu što je bilo u vezi sa NOB u Ljubljanskoj pokrajini.

Upoređivanjem razvoja partizanskog pokreta sa obe strane nemačko-italijanske granice otkrivaju nam se i druge razlike. Dok je na nemačkoj strani partizanska aktivnost u septembru zapala u veću krizu, ona se baš u to vreme na italijanskoj strani počela snažnije razvijati i pripremati na još jača dejstva. Na nemačkoj strani je prvi ustanički talas popuštao i gasio se, dok je na italijanskoj narastao i postajao sve snažniji.

Uzroci dijametralno suprotnog razvoja bili su političkog i vojničkog karaktera. U Ljubljanskoj se pokrajini počeo partizanski pokret snažnije razvijati jer je voćstvo OF uspelo da stvori široku osnovicu u masama. Rezultati te politike počeli su se pokazivati tek u septembru 1941, ali je dalji razvoj prekinula oštra zima. Međutim, plodovi učvršćivanja OF kod slovenačkog naroda pokazali su se u punoj meri u proleće 1942 kad je mobilizacija partizana dostigla masovne razmere. Na delu Slovenije koji je okupirala Nemačka došlo je do većeg priliva u partizane u Gorenjskom i ugljenim revirima i to u vezi sa iseljavanjem Slovenaca, dok je u drugim krajevima priliv bio skromniji. U Štajerskoj su išli u partizane prvenstveno članovi Partije i pripadnici vanpartiskih osnivačkih grupa OF. U tom prvom periodu oslobodilačkog pokreta nije se uspelo da se u borbu protiv okupatora podignu široke mase.[623] Tom je neuspehu doprinelo i to što su se mnogi, naročito seljaci, držali postrani ili su bili čak i neprijateljski raspoloženi prema partizanima. Bilo je slučajeva da su ih na veliko zadovoljstvo Nemaca i potkazivali kao „bandite".[624] Ta je okolnost koristila Nemcima pri napadima na partizane koje su obično izvodili veoma brzo i odlučno, tako da su često uspevali da partizane razbiju, zarobe ili čak i unište.[625]

[623] Marinko, II Kongres, 66.
[624] Stante 45—50. — Čižmek, 11.
[625] Trbovlje, Celje, Pohorje.

Međutim, na italijanskoj strani se sa vojničkim nasiljem prema partizanima oklevalo tako da su ga Italijani primenili mnogo kasnije od Nemaca, a i sa mnogo manje uspeha. Italijanska vojska, i pored gnusnih metoda, nije Slovencima ulivala strah niti je imala kakvog ugleda. Mase slovenačkog naroda bile su na strani oslobodilačkog pokreta. Zato ni italijanske akcije nisu kod partizana nikad izazvale krize koje se ne bi mogle prebroditi. Polet OF, a posebno partizanska aktivnost u Ljubljanskoj pokrajini u toku avgusta i septembra, uticali su nepovoljno i na organe italijanskog okupatora tako da su ovi počeli gubiti iluzije o umirenju Pokrajine i njenom mirnom uključenju u italijansku imperiju. Međutim, u pogledu ocene o situaciji u Pokrajini, pretstavnici vojne i civilne vlasti nisu se slagali. Civilna je vlast bila dosta spora u preduzimanju mera. Početkom avgusta je počela sa internacijom, ali je upočetku internirala samo ona lica protiv kojih je postojala kakva više ili manje osnovana optužba.[626] Vojnički organi, na prvom mestu general Roboti kao komandant XI armiskog korpusa, brže su donosili zaključke i bili su oštriji. Od samog početka su u oslobodilačkom pokretu videli opasnog neprijatelja protiv koga su primenjivali sve oštrije mere, a i civilnoj su vlasti ukazivali na opasnost od ustaničke aktivnosti.

Kad je Roboti početkom avgusta osetio da su učestale sabotaže na železnicama, naročito na području divizije „Granatijeri di Sardenja", hteo je da takvim akcijama stane energično na put i u tom cilju je 6 avgusta naredio da divizije „Granatijeri di Sardenja" i „Izonco" organizuju, pored redovnih patroliranja radi vršenja kontrole, još i posebne noćne zasede na mestima gde su se te sabotaže mogle očekivati. Istovremeno je naredio da takve zasede moraju postupati odlučno da bi saboteri dobili odgovarajuću lekciju.[627]

Mesec dana kasnije, 4 septembra, Roboti je smatrao da se partizanska aktivnost preorijentisala više u napade na ljude, ali da nije popustila. Smatrao je da se Ljubljanska pokrajina nalazi u vanrednoj situaciji u kakvoj se ne

---

[626] Internacije, dokumenat br. 5, str. 109.

[627] Arhiva XI korpusa No. 62/7051 di prot. Op. — P. M., 46, 6 VIII 1941.

nalazi ni jedna druga pokrajina Italije. Izuzetnost situacije ogledala se, prema njegovom mišljenju, u tome što su u Pokrajini postojale oružane grupe koje su napadale smelo i okrutno, prezirući vlastite živote. One su vršile sabotaže na saobraćajnim linijama, napadale vojnike i policiske agente, pljuvale na vojnike i stražare i razvijale intenzivnu prevratničku propagandu. Roboti je smatrao da protiv takve delatnosti treba preduzeti dvojake mere: preventivne bi obuhvatile uzimanje talaca i proširenje odgovornosti za zločinačka dela i na lokalne vlasti i stanovništvo, a kao represivne mere trebalo bi uvesti neposredne smrtne kazne na samom mestu zločina, bez ikakvog dugotrajnog sudskog postupka.

Pri obrazlaganju mera koje treba preduzeti protiv partizana Roboti je pokazao svu mržnju prema slovenačkom oslobodilačkom pokretu. Međutim, pritom nije zaboravio ni na italijansku civilnu vlast. Nju je napao posredno, izlažući šta za italijanske oružane snage znači burna situacija u Ljubljanskoj pokrajini, naime, kako ona utiče na opadanje prestiža jer, i pored toga što raspolažu divizijama, oružane snage ne mogu reagovati dovoljno strogo na ubistva i ranjavanje italijanskih vojnika i oficira. On se osetio pogođenim i usled nemačkih prigovora da se organizacioni centar svih mogućih sabotaža, i to ne samo onih u Ljubljanskoj pokrajini već i na nemačkoj strani, nalazi u Ljubljani. A on, međutim, protiv tog rasplamsanog žarišta nije mogao istupiti.[628]

Vojna vlast je smatrala da su postupci visokog komesara previše blagi i nedovoljno odlučni. Roboti bi želeo da bude, prema prilikama, surov i bezobziran. U naredbi od 8 septembra 1941 on je to jasno i ispoljio: „Bolje je da poneki od ovih komunističkih elemenata plati, iako nije baš potpuno kriv, nego da naši vojnici i dalje snose posledice njihove sabotažne akcije".[629]

Prema mišljenju vojnih krugova, situacija u Ljubljanskoj pokrajini postala je u septembru 1941 takva da im je pričinjavala ozbiljne brige. Usled partizanske aktivnosti bile su dve italijanske divizije gotovo stalno u strogoj pripravnosti, a to znači da su se Italijani plašili za svoj

[628] Arhiva XI korpusa Op. 02/7734 — 4 IX 1941.
[629] Internacije, dokumenat br. 5, str. 109.

ugled u očima nemačke vojske. Oni su verovali da će prilike u Ljubljanskoj pokrajini naići kod Nemaca na loše razumevanje, jer će smatrati da su organizacija, zločini i sabotaže mogući samo zato što se ne primenjuju mere koje su na nemačkoj strani dale veoma dobre rezultate.[630]

Ukazujući na potrebu energičnijih koraka Roboti se, zahvaljujući statističkim podacima, lako mogao pozvati na efekat pojačane partizanske aktivnosti. Kad je pisac Informativnog biltena br. 23 od 10 septembra 1941 izlagao ustaničku aktivnost u avgustu i septembru i uporedio je sa julom, zaključio je da je deljenje neprijateljskih letaka poprimilo tada zadivljujući razvoj. Broj takvih slučajeva bio je više nego učetvorostručen; vređanje vojnika se učetvorostručilo; napadi na vojnike su bili bolje pripremljeni, a na telefonske linije su se utrostručili i, najzad, napadi na železničke pruge su se utrostručili...[631]

Pri takvom porastu ustaničke aktivnosti u Ljubljanskoj pokrajini nije bilo neobično to što su vojni krugovi, koji su bili željni isticanja, istupali sve oštrije protiv civilnih vlasti. U metodu njihovog rada oni su videli štetu ne samo po prestiž oružanih snaga već i po samu vladu. Jedini izlaz iz te kritične situacije bio je, po njihovom mišljenju, taj da se u Ljubljanskoj pokrajini ponovo uspostavi ratno stanje i u tom cilju primene odredbe čl. 217 Zakona o javnoj bezbednosti. Održavanje javnog reda trebalo je, prema njima, poveriti vojnim vlastima.[632]

Usled Robotijevih ukazivanja na opasnost od slovenačkog oslobodilačkog pokreta i potsticanja na preduzimanje energičnih koraka protiv njega, i civilna je vlast izdala 11 septembra 1941 specijalnu Uredbu o zaštiti javne bezbednosti u kojoj su predviđene smrtne kazne za čitav niz dela koja bi bila uperena protiv okupatora. Organi kojima je bilo povereno čuvanje granice mogli su na osnovu te Uredbe da upotrebe oružje protiv svakog ko bi pokušao da pređe granicu izvan propisanih prolaza. Smrtna kazna je predviđena: za nošenje, prenos ili sakri-

---

630 Izveštaj potpukovnika Luiđija Brukietija (Luigi Bruchietti) komandantu karabinijera N 3124 di prot. S. — 7 IX 1941, (Zbornik VI/1 370, dok. 155).

631 Zbornik VI/1 373, dok. 157.

632 Vidi prim. 630.

vanje oružja, municije ili eksploziva, kao i za svakog ko bi ugrozio bezbednost italijanskih oružanih snaga, organa civilne uprave ili policije; ko bi oštetio ili pokušao da ošteti industriske i železničke uređaje ili na bilo koji način ometao normalan rad javnih uređaja; ko bi napao ili pokušao da napadne lice ili imovinu, sa namerom da ugrozi javni poredak; kod koga bi se našli proglasi, amblemi, oznake ili drugi prevratnički propagandni materijal; ko bi učestvovao na zborovima ili sastancima prevratničkog značaja ili bilo kako delovao u pravcu rušenja javnog poretka; ko bi uzimao pod krov učesnike u prevratničkim aktivnostima ili koje traži policiska vlast zbog nekog kažnjivog dela. Za suđenje u slučajevima pobrojanim u Uredbi o zaštiti javnog poretka predviđeno je formiranje „Vanrednog suda" od tri člana, koji bi sudio po kratkom postupku.[633]

Odmah posle toga je civilna vlast organizovala protiv partizana na Mokrecu akciju čišćenja koja, međutim, nije donela nikakve pozitivne rezultate. Roboti je to oštro kritikovao.[634] Njenim metodima on nikako nije bio zadovoljan. Zatim je počeo da se upušta u sve oštriju kritiku njenog režima, a istovremeno je sam pripremao sopstvene korake protiv partizana. Ti su se koraci vremenski poklopili i sudarili sa novom borbenom parolom slovenačkih partizana, koja je i njemu samom poremetila račune. Događaji su se stoga odigrali u novoj fazi razvitka koja ovde neće biti predmet razmatranja.

Ovo preduzimanje mera od strane italijanskih okupacionih vlasti protiv slovenačkog Narodnooslobodilačkog pokreta, u toku avgusta, a naročito septembra, potvrđivalo je tadašnju snagu tog pokreta. A to je ustvari bio rezultat uspešne političke aktivnosti OF. Njeno je voćstvo uspelo da stvori masovnu bazu za svoju politiku. Na skovanom radničkom jedinstvu oslobodilački pokret je u toku letnjih meseci prodirao u sve šire narodne slojeve. Rastao je broj grupa i organizacija koje su se uključivale u OF, a pristalice su se uključivale u oslobodilačku organizaciju po grupama ili i pojedinačno, jer su smatrale da ta organi-

---

633 Službeni list 13 IX 1941, deo 74, ukaz 97. — Slovenski dom, 13 IX 1941.

634 Vidi prim. 579, 580 i 628.

zacija pretstavlja političku snagu nove vrste, a ne stranku u starom, predratnom smislu. Uporedo sa porastom pristalica OF rastao je i organizaciski aparat, mada je on često zaostajao za njenim psihološkim obimom. Uopšte uzev, oslobodilačka organizacija je bila najsnažnije razvijena u samoj Ljubljani, dok je u unutrašnjosti upočetku zaostajala za njom, a još lošije je stajala na slovenačkoj teritoriji okupiranoj od strane Nemaca. No, i tu su između Gorenjskog i Štajerske postojale znatne razlike.

Porast partizanskog pokreta bio je rezultat pravilne politike OF. Međutim, i razvoj samog partizanskog pokreta uticao je na dalji razvoj oslobodilačke organizacije. Dokaze o tim međusobnim uticajima pružilo je zasedanje Vrhovnog plenuma OF, održano 16 septembra 1941. Na osnovu činjenice da je „Oslobodilački pokret politički, organizaciski i vojnički zahvatio celu slovenačku teritoriju" stvoren je zaključak da je oslobodilačka borba slovenačkog naroda postala ravnopravan faktor u oslobodilačkoj borbi naroda Jugoslavije.[635] Plenum je bio brojniji nego raniji. Bilo je prisutno 15 grupa, a još dve su očekivane.[636] Glavni referent, Boris Kidrič, izneo je da je OF već dobila elemente vlasti, jer ljudi slušaju njene odluke i plaćaju Narodni porez... Na osnovu njegovog izveštaja plenum se konstituisao u *Slovenački narodnooslobodilački odbor* (SNOO)[637], tj. u organ koji bi za vreme oslobodilačke borbe jedini pretstavljao, zastupao, organizovao i vodio slovenački narod na čitavoj njegovoj teritoriji. Svako organizovanje van okvira OF za vreme tuđinske okupacije proglasio je kao štetno po borbu za narodno oslobođenje.[638]

---

[635] Slov. por. 18, 20 IX 1941, 131.

[636] Osvobodilnoj fronti koju su prvobitno stvorile 4 grupe — Komunistička partija, demokratski deo Sokola, hrišćanski socijalisti i grupe progresivnih kulturnih radnika — priključile su se u daljem razvoju: Zveza kmečkih fantov in deklet, Kmečko-delavska stranka, deo Slovenske ljudske stranke, Samostojne kmečke stranke, Jugoslovenskog ženskog saveza, grupa emigranata iz Štajerske, grupa aktivnih oficira, pretstavnici nezavisnih sindikata, pretstavnici URSSJ, neki pretstavnici Samostalne demokratske stranke, grupa Stare i nove pravde i još neke manje grupice i krugovi. (Politični tokovi, 46.)

[637] M. Šnuderl, usmeni izvor. — Slov. por. 1941, 301, prim. 150

[638] Isto

Istovremeno sa tom odlukom SNOO je po sopstvenoj volji odlučio da potpuno dobrovoljno stupi u vezu sa isto takvim pretstavnicima drugih naroda Jugoslavije, a slovenačke je partizanske čete istovremeno uključio u Narodnooslobodilačke odrede Jugoslavije pod komandom Glavnog štaba Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije.[639]

Značaj drugih odluka je bio sam po sebi veliki. U razvoju borbe za oslobođenje, ove su odluke značile prelazak u novu, višu fazu razvitka. Prema članku *Značaj osnivanja SNOO i njegovih mera* koji je izišao u „Slovenskom poročevalcu" od 20 septembra 1941, ove su odluke značile prvi korak ka uspostavljanju slovenačke narodne suverenosti; one su bile odgovor slovenačkog naroda na delovanje narodnih tlačitelja a naročito na pooštrene mere italijanskog okupatora, koje su pretstavljale izraz velikih neprilika fašističkih vlasti; odluke su bile izraz činjenice da se među Slovencima počeo dizati opšti narodni moral; one su, najzad, pretstavljale i poziv na slovenačku narodnu disciplinu, tj. na smišljeno disciplinovanje čitavog života svakog Slovenca.[640]

Pisac članka je istakao samo četiri momenta kojima je izrazio značaj osnivanja SNOO. No, ništa manje značajan nije bio ni peti momenat koji pisac članka nije pomenuo, ali koji je u ondašnjim uslovima bio jedan od najznačajnijih, jer je u skupu planova o budućnosti ukazao na savez naroda Jugoslavije u jedinstvenoj državi. S obzirom na to da su u to vreme postojali i planovi o uključenju Slovenije u sasvim drukčiju državnu tvorevinu, (erlihovci!), to je momenat jugoslovenstva u odlukama Vrhovnog plenuma OF bio naročito značajan. On je odgovarao tradicionalnim težnjama naroda Jugoslavije. Odluke SNOO su bile u tom smislu prva manifestacija nove jugoslovenske zajednice. Dok je do njihovog donošenja jedinu vezu jugoslovenskih naroda činila povezanost komunističkih partija, ove su odluke stvorile vojničku povezanost, a političko se povezivanje proširilo i na vanpartiske elemente.[641]

Odlukom da se konstituiše u Slovenački narodnooslobodilački odbor Vrhovni plenum je preuzeo na sebe

[639] Slov. por. 18, 20 IX 1941, 131 s.
[640] Isto, 133
[641] Slov. por. 1941, 302, prim. 150.

funkcije vlasti. Kao nosilac vlasti on je odmah usvojio nekoliko odluka koje su bile u skladu sa ondašnjim stupnjem revolucionarnog razvitka. Tim je odlukama potvrdio uključivanje slovenačkih partizana u partizanske odrede Jugoslavije, kaznene sankcije protiv izdajnika i ubiranje Narodnog poreza i Narodnog zajma.[642] Posle tih odluka organi Fronte nisu bili samo politički organi već i organi vlasti. Suština te vlasti ispoljila se u činjenici da je slovenački narod počeo sabotirati okupatorske naredbe, a izvršavati odluke Osvobodilne fronte. Tako je u novoj fazi razvoja oslobodilačka organizacija postala *država u državi*.

Odluke Vrhovnog plenuma, odnosno SNOO, bile su primljene jednoglasno. Među svim grupama OF postojala je „potpuna jasnoća u pogledu zajedničkih ciljeva i potpuna saglasnost po pitanju izvođenja narodnog oslobođenja".[643] Međutim, posebno je pitanje bilo koliko je mogla doći do izražaja vlast OF. Kakav je teritorijalni obim imala *država u državi?* Upoređivanjem razvoja u pojedinim mestima slovenačke teritorije može se lako uočiti da na delu teritorije okupirane od Nemaca nije u ono vreme nigde postojala OF kao *država u državi*. Umesto takve faze, na svim je sektorima vladala duboka kriza. Čak i u Ljubljanskoj pokrajini, gde se situacija tada razvijala na dijametralno drukčiji način, takva faza u unutrašnjosti, opšte uzev, još nije postojala. Samo je u Ljubljani razvoj dostigao takav napredak da je počeo poprimati karakteristike *države u državi*. Zato su odluke na zasedanju Vrhovnog plenuma od 16 septembra, ukoliko se ostavi postrani njihov opšti načelni značaj, bile, praktično uzev, od značaja samo za Ljubljanu. Međutim, njihov je značaj bio i ostao baš u njihovoj principijelnosti. U tom su pogledu bile značajan presedan čitavom daljem razvoju oslobodilačkog pokreta u Sloveniji. A ta je važnost izražena u članku *Značaj osnivanja SNOO i njegovih mera*.[644]

Uskoro posle zasedanja Vrhovnog plenuma dva slovenačka delegata su otišla na vojno savetovanje u Srbiju, koje je održano 26 septembra 1941 u Stolicama kod

[642] Slov. por. 18, 20 IX 1941, 132.

[643] Isto, 134

[644] Isto, 133

Krupnja.[645] Na njemu su učestvovali članovi CK KPJ, članovi Glavnog štaba i pretstavnici svih pokrajina, osim Makedonije, koji nisu mogli doći. Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet pretstavljali su Franc Leskošek, komandant, i Miha Marinko, komesar. Na savetovanju je govorio drug Tito. On je ukratko okarakterisao međunarodnu situaciju, a zatim je razmotrio naše unutrašnje probleme i zadatke. Posle njegovog govora podneli su izveštaje pretstavnici pokrajina, a zatim je nastala diskusija u kojoj su učestvovali gotovo svi učesnici.[646]

Savetovanje u Stolicama bilo je polaganje računa o dotadašnjem radu i polazna baza za dalji razvoj. Ono je bilo značajno za Sloveniju. O njoj su govorila dva delegata, a u diskusiji ju je pomenuo i drug Tito koji je kritikovao partizanski pokret u Sloveniji: „Partizanima u Sloveniji nije još pošlo za rukom da uspješno povedu slovenački narod u borbu. Oni su se povukli u šume, umjesto da budu zaštitnici naroda, nemilosrdno progonjenog sa svojih posjeda i iz svojih domova, lišenog svega, opljačkanog od njemačkih okupatora. Nemilosrdno istrebljivanje i progonstvo slovenačkog naroda iz njegove postojbine stvorilo je sve uslove za opći narodni ustanak, ali slovenački drugovi to nisu znali iskoristiti. Ta se greška mora hitno ispraviti".[647] U referatu na V Kongresu KPJ drug Tito je nedostatke u slovenačkom partizanskom pokretu označio kao posledicu sektaštva i izvesnog kolebanja kod nekih partiskih organizacija u pogledu razvijanja oružane borbe.[648] Sa Titovom kritikom su se tada složili svi prisutni.[649]

Kritika druga Tita obuhvata, koliko je dosada poznato, samo nekoliko načelnih konstatacija o slabostima partizanskog pokreta u Sloveniji u prvim mesecima njegovog razvoja. Pitanje je koliko naša rasprava može tim konstatacijama pružiti materijalnog oslonca i time potvrditi pravilnost postavki druga Tita.

---

[645] Rodoljub Čolaković, Zapiski iz osvobodilne vojne I, Ljubljana 1947, 224. — Ranković, V Kongres KPJ, 178.
[646] Čolaković, op. cit. I 224—230.
[647] Zbornik II, 73 (Bilten Vrhovnog štaba 1 X 1941, br. 7—8).
[648] Tito, V Kongres, 72.
[649] Čolaković, op. cit. I 228.

Nema sumnje da se slovenački partizanski pokret počeo razvijati u sredini koja se sama po sebi umnogome razlikovala od one u ostalim pokrajinama. Sam položaj slovenačke teritorije koja se nalazi neposredno uz granicu između Nemačke i Italije, na raskršću saobraćajnih veza između severa i juga, zapada i istoka, bio je takav da nije išao na ruku partizanskom pokretu. Usled izuzetno značajnih saobraćajnih veza preko slovenačke teritorije oba su okupatora bila osetljiva na svaki ozbiljan nemir u njoj. Samo zemljište, sa bogato razvijenom saobraćajnom mrežom, isto je tako bilo podesno za izvođenje okupatorskih akcija protiv partizana. U mnogim područjima bili su veoma snažni i uticaji nemačke demagogije koja je datirala još iz predratnog vremena. Oni su bili snažni naročito u Štajerskoj i jednom delu Dolenjskog, dok ih u Gorenjskom gotovo nije ni bilo ili su pak bili neznatni. Interesantno je da su u mestima, gde su došli do izražaja, ti uticaji zahvatili, pre svega, seljake, a mestimično čak i radnike. U svakom slučaju oni su bili ozbiljna kočnica razvitku partizanskog pokreta. Oportunizam, a i želja nekadanjih političkih vrhova za kolaboracijom sa okupatorskim vlastima takođe su nepovoljno uticali na početak partizanskog pokreta. Takav stav je, naime, na mnoge uticao demobilišuće.

Svi nabrojani momenti imali su za posledicu to da su organizatori priprema za oružanu borbu protiv okupatora precenjivali značaj ovih negativnih momenata, odnosno da su njihov uticaj uzimali suviše u obzir, umesto da su se odmah uhvatili sa njima u koštac i praktično sproveli geslo oružane borbe. Organizatori priprema za oružani ustanak postavili su geslo oružane borbe već upočetku, tj. na partiskoj konferenciji u junu, dosta oprezno i sa nekakvim strahom da će sve propasti ako za tu odluku saznaju okupatori. U skladu sa tom opreznošću su se i konkretne pripreme za sam početak planskih akcija znatno protegle čak do posle 22 juna. Uopšte uzev, može se reći da je priprema za akcije bilo suviše, a premalo planskih oružanih napada. Posledica toga bila je da su ponekad, naročito u Gorenjskom, a kasnije i u Dolenjskom, ljudi koji su se povukli u ilegalnost i partizane, isuviše dugo ostajali rezervisani, tj. neaktivni, mada su mogli već ranije stupiti u akciju. Usled neodlučnosti čekali su samo na di-

rektivni potsticaj odozgo, odakle, međutim, ljudi nisu mogli potsticati svakog posebno. Neprijatne posledice nezdravog iščekivanja osetili su mnogi Slovenci, koje su Nemci iselili sa domaće zemlje. Partizani, doduše, ne bi upočetku verovatno mogli uticati odlučnije na sprečavanje iseljavanja u Štajerskoj i to ne zbog sopstvene nepripremljenosti, već usled jačine nemačkih snaga i veličine njihovih uspeha. Međutim, oni bi se kao pozitivan činilac u sprečavanju iseljavanja Slovenaca mogli pojaviti već krajem juna i početkom jula. Još snažnije bi mogli istupiti u Gorenjskom gde stanovništvo uopšte nije naselo nemačkoj demagogiji, a Nemci su sa iseljavanjem otpočeli znatno kasnije nego u Štajerskoj. Ipak, Nemci su prve etape iseljavanja u Gorenjskom izveli a da pritom nije niko ni pokušao da ih omete. Tek su kasnije partizani svojom aktivnošću počeli uticati na Nemce tako da su obustavili iseljavanja, i to baš zato da bi nekako umirili ljude. Možda Nemci u Sloveniji nisu i radi toga bili okrutni u tako masovnim razmerama kao što su bili u ono vreme u Srbiji i Bosni, mada su u borbu protiv partizana uvek slali najbolje snage kojima su za takve prilike raspolagali.

Ako nabrojane činjenice uporedimo sa postavkama u kritici druga Tita, moramo kazati da su postavke u kritici bile pravilne jer je pravilno procenjeno gde su bili nedostaci partizanskog pokreta u Sloveniji.

U poređenju sa vojničkom aktivnošću slovenačkih partizana u prvim mesecima posle okupacije, politička agitacija za Osvobodilnu frontu pokazala je mnogo veće uspehe. Naime, od samog početka rastao je narodnooslobodilački pokret u Sloveniji na širokim političkim temeljima koje je činila Osvobodilna fronta. Njenoj je izgradnji poklanjana upočetku gotovo veća pažnja nego aktivnosti partizana. Partizanski pokret u Sloveniji počeo je tek preko OF da dobija masovnu bazu, što je za dalji tok bilo od neocenjivog značaja. Međutim, u prvim mesecima je partizanski pokret bio usled toga slab i nedostaci koje je naveo drug Tito u svojoj kritici bili su aktuelni. Nemačka nadmoćnost, koja je došla u septembru do opšteg izražaja, može se objasniti samo ako se ima na umu da je partizanski pokret u Sloveniji bio u to vreme, uopšte uzev, još slab, i pored toga što je u pojedinim slučajevima već pokazivao i lepe uspehe.

Savetovanje u Stolicama je, po analizi stvarnog stanja kao i po savetima i odlukama u pogledu daljeg razvoja, bilo značajno i za razvitak oružane borbe u Sloveniji. U vezi sa dotadanjim i daljim razvojem borbene aktivnosti ono je značilo završetak prve i početak nove faze slovenačkog partizanskog pokreta.

OBJAŠNJENJE SKRAĆENICA

ACK	Arhiv CK KPS
AMNO	Arhiv Muzeja narodne osvoboditve
ANOB	Arhiv Narodnooslobodilačke borbe
AVI	Arhiv Vojnoistoriskog instituta
AVK	Arhiv visokog komesarijata
BPK	Bataljonski partiski komitet
BSP	Aus dem Berichte der Sicherheitspolizei (Izveštaj policije sigurnosti)
CK KPS	Centralni komitet Komunističke partije Slovenije
KVB	Kärtner Volksbund (Koruški „Narodni savez")
IOOF	Izvršni odbor Osvobodilne fronte
NSDAP	Nacionalsocialistische deutsche Arbeiter Partei (Nacionalsocijalistička nemačka radnička partija)
NOB	Narodnooslobodilačka borba
NZ	Narodna zaščita (Narodna zaštita)
OF	Osvobodilna fronta
PAM	Pokrajinski arhiv v Mariboru
SNOO	Slovenski narodnoosvobodilni odbor (Slovenački narodnooslobodilački odbor)
SD	Sicherheitsdienst (Služba sigurnosti)
TMG	Tribunale Militare di Guerra (Ratni vojni sud)
VAZST	Verordnungs und Amtsblatt der Zivilverwaltung für Steiermark (Službeni organ civilne uprave za Štajersku)
VIG	Vojnoistoriski glasnik
VOS	Varnostno-obveščevalna služba (Zaštitno-obaveštajna služba)
ZDLS	Zveza delovnega ljudstva Slovenije (Savez radnog naroda Slovenije)

PREGLED PARTIZANSKIH JEDINICA

REGISTAR

naziva mesta i geografsko-topografskih objekata*

A

B

* Skraćenice: s. — selo; zas. — zaselak; j. — južno; i. — istočno; sev. — severno; z. — zapadno.

C

Č

D

K

L

Lj

M

N

O

P

R

S

Š

T

U

V

KARTA OKUPIRANE SLOVENIJE

5 0 5 10 15 20 25 km

LEGENDA:

- GRANICA IZMEĐU ITALIJANSKE I NEMAČKE OKUPACIONE ZONE
- GRANICE POKRAJINA U OKUPIRANOJ SLOVENIJI
- GRANICA PREMA TZV. NDH
- GRANICA IZMEĐU NEMAČKE I MAĐARSKE OKUPACIONE ZONE
- DRŽAVNA GRANICA FNRJ

Rađeno u redakciji Biblioteke IRPNN VIZ JNA. Podaci o granicama uzeti su sa karte priložene uz Zbornik dokumenata i podataka o NOR jugoslovenskih naroda, tom VI/2 (Vojnoistoriski institut JNA — Beograd 1953).

Crtao F. Nedoh

SADRŽAJ

Dr France Škerl

POČECI PARTIZANSKOG POKRETA U SLOVENIJI

*

Tehnički urednik
major Slobodan Mitić

*

Korektori
Ružica Janković
Vera Đurić

*

Dato u štampu juna 1956
Štampanje završeno decembra 1956
Tiraž 3000

ŠTAMPARSKE GREŠKE

Strana	Red	Odozdo ili odozgo	Stoji	Treba
47 prim. 93	15	odozdo	u autentičnoj	u autentičnost
73 prim. 171	1	odozdo	prim. dok. 20	prim. 2, dok. 20
81 prim. 202	3	odozgo	zameniti ceo red ovim novim tekstom: dvojicu ubili, a jednog ranili Međutim, u nemačkom izveštaju	
84	12	odozgo	proveravano	poveravano
86 prim. 224	2	odozgo	navodi?	navodi:
87 prim. 228	1	odozgo	Švab?	Švab:

400